

С
Е
Б
Е
К

ЮРІЙ ГРУЗІН

СЕБЕК

Роман

Усі права збережено. Жодна частина цієї книжки не може бути відтворена або передана в будь-якій формі або будь-якими засобами, електронними чи механічними, включно з фотокопією, записом чи будь-якою системою зберігання та пошуку інформації, без письмового дозволу власників авторських прав.

Частина перша

ОБРАЗИ КАЇРУ

Грузін Юрій

Г90 Себек. Роман / пер. укр. О. Якименко. — Харків : ВД «Фабула», 2023. — 384 с.

ISBN 978-617-522-067-2

Колоніальний Єгипет — місце для чудес і пригод. Він манить шукачів скарбів і різного штибу авантюристів. Колишнього військового британської армії капітана Гріффіта втягують у таємничу експедицію, очолювану багатим баронетом і ексцентричною леді, яка знається на зброї і не зважає на вікторіанську етику. Боротися ця компанія буде не тільки з вибагливою єгипетською погодою, а і з невідомими могутніми супротивниками. Під час небезпечної подорожі з'ясується, що скарб, до якого прямує експедиція, — це не золото чи коштовності, а влада над світом. Ключ до цієї влади прихований у давньому храмі, а шлях знають лише Втрачені — особлива раса, що навчилась непомітно співіснувати поряд з людьми.

Міфологія, пригоди, справжня дружба, змови, засідки і бої — у такій яскравій обгортці автор подає історію, що змушує задуматися про сенс життя і людські цінності.

УДК 82-311.3

Хай тепер не збочить човен мій зі шляху, хай не схоплять мене й не понесуть на Схід, хай не матимуть влади наді мною демони...

Єгипетська Книга Мертвих

Каїрська осінь 1899 року випала відставному майорові та єгиптологу-любителю Емрісові Гріффіту не надто вдалою. Кілька справ, більш або менш ризикованих, скінчилися достеменним провалом і завдали відчутного удару його самолюбству, репутації, а заразом і фінансам. Відносини майора з єгипетською Вищою службою старожитностей стали дещо напруженими попри численні послуги, які він давніше надавав цій шанованій організації. У результаті єгиптологи, етнографи та географи вже не прагнули бачити містера Гріффіта своїм провідником або довіреною особою. Кошти вичерпувались, а дотримуватись поширеного серед військових — як відставних, так і тих, хто досі на службі,— звичаю жити в борг він не бажав. А отже, жоднісінького гідного шляху виправити становище майор поки не бачив. Певний час Гріффіт навіть замислювався про те, аби приєднатися до чергової експедиції в глиб Чорного континенту, які Імперія час від часу розпочинала «для прояснення ситуації з работорівлею». Невдячна, тяжка праця без мети, але за таких обставин він був готовий майже на все...

Утім, навіть якби життя склалось інакше, Гріффіт і не подумав би відмовити на прохання про допомогу, передане через одного зі скромних службовців англійського консульства. Найперше з тієї причини, що прохачем був його співвітчизник, а майор, попри незгоду з деякими діями Імперії, все ще вважав себе підданцем Її Величності. Не менш важливо, що співвітчизник насправді виявився співвітчизницею — такою собі місис Вітгем. Особою, якщо вірити словам того самого працівника консульства, достатньо молодою та привабливою, аби пробудити лицарські почуття навіть у найбільш цинічному й егоїстичному шукачеві пригод. А містер Гріффіт, хай би що казали злостивці, таким не був.

Отож 2 листопада в четвер майор Емріс Г'юел Гріффіт рушив до готелю «Континенталь», де йому було призначено зустріч. Крокував він швидко, анітрохи не зважаючи на різнобарв'я стародавнього східного міста, що зазвичай так зачаровує туристів.

Доволі колоритні, але так само й нечупарні злидарі становили різкий контраст убраним за останньою паризькою модою заможним громадянам і хоч-не-хоч вабили до себе погляди прибульців. Але тим, хто прожив у Каїрі не один рік, це видно вище встигло надокучити. Майор, навіть не повернувши голови, пройшов повз дресированого бабуня, який перекидався на покритій розшитою попоною спині меланхолійного віслучка, що хизувався табличкою з номером (вухатих обов'язково належало реєструвати — закон, що першим часом неабияк змішив європейців). За виставою несхвально спостерігав дервіш у гостроверхому ковпаку, а трохи далі хлоп'ята-газетярі азартно вигукували останні новини й розмахували екземплярами свого товару — не тільки «Le Journal d'Egypte», а й «Daily Mail», «Le Figaro», «New York Tribune».

На шаріа Ель-Магріб екзотичні обірванці траплялися дедалі рідше, а навпроти просторої тераси готелю, де вечеряли в затінку посаджених у діжки пальм і акацій чоловіки в смокінгах і пані в мереживних сукнях із турнюрами, їх майже не було.

Каїр проводжав старе століття, сповнений надій на кращі часи. Місто росло і змінювалось, аж захоплювало дух. Вулицями сюди й туди прямували трамваї, там, де колись тулилися жалюгідні халупи й відкривалися пустирі, виростали будинки, спроектовані найкращими італійськими та французькими архітекторами. Проте чи не всі блага цивілізації діставались чужим — найперше, звичайно, англійцям. Для більшості єгиптян плоди прогресу виявлялися гіркими: нові звичаї несли головно лиш нове здирство. Не завжди мудрі й іще рідше гідні джентльмена дії лорда Евеліна Кромера, що фактично правив поряд із хедивом Аббасом II, теж не сприяли примиренню тубільців зі зверхніми чужинцями. Варто лише згадати, що жодного чужоземця тут не можна було притягнути до суду — він міг відповісти лише перед консульським трибуналом своєї країни, члени якого, звісно, ставали на його бік. Зате будь-які дії, спрямовані проти «гостей держави», розслідували з усією ретельністю і суворо карали.

Гріффіта, який не забував про привілейоване становище своїх співвітчизників у Каїрі, неабияк здивувала наполегливість, яка читалась за гречними зворотами переданої йому записки місис

Вітгем. Наполегливість, породжена — він готовий запрягнути — страхом. Звичайно, жіноцтву, що від природи нервове, часом властиво перебільшувати небезпеки далеких країн. Та все ж не настільки, аби змусити особу досить заможну, щоб зупинитися в найрозкішнішому готелі міста, забути про скромність і кликати на поміч незнайомого джентльмена. Чому, скажіть-но, цієї помочі не надали й у консульстві? Гріффіт був навіть подумав, що шахраї, від браку яких Каїр не потерпав, хочуть його втягнути в аферу, пов'язану з єгипетськими старожитностями. Але ж не відмовлятиметься офіцер від зустрічі з дамою через якісь непевні підозри!

Персонал «Континенталю», звичайно ж, чудово знав Гріффіта на лице. У «європейському» Каїрі взагалі майже всі знали всіх — така вже особливість колоніального життя, яку свого часу влучно зауважив містер Кіплінг. Тут не минає й двох-трьох літ, а будь-який джентльмен уже знається з силою-силенною людей. Але навіть якби майор не був настільки відомим в Ісмаїї, доля сера Чарлза Шейле-Лонга йому не загрожувала. Відважного дослідника, змученого поневіряннями в експедиції до Центральної Африки, сплутали з жебраком, відмовилися впустити до готелю й навіть грозилися провчити батогом. А елегантний відставний мундир Гріффіта — без відзнак, але пошитий у кращі часи в Коллакота — цілком достатньо говорив уважному погляду. Новесенький техаський капелюх стетсон, що його волів носити майор замість тропічного шолома, бедуїнської куфії або тарбуша, мав напрочуд імпозантний вигляд. Відтоді, як до двору хедива було закликано колишніх офіцерів армії конфедератів, що невдовзі уславилися своїми зухвалими й романтичними ескападами, у Каїрі мода на Новий Світ уже ніколи остаточно не минала. Раз у раз вона спалахувала, наче полум'я пригаслого вогнища... чи, радше, поверталася, як напади перемінної пропасниці.

Проти сподівання, місис Розабель Вітгем зустріла його одразу у вестибюлі. Швейцар — сивочолий француз, наділений низьким проникливим голосом і подобою зятого шулера на спочинку (яким він, найпевніше, і був), указав поглядом на молоду пані в дорожньому вбранні лілового кольору. Майор підійшов і відрекомендувався, не без таємної втіхи відзначивши стрункий

стан і нижній колір шкіри своєї vis-a-vis. Красуні Каїру вели не настанну й зяту війну з засмагою. У ній годилася найрозмаїтіша зброя: парасолі, крилаті капелюшки, вуалі й навіть арабські хустки-яшмаки, що лишали відкритими тільки очі. Про численні мазі й оливи нема чого й казати... І однак перемогу найчастіше здобував усемогутній Ра, повелитель денного світила.

Щойно місис Вітгем відповіла на привітання та виявила звичайні знаки ввічливості, вона перейшла до справи.

— Містере Гріффіт, сер Джейкоб Метьюз відрекомендував мені вас як людину, що тямить у єгиптології й чудово знає Каїр. Я знайома з ним уже доволі давно — він радше ладен применшити, аніж перебільшити...

Майор усміхнувся.

— Ви надто люб'язні, пані. Жоден чужинець досконало не знає Каїру. Якщо хтось спробує переконати вас у протилежному, сміливо можете назвати його брехуном. Це місце має безліч облич. Те, що оточує вас тут, — це «Париж на Нілі». Місто більш європейське за деякі в Європі. Та залиште Ісмаїю — й тоді справді переступите межу Сходу, який лише здається привітним. На справді він підступний, зверхній і відгороджений від чужинців своїми звичаями й законами так само надійно, як ґратами-мушарабіа. Під маскою, яку легко сплутати зі справжнім лицем, ховаються інші, зовсім не такі привабливі... проте, нехай я й не своя людина у Старому місті, я справді маю деякі корисні знайомства. Я до ваших послуг.

Якусь мить очі кольору хмарного неба уважно вивчали Гріффіта. Та, вочевидь, майорова промова — задалегідь складена спеціально для тих, хто потребував гідя, — справила добре враження. Леді Вітгем, зітхнувши, промовила:

— Я лише боюсь... мушу попередити вас, містере Гріффіт, що ця справа трохи... небезпечна.

Безперечно, на таке зауваження можна дати лише одну відповідь:

— Хай це вас не турбує.

— До того ж, гадаю, я цілком можу покластися на вашу тактовність джентльмена і офіцера. Містере Гріффіт, чотири... вже майже п'ять днів, як мій чоловік Ніколас Вітгем вирушив на одну важливу зустріч і зник без сліду. Я звернулася в кон-

сультство, вони розпочали пошуки, але марно. Ви — моя остання надія.

Незважаючи на певну мелодраматичність тону, у її словах виразно прозвучав щирий розпач. Майор заспокійливим жестом підняв руку.

— Я зроблю все, щоб відшукати вашого чоловіка якомога швидше. Та для початку чи не могли б ви повідомити мені подробиці?

Леді Вітгем на це, озирнувшись, висловила побажання продовжити бесіду на свіжому повітрі, адже в готелі забагато чужих вух. На питання, кому ж це здається їх підслуховувати, відповіла, що сама б не проти це дізнатись, а поки воліє не ризикувати. Гріффіт не став сперечатися.

Він гадав, що леді захоче прогулятися в затінку платанів і сикомор уславленого поетами саду Ебекіє, що починається одразу за стінами «Континенталу». Однак, знову його здивувавши, місис Вітгем обрала цілком протилежний напрямок — у бік берега Нілу. Брати екіпаж вона теж відмовилась.

Сонце схилялось до обрію, і вздовж каналу Ісмалія неквапно походжали пари: безтурботні, сповнені спокійного самовдоволення, цілком звичайного для більшості вихідців із Європи, що осіли в Каїрі й Александрії. Життя шанованих обивателів-чужоземців у ті дні плинуло легко й поволі, присмачене помірною порцією екзотики і значно більшою — нудьги. З ранку до першої дня вони проводили на службі, решту часу ділили між клубом і рестораном, навідували знайомих або ж ось так прогулювались вулицями, маючи намір завершити такий багатий на події — і такий схожий на попередні — день відвідинами театру.

Хоч пора була вечірня, спека ще не спала, а від води тягло приємною прохолодою. Майор запропонував винайняти одну з маленьких нільських фелюк для короткої річкової прогулянки, пославшись на те, що так їх точно ніхто не підслухає. Окрім хіба що матросів, які, найпевніше, знають лише по кілька англійських і французьких слів. Цього разу його супутниця висловила цілковиту згоду.

Коли єгиптянин хоче підкреслити крайню бідність свого співвітчизника, він не порівнює його з церковною мишею, а нази-

ває «людиною без човна». Ніл — животворна артерія Єгипту, і кожний наділений гідністю місцевий уродженець прагне собі запопасти якщо не улюблену на всьому Середземномор'ї фелюку чи сандал¹, то хоч якусь посудину, здатну триматися на воді. Тому орендувати човна або невеличке суденце з командою, не обов'язково дисциплінованою, зате добре обізнаною зі своєю справою, тут не велике діло.

Лише коли вибрана Гріффітом крихітна фелюка з екіпажем із двох смаглявих худорлявих матросів вийшла з каналу на річковий простір і рушила вгору за течією повз палаці і сади напрочуд мальовничого острова Булак², леді Вітгем наважилась продовжити свою розповідь.

— Бачте, Ніколас... містер Вітгем уже років десять, як захопився минулим Єгипту. Недуга, поширена в Лондоні, про що вам відомо краще, ніж мені. Якимось до рук моєму чоловікові потрапив незвичайний манускрипт. Ніколас достатньо знався на ієрогліфіці, щоб розшифрувати його. Там ішлося про якусь таємницю, поховану в пустелі...

Гріффіт схилив голову, намагаючись приховати усмішку. Скільки разів йому випадало чути подібні історії від легковірних колекціонерів і доморощених археологів! Здатні на нескінченні вигадки араби цілими днями морочилися над подібними «стародавніми манускриптами», виводили нібито старовинні мапи з точними вказівками на стародавні поховання, після чого щасливо збували свої підробки самозваним єгиптологам. Багато хто навіть, не бажаючи вовтузитися з папірусом, використовував звичайний папір, підфарбований кавою, яка в Давньому Єгипті, звісно, траплялася рідше за білих ведмедів. Не кажучи вже про те, що кожна хоч трохи освічена людина розуміє: фараони, які всіма силами прагнули приховати місця свого останнього спочинку, нізащо б не заохочували створення мап, що могли б полегшити працю розкрадачів гробниць. Самі ж розкрадачі не менше за спочилих правителів зацікавлені в збереженні таємниці скарбів. Для більшості давні могили — щось на кшталт рахунку в банку, з якого можна час від

¹ Сандал — вузьке парусне судно з однією або двома щоглами.

² Зараз його частіше називають Гезіра (Джезіра), що перекладається просто «острів».

часу знімати необхідну для життя суму. Тобто раз на рік витягати на світло чергову статуетку чи предмет убранства мумії, аби потай продати на ринку. Мешканці поселення Ель-Курна, горезвісні своєю майстерністю, з якою спустошують некрополі, часом, коли знайдуть занесену пісками мастабу (могили одного з вельможних єгиптян), поспіхом будують над нею халу-пу. Після чого спокійно ведуть розкопки буквально в себе під підлогою.

І про які плани, схеми й «загадкові манускрипти» тут може йтися?

З іншого боку, людину, здатну самотійно розшифрувати ієрогліфічний напис, обманути не так легко, як звичайного «любителя старожитностей», що юрмами прибувають на кожному пароплаві, марячи статуетками з полірованого чорного каменю й не випускаючи з рук бедкерівського або мюрреївського путівника. Та й англійці в Каїрі зникають без сліду далеко не щодня, тож майор не став уривати оповіді місис Віттем.

— Цей документ,— вела далі та,— являв собою нотатки мандрівника, що скопіював папірус, віднайдений під час єгипетської кампанії Наполеона. У ті часи стародавня писемність іще лишалася цілковитою загадкою, однак ієрогліфічний напис супроводжували коментарі грецькою.

— Ви хочете сказати, що це було щось подібне до розетської плити?

— Не зовсім так. Автор грецької частини жив у добу Птолемеїв. У вступі він нарікає, що не зміг до пуття розібрати ієрогліфів, накреслених у часи V династії. Однак за допомоги певного не названого на ім'я помічника йому все ж удалося зробити частковий переклад.

— Дуже цікаво. І про що ж там була мова? — Майора знову спіткала думка про каверзи шахраїв, але він постарався зберегти непроникний вигляд. Цілком успішно.

Леді Віттем відповіла не одразу. Після нетривалої внутрішньої боротьби вона похитала головою.

— На жаль, Ніколас взяв з мене слово не розкривати нікому зміст манускрипту без його дозволу. Скажу тільки, що йдеться про скарб незрівнянно цінніший, ніж коштовності всіх царів Єгипту разом узяті.

— Справді? А що спонукає вас думати, ніби цей скарб — хай би чим він був — не більш як легенда? Або результат... на-вмисного обману?

— Повірте, ми маємо підстави не сумніватися в справжності манускрипту. Або принаймні деяких викладених у ньому відомостей. Ми провели експеримент і отримали безсумнівний результат, коли... — Місис Віттем затнулася і швидко завершила: — Повірте мені, про підробку тут немає мови.

— Навіть якщо так, мені буде доволі складно щось з'ясувати, не маючи уявлення, про який скарб ідеться. Хоч би в найзагальніших рисах,— зазначив Гріффіт.

Його співрозмовниця знову глибоко замислилася.

— Ця таємниця пов'язана з одним святилищем — назовемо його так, хоч воно не має ніякого стосунку до релігії,— що розміщувалося південніше від кордонів Верхнього Царства. Нині це територія Єгипетського Судану. До Ніколаса дійшли чутки, що в Каїрі мешкає арабський драгоман¹, що брав участь в одній із попередніх — безуспішних — експедицій до нього.

— О, були й попередні експедиції?

— Так, їх здійснювали час від часу, але всі вони виявились невдалими — через різні обставини. У провалі останньої головну роль відіграло таке невчасне повстання Мухаммеда Ель-Махді.

— Так і є, часи були не найкращі для наукових досліджень,— погодився Гріффіт.— Я сам іще хлопчиною був під Хартумом із сером Чарлзом Вілсоном у вісімдесят п'ятому. Бачив на власні очі безчинства дєрвішів. Вести розкопки тоді було б нелегко. Але, можливо, я щось чув про ту експедицію? Хто її організовував?

— Чути про неї ви ніяк не могли.— Місис Віттем (якщо тільки Гріффіту не привиділось) ледь помітно усміхнулася під вуалю.— Пошуки святилища через певні причини проводились у глибокій таємниці.

— Через причини, про які ви не можете мені розповісти?

— Саме так. Але зважуся вас запевнити, що річ тут не в можливих негараздах із Вищою службою старожитностей.

Гріффіт кивнув — у часи заворушення Махді ця шанована установа діяла вже не одне десятиліття й на неї необхідно було

¹ Драгоман — тут це слово позначає провідника й перекладача.

зважати. Доба нічим не прикритого мародерства — час Бельцоні й Ріфо¹ — лишилася в минулому.

— Думаю, вам вдалося мене заінтригувати. Як же звуть цього араба-драгомана? І яким шляхом до вас дійшли чутки про нього?

Поки тривала розмова, човен проминув Булак і тепер наближався до другого, такого красивого острова Рода, від садів якого віяло солодкими пахощами квітів. Майор гукнув до човнярів і наказав триматися правого, ширшого річкового рукава. Нільська вода, багряно-золота в призахідних променях, засліплювала очі химерною грою відблисків, і дагабії² під косими вітрилами, схожими на крила велетенських бабок, здавалося, линули в повітрі, заледве торкаючись кілями Священної Річки.

Місис Вітгем поправила вуаль, яку так і намірявся зірвати річковий вітер. Не потрібна була особлива проникливість, аби зрозуміти: вона знову міркує, до яких меж може дійти її відвертість.

— Намагаючись розшифрувати записи, Ніколас завів кілька доволі незвичайних знайомств,— нарешті промовила вона.— Серед інших мені була відрекомендована міс Елліс Пейл, яка в цій подорожі стала моєю компаньйонкою. Загадкова особа. Переконана суфразистка, хоч я жодного разу не чула, щоб вона проповідувала ідеї рівності статей.— Місис Вітгем знову ледь помітно усміхнулась.— Як і будь-які інші ідеї. У кожному разі вона з «нових жінок». Надзвичайно енергійна, обізнана в різних сферах знань і наділена рішучим характером. Можливо, більш рішучим, ніж дозволяють правила пристойності, але у справі на зразок нашої це лише на краще. Наскільки я розумію, саме від неї Ніколас почув про невдачу експедицію. І про єдиного її учасника, що лишився серед живих,— Хішама Сауда. А також про інші важливі речі.

— Мушу зізнатися, я щойно відчув непоборне бажання побесідувати з вашою компаньйонкою, місис Вітгем.

— Я буду щиро втішена, якщо це вам вдасться, майоре. На жаль, учора вона залишила готель, щоб з'ясувати, яка доля спіткала Ніколаса. Відтоді ми з нею не бачились. Жодних звісток я не отримувала.

— О, тобто мені доведеться мати справу не з одним, а з двома зникненнями? Ви повідомили консульство? Аташе Метьюза?

— Стосовно міс Пейл? Ні, вона сказала в жодному разі цього не робити.

Гріффіт із подивом звів брови — прохання здалось йому дещо незвичайним. Утім, таємнича пані цілком прозаїчно могла мати негаразди із законом.

Але тут у нього зринула інша думка.

— Скажіть, а скільки років вашій компаньйонці?

— На вигляд — не більш як тридцять.

— І її можна назвати привабливою?

На цих словах майорова супутниця поглянула на нього з підозрою — якщо не з таємним обуренням. Мабуть, їй самій спадало на думку, що містер Ніколас Вітгем і міс Елліс Пейл зникли майже одночасно з причини, зовсім не пов'язаної з египтологією.

— Вона дещо вульгарна, на мій погляд,— пролунала нарешті відповідь,— але, гадаю, чоловіки вважають її миловидною.

Оскільки нічого до сказаного вона не додала, Гріффіт розпитував далі:

— Я так розумію, міс Пейл довго жила в Єгипті?

— Не певна. Вона розмовляє арабською, але не надто чисто. Принаймні тубільцям складно її зрозуміти. В ієрогліфіці не розуміється, египтологію раніше не вивчала.

— Хотілося б у такому разі знати, з якого джерела вона почерпнула свої відомості. І на що сподівалася, намагаючись розшукати вашого чоловіка?

— Не знаю, але міс Пейл наділена багатьма талантами. Часом... вона мене просто лякає.

— Справді? А чим?

Леді Вітгем опустила погляд.

— Це не так просто пояснити. Як я вже згадувала, міс Пейл надзвичайно рішуча. Ба більше, я жодного разу не бачила від неї ані найменших виявів слабкості чи страху. І цей погляд...

¹ Джованні Баттіста Бельцоні (1778–1823) — італійський мандрівник, археолог-любитель; Жан-Жак Ріфо (1786–1845) — відомий кайрський скупник неlegalьно добутих єгипетських старожитностей.

² Дагабія — різновид популярної на Нілі пасажирської вітрильної барки.

не можу чіткіше висловити, але є в ній якась... дика, неприручена сила, з якою навіть чоловіки змушені рахуватися.

Кілька секунд минуло в мовчанні. Гріффіт кинув погляд на вечірнє небо, що швидко темнішало, клацнув накривкою брегета й підсумував:

— Що ж, усе це доволі цікаво, проте пора вже не рання, гадаю, нам час повертатися.— Діставши згоду, він махнув веслярам, які з видимою полегшею розвернули суденце і спрямували його вниз за течією.— З вашого дозволу, підіб'ємо підсумки. Ваш вельмишановний чоловік, бажаючи роздобути відомості про певне стародавнє поховання, вирушив на зустріч... із ким?

— З Хішамом Саудом.

— Тим самим, останнім учасником експедиції?

— З ним. Він зараз мешкає в Карафі, південному Місті Мертвих, у домі грека-карбівничого Димитроса Трикаліса. Неподалік від мавзолею імама Ель-Шафії.

— Ви повідомили про це владу?

— Так, але жодних доказів не виявлено. Трикаліса допитали, і той зізнався, що Сауд справді жив у нього якийсь час, але недавно відбув у невідомому напрямку. Чоловіка мого грек, за його словами, ніколи не бачив.

Остання новина не давала великих надій. Після не надто делікатних розпитувань місцевих охоронців закону з'ясувати щось буде ще складніше. Мешканці Міста Мертвих не любили, коли в їхні справи втручалися сторонні. Особливо люди хедива або верховного комісара.

— Добре,— сказав він спокійно,— я з'ясую, чи правду він каже, цей Димитрос. Чи не бажаєте ви повідомити мені ще якісь подробиці?

— Боюся, що ні.

— Коли відбулися ці експедиції в пошуках скарбу й куди точно вони прямували?

— Відомі нам спроби здійснювали 1881-го і 1853-го, а найраніша — 1805-го.

— О, тобто пошуки велись і до того, як було розшифровано перший з ієрогліфічних написів? То як же про існування цього... святилища стало відомо? Ви щось говорили про грецький переклад?

— Так, але в грецькому тексті нашого манускрипту про розміщення скарбу сказано дещо туманно. Можливо, це одна з причин, чому на ту давню експедицію чекала поразка.

— Як і всі наступні. Просто дивовижно: скарб не можуть витягти з небуття протягом мало не цілого століття.

Місис Віттем знову зам'ялась.

— Бачте, йдеться не про звичайні цінності. Не про золото й вульгарні самоцвіти. Цей скарб мало знайти, треба зуміти його розпізнати й забрати з собою. Але і знайти непросто.

— Усе це звучить надзвичайно дивно, щоб не сказати — неправдоподібно. Ви впевнені, що зацікавлення вашого чоловіка пов'язані винятково зі справами минувшини? Бачте, Єгипет недарма прозвали Воротами Азії. А після відкриття Суецького каналу пристрасті ще більше розпалились. Шпигунство, таємні війни, афери... гадаю, ні з чим подібним містер Віттем не пов'язаний?

— Анітрохи. Ніколас ніколи не цікавився політикою. Наша сім'я добре забезпечена. Навіть не уявляю, що могло б його спонукати до участі в... як ви були ласкаві висловитись? Таємних війнах і аферах.

Майор знизав плечима. Аташе Джейкоб Метьюз, добрий друг подружжя Віттем, якраз мав до секретної служби Її Величності щонайбезпосередніший стосунок. Це, звісно, не перешкоджало йому знатися з людьми, що не займалися шпигунством, тож слова дружини зниклого єгиптолога цілком могли виявитися щирою правдою.

— Гаразд, я порозпитую. Вам поки хотів би порадити бути обачнішою і сподіватися на краще. На совісті контрабандистів не так багато тяжких злочинів проти європейців. У пустелі надто докучливого чужинця можуть відігнати пострілами в повітря. У Каїрі — щонайбільше надурити. Звичайно, в Місті Мертвих або Вавилоні чиняться й гірші речі, та це частіше справа рук звичайних бандитів, а не торговців старожитностями. Агов, ви там, поквартесья!

Останні слова, промовлені арабською, були звернені до матросів. Сонце сховалось, і стрімко, як це зазвичай буває на півдні, настала ніч. Набережна освітилась електричними вогнями: в Ісмаїї п'ятьма лякала перехожих не дужче, ніж на Пікаділлі.

Та й нічні небезпеки Старого міста — майор Гріффіт чудово знав це — насправді дещо перебільшені. Хоча він, звісно, нізачо не порекомендував би дамі вирушати туди на самоті, навіть якби та відзначалася винятковою силою духу.

Поза тим, коли місис Віттем зажадала не супроводжувати її до готелю, щоб можливі підглядачі не бачили їх зайве разом, Гріффіт вирішив усе ж подбати про *cicisbeo*¹, що викликав би довіру. Один зі всюдисущих вуличних хлопчаків на його прохання, підкріплене скромним бакшишем², збігав до кав'ярні Васи-фатурка і привів давнього майорового знайомця Стівена Міллза — інженера, мандрівника, людину досвідчену й надійну. Попри значну різницю в темпераментах, світогляді й освіті, їхня дружба з Гріффітом витримала не одне випробування, і зараз Міллз без зайвих розпитувань погодився відвести даму в готель. Поки він підкликав коляску, місис Віттем відкинула вуаль і, зазирнувши Гріффітові в очі, промовила:

— Ви ж його знайдете? І ще раз прошу, будьте обережні. Мені здається, ви не до кінця усвідомлюєте всі труднощі...

— А я ще раз попрошу вас не турбуватися про мене. Я незабаром дам про себе знати. До побачення, місис Віттем.

— До побачення, містере Гріффіт.

Попрощавшись, майор спустився до води і ступив на борт фелюки, на якій мав намір знов піднятися по Нілу, скоротивши дорогу до ветхого будинку, де на той час мешкав.

Коли матроси відштовхнулися від берега, він озирнувся й побачив, що місис Віттем і далі стоїть на набережній, осяяна світлом ліхтаря, й дивиться йому вслід. Майор, прощаючись, підняв руку до капелюха, але так і не встиг торкнутися кри-с.

Звук пострілу вільно розкотився над водами каналу. Місис Віттем здригнулася, відступила на крок, наче її штовхнули. На корсажі лілової сукні проступила кривава плямка, що здавалася в жовтому електричному світлі чорною. Перш ніж Міллз, що ки-

нувся на допомогу, встиг підхопити молоду леді, вона повільно опустила на бруківку.

Гріффіт перескочив через борт човна, опинившись по коліно в каламутній воді. Пригинаючись, він двома стрибками вибрався на берег. За мить пролунав другий постріл — надто гучна, дисонуюча нота розбила гармонію музики вулиць вечірнього міста. Куля вдарила в землю трохи правіше від майора.

Міллз, що зберіг спокій, який не залишав його навіть під обстрілом, підхопив місис Віттем під руки й відтягнув (не надто церемонячись, як будь-якого пораненого ворожою кулею товариша) під укриття кам'яного парапету. Гріффіт, не гаючи часу на марні спроби видивитися ворога, метнувся вперед, за секунду приєднавшись до інженера. Ще одна куля з виском відскочила від каменю — так близько, що майор відчув знайомий холодок. Зовсім як у роки армійської служби, коли в торохкотіння стрілянини впіталося не менш зловісне дзижчання.

— Той шмаркач казав, вам, командире, допомога потрібна. Та тільки не сказав, що аж так до зарізу. Я б свій «вінчестер» прихопив. І кількох друзяк на додачу,— в'дливо зронив Міллз.

— Прошу мене пробачити.— Гріффіт кинув швидкий погляд поверх парапету. На протилежному березі каналу з криками, у яких змішувалися страх з обуренням, металась людські поста-ті.— Що з пані?

— Ох, справи кепські,— після короткої мовчанки озвався Міллз.— Гірше, мабуть, і нема куди.

Майор схилився над леді Віттем, сподіваючись почути звук дихання. Проте одного погляду на рану було досить: більше з її вуст не злетить ані слова, ні подиху.

* * *

— Жахливий злочин.— Сер Джейкоб Метьюз осудливо похитав головою. Кошлаті брови повільно зійшлися над переніссям, наче дві колони солдатів-маршувальників.— Насправді варварський. Жорстокий урок для всіх, хто забув, що ми в дикій, по суті, країні.

— Безперечно варварський,— стримано відповів Гріффіт.— Але мене не полишають підозри, що до цього причетні агенти

¹ Чичисбей — в Італії XVIII–XIX століть — супутник заміжньої жінки, який (з відома чоловіка) супроводжував її в громадських місцях.

² У ті часи, як і тепер, це слівце означало дані «на чай» гроші, хабар або винагороду за послугу і було відоме європейцям, що відвідували Єгипет, краще за будь-яке інше.

країн, що вважаються цілком цивілізованими. Ви справді впевнені, що жодного стосунку до Департаменту¹ містер и місис Вітгем не мали?

Він пильно подивився співрозмовникові в очі. Уся подоба аташе Метьюза видавала натуру прямолінійну та гордовиту. Обличчя, прикрашене густими вусами, дещо зарозумілий погляд нагадували враз усі написані за останні роки портрети бравих британських офіцерів. Тих самих, що так люблять позувати в парадних мундирах з оздобленим плюмажем шоломом у руці. Серед вад людей цього типу дворушництво і брехливість не значаться.

Та зовнішність оманлива: сер Джейкоб на ділі був одним із головних каїрських шпигунів на службі Її Величності й досягнув таких висот у мистецтві обману, до яких майор ніколи не сподівався — та й не бажав — піднятися.

Елегантно обставлений кабінет, у якому точилася їхня бесіда, був розташований на другому поверсі особнячка у провулку неподалік від нової будівлі британської резиденції в Каср Ель-Дубара. А господар кабінету міцно тримав у руках безліч незримих ниток, що тяглися до різних куточків Єгипту й навіть далі: у пустелю, через Суецький канал на сході, а на заході — до Лівії, у яку віджила Висока Порто вчепилася мертвою хваткою. Немало цікавих балачок чули обшиті горіховими панелями стіни кабінету сера Джейкоба. Багато хто з радістю віддав би життя (не своє, звичайно), аби змусити їх говорити. Перед незрячими очима гіпсового бюста Генріха V пройшла низка таких пройдисвітів — зрадників, таємних агентів, перекидьків, продажних чиновників, яких на службі англійської корони доблесний король-лицар і уявити собі не зміг би. Не зрівняти з добрими йоменами, перед якими виголошував він свою полум'яну промову при Азенкурі. «This day is call'd the Feast of Crispian...»²

Утім, бували в кабінеті сера Метьюза й люди іншого ґатунку. Зрештою, *espionnage* в Імперії перестав вважатися чимось не-

подобним для джентльмена. І серед спраглих пригод нащадків аристократичних фамілій, які щороку пропонували свої послуги Департаменту, чимало траплялося таких, хто щиро говорив про любов до єгипетських старожитностей. Увести в дослідницьку експедицію агента (до речі, зі справжнім науковим ступенем Кембриджу чи Оксфорду) — можливість надто спокуслива, щоб нею знехтувати.

У британській секретній службі, звичайно ж, уміли берегти таємниці. І все ж Гріффіт сподівався дістати хай, може, ухильну, але правдиву відповідь на своє питання. Нехай він пішов у відставку, не ховаючи свого розчарування як політикою, так і таємною для інших діяльністю Міністерства закордонних справ, у його вірності Імперії до цього часу ніхто не сумнівався. А аташе, напевно, не забув минулих заслуг і не полишав сподівань мати допомогу Емріса Гріффіта в майбутньому.

— Друже мій... — Сер Метьюз затягнувся сигарою й витримав значущу паузу. Така його звичка добре була знайома майору, але рідко коли дратувала дужче, ніж цієї миті. — Я розумію, ви вже якийсь час як вийшли з гри... дозвольте вас запевнити, що в нашому світі мало що змінилось. Агентів досі воліють перевербовувати, а не усувати. І в кожному разі такі демонстративні дії... Це абсолютний моветон. — Аташе повів рукою. Кінчик сигари залишив у повітрі ефемерний димний слід, ніби підводячи ризику під його висловом.

Але риска на очах розтанула, і Гріффіт вирішив, що може дозволити собі наполегливість. Усе сказане Метьюзом було йому й без того відомо. Як і той факт, що з секретними службами співпрацювали найрізноманітніші люди, серед яких траплялися й без потреби жорстокі, і здатні на покvapливі рішення, і просто не зовсім душевно здорові. Та особливо не припало до душі майорові, що у відповіді не прозвучало ні «так», ні «ні».

— І однак... — Гріффіт вичікувально звів брови.

— І однак, — у голосі сера Джейкоба прозвучало виразне невдоволення, — ні до яких політичних інтриг Вітгем не причетні. Я знаю Ніколаса не один рік. Повірте, важко знайти людину, менш придатну для секретних операцій. Містеру Вітгему під силу прикидатися лиш однією людиною — містером Вітгемом. Скоріш уже успіху могла досягти його дружина. Наскільки

¹ Ідеться про Департамент Військової розвідки (Military Intelligence Department).

² «Сьогодні свято святого Кріспіана...» — рядок із монологу Генріха V, проголошеного напередодні битви при Азенкурі: Вільям Шекспір, «Генріх V», акт IV, сцена 3.

жінки взагалі здатні чогось досягти. Але всі її прагнення підпорядковані бажанням чоловіка. Я переконаний, цікавість до мумій — єдина причина їхнього прибуття до Єгипту.

— А ця їхня загадкова компаньйонка, міс Пейл?

Ненадовго кабінет поринув у тишу. Гріффіт розчув перегукування торговців за щільно завішеними вікнами й ледь чутне гудіння мухи, що кружляла над столом.

— Стосовно згаданої особи я не володію достатньою інформацією, — визнав сер Джейкоб. — Начебто американка, але це може виявитися зручною брехнею. Нікому не відома в товаристві, не згадується в поліцейських списках. Одне слово, з'явилася наче нізвідки...

— Чи не здається вам, сере, що в цій справі взагалі підозріло багато непояснених появ і зникнень?

— Боюся, що ні, не здається. Усіх не допильнуєш. — Метьюз знизав плечима. — Департамент не гає часу на дурниці.

Гріффіт кивнув, погоджуючись. Після Наполеонівських війн зоря британської розвідки до часу потьмяніла. У моду увійшла дипломатія, а шпигуни, які завжди належали до військового відомства, опинилися на узбіччі. І хоча після Кримської кампанії ситуація почала поступово виправлятися, дотепер штат Департаменту лишався відносно невеликим. На відміну від німецьких колег, вірних настановам гера Штибера¹, який прагнув заповнити весь світ своїми людьми і знати все про всіх, британські секретні агенти займалися лише тим, що вважали «життєво важливим». Такий підхід виправдовував себе не раз, та, бувало, призводив до сумних наслідків. Що ж до стеження за агентами чужоземних держав на британській території, то цим узагалі займався Особливий відділ Скотланд-Ярду, який, на жаль, не завжди давав ради зі своїми обов'язками. І, здається, більше був заклопотаний діяльністю ірландських заколотників, ніж німецьких і французьких шпигунів. Нарешті, Департамент зараз невідривно стежив за протилежним краєм Чорного Континен-

ту, де в Трансваалі розгоралася війна: схиля Талана-Гілл¹ залляла англійська кров, і навіть найбідніші на розум вояки почали усвідомлювати, що впоратися з «дикунами-бурами» цього разу виявиться справою нелегкою. Одне слово, зараз групі чужоземних агентів було б цілком під силу повернути успішну операцію не те що в Каїрі — навіть у самому Лондоні. У такій нервовій обстановці, бувало, пальці з надмірним поспіхом натискали на спускові гачки...

— Сподіваюсь, хоча б убивці не вдасться так незбагненно розчинитись у повітрі? — промовив майор похмуро.

— Не сумнівайтесь, він дістане своє, — поспішив запевнити його аташе. — Звичайно, розшуком займатимемось не ми, але я дам зрозуміти, що наше відомство теж неабияк зацікавлене в розкритті злочину.

— Звичайно... А містер Віттем нічого не казав вам про мету своїх пошуків?

— Ні, лише натякав. Начебто у верхоріччі Нілу закопаний чи то Рамзесом, чи то Хеопсом скарб, який він сподівався відкопати. — Сигара сера Джейкоба накреслила новий димний символ, тепер він радше нагадував петлю-зашморг. — Давня історія, по-новому розказана. Маю зізнатися, різні археологи, етнографи й ентомологи справді викликають у мене серйозні підозри. Як і у вас, друже мій. Але, повторюсь, Віттеми надто добре мені знайомі. Можу закластися, такі речі не для них. Грошей у них справді було вдосталь. Що ж до патріотизму, то їм скоріше близькі погляди доктора Джонсона². А шантаж... — Аташе стелав плечима. — Навіть не уявляю, чим би їх могли шантажувати. У кожному разі Ніколас радше кинувся б по допомогі, ніж танцював би під чужу дудку.

¹ 20 жовтня 1899-го відбулася битва між загоном бурів під командуванням генерала Лукаса Меєра і британськими силами під орудою генерала Пенна Саймонса. Англіячям вдалося захопити пагорб Талана-Гілл — одну з ключових позицій бурів, але ціною великих втрат.

² Ідеться про Семюела Джонсона, англійського поета і критика; широко відомий його афоризм: «Патріотизм — останній притулок негідника». За свідченнями сучасників, Джонсон мав на увазі не щирий, а фальшивий патріотизм політика — це також підтверджує його есе «Патріот. Звернення до виборців Великої Британії».

¹ Доктор Вільгельм Йоганн Карл Едуард Штибер (1818–1882) — прусський поліцейський чиновник, організатор розгалуженої розвідувальної мережі, служби військової контррозвідки, що дістав від Отто фон Бісмарка прізвисько «короля нишпорок»; відзначався крайньою нерозбірливістю в засобах.

Гріффіт поринув у роздуми, сер Джейкоб не заважав йому, продовжуючи диміти з якнайбільш умиротвореним виглядом. Проте майор знав, що ліниве безділля — така сама видимість, як маска прямодушного вояки, і справ у його співрозмовника не бракує. Тому Гріффіт, не зволікаючи, попросився, а перш ніж піти, запевнив, що коли хоч щось дізнається, він неодмінно повідомить про це особисто.

У холі майор лицем до лица зіткнувся з Ідрісом Джемалем — помічником-турком аташе Метьюза, віртуозом дражливих справ. Той мало не біг. Вони обмінялись вітаннями, і Гріффіт засподівався, що поспіх викликаний вимогою сера Джейкоба розслідувати злочин якомога швидше. Добре б іще при цьому розслідування не пішло хибним шляхом. Убивство — подумки майор уже майже готовий був назвати те, що трапилося, «подвійним», а то й «потрійним» (якщо пригадати зникнення міс Пейл) — могло бути вчинене з політичних або військових міркувань. Особисто він поки не мав наміру відмовлятися від цієї версії.

Неквапом крокуючи (Гріффіт не любив велосипедів, звичних для каїрських службовців) вулицею, він продовжив міркувати, чи не ввів його сер Джейкоб, попри щирю приязнь, в оману. І чи не міг він сам бути одуреним: британські агенти вміли оберігати секрети не лише від чужих, а й від своїх, якщо ті не належали до кола втаємничених. Траплялися й курйози, коли двоє, один із яких був приписаний, наприклад, до Адміралтейства, другий — до Військового міністерства, з незнання доповідали один на одного або обмінювались призначеною для ворогів хибною інформацією.

На шляху майора виросла недобудована споруда в риштуваннях, — Каср Ель-Дубара й далі забудовувався, — і він на мить занурився у витку хмару співучої італійської говірки. Каїрські муляри здебільшого прибули з батьківщини Ромула... От, до речі, взяти хоча б Італію: після невдач в Абіссинії вона готова укласти угоду з самим Дияволом, якщо той відріже їй шматок африканського пирога. А Абіссинія, як відомо всякому, межує з Суданом, і межу цю під час повстання Ель-Махді не раз перетинали озброєні загони. Чи не надумав Рим, скориставшись колотнечею, знову закріпитися на сході? Чи всі італійські архітектори

й будівельники насправді ті, кого з себе вдають? Офіційно Італія — союзник Англії, та чи багато це значить у теперішні часи... А є ж іще Росія, що разом із Францією щосили прагне ослабити позиції британської корони в Єгипті. І Порта, що мріє повернути собі зверхність — якщо не над усім Єгиптом, то хоч над Синаєм. Німеччина підтримує її і потай, і відкрито, за кожної зручної нагоди намагаючись пересварити європейські держави між собою. Та й коли говорити про пристрасті, що вирують навколо Суецького каналу — найкоротшої дороги в Червоне море і далі, до індійських берегів, Гріффіт не перебільшував. У Єгипті секретним службам нудьгувати не випадало. Щоправда, до слова, їх зазвичай тягнуло в «Шеппард» — старий, уже трохи занепалий, однак усе ще розкішний і солідний готель. Те, що Вітгеми віддали перевагу «Континенталю», звісно, дрібниця, але свідчить на їхню користь.

Не слід було забувати, що в Каїрі таємно діяла ще одна сила — терористи, фанатичні «борці за свободу», хай і не надто численні й погано організовані. П'ятнадцять років минуло після повстання Арабі й вікопомного бомбардування Александрії британськими кораблями. За час, що минув, військам вдалося замирити країну. У Єгипті, якщо говорити про міста, а не пустелю, де й далі були в обігу закони (точніш, беззаконня) сивої давнини, нападів місцевих заколотників на європейців давно не траплялося. Та й нащо стріляти в дружину заїжджого єгиптолога, хай би той і працював на Департамент? Для полум'яних «ватанистів», поборників ідеї «Єгипту для єгиптян», які цілісінькими днями снують плани, як би розквитатися з англійцями за поразку під Тель Ель-Кебіром¹, у Каїрі не бракувало важливіших цілей.

На додачу до всього, Гріффіта не полишало непевне відчуття, що він, як колись у Китаї, зіткнувся з явищами, що відверто порушують звичний порядок речей. Навіть злочин — байдуже, вчинено його з політичних чи інших міркувань — підпорядкований своєму зводу правил. І така надмірна зухвалість їм виразно суперечила. Якщо тільки не прийняти на віру слова місис Вітгем про скарб, настільки коштовний, що побоювання втратити його може штовхнути людину на безумний вчинок.

¹ Тель Ель-Кебір — місце розгрому повстанців Ахмета Арабі-паші.

О багатилий Каір... Гріффіт змалював його місис Віттем у поетичних висловах, проте якби він розмовляв зі своїми товаришами з 4-го гусарського полку, то дібрав би зовсім інакші! Та хай майорові було чудово відомо, що він не може претендувати на лаври мес'є Лекока... хай сам Шерлок Голмс загубив би слід у лабіринті цього міста — все ж нічого не лишалося, крім як провести власне розслідування. Більше він нічого не міг зробити, спокуючи власну легковажність. Був би майор Гріффіт того вечора на крихту уважнішим, поставився б до слів своєї супутниці трохи серйозніше, хтозна, може, вона лишилася б жити.

Існувала ще причина, через яку він бажав якомога швидше з'ясувати особу стрільця. Покінчивши з місис Віттем, убивця спробував підстрелити його самого, вочевидь припустивши, що майор устиг забагато дізнатися. За якийсь час невідомий цілком собі може повторити спробу. Цього разу за сприятливіших для себе обставин.

Коли Гріффіт пройшов кілька кварталів,— і не помітив за собою стеження,— він сів в екіпаж і, назвавши адресу, взявся подумки складати план подальших дій. На відміну від згаданих героїв-детективів, він не міг покладатися на силу самих тільки логічних умовиводів, воліючи діяти перевіреними методами Скотланд-Ярду, і для початку вирішив опитати людей певного кола. Не завадило б навідатися до грека Трикаліса, але це не найперше. Коли ведеш справи на Сході, варто уникати такого поспіху.

Будинок Гріффіта був розташований на південному кінці району Баб Ель-Лук. Місце не найбільш респектабельне, проте наділене своєю чарівністю, що чаїлася в химерних візерунках тріщин обтінкованих стін. В обрисах щілих піддаш із покручених спекою дощок. У вузькості вуличок старовинних кварталів, де серед понурих, запилюжених будов можна зненацька побачити витончений мінарет або вибагливо оздоблену ділянку стародавньої фортечної стіни — ніби крихту золота в пустій породі. Зустрічалися тут, утім, і неприкриті злидні, а також — у чималій кількості — заклади сумнівного характеру, з дверей яких виключно вбрані єгиптянки й циганки-гавазі з відкритими, всупереч настановам ісламу, обличчями, закликали відвідувачів —

зазвичай європейців, що прагнули екзотичних розваг. Найбільший успіх тут мали чуттєві танці танцівниць-алмей.

Цілком можливо, що майор обрав би для проживання інший район Каіру. Однак завдяки вдалому збігові обставин саме тут йому вдалося запобігти в довгострокову оренду за винятково низькою ціною просторе помешкання. Цей особняк, що його колись навіть вважали розкішним на свій манір, років за сто до того побудував певний турецький комерсант, що, як і багато подібних до нього, розбагатів на торгівлі кавою. Коли до влади прийшов хедив Мухаммед Алі, справи скороспілого негоціанта пішли так, що гірше й не можна, і зрештою нащадки кавового князика змушені були здавати добряче пошарпані часом покої. Іншим джерелом прибутку для них, як і для чималої кількості інших громадян Єгипту, стала торгівля старожитностями. Не маючи ні необхідних знань, ані зв'язків, ні сприту, вони зажили собі неприємностей, виплутались із яких завдяки своєчасній допомозі відставного майора Емріса Г'юела Гріффіта. Нагородою йому стали пишномовні слова подяки, а заодно доволі скромна щомісячна плата за право мешкати в особняку так довго, як лиш йому забagnetься. Гріффіт і в кращі часи був дещо обмежений у коштах, однак при цьому не полюбляв тісних апартаментів. Не дивовижа, що він радо скористався нагодою. Знов-таки, до британської резиденції звідси було не надто далеко.

Коли господар повернувся, вхідні двері йому відчинив украй перестаркуватий з виду, та на ділі ще міцний копт Юнус, що виконував у міру сил роль ключника. На запитання Гріффіта щодо новин він повідомив, що пан Мат'яш сьогодні прийти не зможе через погане самопочуття. Майор скрушно похитав головою й висловив сподівання на якнайшвидше одужання давнього знайомця. Дьюла Мат'яш, у минулому волоський кавалерист на службі російського імператора, осів у Каїрі після численних пригод, першопричиною яких став безстроковий самовільний відхід із розташування ескадрону. Інакше кажучи, звичайне дезертирство. У Єгипті він перебивався випадковими заробітками, серед іншого намагався дати уроки фехтування, адже чудово володів клинком. На цьому ґрунті він зійшовся з Гріффітом — іще одним шанувальником шляхетного мистецтва, якому він віддавав перевагу перед незрівнянно респектабельнішими

крикетом і тенісом. Потому обидва домовилися двічі на тиждень зустрітися в дружніх поєдинках, аби не втратити гостроти ока і твердості руки, а заодно трохи розвіятись. Мат'яш, на відміну від багатьох своїх співвітчизників, відзначався вдачею відкритою й добродушною. Крім того, він дотримувався принципів угорської фехтувальної школи, тоді як Гріффіт залічував себе до прибічників Альфреда Гаттона, скупі манери якого, втім, збагатив під час подорожей. Зіткнення різних традицій зазвичай робило сутички доволі захопливими й корисними. То ширий смуток майора цілком зрозумілий. При цьому він підозрював, що насправді скасувати візит легковажного волоха могли спонукати справи сердечні. Будучи натурою палкою та схильною до захоплень, Мат'яш часто закохувався — щоразу щиро й усім серцем. Однак почуття його швидко згасали, що часом спричиняло не менші незручності, ніж неочікувані спалахи пристрасті. Гріффіт сказав передати хворому — вдаваному чи ні — свої найкращі побажання. А також нагадати, що по допомогу до Емріса Гріффіта той може сміливо звертатися в будь-який час.

По тому він попрямував до кабінету, аби за солодким марокканським чаєм відпочити від спеки і скласти перелік осіб, до яких слід було звернутися передусім.

Один із майорових знайомців, французький журналіст Моріс Девено, якимось сказав, що в оселі Гріффіта видніє англійська пристрасть до руїн. Пристрасть, найпершим витоком якої, безперечно, є лінь, що заважає надати руїнам пристойного вигляду. «Чи річ у вашій особистій звичці до кочового життя, мес'є, через яку у звичайному домі ви вже відчуваєтеся незатишно? — по надумі додав Девено. — Не здивуюся, якщо на ніч ваш слуга розбиває на внутрішньому подвір'ї бедуїнське шатро на заміну спальні». Гріффіт тоді розсміявся й не став уточнювати, що, за прикладом місцевих мешканців, часто спить просто неба на пласкому даху будинку.

Варто визнати, внутрішні приміщення особняка перебували в стані занепаду. Романтичну натуру вони справді могли навести на думки про загублені в пустелі покинуті міста. Або старі палаццо, стіни яких зводили античні майстри. Сприятливий клімат Єгипту дозволяв не зважати на протяги — за винятком зимових ночей, що здавалися загартованому колишньому солда-

тові насправді не надто прохолодними. Поза тим, замешкавши в будинку, новий пожилець потурбувався довести до ладу кілька приміщень: кімнату з високою стелею, що звалася «каа», де колись вітали поважних гостей і де тепер зберігалися експонати його власної колекції давньоєгипетського мистецтва, крихітну турецьку лазню і, звичайно ж, кабінет.

Розмістившись за чималим столом, в оточенні полиць, заставлених книжками та переплетеними підшивками «Revue archéologique», «Bulletin de l'Institut Égyptien» і «Journal asiatique», Гріффіт відчув, як душу його сповнює спокійна впевненість у тому, що всі таємниці буде розкрито. А зловмисники зазнають заслуженої кари — зовсім як у книжках, якими він зачитувався в дитинстві. Треба лише підійти до справи ґрунтовно і, головне, не відступати на половині шляху. Майор гукнув Юнусові розпалити кальян, розклав на столі кілька аркушів паперу і взяв перо в надії, що записи допоможуть йому навести лад у думках і вхопити якусь деталь, що досі вислизала з уваги. Він розділив сторінку на дві колонки. У праву заніс кілька імен осіб, наділених владою, до яких мав намір завітати передусім. У лівій опинилися люди далеко не такі відомі, зате вони відзначалися видатною обізнаністю.

Єгиптологія, як відомо, — така собі подоба клубу для обраних (на зразок, скажімо, «Карлтона»), адже мало хто може дозволити собі оплатити спорядження справжньої археологічної експедиції. І не розоритися щент після кількох невдалих спроб. Усі відносно доступні скарбниці вельможних мерців хтозна-коли розграбовані, а ті крихти, що вціліли, колекціонери й археологи прибрали до рук іще в часи Шампольйона¹. Нині збережені лише поховання, надійніше за інші приховані від очей — зусиллями майстрів, які їх створили, або пісками пустелі. Віднайти, а по тому видобути на світло коштовності, що в них зберігаються, можна лише ціною тяжкої праці багатьох людей, яка аж ніяк не дешева.

Суперництво між ученими мужами, що проводять розкопки, часом призводить до серйозних сутичок, обмовити, позбавити концесії, навіть домогтися вислання з країни — панове єгиптологи зазвичай користуються саме такими прийомами. Але має

¹ Жан-Франсуа Шампольйон (1790–1832) — французький історик, засновник єгиптології.

спілка поборників шанованої науки незугарного двійника. Це таємне братство грабіжників могил, скупників і контрабандистів. Гріффітові вдалося вступити до нього майже випадково: один із учених (а багато хто з них, варто сказати, підтримує зв'язки із запеклими гробокопачами) попросив, побоюючись за безпеку своїх грошей і навіть самого життя, супроводжувати його на зустріч, де обговорювали придбання певної старожитності. Побоювання виявилися безпідставними: як пізніше з'ясував Гріффіт, шукачі скарбів і перекупники зазвичай не відступають від свого примітивного кодексу, що забороняє грабувати, а тим паче вбивати покупця. Однак після того вікопомного рандеву в задній кімнаті кубла найгіршого штибу майора визнали своїм і він дістав змогу перетнутися з єгиптологією не науковою, а розбійницькою.

Досі він жодного разу не чув прізвища Вітгем — ані в наукових колах, ні від контрабандистів. Не траплялися раніше Гріффіту й дослідження, підписані цим прізвищем. Що, втім, не означало, що про подружжя Вітгемів нікому з мисливців за старожитностями нічого не відомо. Так само, як і про загадкову й енергійну міс Пейл.

Майор затагнувся кальяном і в задумі почав накидати в нижній частині аркуша обриси капітелі єгипетської колони, вирізаної у формі квітки лотоса — емблеми Верхнього Царства. Якщо кудись археологи й туристи ще не протоптали дороги, то це за межу давньої Нубії. Хоча суворі жителі Південного Єгипту не відзначалися такою залюбленістю в розкошах, як мешканці півночі, злидарями їх аж ніяк не назвеш — свідком тому величні фіванські некрополі. Гори півдня зберігали також стародавні знання і традиції, що їх надто легко втрачали жителі Дельти, які часто мали справи з чужоземцями. Проте час послабив навіть непохитну твердість жерців Верхнього Царства, і ті почали по-тай змовлятися з грабівниками могил, задешево розпродаючи сокровенні багатства давнини прибульцям із молодих держав півночі. І все ж якщо лишилися ще десь неторкані поховання, напхані золотом, або багаті таємні святилища, то найпевніше біля порога країни Куш — нубійського царства, розквіт якого минув задовго до Різдва Христового.

Нині, коли суданських бунтівників-дервішів переможено, момент для експедиції здавався цілком сприятливим. Хоча в само-

го Гріффіта подібна авантюра не викликала втіхи. Надто добре він пам'ятав нещасливий хартумський похід: розмірену ходу піхотних колон каменистою землею, куряву, сонце, що випалоє очі, слова команди, що насилу виштовхуються з пересохлих горлянок: «Тримати стрій! Тримати стрій! Пораних не кидати!». А ще — виблискування клинків у руках темновидих дервішів у брудно-білому дранті, що мчать назустріч із несамовитим гуком. Мить — і блиск тьмяніє, коли все навколо затуляє порохом димом. Перші ряди наступальників падають, ввіряючи свої душі Тому, Хто Розкриває Браму. «Тримати стрій!» Майор похмуро посміхнувся своїм споминам, страху, невірі й захвату, коли він побачив відступ ворогів, чие шаленство, здавалося, спинити не легше, ніж океанський приплив. Що там казати, бойове хрещення виявилось добрячим. Таким, після якого, як жартував один із офіцерів, уже нема потреби ні в причащенні, ні у відправі, аби поза чергою дістати перепустку до раю. З хартумського походу Гріффіт виніс перші шрами й виразне усвідомлення того, що в цьому житті відвага та стійкість не завжди винагороджуються успіхом.

І однак то була чесна гра, на відміну від справ Департаменту. Хоча, якщо пригадати, саме невдачі кампанії стали головним аргументом для Едварда Гантера, коли той надумав завербувати Гріффіта на таємну службу. «Були б ми трохи краще поінформовані про супротивника,— повторював він,— хай навіть для цього мусили б не завжди чинити по-лицарськи, скільки життів би вдалося вберегти!». Заперечити не було чого. У пам'яті саме собою спливало біле обличчя пронизаного списом молодого шотландця МакБрайда, одного з його добрих товаришів. Його змінював капітан Девід Робертс, він цідив крізь зуби, що Хартум захоплено, генерала Гордона вбито, мешканців вирізано, а отже, всі зусилля експедиційного корпусу виявилися марними¹.

¹ Експедиційний корпус послали до Судану для евакуації Хартума, обложеного повстанцями Мухаммеда Ахмеда, борця за незалежність, який оголосив себе «Махді», тобто «Месією». Оборonoю міста керував генерал Чарлз Гордон. Погано спланована й підготована рятувальна операція, попри безсумнівну відвагу її учасників і здобуті ними перемоги, завершилася провалом: допомога спізнилась, а хартумський похід став однією з найбільш значних на той час невдач британської армії.

На перший погляд історія подальшого повернення Судану під владу Єгипту наочно підтвердила рацію сера Гантера: перед початком успішної окупації таємні агенти буквально заповнили країну. Ходили навіть непевні чутки, нібито нагла — як вважалося, від тифу — смерть Ель-Махді та ще підозріліша загибель Абу-Анга, найкращого полководця повстанців, насправді справа рук убивць, найнятих за англійські гроші. Але цьому Гріффіт уже не вірив.

Судан підкорився, хай поки й не до кінця. Ель-Махді мертвий. Щоправда, його наступник Абдулла ібн-Мухаммед продовжує бойові дії, не переймаючись їх очевидною безнадійністю. Однаково після торішнього розгрому для Судану все втрачено: і року не мине, як цивілізація в цій країні остаточно приборкає варварство. Та чи надовго? Трохи подумавши, майор усе ж додав до свого списку ще кілька імен — людей, які були причетні до секретних операцій на півдні, але могли виявитися більш гнучкими, ніж Джейкоб Метьюз.

Відхилившись на спинку крісла, Гріффіт ще раз перебіг поглядом складений перелік і задоволено підніс до губів мундштук. Що ж, він не пропустив жодної, навіть найменш імовірної можливості.

Кальян озвався схвальним булькотінням. Йому було й не втямки, наскільки його господар помилявся.

* * *

Третій день, як із пустелі примчав, наче лютий джин, Хамсин — палючий вітер, що несе міради піщинок, і ті обпікають шкіру. Денне небо прибрало кольору каламутних річкових вод, ночі стали темнішими, ніж у пеклі. Хмари густої куряви викликали нестерпний кашель. Непроглядні, наче лондонські тумани, вони несли не сльотаву вогкість, а посушливу спеку.

Але навіть у таку пору життя в околицях ринку Хан Ель-Халілі не завмирає. Вузькі вулички, що їх навислі над головою балкони та розташовані майже впритул парусинові накриття роблять подібними до печер, сяк-так захищені — якщо не від піску та спеки, то від ураганної сили вітру. Переважна більшість єгиптян

воліє радше відкласти справи, ніж боротися з нежданими труднощами, і все ж декого необхідність виганяє на вулицю навіть у такий неслухний час. Чужоземці, незвиклі до місцевого клімату, залишають будинки в пору, коли шаленіє Хамсин, іще рідше, але й таке, бува, трапляється. Отож коли поміж крамничок ішла людина в європейському вбранні, але з головою, обмотаною бедуїнською куфією, це не викликало подиву. Всього лиш одна безлика постать, що насилу бреде крізь розпечену каламуть.

Емпріс Гріффіт — під арабською хусткою ховався саме він — рішуче взявся за втілення в життя свого плану вже наступного дня після візиту до сера Метьюза. Він звернувся до Служби старожитностей, після чого завітав у гості до забитого — начальника міської поліції, а потім відвідав кількох знайомих — з дозволу сказати, «археологів-ентузіастів», як європейців, так і арабів за походженням. Вилон, на жаль, виявився не надто щедрим. Як вдалося з'ясувати, вбивця переслідував місис Віттем мало не від самого готелю. Він не дуже крився, й багато містян запам'ятало високого плечистого світлобородого солдата в англійській польовій формі, з «Лі-Енфілдом» за плечем. На березі Нілу невідомий теж винайняв човна, звелівши веслувальникам триматися на віддалі від майбутньої жертви. Коли місис Віттем і майор зішли на берег, удаваний солдат квапливо пристав до протилежного боку каналу і там, зачаївшись у тіні між двома будинками, здійснив фатальний постріл.

Здавалося б, знайти легковажно-зухвалого злочинця буде зовсім неважко. Мешканці Каїра багато що помічають, і плітки завжди з приголомшливою швидкістю доходять до місцевого шейха. Або одного з підглядачів забитого.

Єгипетська поліція, дотримуючись, як видно, принципів знаменитого Франсуа Відока, найчастіше набирає інформаторів із колишніх злочинців. Безпринципні пронози, що чудово знаються на людських гріхах, вічно товчуться біля ринкових прилавків і в кав'ярнях, не пропускаючи жодного сказаного в їхній присутності слова. Про яку-небудь різанину в Асуані весь Каїр дізнається найпізніше за два дні — причому зазвичай в усіх страхітливих подробицях. Завдяки цьому охоронець порядку, наділений владою й авторитетом, завжди зуміє відшукати того, хто хоч щось бачив. Або ж чув — не від очевидця злочину, то

від його знайомих або родичів. У тисняві злиднених кварталів «таємничого Сходу» зберегти таємницю непросто, а чужинець завжди на виду — особливо якщо він не докладає особливих зусиль, щоб нікому не навертатись на очі.

Цього разу все було інакше: і люди Кромера, котрі, як і обіцяв Метьюз, палали завзяттям, і солдати хедива зазнали невдачі. Бородатий стрілець здимів, наче підхоплений вітром пустелі. Пошуки тривали, обіцянки перемежались погрозами, але містяни не могли чи не бажали відповідати на питання, пов'язані з убивством на березі каналу.

Усі заходи, яких ужив майор, виявились так само безрезультатними. Більшість його знайомих лише розводили руками. А інші, старожили міста, які знали все про всі справи, що чиняться в Каїрі, законні чи ні, зненацька робилися понад міру чемними й доброзичливими — і при цьому зі звичайною для арабів спритністю уникали прямих відповідей на запитання. Якби подібна думка не була безглуздою, Гріффіт би вирішив, що вони серйозно налякані. Дарма що ні деспотичність правителів, ні суворість правосуддя не можуть похитнути фаталістичного спокою єгиптянина.

Ще менше за те вдалося йому дізнатися після зустрічей із достойними професорами Французького інституту східної археології й не менш достойними працівниками Єгипетського музею. Судан? Не смішіть нас! Тамтешні руїни, звісно ж, чудові й, безперечно, корисні під час вивчення історії, але ж усіх шанованих єгиптян ховали неподалік від Фів: у Долині Царів і її околицях. Із могил інших громадян Верхнього царства особливих багатств не добути. Таємний храм? Ну, це вже зовсім із царини бульварних романів. Навіть мсьє Масперо¹, який у свої похилі літа не втратив ні почуття гумору, ні цікавості до головокрутних задач, зреагував на історію місис Вітгем скептично. Південніше від Асуана, за нільськими порогами шукачеві скарбів робити нема чого — таким був його вердикт.

Також ніхто не міг пригадати археологічних експедицій, спрямованих у Нубію на пошуки якогось стародавнього святилища

53-го і 81-го. Або вони були всього лиш вигадкою, або вміння їхніх учасників дотримуватися конспірації варте найвищої хвали.

Майже втративши надію, майор спробував розпитати капітанів річкових суден. Грабівникам могил, що прагнули пошукати щастя на руїнах Верхнього Царства, каїрських причалів не оминути. Навіть якщо закупити спорядження й винайняти судно в Александрії, в чому, щоправда, немає особливого сенсу, а далі спробувати прослизнути повз «Матір Всесвіту»¹, поголоска до реїсів² Каїру дійде неодмінно. Головна заковика в тому, що за вісімнадцять років слід холоне, а з часу останнього гаданого походу сталося чимало подій, цілком спроможних затьмарити в пам'яті містян навіть доволі дивну експедицію. Тим паче, що завершилась та нічим.

Тут, проти сподівання, майорові всміхнулась удача. Сивий власник такої ж давньої, як і він сам, барки пригадав, що його колишній приятель Хакім справді перевозив компанію якихось європейців з арабськими і нубійськими слугами в Судан приблизно в указаний майором час. За словами капітана, шукачі скарбів з усім спорядженням і пожитками зійшли на берег майже біля найбільшого нільського порога Ваді-Гальфа. Там європейці, подібно до багатьох інших мандрівників, пересіли на маленькі човни, пристосовані для плавання через стрімчаки, й попрямували до Корті. Звідки, за їхніми власними словами, мали намір продовжити шлях сушею по старій караванній дорозі до Метемми. Чотири з гаком місяці по тому мізерні рештки загону приволоклись назад. Усього п'ятеро людей із двадцяти чотирьох! Вони сіли на дагабію іншого реїса, яка благополучно доправила їх назад до Каїру. Ті, хто врятувався, пояснили, що експедиція зазнала нападу і всіх інших її учасників було безжально перебито. Провину поклали на повстанців, хоча в ту пору відрізати бойові загони армії Ель-Махді від простих зграй мародерів і грабіжників було б непросто. Як відомо, війни приваблюють юрмища головорізів без роду й племені, багато з яких навіть не завдає собі клопоту вдавати борців за праведне діло. Та хай би ким був невідомий ворог, він виявився достатньо

¹ Гастон Каміль Шарль Масперо — французький єгиптолог, із 1880-го директор Служби старожитностей Єгипту; засновник каїрського Французького інституту східної археології.

¹ Мати Всесвіту — одна із назв Каїру.

² Реїс — тут капітан.

сильним і безжальним. Уцілілим шукачам скарбів нічого не лишилося, як швиденько забиратися звідти.

Гріффіт іще довго й наполегливо розпитував старого капітана, але ніяких нових подробиць той пригадати не зумів. Чи був серед уцілілих араб на ім'я Хішам Сауд, він теж сказати не міг. Заохочений щедрим бакшишем, реїс лише обмовився, що серед тих, хто повернувся, була «шалена франкська безсоромниця», яка супроводжувала мандрівників. Молода пані відважно ділила всі складнощі мандрівки нарівні з іншими; почувши про неї, майор згадав, що про злочасну експедицію Віттеми дізналися від Елліс Пейл — пані «надзвичайно енергійної». Імовірно, це визначення цілком можна приблизно перекласти мовою твердолобого магометанина як «шалену безсоромність». Спершу Гріффіт подумав, що міс Пейл особисто брала участь у тому давньому поході. Але найпростіші підрахунки змусили його відмовитися від подібної думки. Якщо, за словами місис Віттем, її компаньйонці зараз близько тридцяти, а насправді, найпевніше, ще менше,— адже складно знайти жінку, яка не докинула б можливій суперниці літ,— у ті часи вона була б надто юною для подібних пригод.

Відшукати реїса Хакіма й дізнатися подробиці, яких бракувало, з перших рук виявилось задумом нездійсненим: за кілька років після експедиції того було заарештовано — начебто за торгівлю зброєю. Виявивши надзвичайну суворість, влада засудила його до смертної кари. Решта команди розсіялась, і члени її якось непомітно згинули один за одним — хто поїхав геть, хто зник без сліду, а когось начебто навіть знайшли у воді біля пристаней із перерізаною горляною. Отже, цей клубок виявився розмотаним до кінця: майор Гріффіт виявив, хай і опосередковане, підтвердження розповіді Розабель Віттем, а ще переконався, що навколо гаданого скарбу відбуваються речі підозрілі та зловісні. При цьому в пошуках убивці, він, на жаль, не зрушив ні на крок.

Опинившись у глухому куті, майор вирішив навідати людину, з якою зазвичай волів не мати справ — торговця Халлікана Ель-Каззаба, одного з некоронованих володарів чорного ринку єгипетських старожитностей. Цей винятково безпринципний і верткий індивід, наче рибалка, розмістився біля злиття неви-

димих потоків контрабанди, час від часу виловлюючи звідти цінні предмети старовини. Ніщо хоч трохи важливе — і тим паче настільки важливе, щоб учинити вбивство в центрі Каїру,— не могло сховатися від його погляду. Через цілком зрозумілі обставини Ель-Каззаб усіляко уникав уваги влади й ніколи з доброї волі не розпочинав перемовин з офіційними особами. Майор, однак, міг сподіватися на дещо більшу відвертість — у пам'ять про деякі спільні справи.

Біля крамнички Ель-Каззаба Гріффіт стишив крок і уважно роззірнувся, але в півтемряві бурі навіть гострозорий мислитель-туарег не зумів би відрізнити ворога від друга. Гріффіт обтрусив одяг і ступив усередину.

На противагу багатьом каїрським закладам подібного ґатунку, до обителі перекупника старожитностей відвідувачі могли саме зайти: їм не перепиняв шляху прилавок, через який вони мусили б торгуватися з господарем, стоячи за порогом. Це доволі зручно в негоду, як-от зараз... або під час укладання не зовсім законних угод. Дзенькнув мідний дзвіночок, майор причинив по собі двері і з полегшенням стягнув із голови кув'яз. Коли він струснув складеною хусткою, вдаривши по коліну, вгору знялася хмарка куряви, а на штанині лишився світло-коричневий слід.

На перший погляд крамничка нічим не відрізнялася від сотень інших, що торгують східними прянощами. Від екзотичних ароматів, якими було просякнуте повітря, у відвідувачів європейців із незвички на очі наверталися сльози. Мішки з травами стояли на підлозі вздовж стін, а на полицях упритул розмістилися слоїки й коробочки, наповнені різноманітними приправами та спеціями. Тут і там в око впадали предмети, що не мали з прянощами нічого спільного: золінгівська бритва, старий годинник у дерев'яному коробі, що зупинився, здається, ще в часи султанів-мамелюків, довгелезний китайський чубук...

Значно цікавішими були інші товари, надійно заховані до часу по сховках: невеликі, але коштовні штучки, видобуті з тисячолітніх могильників. Утім, справжні скарби, поза сумнівом, зберігалися не в лавці, а в місцях менш доступних. Ель-Каззаб відзначався рідкісною завбачливістю.

— Вітаю, вітаю вас, йа сіді¹. Яке щастя, що ви вшанували своєю присутністю мою вбогу оселю.

Гріффіт відірвав погляд від потьмянілої таблички, на якій золотом виведено було рядки з четвертої Сури Корану:

Ім'ям Аллаха Милостивого, Милосердного!
Добро своє не марнуйте на діла пусті

і зустрівся поглядом із господарем, що з'явився із-за засмальцьованої ширми. З'явився немовби чарами, бо зовсім незрозуміло, як він, такий опасистий, міг за нею ховатись. Халлікан Ель-Каззаб був невисокий на зріст, але надзвичайно гладкий. Риси круглого обличчя, що лисніло від поту, відтінок шкіри, акцент, а також амхарські слова, що часом зривалися з губ, зраджували вихідця з Абіссинії. Майор не сумнівався, що при народженні йому дали інше ім'я. «Ель-Каззаб» узагалі звучало наче прізвисько, причому не дуже втішне².

— Нехай будуть з тобою мир і милість Аллаха,— відповів Гріффіт арабською.— Чи здорові твої близькі? Як тобі ведеться?

— Милістю Всевидючого, всі здорові. А торгівля — гайгай! — іде препогано. Якщо найближчим часом Аллах не віділить мені удачі, доведеться продати лавку й піти по світу з торбами. За що мені такі злигодні? Ні-ні, я не ремствую, хай і важка моя ноша...

Наслухаючи завчене бідкання, Гріффіт сумовито кивав. Щоразу, як шляхи їхні перетинались, Ель-Каззаб сповіщав, що він на межі руїни й тільки лічені дні відділяють його від боргової ями. Та рік минав за роком, а крамничка прянощів не зачинялась і не міняла власника.

Розповідь про уявні злигодні йшла своїм звичаєм, товстун, не припиняючи говорити, запропонував гостеві стілець біля довгого, схожого на шинквас столу, що розділяв крамничку на дві нерівні частини, жестом фокусника вийняв піали, розлив майже безбарвний чай. Гріффіт із насолодою прополоскав рота і сплюнув, позбавляючись від піщинок, що рипіли на зубах. Ель-Каззаб

похитав головою й перейшов від живописання вибриків торгового життя до проклять капосному Іблісу, що наслав на місто Хамсин. Сезон піщаних бур давно минув, тож тут, безсумнівно, без паскудних джинів не обійшлося.

Дотримуючись звичаїв Сходу, вони ще трохи погомоніли про речі, що не мали жодного стосунку до причини візиту. Минуло близько пів години, перш ніж майор обмовився про вбивство на каналі Ісмалія.

— Який жаж,— сплеснув долонями Ель-Каззаб. Якби не кучерява борідка, він цієї миті скидався б на євнуха, який зачув, що до султанського гарему пробрався сторонній.— До мене дійшов поголос про це злодіяння! Куди котиться світ, коли в людей забирають життя серед білого дня?

— Був уже вечір, сонце зайшло,— уточнив Гріффіт. Лемент торговця-контрабандиста прикро нагадав йому обурення сера Метьюза, попри різючу несхожість британської стриманості зі східною, дещо награною, експансивністю.

— І хіба це зменшує провину душоуба? Немає кари, яку я назву засуворою для того, хто таке вчинив...

— І справді. Але, щоби покликати убивцю до права, його спершу треба спіймати, чи ж не так, усечесний? — Майор відсунув піалу, схилився над столом, свердлячи свого співрозмовника поглядом.— Тобі нічого не відомо про те, де він ховається?

Ель-Каззаб і оком не моргнув. На лиці, облямованому складками жиру, відбився щирий подив — навіть дізнавач Святої Інквізиції не взяв би під сумнів цілковитої невинуватості торговця.

— Звідкіля мені знати, у яку нору забився цей скажений пес? Я простий добропорядний купець...

— Не такий уже й простий, як нам обом добре відомо,— урвав його Гріффіт. Він відчував, що починає злитися: Схід навчив майора терпіння та мистецтва говорити натяками, але останнім часом він вислухав забагато подібних відповідей.— І не зовсім добропорядний,— додав він.

Ель-Каззаб смиренно опустив очі.

— Через мою лавку проходять різні товари. Правителі земні дивляться на деякі з них несхвально. «Продавай це, а не те»,— кажуть вони нам. Та чи завжди їхні слова збігаються

¹ Йа сіді — «мій пане», шанобливе звертання у арабів.

² «Ель-Каззаб» можна перекласти як «Брехун».

з приписами Аллаха, Святий Він і Великий? Не раз мусив я йти наперекір волі англійців і навіть хедива, хай пошле йому Творець довгих літ життя. Хай же проститься мені цей гріх... але я незмінно тримався Вищого закону й ніколи не торгував кров'ю. Хай буде Небо тому свідком! Різними цяцками, випадково знайденими в пустелі,— так. Але поміркуйте самі, йа сіді, яка мені користь плутатися з навіженими душогубами?

— Я зовсім не наполягаю на твоїй причетності до вбивства, шановний,— холодно сказав Гріффіт.— І все ж мені здається, що тобі дещо відомо.

— Не уявляю, що могло спонукати вас до такої прикрої помилки,— розвів руками торговець. Обличчя його, як і доти, світилося щирим нерозумінням.

— Тому що причина вбивства криється під землею. У Судані, в одному з тих святилищ, звідки зазвичай видобувають на світло любі твоєму серцю цяцки. Видобувають люди на зразок Хішама Сауда — того самого, що мешкав у Трикаліса.

На цих словах Ель-Каззаб не зміг зберегти незворушність. Його очиці неспокійно забігали, а смагляве лице посіріло. Майор не дав своєму співрозмовникові отямитись і вів далі:

— Я був там, на набережній, у мене теж стріляли. І я доберусь до винного, будь певен. Хай би яку ціну я мусив заплатити. Або хтось інший, раз уже так. Тобі не відмовчатись, Халлікане Ель-Каззаб. Де шукати вбивцю? Він — поплічник Сауда? І де тепер сам Сауд?

Торговець засовався і, дивлячись убік, забубонів:

— Ні-ні, йа сіді, звідкіля мені знати? Славний Міср Ель-Кахіра великий і багатолюдний, усіх мешканців упильнувати під силу хіба одному Всевишньому...

— Так, Каїр великий.— Гріффіт примружився.— Та й сам ти не малий, вельмишановний. А серед численних мешканців міста, яких ти з ласки своєї згадав, чимало твоїх шептунів і повідомників. Недарма сам Абд Ель-Расул, Володар Західного Берега, завжди з пошаною говорить про твою обізнаність. І тепер ти щось знаєш. По очах бачу.

— Ні...

— Так.

— Запевняю вас...

— Дідько б тебе забрав! — Піала, яку розлючений майор змахнув зі столу, відлетіла в дальній кут, але не розбилась, втрапивши простісінько на м'який мішок. Повний, якщо вірити написові на роздутому полотняному боку, сушеного лаврового листа.— Не торгуєш кров'ю? Брехня! Кров пролилась, а ти, я бачу, покриваєш убивцю. Заради користі чи зі страху — бай-дуже. Відповідай!

— Моє серце розривається від горя, йа сіді, але я згадав, що мені час...— Ель-Каззаб почав підводитись. Гріффіт випередив його і з розгону опустив долоню на гладке плече.

— Та ні, вельмишановний. Нашу розмову не завершено. Її не буде завершено, доки я не почую відповідей.

Сумно зітхнувши, абіссинець зробив заспокійливий жест, усім своїм виглядом виражаючи покірність долі. Щойно його співрозмовник знову сів на стілець, Ель-Каззаб нервово потер руки й неголосно, мало не пошепки, промовив:

— Кепське діло. Не бідних торговців — усе це витребеньки ференджі... йа сіді, хто в нього встрягне, той накладе головою. Благаю вас...

— Цікаво, нівроку,— урвав його Гріффіт.— Вельмишановний, ти важишся твердити, що за вбивством стоять європейці, а єгиптяни чисті й невинні, наче райські лілеї?

— Що я можу твердити? — Торговець похитав головою й витер краєм рушника піт із чола.— Істина схована глибоко, химерні шляхи її. Слово там, гомін тут... я знаю лише, що славні мешканці Міср Ель-Кахіра до цього діла не причетні. А допитуватися про справи інджлізів тепер небезпечно. Можна біду накликати.

— Он як? Я, видно, немало днів провів у пустелі і якось не помітив, що лорд Кромер перетворився на кривавого тирана. Солдати розстрілюють людей на площах? Невдоволених заковують у кайдани й відправляють у каменоломні? — Майор посміхнувся.— Просвіти ж мене, вельмишановний. Можеш говорити вільно, обіцяю зберегти таємницю нашої бесіди. Не бійся.

— О так.— Ель-Каззаб знову витер чоло і сховав рушника під стіл.— Мені ні до чого буде боятися.— Рука торговця виринула з-під столу вже без рушника. Тепер вона стискала старовинний капсульний пістолет, націлений Гріффіту в обличчя.— Якщо ви негайно підете геть!

Майор очікував подібного розвитку подій. Не гаючи часу на спроби вийняти револьвер, із яким після випадку на каналі не розлучався, він нахилився вперед, перехопив зап'ястя торговця і рухом рвучким, наче стрибок рисі, притиснув озброєну руку до стільниці. Дуло глухо стукнуло по дереву, Ель-Каззаб скрикнув. Наступної миті Гріффіт вирвав руків'я з його долоні, трохи не переламавши торговцеві пальці.

— Он воно як,— сказав майор із кривою посмішкою, наводячи пістолет на його колишнього власника.— Ти ладен навіть закаляти кров'ю свій дім усупереч завітам Пророка? І після цього запевняєш, що не торгуєш нею?

Ель-Каззаб мовчав, опустивши очі й потираючи постраждалу руку.

— Мушу сказати, я буваю не в гуморі, коли мені погрожують зброєю. Не варто сердити мене ще дужче...

— Він не заряджений,— буркнув Ель-Каззаб.

— Що?

— Пістолет не заряджений.

Не спускаючи торговця з ока, Гріффіт швидко оглянув зброю й переконався, що вона не лише не заряджена, а й навряд чи взагалі придатна хоча б для одного пострілу. Іржа й роки кепського догляду вщент понівечили цей колись доволі пристойний виріб французьких майстрів.

— І однак.— Гріффіт підкинув пістолет і перехопив його за дуло, перетворивши на короткий, але замашний кийок.— Однак,— сказав він, знову опускаючись на стілець,— я навряд чи можу вважати його появу дружнім жестом.

Торговець засопів не гірше від паровоза, коли той прибуває на станцію, й роздратовано відповів:

— Таких, як ви, йа сіді, мусиш, як нерозумних ягнят, батогом відганяти від урвища. Вічно ви всюди носа пхаєте, все на свій копил хочете переробити. Ох уже ці ференджі — всі вони такі... Хіба ж не моя правда?

Гріффіт промовчав, адже у словах Ель-Каззаба була немала частка істини. Не раз переконувався він, що накази, які надходили з Лондона, віддавали люди з не надто виразним уявленням про те, яким є світ за стінами їхніх кабінетів і клубів. Сам він добре засвоїв цей урок у Китаї... заплативши за науку

зовсім не так дорого, як дехто в Хайберському проході або Кабульській ущелині¹. Так, освічений європеець упертістю й приголомшливим небажанням розуміти хоч щось, що виходить за межі звичних уявлень, радше нагадував віслюка, ніж ягнятко. Що не раз призводило до сумних наслідків. Однак завдяки тим самим якостям своєї натури він продовжував завоювання світу. Крокував уперед, нехай часом спотикаючись, падаючи, стікаючи кров'ю, але не відступаючи.

— Хіба не знайома вам притча велемудрого Мевляна? — розмірковував тим часом торговець, поволі заспокоюючись.— Та, що оповідає про вершника, подорожнього та змія? Вершник побачив, як до рота подорожньому, що спав біля шляху, заповзла зміючка. Прагнучи врятувати бідолаху, він, хай нагородить його Аллах, змусив чоловіка, що проковтнув отруйну твар, жерти всяку мерзоту, щоб викликати блювання й так змусити бідолаху вивергнути змію, доки не стало запізно. Не маючи часу на пояснення, вершник був змушений удатися до погроз. Як змушений і я, йа сіді.— Ель-Каззаб кивнув на пістолет.— Ви стали на шлях, що веде в пітьму. Зверніть із нього, поки не пізно.

Торговець поглянув на гостя з таким відвертим співчуттям, що той мимоволі відчув каяття.

— Дозволь уже мені самому вирішувати, який шлях обирати,— повільно промовив майор.— І зараз, і надалі. Я не відмовляюся від своїх слів: скажи, звідки мені розпочати пошуки, й більше я тебе не потурбую. І звісно ж, нікому не відкрию твого імені.

Важко зітхнувши, абіссинець іще раз потер потовчену руку й відповів:

— Воістину нікому не оминати того, що на роду написано. Мені справді неznані справи, що їх ваші співвітчизники прагнуть зберегти в таємниці. О, вони нікого не розстрілюють на площах, правда ваша. Але останніми роками вони підступні й жорстокі, коли певні, що їх нічийі очі не бачать. Гірше за турків, хай простить мені Аллах! І зятямте мої слова, коли хтось і знає про вбивство, то це ференджі-підглядачі.

¹ Натяк на епізоди першої англо-афганської війни (1838–1842).

— Секретна служба? Я думав про це, та ні — в них не було жодних підстав убивати місис Віттем.

— Підстав їхніх не знаю, лише скажу, що в тих, хто прознає чужі секрети, ніколи не бракує своїх. Та облишмо це. Слухайте: в Карафі, в хижі, що на північному сході від мавзолею еміра Атрака, біля могили Даабаса Ібн-Касема знайдете ви Сауда і, може статися, його товариша-грека. А то й не тільки їх двох... Ви легко впізнаєте потрібний будинок за старою вивіскою трунаря. Раніш у цьому місці нерідко ховалися правовірні, несправедливо звинувачені ференджі. Раніш, але не тепер... Хай буде Аллах прихильний до вас, йа сіді, лише на милість Його слід покладатись тому, хто туди вирушає.

Ель-Каззаб замовк, усім своїм виглядом показуючи, що до сказаного йому нема чого додати. Гріффіт про всяк випадок вичекав іще трохи, після чого промовив, уп'явшись в обличчя торговцеві пильним, наче над цівкою рушниці, поглядом.

— Я дуже сподіваюся, що ви не назвали першу-ліпшу адресу, вельмишановний, аби лиш мене позбутись. Або, не доведи Аллах, не надумали організувати там засідку? Погодсья, це було б зовсім уже не по-дружньому.

Абіссинець здригнувся, коли майор підкріпив останню фразу легким ударом по стільниці руків'ям трофейного пістолета — ніби суддя ударом молотка.

— Правда ваша, безперечно, йа сіді, добрі друзі такого не чинять,— квапливо сказав він.— Ні-ні, моє слово певне. Якщо поквапитесь — бо тепер багато хто забажав зазнайомитися з Саудом, а він цих прагнень не поділяє,— застанете його у вказаному місці. Що ж до можливої небезпеки, будьте готові зіткнутися з нею, хоча, смиренно запевняю вас, не з моєї провини.— Ель-Каззаб із безнадійним виглядом похитав головою.— Де мені подітись? Якби я змовчав чи спробував надури-ти — накликав би ваш гнів. А як з вами щось трапиться, йа сіді, мене звинуватять у співучасті... Ось доля чесного єгиптянина: хоч би що зробив він, влада ференджі розітре його, як зерно поміж жорнами.

— О, без сумніву, не все так печально. Особливо для чесних,— Гріффіт підкреслив останнє слово з глузливою посмішкою,— єгиптян.

— Тяжко буває всім, хто пробуває на кордонах між володіннями двох султанів. Але чесним повсякчас важче, ніж іншим. Їхня доля — вічно чекати нападу і з заходу, і зі сходу,— озвався торговець похмуро. Цього разу без комічної показної настрашеності, що додало неабиякої ваги його словам.

— Така позиція буває ризикованою, але й доволі прибутковою теж.

— Які прибутки, які прибутки? Я вже забув, на що вони й схожі, ті прибутки, бо бачу день у день самі збитки. О, їхні падаючі мордяки мені добре знайомі. Збитків, я хочу сказати...— Ель-Каззаб знову сів на улюбленого коника, однак у його словах більше не чути було колишньої пристрасті.— Видно, причина всього — моє м'яке серце, та я не в силі відмовити в допомозі нікому з тих, хто її потребує.

— Що ж, дякую.— Гріффіт підвівся, поклав на стіл пістолет і додав до нього кілька асигнацій.— І прошу пробачити мою різкість і наполегливість. Сподіваюся, ти не тримаєш зла на мене.

— Зла? — Ель-Каззаб безрадісно посміхнувся.— Чи ж годиться сердитись на приреченого? Хай не полишає вас удача, йа сіді, поки не здійсниться те, що записане на небесних скрижалях. Передайте Трикалісу, як його зустрінете: я ручаюсь — ви людина честі. А щоб він не сумнівався, шепніть: відомі йому бронзові талісмани Анубіса, Хатор і Беса можуть стати тому свідками.

Майор чудово розумів, що без рекомендацій у Місті Мертвих далеко не зайдеш. Тому він ще раз подякував торговцеві й відступив до дверей, усе ж воліючи без потреби не повертатися до господаря спиною.

— Хай береже тебе Аллах, Халлікане Ель-Каззаб.

— Так, хай буде Він і з вами, йа сіді,— зітхнув торговець.— Хай буде з вами благословіння Всевишнього... до останньої миті вашого життя.

Супроводжуваний цим не дуже веселим напуттям, Гріффіт вийшов надвір. Порив вітру, розжареного, наче в ковальському горні, вдарив в обличчя, стягнув шкіру на губах і запорошив очі курявою. Затримавшись лиш на те, щоб знову пов'язати голову хусткою, майор заквапився до воріт ринку. Можливо, він нажив собі ще одного ворога, хай і не такого небезпечного, як нащадок уславленого роду гробокопів Абд Ель-Расул. Той самий Володар

Західного Берега, який насправді ніколи особливої шани до Ель-Каззаба, звісно, не мав... Хай скупник і зачаїв образу, зате в руках майора опинилася нова нитка.

«Кепські справи»,— згадав Гріффіт і насупився. Коло замикалось: торговець прямо звинуватив у вбивстві таємних агентів, коли розслідування змусило майора відмовитися від думки про їхню причетність. Або Ель-Каззаб збрехав, або сер Метьюз і сам майор випустили з уваги щось важливе. У кожному разі варто було скористатися нагодою відшукати Хішама Сауда. Без сумніву, невловному арабові під силу пролити світло на цю заплутану історію.

* * *

Провулки Міста Мертвих не надто привабливі вдень. Власне кажучи, «клоака» — визначення, яке частіше від інших надibuємо в нотатках мандрівників. Особливо в тих, хто гаряче прагне освічувати й повсюдно впроваджувати християнські чесноти — разом із нормами санітарії. Похмурі склепи, у яких аж ніяк не спочивають сучасники фараонів (як дехто гадає), оскільки перші поховання з'явилися тут лише в епоху мамелюків,— не єдині споруди в Карафі. А тіні померлих — не єдині її мешканці. Тут і там поміж гробниць маячать бридкі з виду хатини, у яких квартирує здебільшого всяка наволоч: шахраї, дівулі більш ніж сумнівної репутації, злодії, навіть убивці. Чимало волоцюг ночує просто неба — прямисінько серед кучугур півзогнаних овочів і різноманітного мотлоху, що якимось дивом виростають у злидених каїрських кварталах біля кожної стіни. Дехто знаходить прихисток у старих мавзолеях, не бентежачись таким сусідством, як тлінні рештки правовірних мусульман. І нітрохи не лякаючись потойбічної помсти тих, чий вічний спокій тривожать.

Утім, стрічаються, хоч і зрідка, серед мешканців цього незугарного каїрського передмістя й добропорядні ремісники — як і пов'язані з поховальною справою, так і ті, хто ніяким боком до неї не причетний. Так само, як і трапляються серед довколишнього убозтва рідкісної краси гробниці й мечеті, про які легко-

важні клієнти Контори Томаса Кука — та й узагалі європейці — і краєм вуха не чули...

А от ніч милосердно ховає під своїм плащем багато потворних рис Міста Мертвих, і воно відразу починає здаватися набагато чудеснішим і привабливішим, аніж удень. У місячному сяйві Караф виразно нагадує міста зі східних легенд, вулицями яких блукають звідарі, маги і султани інкогніто, поспішає на таємне побачення, бурмочучи кучеряві арабські вірші, закоханий, а з-за рогу найнесподіванішої миті можуть з'явитися зухи Алі Зібак¹.

Утім, майор Гріффіт відвідав Місто Мертвих у пору, коли заклик муедзинів до вечірньої молитви «ель-іша» давно відлунув, не з романтичних міркувань. Уночі простіше лишитись невпізнаним, загубитися серед вуличок старих кварталів. Якщо ж Сауд і Трикаліс мирно сплять, іще краще: як навчає одне з найдавніших правил військової науки, захопивши супротивника зненацька, опиняєшся на півдорозі до перемоги.

Хамсин утратив свою потугу, небо розчистилось, і спека здавалася вже не такою нестерпною. Чорнильні тіні юрмились навколо майора, коли він ішов посеред вулиці, але місячне сяйво та вогники світильників над входами до деяких доволі підозрілих хатчин давали змогу, хоч і не без зусиль, розгледіти, куди треба ставити ногу.

Гріффіт ступав легко й неквапливо: він не бачив потреби повертати до себе зайву увагу, до того ж така манера зменшувала ризик падіння. Майор відлічував повороти, озирався на силуети мінаретів, які чітко вирізнялися на тлі небес і слугували йому маяками, й відчув, як його поволі охоплює нездоланне прагнення знову вирушити в дорогу. Змінити задушливе, просякнуте міазмами міське повітря на вітер пустирів. Знову побачити Південний Хрест над обрієм, пальмові гаї оаз, стародавні храми на острівцях, напівзатоплених розливами Нілу, залами гір Верхнього Єгипту. Спогади зародились перед його внутрішнім взором, і Гріффіт дозволив собі кілька митей насолоджуватися ними. У грудях його й справді жив дух кочівництва, невтомно — й не без успіху — борючись із любов'ю до зелених схилів

¹ Алі Зібак — казковий шахрай і шукач пригод, ватажок розбійників Каїра й Багдада.

рідного Валліса. На додачу майора не полишало передчуття, що без поїздки до Судану загадки манускрипту (який, до речі, йому так і не вдалося побачити на власні очі) й таємниці пов'язаного з ним убивства (котре він мав нещастя спостерігати в подробицях) не розгадати. Тож вилазки в пустелю все одно не уникнути... та й незнаний скарб зацікавив майора значно дужче, ніж він був готовий визнати.

На жаль, зараз його особистих коштів забракло б навіть на найскромнішу експедицію, а багатого покровителя, точніше покровительку, він утратив. Людину, яка могла б повідомити точне розташування святилища, а також поділитися відомостями стосовно зникнення містера Вітгема й, можливо, загибелі його дружини, так само досі не відшукав. Хоча в найближчому майбутньому мав намір це виправити.

Слух Гріффіта потривожив ледве чутний шерех, він різко обернувся, відступивши до стіни. На коротку мить йому привиділися в дальньому кінці вулички два вогники — точнісінько відблиски в очах хижака. Майор перевів подих і раптом зрозумів, що навколо аж надто тихо навіть для такої пізньої години. Справжні мусульмани, на противагу героям арабських казок, не дуже охочі до прогулянок поночі. За межами європейського Каїра та прилеглих до нього кварталів ніч — пора зачинених дверей і порожніх вулиць. Однак у навколишній тиші вчувалося щось гнітюче. Гаряче повітря скидалося на розплавлене скло — воно тиснуло, обпікало, заглушало звуки. Вичекавши якийсь час, Гріффіт рушив далі. Як же шкода, що поруч із ним немає Мат'яша, незамінного в пригодах такого стибу! Та ба, хвацький кавалерист і далі визнавав себе хворим (як майор з'ясував, його хвороба таки належала до когорти сердечних — тих, що рідко призводять до смерті, хоча й лікарі не можуть їх зцілити) і на пропозицію супроводжувати майора в невеликій прогулянці Містом Мертвих чемно відмовив.

Лабіринти Карафа видаються не менш заплутаними, ніж критське лігво Мінотавра, проте цей район був знайомий Гріффіту. До того ж учора, задріпаювавшись просторим берберським убранням, він пройшовся місцевими провулками, щоб освіжити пам'ять, і тепер почувався цілком упевнено. Аж до тієї хвилини, доки в темряві йому не привиділося щось вороже.

Насторожено озираючись, раз у раз завмираючи, майор дістався склепу Даабаса Ібн-Касема. Невдовзі відшукав і биту глиною хатину, де, якщо вірити Ель-Каззабу, ховався Сауд зі своїми приятелями.

До того часу Гріффіт уже був схильний думати, що його побоювання спричинені надмірною підозріливістю. Біля дверей хижі він завмер, прислухаючись, китайські пригоди відучили його від гордовитої самовпевненості колоніального солдата. Тієї самої, яку часто плутають із лицарською хоробрістю.

Налетів порив гарячого вітру, що засвистів у прорізах старої вивіски, і двері стиха рипнули. Не замкнено. Розуміючи, що лихі передчуття стрімко повертаються, Гріффіт безгучно прослизнув усередину.

Пітьма — хоч в око стрель! Для майора це не стало несподіванкою, адже вночі морок — товар нерідкісний. Якийсь час він ловив нічні звуки й, упевнившись, що кімната порожня, відкрив засувку принесеного з собою потайного ліхтаря.

Очам Гріффіта відкрилися сліди покvapної, та не раптової втечі. Біля бокової стіни зяяла роззявленою пащею стара скриня, на підлозі лежали черепки від глечика, муміфікована фіга, якесь ганчір'я. Жодних ознак відчайдушного спротиву. Насупивши брови, майор обійшов поплямований стіл, освітлюючи кутки ліхтарем. Злиденність житла не могла збентежити частого гостя Старого міста — Гріффіту випадало бачити значно гірші нетрі, у яких жили з покоління в покоління багатодітні сім'ї. За мірками Карафа Сауд із Трикалісом облаштувалися з усіма зручностями. Якщо вони взагалі тут бували. Хай там чим присягався Ель-Каззаб, Гріффіт почав підозрювати, що хитрий торговець обвів його круг пальця.

Не знайшовши нічого цікавого, майор ступив у темний дверний отвір, що вів до сусідньої кімнатчини.

Подальші події розвивалися стрімко. Чиясь рука вирвала й пожбурила геть ліхтар, знову зануривши хижу в пітьму, й тієї ж миті тверді пальці з силою стиснули зап'ястя майора. Невідомий, що досі не видав себе ні шурхотом, ані подихом, спробував заламати Гріффіту руку одним із не надто чесних, але дієвих борцівських прийомів. Хоч і приголомшений раптовим нападом, той примудрився, відступивши вбік, вивернутись

і не дати викрутити собі суглоби. Звільнитись йому при цьому не вдалось, і він спробував і собі схопити ворога. Пальці майора ковзнули плечем невидимого в півтімні супротивника — той виявився нижчим на зріст, ніж здавалося. Побоюючись, що невідомий може застосувати ножа, Гріффіт відсахнувся й потягнувся по револьвер. Але ворог бачив не гірше за сову: місячного світла, що сочилось крізь вікно, йому виявилось цілком достатньо, щоб розгадати наміри майора й перехопити його другу руку.

«Таки засідка! — промайнуло в голові у Гріффіта. — Ель-Каззаб, тлустий тхір...»

Обидві руки його опинилися ніби в залізних кайданах, проте обізнаність Емріса Гріффіта зі шляхетним мистецтвом захисту не обмежувалася фехтуванням. Відвідуючи лекції в паризькому університеті, він у вільний час брав інакші уроки у мес'є Шарля Лекура, який викладав у своїй невеликій приватній академії сават — французький бокс. Ця наука не раз ставала майорові у пригоді, виявившись не менш корисною, ніж уміння орудувати клинком і револьвером. От і тепер, не маючи змоги швидко звільнитися й застосувати прийоми кулачного бою, Гріффіт завадав супротивникові сильного удару ногою.

У якийсь незбагненний спосіб невідомий і цього разу передбачив його рух. Він примудрився ухилитись, але при цьому втратив рівновагу — скориставшись цим, майор спробував зробити кидок. Невидимий у півтімні супротивник за своєї потуги аж ніяк не відзначався геркулесівською статуєю й виявився досить легким. Якийсь розхитаний і рипучий предмет меблів із шумом перекинувся. Щось затріщало, хруснуло. Нападник відштовхнувся від стіни, до якої майорові його майже вдалося притиснути, і прослизнув у нього під ліктем. На мить ліва рука Гріффіта звільнилась, але перш ніж він устиг скористатися нею, сильний копняк вище литки змусив його опуститися на коліно. Праву руку ворог теж випустив, та лише для того, щоб узяти шию майора в смертельно небезпечний захват. Той спробував струсити з себе супротивника, підвестися на ноги, та все марно. Невідомий відшукав надійну точку опори й тепер не давав своїй жертві поворухитись.

Під час подорожі до Китаю Гріффіту випадало зустрічатися з членами таємних товариств, які ненастанно вдосконалювали-

ся в рукопашному бою — що, на їхнє переконання, відкривало шлях до опанування магнетичних сил. Але навіть серед цих затишних головорізів, якими були настрашені натовпи тубільців, не випадало йому стрінути такого вмілого, обдарованого спритністю, гнучкістю та силою бійця. Перед очима Гріффіта попливли сіро-сині плями, з перетиснутого горла виривалося хрипіння. «Кінець... після всього...» — відсторонено подумав він, не полишаючи, однак, спроб вивернутись і одночасно намагаючи ворожі пальці в надії зламати один чи два — жорсткий прийом, який навіть найлютішого вбивцю змушує послабити хватку.

Знову загриміло, коли майор ударився ліктем, здається, об табурет, і раптом неблаганна сила, що стискала його шию, ослабла. Не зовсім отямившись, Гріффіт іще продовжував боротися, коли розчув гарячковий шепіт:

— Ні! Не треба! Прошу — тихіше... я відпущу тебе.

Справді, супротивник більше не стискав, а скоріш уже майже по-братерськи обіймав його, продовжуючи швидко шепотіти французькою:

— Стій... вони тут. Вони розірвуть нас, якщо почують. Тихіш, тихіш... не дихай, ні. Зовсім.

Слова здавалися позбавленими сенсу, проте майор, сам не зовсім розуміючи чому, дослухався до них, хоча кров у жилах іще вирувала, вимагаючи продовження герцю. Чужа рука торкнулася його щок, м'яко повернула голову в бік вікна.

Спершу нічого незвичайного Гріффіт не помітив, але потім дихання й справді завмерло йому в грудях. Місячне сяйво яскраво освітлювало стіну skleпу навпроти, і на цьому блакитнувато-сріблястому тлі раптом постала смоляна тінь. Вона здавалася дірою в царство мороку, рухливим виром півтіми. Ніколи доти — майор був у цьому впевнений — не випадало йому бачити подібного силуету, в незбагненний спосіб наділеного водночас людськими і звіриними рисами. І все ж десь на задвірках його пам'яті промайнув спомин, що залишив по собі непевне відчуття *déjà vu*.

Утім, зараз було не до роздумів: шал сутички змінився потрясінням і крижаним жахом, флюїди якого випромінювала зловісна постать. Той, хто відкидав тінь, дещо скидався на присадкуватого, кремезного чоловіка, та схожості було рівно

стільки, щоб обернути вінець творіння на блюзнірську пародію. Криві ноги, мускулясті руки горили, вузлуваті пальці, що закінчувалися довгими кривими кігтями, й могутній карк, що переходив у плескату, схожу на лев'ячу голову... Таке могло привидітись хіба в нічному жажітті. І на додачу до всього — найогидніше — довгий хвіст, що бридко здригався, наче в kota перед стрибком.

Тінь ворухнулася. Химерно вигинаючись, вона переступила з ноги на ногу, схилилася вперед, ніби вглядаючись у сліди на землі. Чудовисько ступило ще крок, і до майора долинуло гучне сопіння звіра — той нюшив. Нічне повітря наповнилось смородом — чужий, огидний, він перебив запахи смітєвих куп і злиднів.

Гріффіт відчув, як його недавній супротивник ворухнувся, схоже, готуючись до нового двобою, але наступної миті тінь із разуючою швидкістю скочила вперед. Пригнувшись іще нижче, — незрозуміло, чи лишилася вона на двох ногах, чи впала на всі чотири, — твар, наче вихор, помчала вулицею геть. Лише промайнула повз вікно розмитою плямою згорблена фігура, і м'який дрібний тупіт затих удалині.

Пролетіли кілька секунд чекання, і майор знову почув у тягучій тиші шепіт:

— Все... пішли. Та можуть повернутись. Не сварімося більше, ні — краще забираймося звідси. Хутчіш. Тут однаково нічого.

— Хто це був? — пробурмотів, не тямлячи себе від подиву, Гріффіт.

— Кого тобі краще не стрічати.

Серце в грудях майора все ще шалено калатало, але холодно-кровність повернулася до нього достатньою мірою, щоб він міг зрозуміти — голос із темряви звучить якось незвичайно. І тут за певними особливостями форм тіла, яке все ще тулилося до нього, він зрозумів, що боровся з жінкою. Неймовірно, якщо згадати її надзвичайну міць і бойову майстерність, а однак...

Більшості людей його кола сама думка про те, що легенди про амазонок можуть бути чимось більшим, аніж творіння нестримної фантазії еллінів, видалася б смішною. Мало не найвищою відвагою, що майже виходить за межі пристойності, для ніжних створінь вважався огляд єгипетських пам'яток без

супроводу (за винятком компаньйонки, звісно). Зазвичай після цього подвигу безстрашні дами ошчаслилювали світ виданням багатослівних подорожніх нотаток. Але встрягати в шарпанину в кайрських нетрях — про таке й подумати не можна. Поза тим майор достатньо побачив світу, щоб розуміти: жінки не такі вже слабкі й безпорадні. Щоправда, раніше йому все ж не спадало на думку, що представниця слабкої статі може виявитися для нього гідним супротивником у двобої.

Незнайомка відступила і простягнула руку, допомагаючи Гріффіту підвестися з підлоги.

— Хто ти такий? — У її французькій було чутно незвичну, не арабську й не турецьку, вимову. — Що тут робиш?

— Можливо, я помиляюсь, — майор потер шию і стримано відкашлявся, — але саме зі взаємних рекомендацій заведено починати знайомство. Я зовсім не маю наміру вчити когось добрих манер...

Невідома воїтелька глузливо чмихнула. Зір майора достатньою мірою призвичаївся до нічної сутені, щоб він зумів сяк-так розгледіти обрис її фігури в мішкуватому одязі, що зливався з п'янкою. На закритому тканиною обличчі, ніби скалки обсидіану, гостро блищали очі.

— Ну що ж... Емріс Г'юел Гріффіт, майор армії Її Величності у відставці до ваших послуг. Із ким маю честь?

— І що тут шукає глупої ночі майор армії Її Величності?

— Бачте... Перепрошую, я не розчув вашого імені... — Гріффіт замовк, вичікуючи. Незнайомка кинула швидкий погляд у бік вікна й відповіла:

— Так, мене влаштовує, що не чув. Чого тобі тут треба?

— Пробачте мені, мадемуазель, але мені складно бути відвертим із тією, хто не бажає навіть назватися. Особливо за... таких обставин.

Незнайомка напружилась, наче думала знову на нього накинутись. Але потім скоса глянула на вікно і змінила рішення.

— Тут не місце й тепер не час, ні. Підеш зі мною?

Гріффіт не став надто вагатися.

— З утіхою приймаю ваше запрошення. — Промовивши це, він непомітно намацав рухів'я револьвера.

— Тоді не відставай.

— Не хотів би лишати тут ліхтар. Невідомо, хто його знайде. Я запалю вогонь?

— Ні.— Вона озирнулась, пройшла — впевнено, безгучно, жодного разу не затнувшись — у куток і повернулась, тримаючи в руці щось, що блиснуло тьмяною латунню.— Ось твоя лампа. Тільки скло розбилось. Ідеш?

— Так, звичайно.— Гріффіт похитав головою й додав лише: — Дякую.

У сусідній кімнаті пільма була ще щільнішою. Амазонка взяла його руку у свою, вузьку й тверду, і повела, ніби поводить сліпого.

— Ви бачите в темряві? — не витримав Гріффіт.

— Тут не дуже темно.

— Дозвольте мені спробувати вгадати ваше ім'я.— Гріффіту здавалося, що в порівнянні зі своєю супутницею він здійснює непристойно багато галасу — її кроки здавалися легшими за падіння пушинок.— Вас часом звуть не Міркалла? Або, може, Міларка або Кармілла?

Як легко здогадатися, майор натякав на повість Ле Фаню, яку прочитав, супроводжуючи свого часу одного мандрівника-лондонця — цей палкий шанувальник готичного роману мріяв відшукати серед єгипетських некрополів хоч якусь страхітливу пекельну загадку. Романтична захопленість принадами нічних цвинтарів і фатальних пристрастей іще панувала в головах багатьох англійців. А Єгипет, безперечно, найграндіозніший цвинтар у світі. Стародавній народ, чиї погляди так нестримно притягувало до себе царство мертвих, здавалося, не міг не накопичити чималої кількості знань про «ту країну, незнану, звідки ніхто не повертався». Тому людям необізнаним щоразу виявлялося складно повірити, що в повсякденному житті єгиптяни були життєрадісними й не цуралися простих утіх.

До того дня, коли жахошукач, сповнений розчарування, зібрався рушати назад, Емріс Гріффіт устиг ознайомитися з кількома творами з його ретельно дібраної похідної бібліотеки. І тепер йому мимоволі зринувала в пам'яті історія графині-вампира, викладена талановитим дублінцем так жваво й захопливо.

Хоча несамовито демонічні персонажі стали завсідниками театральних сцен, порівняння з оживим мерцем видавалося

дещо ризикованим. Поза тим майор гадав, що зухвала особа навряд чи почуватиметься скривдженою. Жарти жартами, але ж і справді є певна схожість між нею й героїнею повісті, що потерпала від хворобливої схильності до людської крові й анаграмованих імен. Дика грація, легкість, із якою вона рухалася крізь ніч, і надзвичайно міцна хватка — безсумнівні ознаки вампіричної суті.

Так чи інак — можливо, з тієї простої причини, що вона не читала «Кармілли»,— сумнівний дотеп не викликав у незнайомки зацікавлення. Її відповіддю стало коротке «Ні».

Тим часом місячне сяйво, що здавалося значно яскравішим після пільми, що панувала в хатині, дало змогу майорові краще роздивитися його супутницю. Риси її обличчя приховувала темна тканина, але Гріффіт зауважив, що вузька смужка шкіри біля очей, доступна для огляду, так само, як і кисті рук, здавались зовсім чорними. Невже ефіопка? Чи родом із Дагомеї — де особисту гвардію царя складає кілька тисяч темношкірих спартанок, так само сильних і дисциплінованих, як і чоловіки? Він придивився й дійшов висновку, що останнє припущення помилкове. Кольором своєї шкіри незнайомки завдячувала фарбі — злегка масні темні плями лишилися на його власних зап'ястках там, де їх стискали чужі пальці.

— Поквапся, солдате Її Величності,— незнайомка перейшла на англійську.— Сьогодні не найкраща ніч для прогулянок.

— У доброму товаристві нічний променад завжди приємний,— галантно, хоч і не без іронії озвався Гріффіт.

— Якщо смерть для тебе — добра супутниця... тоді так. Сюди! Швидше.

Вони звертали з одного тісного провулка до іншого, ще вужчого і ще більш зміістого, поки майор остаточно не заплутався. Провідниця його, однак, ішла з упевненістю, яку важко було пояснити самим лише надприродно гострим зором. Місто Мертвих, без сумніву, було добре їй знайоме.

Повз них то пропливали рештки напівзруйнованої цвинтарної огорожі, то ледь виднілися фасади будівель, Гріффітові й зовсім не відомих. Невдовзі попереду замаячила громада гори Мукаттам. Незнайомка, швидким жестом запропонувавши супутникові зупинитися й зачекати, зникла в щілині між будинками, що

нагадувала радше тріщину в скелі. Нічну тишу прорізав скрегіт каменя об камінь, ніби важезну брилу зсунули з місця. За кілька секунд у глибині проходу затеплилося світло.

— Заходь, солдате.

Гріффіт був змушений розвернутися боком, протискаючись услід за незнайомкою, а потім іще пригнути голову, щоб не розбити лоба об низький одвірок. Щойно він увійшов, кам'яна плита зі знайомим уже скреготом перекрила прохід за спиною.

— Чудово, тепер можемо поговорити спокійно.

Майор роззирнувся, майже сподіваючись побачити стародавній склеп, посеред якого на всипаній кістками підлозі стоїть закривавлена труна. Проте нічого подібного! Невелика квадратна кімната, де вони опинилися, була зовсім порожньою. Лиш майже аж під стелею (доволі низькою), в одній із ніш оздобленої простим орнаментом стіни, розмістився світильник. Прямо навпроти майора чорнів арковий прохід.

— Хто ж ти? — Незнайомка розглядала його з усією можливою безцеремонністю.

Гріффіт відповів так само відвертим поглядом. Загадкова особа й не подумала відкрити обличчя, схованого за чорним шарфом. Убрання її складалося з буро-зелених індійських шальвар, тієї самої барви турецької чоловічої сорочки, м'яких туфель і кушака, за який було заткнуто непальський тесак-кукрі. Майор бачив, як вправлялися з такими ножами солдати-гурки, й подумки подякував Богові, що їх із воїтелькою протистояння обмежилося рукопашною.

— Хто? Нишпорка? Грабіжник? Ні, надто вдалий для цієї братії. Людина Кромера? Чи хедива? Либонь, теж ні... надто жорсткий. Але й не з Дітей Дракона.

— Щодо драконів, то з одним із них я відчуваю спорідненість. Із червоним.

— Справді? І що це за дракон... а, звісно, «Емріс» — валлійське ім'я¹.

Вражений її обізнаністю в цій сфері не менше, ніж раніше продемонстрованими силою та вишколом, майор замість заздалегідь приготованого пояснення, майже супроти волі сказав

мовою, що вже кілька років не звучала на його устах — хрипкатою та дзвінкою, наче звуки старої розбитої гітари:

— Ydych chi'n Gymro?¹

— Ні, та близько, близько... — не зовсім зрозуміло відповіла вона. — Тепер мені дещо ясно, так.

— Щиро втішений. Але мушу зізнатися, що потерпаю від задрозів: вам «щось» ясно, а я досі ні про що й гадки не маю. Чи не зняли б ви маску?

— У цій країні таке прохання непристойне. — Кінець шарфа, що закривав нижню половину обличчя незнайомки, трохи во-рухнувся: Гріффіт ладний був запрягтися, що губи під ним здригнулися в усмішці.

— Щось мені підказує, що ви не мусульманка. Може, нарешті повідомите своє ім'я, перш ніж ми продовжимо бесіду?

Незламна, як справжнісінька воїтелька-спартанка, вона похитала головою, відступила на крок і притулилася до стіни. Спостерігаючи за нею, Гріффіт змушений був визнати, що її недоладний костюм насправді був доволі практичним: він давав змогу рухатися вільно, тихо, без зусиль розчинятись у сутінках.

— Гаразд, — відповіла вона після короткого роздуму. — Моє прізвище Пейл.

— Міс Елліс Пейл? Компаньйонка Розабель Вітгем? Не може бути!

— То ви знайомі? — своєю чергою здивувалась, хай і не аж так, вона. — Якийсь далекий родич, так?

— Ні, родичатися з місис Вітгем не маю честі. Але ми дійсно знайомі... Заждіть, а ви справді міс Пейл? У такому разі, коли ваша ласка, назвіть друге ім'я чоловіка місис Вітгем.

— Ентоні, — без найменшого вагання пролунала відповідь.

— Правильно. — Під час зустрічі місис Вітгем повідомила тільки перше ім'я свого чоловіка, однак деякі відомості Гріффіт почерпнув із джерела не менш надійного — у сера Джейкоба Метьюза. — А якою мовою, крім єгипетської, зроблено було записи на певному відомому вам папірусі?

Цього разу його співрозмовниця — майор уже називав її по-думки міс Пейл — заговорила лише після тривалої мовчанки.

¹ Червоний дракон — символ Валлісу, батьківщини майора Гріффіта.

¹ Ви валлійка?

— На койне¹. Але тобі звідки про це знати, Емрісе Г'юеле Гріффіт?

— Місис Вітгем мені сказала. До того, як її застрелили. Ви знаєте, що її вбито?

Жінка повільно кивнула.

— Тоді майте на увазі, що я заприсягнувся відшукати вбивцю. Якого, зазначу, вважав і вашим убивцею. А також містера Вітгема.

— Я ще жива.

— А Ніколас? — швидко поцікавився Гріффіт, але його питання пропустили повз вуха.

— З якого дива Роза з тобою зв'язалася? Я нічого про тебе не чула.

— Місис Вітгем? До неї дійшли чутки, що я можу допомогти в пошуках її чоловіка. На жаль, моїх талантів виявилось недостатньо навіть для того, щоб уберегти її саму.

— І які ж це такі таланти? — Пейл наблизилась, у світлі лампи її очі спалахнули двома золотавими вугликами.— Нічного ворона, вельрауна чи лієя?

— Не розумію, про що ви говорите? Це якісь франкмасонські титули?

— Так, схоже, не розумієш. Просто колишній офіцер. Людина честі, га? — Майору не припала до душі насмішка, що прозвучала в останніх словах, та перш ніж він устиг гідно відповісти, міс Пейл повела далі вже серйозніше.— Диво, що тобі вдалося зайти так далеко. Я від тебе в захваті, Емрісе Гріффіте. Але тепер — годі. Це справа не для солдатів Її Величності, ні. Зараз я виведу тебе зі Старого міста. Повернись додому, сядь коло вогню, замкни двері й вікна. А краще їдь геть із Каїру. Тобто з Єгипту...

— І ви туди ж? Що ж, існує таємна спільнота, що поставила собі за мету залякати мене? — роздратовано озвався майор.— Святі Небеса, я встиг понюхати пороху й бачив таке, що вам...

— Ти гадки не маєш, що мені випадало бачити,— різко урвала його міс Пейл.— Та я не сумніваюсь у твоїй відвазі, ні. Про-

сто тут діють сили, яких ти не розумієш. Дитині зі свічкою нема чого робити на пороховому складі. Навіть якщо вона хоче довести, що не боїться темряви.

— Я давно не дитина,— зауважив Гріффіт, але відповіддю йому став лиш неуважний помах руки.

— Про деякі речі знаєш не більше.— Елліс підійшла до арки, за якою починався неосвітлений коридор. Мовчки вгледілася в чорноту.— Що ти скажеш про Викрадача... того, кого бачив на вулиці?

— Нічого,— щиро зізнався майор. Він на якийсь час викинув із голови невідому тварюку, чия тінь упала на стіну за вікном хижі, але тепер спогад, ще не встигнувши потьмяніти, повернувся. Чи могла це бути людина, що заради якоїсь своєї мети вирядилася в маскарадний костюм? Такий поворот Гріффіта не здивував би — він чудово знав, як майстерно грають шахраї на забобонах натовпу. Але ж ні, в природі чудиська вчувалося щось несказанно бридотне, чуже білому світові. Таке не підробити...

— Нічого,— повторив він.— Я сподівався, що ви мені це розтлумачите, міс Елліс Пейл.

— Тільки не я, ні! Вчитель із мене кепський.— Вона обережно взяла з ніші лампу, що випромінювала незвичайне — рівне, але не гальванічне — світло, і ступила під арку.— Ходімо, солдате Її Величності. Що я можу зробити — то це провести тебе безпечним шляхом. Ти ж живеш десь у Булаку?

— В Баб Ель-Лук, але послушайте, міс Пейл...

Проте вогник лампи вже віддалявся склепінчастим проходом, і майорові нічого не лишалось, як поквапитися вслід.

Тунель спершу йшов униз, потім плавно вигнувся праворуч. Жодного відблиску світла, жодного стороннього шуму — тільки шурхіт кроків і танець тіней на складених із кам'яних блоків стінах. Тут і там виднілись рештки орнаменту, такого самого, як у залишеній недавно кімнаті: майстерно, але при цьому просто складеного зі спіралей, кіл і півмісяців. Повітря здавалося свіжим — не те що в надрах якої-небудь піраміди чи гробниці.

— Де ми? — не втримався від запитання Гріффіт, проминувши кілька бокових коридорів — так само темних, як і прохід, яким вони простували.

¹ Койне — загальногрецький діалект, що склався приблизно в часи походів Александра Македонського.

— Під... поза... яка різниця? Забудь це місце. Так само, як решту. Ось ще одна корисна порада на додачу до інших, солдате Її Величності. Забудь.

— Буду вдячний, міс Пейл, якщо ви припините мене так називати.

— Як? Солдатом Її Величності?

— Саме так.

— Гаразд, якщо я казатиму «Емріс», тоді хай уже буде «Елліс», а не «Пейл».

— Чудово, міс Елліс,— відказав майор, який, можливо, віддав би перевагу менш фамільярній манері, та сперечатися не став.

Вона стиха розсміялась.

— Без «міс», сумг¹.

— То ти все ж із наших країв, землячко?! — вигукнув Гріффіт — цього разу він мимоволі перейшов на панібратський тон.

Річ у тім, що мови батькових пращурів його навчила няня, жінка добра, але не схильна викладати свої думки у вишуканих висловах. Старий лорд Гріффіт наріччя давньої Камбрії² вживав рідко, хоч йому й стало ексцентричності наректи молодшого нащадка валлійським іменем. А син пізніше, попри часті глузливі погляди товаришів, відмовився переінакшити його на звичніше «Амброз». Або ж представлятися винятково другим іменем — Г'юел, у валлійських краях теж вельми шанованим. Тавро провінційності Гріффіт носив із презирливою гордістю, вважаючи, що всі, кому не до вподоби його походження, не гідні його уваги.

В останню секунду майор зумів стримати силу свого голосу, але все ж луна гулко передражнила його.

— Ш-ш-ш, тут безпечно, я сказала, але не зовсім... не так, як у твоєму улюбленому клубі.

— О, боюсь, я давно не маю улюбленого клубу. Єгиптологічний не беремо до уваги...

— Не має значення, ні. І я не сумг³. Але колись наші народи жили пліч-о-пліч. І навіть майже розуміли одне одного. Іноді.

¹ Сумг¹ — так називають себе валлійці; крім того, це слово (у множині «Сумгу») перекладається як «родич», «земляк».

² Камбрія — одна зі старовинних назв Валліса.

³ Сумг³ — валлійка.

— І де ж твій дім, землячко? В Керніу¹, на Манау², в Бретані?

— Не гадай. Усе це теж не має значення. Скоро ми прибудемо на місце й попросаємось. Назавжди.

Якийсь час вони йшли мовчки, й пільма змикалася за їхніми спинами, наче непроглядні води Стіксу. Після зауваження міс Пейл про відносну небезпечність потаємного ходу Гріффіт насторожився, щохвилини торкаючись револьвера. Стрімка повторна хижка тінь із лев'ячим хвостом раз у раз поставала перед його внутрішнім зором. Водночас він далі розмірковував, як домогтися хоч однієї прямої й правдивої відповіді від своєї супутниці.

— Ви не так давно говорили про дитину в пороховому погребі, Елліс,— промовив він, знову переходячи з валлійської на англійську.— Маю визнати, цей образ видався мені напрочуд виразним.

— Мені так приємно це чути,— глузливо зронила вона.

— Та якщо дитина все ж спуститься зі свічкою в таке невідповідне для пірологічних розваг місце, чи не краще, якщо її супроводжуватиме дорослий?

— До чого ти хилиш? Щось мені не подобається...

— Я хочу сказати, що не збираюся тікати з Єгипту. Навпаки, продовжу пошуки — з вашою допомогою чи без неї. Хоч якщо ми об'єднаємо сили, це принесе користь не лише мені. І в усякому разі вже менше шансів, що я спробую, не знаючи, підпалити порохову діжку.

Елліс завмерла на півкроці й круто обернулась, піднявши при цьому лампу, ніби бажаючи краще бачити супутника.

— Є кращий спосіб завадити щось підпалити,— холодно сказала вона.— Якщо зламати неслухняній дитині ногу, а то й обидві, вона не полізе в погріб.

Гріффіт посміхнувся.

— Чи ж не зібралися ви знову зчепитися зі мною, міс Елліс? Жінка, що б'ється... тьху! Навіть суфражистки, до яких вас зараховувала наша спільна знайома, до такого не додумалися.

— Справді? Коли так, вони ще мають за що боротись. Ні, не дражни мене, сумг. Ти мені не допоможеш. Поки з тобою пань-

¹ Керніу — півострів Корнуолл мовою Валліса.

² Манау — так валлійці називають острів Мен.

катимусь, сама накладу головою. Ставки високі, гравці вправні. І вони знають, що ховає п'їтма.

— Знов ця ваша п'їтма. А той, хто діє за денного світла, хїба вам не знадобиться? Хто знається на ієрогліфах і знає, як організувати експедицію в пустелю. І до всього бував у Судані?

Ці слова змусили Елліс замислитися. Вона опустила ліхтар і мовчки рушила далі.

Стало помітно прохолодніше, але повітря лишалося сухим, і на стінах не було видно слідів повеней, як у деяких гробницях на берегах Нілу, що не раз були затоплені під час паводків. Легкий протяг приніс із собою дивний тонкий квітковий аромат, нітрохи не схожий на запах каїрської куряви. Безперечно, катакомби являли собою не меншу загадку, ніж інші події нинішньої ночі. Але хоч цікавість мучила майора дедалі дужче, він мовчав, не бажаючи порушувати думок своєї супутниці. Та й собі довго не промовляла ні слова. Мало не чверть години по тому вона стиха заговорила:

— Ти чимось мені симпатичний, Емрісе з Придаїну¹. І я не хочу, щоб ти знайшов свій кінець у цьому... порохомому погребі. Ну, от ми й прийшли.

За якимись лиш її самій помітними ознаками визначивши потрібний поворот, Елліс ступила в боковий прохід. Пройшовши його до кінця, вона вперлася рукою в стіну, натисла — і відкрився дверний отвір, у якому засинів прямокутник неба.

— Он там вулиця Сулеймана-Баші. Далі сам знайдеш дорогу. І будь обережний, сунго.

Гріффіт переступив кам'яний поріг, ніби переходячи межу між сновидінням і явою. Роззирнувся: весь цей час вони йшли швидко, але йому здавалося дуже дивним, майже неймовірним, що шлях від Карафа до Баб Ель-Лук зайняв настільки короткий час. Однак провідниця не обманювала.

— Заждіть,— швидко сказав він, побачивши, що та має намір знову зникнути в катакомбах.— Я щиро вдячний за вашу небайдужість і буду насторожі. Але збираюся, як і сказав, продовжити розслідування. Тепер більше, ніж будь-коли. Що ж ви вирішили — завадити мені чи допомогти?

У Елліс вирвалося зітхання.

— Так як й думала. До поради чоловіка ти б, може, й дослухався... гаразд, післязавтра приходить до «Фішауї» — знаєш, де це?

— Хто ж не знає найславетнішої кав'ярні Каїру!

— Будь там за годину до заходу сонця. Я знайду тебе.

— А...

— Не бійся, не надурю. Твоя правда, за дитиною на діжці пороку краще приглянути. А може, й користь буде.

— О, до моїх намірів не входило піддавати сумніву ваші слова,— трохи покрививши душею, заперечив майор.— Я лише хотів сказати, що мені буде непросто впізнати вас під час наступної зустрічі.

Він провів рукою по щоці, натякаючи на шарф, який і далі приховував обличчя його співрозмовниці.

— Ні, хай усе лишається як є,— заперечила та.— Раптом ти ще передумаш. До побачення. Або прощай.

Із цими словами міс Пейл проробила якісь маніпуляції зі своєю незвичайною лампою, і світло вмить згасло. Пролунав знайомий уже скрегіт кам'яних дверей, коли ті зачинялися, тихий шурхіт, ніби зірвався вітерець. Дозволивши собі пробурмотіти під ніс кілька міцних виразів, що в ужитку в кавалеристів, Гріффіт видобув постраждалий у ході сутички потайний ліхтар, сірника й не без зусиль запалив гніт. Наблизившись до стіни, він після щонайретельнішого огляду не виявив і сліду від дверей. На штукатурці вдалося розрізнити лише кілька подряпин: великий нерівний прямокутник, наче дитина цвяхом намітила обриси одвірка і кілька узорів. Сам будинок — у традиційному єгипетському стилі з навислим над вулицею другим поверхом — на вигляд не являв собою нічого особливого. Як і провулок: за каїрською традицією вкрай засмічений, із балконами, що мало не змикалися над головою.

Вирішивши, що на сьогодні з нього досить пригод, майор не став намагатися силоміць пробитись усередину, а дослухався поради міс Елліс: рушив до шаріа Сулейман-Баша, щоб найкоротшим шляхом дістатися дому.

¹ Придаїн — Британія валлійською.

Не таким був Емріс Гріффіт, щоби провести наступний після вилазки в Караф день у бездіяльному чеканні. Навпаки, він узявся до справи з подвоєною енергією, але пошуки, невдало розпочаті в Місті Мертвих, дали більш ніж скромні результати. Жебраки, що товклися неподалік від могили Даабаса Ібн-Касема, навідріз відмовлялися з ним говорити. Ель-Каззаб, до якого Гріффіт найперше явився вимагати пояснень, зник без сліду: його лавка стояла замкненою, а сам торговець, за твердженнями сусідів, вирушив «навідати родичів». На питання, де мешкають оті самі родичі, пролунали непевні вказівки на кшталт «біля озера Мензалех» або навіть іще більш туманне — «на півночі».

Візит до будинку неподалік від шаріа Сулейман-Баша, куди Гріффіт проник під виглядом представника нещодавно заснованого благодійного товариства, також нічого не дав. Ні потаємного ходу, ні навіть підходящого місця, де такий можна було б розмістити, він не виявив. І це попри весь досвід роботи в Департаменті й участь у розкопках гробниць — а винахідливість стародавніх зодчих, які бажали що-небудь приховати від стороннього ока, просто вражає. Сім'я німецького ділка, що мешкала в особняку, геть не пасувала на роль зловісної групи змовників. Вони жодного разу не привертали уваги підлеглих аташе Метьюза, про що Ідріс Джемаль повідомив майорові в англійській резиденції, куди той прибув наприкінці дня.

Наступного дня, піднявшись спозаранку, майор поснідав у французькому ресторанчику, начебто заснованому ще в часи генерала Клебера¹, і після нетривалих роздумів наодинці з кальяном вирішив ще раз звернутися до своїх єгиптологічних архівів. Цього разу він не сподівався дізнатися щось про суданське святилище — річ була в якомусь непевному спогаді, що ненастанно його тривожив, наче кепсько підігнаний кравцем костюм.

Серед інших дивовижних відкриттів, зроблених Гріффітом у Місті Мертвих, не останнє місце займала химерна тінь на стіні склепу. Хай би що там твердив Ель-Каззаб, істота, що її від-

кидала, ніяк не могла бути таємним агентом британської чи хоч якої розвідки. Людині розсудливій і не обтяженій вагою забобонів узагалі складно повірити, нібито щось подібне існує на світі Божому. Але, добре поміркувавши, майор вирішив, що простори незайманої Африки можуть бути батьківщиною й досі невідомих науці створінь. Згадати хоча б загадкового звіра нанді... Одна з таких, не описаних досі в науковій літературі, тварин, вочевидь, і з'явилася тієї ночі на вулиці. Відомо ж, що, зіткнувшись уперше з людиноподібними мавпами, європейці сприйняли їх як хай недоладних, та все ж людей. І хіба найкрупніших представників мавпячого племені ще більші невіглази не вважали демонічними потворами? Чому б не припустити, що комусь вдалося потай вивести з глухомані й приручити дивних хвостатих приматів? Можливо, сильніших, спритніших і кмітливіших, ніж горили. Приручити, видресировати й перетворити на подобу злобних, але відданих господареві сторожових псів, придатних для залякування забобонних фелаків. Та й людей до певної міри освічених теж.

При цьому Гріффіта не полишала думка, що він уже бачив подобу бридкого напівлюдського страховидла, і зовсім не у звітах натуралістів. Але де ж тоді? Спогад раз у раз вислизав. Сподіваючись хоча б випадково натрапити на відповідь, майор повернувся до свого кабінету і звернувся до ілюстрацій археологічних звітів і замальовок давньоєгипетських рельєфів, які зробив він сам або хтось із його знайомих.

Проте замість відповідей він зненацька віднайшов нову загадку. Важко сказати, що в колекції документів, укладеній єгиптологом-любителем Емрісом Гріффітом, панував зразковий лад. Поза тим, певної послідовності було дотримано, а зараз, як не вдовзі переконався стривожений власник, її було порушено. Це ніяк не могло виявитися справою рук прислуги, адже чіпати будь-що в кабінеті Гріффіта категорично заборонялося. Навіть виявивши на сидінні крісла живого африканського скорпіона, належало не прибити смертоносну гадину негайно, а відразу доповісти господареві.

Ретельно допитаний Юнус підтвердив, що заведений лад не змінювався. Утім, і без того майор не вдовзі підмітив ще й інші сліди вторгнення. Невідомий проник у вікно (розміщене досить

¹ Клебер Жан Батист — комендант окупованої військами Наполеона частини Єгипту. Убитий у Каїрі 17 червня 1800 року.

високо над землею), відчинивши віконницю за допомогою якогось інструмента на зразок тонкого ножа. Нічого з майна не зникло, однак усе зазнало уважного огляду. Примітно, що Гріффіт, чий сон зазвичай був чутливим, так нічого й не почув, хоч і спочивав у сусідній кімнаті.

— Так, це вже таки цікаво,— пробурмотів майор собі під ніс.

Його здивувало поєднання рідкісної спритності й недбальства, через яке зламувач не доклав зусиль, щоб знищити всі сліди свого перебування. Досвідчений співробітник Секретної служби такого б ніколи собі не дозволив. Ця обставина наводила на думку, що нічний відвідувач — усього лише талановитий злодій. Але та обставина, що він не прихопив навіть дріб'язкового сувеніра на пам'ять про свою вилазку, збила Гріффіта з пантелику.

Образ викрадача, який безгучно скрадається в пійм'ї, поєднався з постаттю нічного чудовиська й раптово пробудив той самий, майже згаслий спогад, відголоски якого переслідували його весь день. Із глибин минулого зринуло лице дивакуватого професора Манфреда Ліланда, який роки зо три тому відвідав Каїр. Майор, який бачився з означеним професором лиш мимохідь, пригадав його не надто правдоподібні доповнення до теорії Дарвіна. У них, здається, йшлося про певну расу, яка не є в цілковитому сенсі людською. Ця раса примітивна, проте не вимерла остаточно, подібно до *Homo neanderthalensis*, а досі ховається в маловивчених куточках землі. Містер Ліланд демонстрував якісь малюнки, скопійовані чи то з асирійських печатей, чи то з юкатанських стел, які начебто відтворювали подобу гіпотетичного *Homo sapiens obductus*¹. Чи ж не на одному з них Гріффіт бачив силует, подібний до відкинутої на стіну склепу тіні?

Аби з цим розібратися, майор вирішив скористатися рештою свого часу, щоб відшукати Доменіка Карбеля — молодого етнографа, з яким зазнайомився в той самий час. Як багато хто в його віці, той прагнув зрушувати основи й валити авторитети, й тому всією душею підтримував професора. Щоправда, спільна праця двох ентузіастів від антропології не принесла пло-

дів. Ніяких переконливих підтверджень своїх викладок Ліланд у Єгипті не відшукав. Можливо, як тепер здавалося Гріффіту, не відшукав на своє щастя. Важко припустити, чим могла скінчитися зустріч лицем до лиця кабінетного вченого й подібної страхливої тварюки.

Отже, за кілька годин до призначеної в «Ель-Фішауї» зустрічі Емріс Гріффіт переправився через Ніл і попрямував до улюбленого місця паломництва туристів — Гізи.

Розлив Нілу 78-го року добropорядні єгиптологи пригадують з жахом, а не такі порядні торговці старожитностями — з мрійливими усмішками. Тоді під колотнечу з напівзатопленої будівлі музею, викликавши неабиякий розпач у його батька-засновника й незмінного голови академіка Маріетта зникло чимало цінних експонатів. Поки для вцілілих і нових археологічних знахідок у колекції, що постійно зростала, не спорудили будівлю замість втраченої, безцінні скарби зберігалися під дахом колишньої резиденції Ісмаїл-Паші в Гізі. У недалекому майбутньому на них чекав новий притулок на правому березі Нілу, а доти сахи — священні муміфіковані тіла — здебільшого були саяк-так покладені серед глеків, статуй, прикрас, дрібничок, гранітних саркофагів і барельєфів. Утішало лиш те, що в таємних склепах, куди зносили останні вірні давнім звичаям жерці тіла володарів минулого, щоб уберегти їх від осквернителів тліну, «затишку», з дозволу сказати, було не більше. Коли Еміль Бругш відшукав один із таких сховків у Дейр Ель-Бахрі, він був вражений не лише величезною важливістю знахідки, а й тим, як низько впали нащадки фараонів. Навіть гідно захистити могили своїх прадідів їм виявилось уже не під силу.

В одному з закритих для публіки приміщень музею, серед ящиків і куп сіна, що слугувало для пакування крихких знахідок, Гріффіт відшукав Карбеля, який проводив за вивченням пам'яток давнини майже весь час між експедиціями. Етнограф, що рано втратив більшу частину шевелюри, з пошарпаним блокнотом у руках і зсунутими на кінчик носа окулярами, мав вигляд справжнісінького лицаря науки. Відірвавшись від своїх занять, він удав, що з першого погляду впізнав майора і висловив готовність прислужитися йому в міру своїх скромних можливостей.

¹ Людина розумна прихована (але також «темна», «похмура»).

Карбель, схоже, так і не розчарувався в ідеях свого старшого колеги. На питання Гріффіта він відповідав жваво, докладно і, мабуть, навіть занадто багатослівно — ніби читав лекцію.

— Так, уявіть собі, професор був упевнений, що під час розділення Simiadae в стародавні часи утворилося не дві гілки, що породили з часом мавп і людину, а три.

Карбель зручніше вмовстився на ящику, що замінив йому табурет, і повів далі:

— Хоч він і не заперечував можливості, що Втрачена Раса (за його власною дефініцією), могла сформуватися й пізніше, відгалузившись безпосередньо від прашурів людини. Або ж навпаки — значно раніше від розділення на мавп Старого і Нового світу, хоча це припущення здавалося йому менш імовірним. Втрачені були майже так само розумними, як і ми, але розвивалися в іншому напрямі. Крім того, вони, подібно до термітів, прагнули до потайного існування, відмежовувались від навколишнього світу, воліючи будувати свої оселі в глибинах, а не на поверхні землі. Тому наука досі не знає про них, хоч їхні поселення часом сусідять із нашими містами. Звідси ж походять і різноманітні дивацтва їхньої спільноти.

На цих словах майорові згадалися тунелі під Каїром, крізь які вони з міс Пейл залишили Караф. І справді наче нори термітів... Проте думка, що підземні переходи з їхньою гідною захвату кладкою й майстерно влаштованою системою вентиляції могли створити істоти, які щойно вийшли з напівтваринного стану, здавалася не надто переконливою.

— І все ж, як їм вдається так добре ховатися? — Skorиставшись запрошенням етнографа, Гріффіт сів навпроти, намагаючись вибрати собі в ролі предмета меблів короб, на якому не стояло позначки про крихкий вміст.— Термітів ентомологи вже давно описали, ще й у всіх подробицях. Чому, наприклад, будівельники раз у раз не натрапляють на підземні сховища цієї раси, коли закладають фундаменти?

— Терміти не наділені розумом, що хай і поступається нашому, але по-своєму гострий. Вони не знищують слідів своєї діяльності, коли наближається людина. Уявіть собі, чого можна досягти, століттями вправляючись у мистецтві маскування, розвиваючи його, як розвиваємо ми наше зодчество — від дикун-

ських куренів до прекрасних соборів. Ручаюсь вам, результат буде приголомшливим.

— І однак, якщо вони існують не одне тисячоліття, то неминуче залишаться поховання, кістки... які рано чи пізно знайдуться.

— Що ж, гадаю, їх час від часу знаходять. Але не завжди можуть правильно класифікувати. Який-небудь фрагмент черепа приписують вимерлим представникам пралюдей. Або називають курйозом, випадковим одиничним відхиленням від норми. Не забувайте, Homo obductus ніколи не були надто чисельними. До того ж висловлювалось припущення, що через певні особливості будови їхні останки зберігаються гірше за людські. А щодо тих, хто живе нині,— деякі дивні створіння час від часу трапляються перед людські очі. Чи не так народжуються історії про демонів і чудовиськ? Окремі вчені, уявіть, давно вже вважали всіляких гномів представниками примітивних племен — переможених і змушених ховатися в неприступних горах або глухих лісах. Професор Ліланд пішов трохи далі, об'єднавши ці багаточисельні гіпотетичні «примітивні племена» в єдину расу. Колись вона поширилася по всій землі, хоч і скрізь лишалася рідкісною, але потім змушена була втікати від людства в глухі й заповідні місця. Професор ретельно вивчив фольклор різних народностей, розраховуючи з'ясувати шляхи їхньої міграції, й домігся цікавих результатів...

— А ви не пригадуєте, який вигляд мали ці тварі? Мені здається, містер Ліланд показував якісь начерки, але, боюсь, я не дуже придивлявся.

— Дуже прикро, але ті замальовки були здебільшого лише продуктами сміливих припущень. Щоб не сказати — домислів. У мене збереглися копії, але професор особисто говорив, що особливо довіряти його спробам реконструкції не варто. Зібрані свідчення на диво різноманітні й суперечливі. Що зайвий раз наочно демонструє пильність Homo obductus. Лише натяк, ледве помітний силует — ось і все, що зазвичай устигали зауважити люди. Тим певніше побачене надихало їх на створення різноманітних поетичних образів, увічнених у легендах...

— І все ж мені здається, я недавно бачив щось подібне до малюнків містера Ліланда... на одній фресці.

Ці слова ввели Карбеля в стан крайнього душевного неспокою. Він упустив блокнот, піднімаючи його, трохи не загубив окуляри й одразу почав закликати співрозмовника в гості, висловлюючи сподівання почути про згадану фреску в деталях. Гріффіт відповідав ухильно і, своєю чергою, прагнуч з'ясувати, яким шляхом ішли дослідження Ліланда в Єгипті. Чи мав намір професор особисто вирушити на південь, в одне з «глухих і заповідних» місць Чорного Континенту, чи волів обмежитися вивченням джерел?

— Він неабияк цікавився давньоєгипетськими розписами, сподіваючись, що ті повідають йому про Втрачену Расу. До початку крито-мікенського періоду, за припущеннями, зустріти Номо obductus на берегах Середземного моря було легше, ніж у пізніші часи. На жаль, єгипетське мистецтво скоріш алегоричне, ніж живе. Єгиптяни ніколи не вважали, подібно до еллінів, що сфінкс зображує живе створіння, хай навіть і казкове. Вони вбачали в поєднанні тіл тварин і людей сполучення різних символів сили, влади. А, скажімо, баран ніколи не був просто бараном, він означав сили плодючості й бога Амона...

— Визначальні риси єгипетського канону мені відомі,— нагадав Гріффіт.— То містер Ліланд відмовився від думки відшукати портрети цих його «Втрачених»?

— О ні, якби все було зовсім безнадійно, він не став би навіть приїжджати сюди. Та на ділі алегоричність алегоричністю, а в деталях єгиптяни навдивовижу точні. Якщо бабуїн на фресці означає... так, перепрошую, вам відомо, що він означає... отже, хай би що той бабуїн означав, зображений він зазвичай не гірше, ніж на замальовках деяких натуралістів. Або взяти тих самих скарабейів чи котів... Ви уявляєте, коти на каїрських вулицях — точнісінько ожилі статуетки з Бубастіса.

— Тобто єгиптяни могли використовувати достовірно передачі образи людиноподібних чудовиськ із символічною метою?

— Саме так! Причому символізувати тим належало найтемніші явища життя. Професор казав, що Втрачена Раса відзначається не лише потайливістю, а й недобрими нахилами. Вони нерідко вдаються до вбивства, щоби зберегти таємницю своїх сховищ. Знов-таки, оскільки наступ людей позбавив їх багатьох мисливських угідь, голод нерідко спонукає їх жити людським м'ясом.

— Канібалізм?

— Строго кажучи, ні. Оскільки Втрачені не є людьми, людоїдство в їхньому випадку не можна назвати канібалізмом. Хоча в них цілком можна натрапити й на пожирання собі подібних. У кожному разі, вони неодмінно знищують докази злочинів. Зазвичай публіка не дізнається подробиць сумної долі їхніх жертв. І все ж чи не дивно, що в казках у більшості чудовиськ доволі специфічні гастрономічні вподобання? Велетні, джиги, індустські ракшаси, навіть казкові відьми прагнуть не просто знищити людину, що до них прибувала, а саме приготувати з неї обід.

— А ще вампіри...— додав майор, якому знову згадався роман Ле Фаню.

— Без сумніву, один із маскарадних костюмів тієї самої Втраченої Раси, створених народною фантазією. Узагалі легенди про подібних створінь настільки поширені, що дивно, чому до професора Ліланда ніхто не сподобився дійти відповідних висновків...

— І що ж, усі його знання почерпнуті винятково з казок?

— Звичайно ж ні. Завдяки щасливому збігові обставин професор став власником кількох матеріальних свідчень існування культури Втрачених... наскільки її можна назвати культурою... Бачте, попри все деяким представникам виду Номо sapiens часом вдавалося укласти угоди з Номо obductus. Не розбалакуватиму довго про те, що слугувало Втраченій Расі платою за послуги і якого роду були ці послуги. Гадаю, ви без зусиль зумієте здогадатися, на що здатні ті, хто вміє потай проникнути будь-куди. І при цьому абсолютно не обмежений поняттями моралі... не кажучи вже про християнське милосердя.

«Сер Метьюз був би щасливий запопасти таких союзників»,— подумав майор. Його підозри знов ожили. Розвідка, що поставила собі на службу напівлюдських створінь... Звучить безглуздо, але чому б ні? «Маячня напівосвіченого шарлатана», як відгукувалися про гіпотезу професора Ліланда колеги, почала обертатися на дещо моторошну істину. Загромаджена археологічними знахідками зала раптом уявилася Гріффіту нічними хашами, що населені хижаками. Майор мимоволі обернувся: на коротку мить йому примарилась за спиною

тварюка — масивна, мовчазна, зловісна. Але наступної миті він зрозумів, що це всього лише стоїть біля стіни кам'яна статуя Упуаута — бога війни та смерті.

Карбель, не помічаючи раптового занепокоєння співрозмовника, продовжував:

— У Лондоні професор познайомився з однією цікавою особою — Артуром Джонсом-Мекеном¹, перекладачем і знавцем окультичного боку життя. Разом вони відшукали документ, який описував відносини з напівлюдьми. Щоправда, вказане в записках лігво Втраченої Раса виявилось покинутим, проте не порожнім. Там вдалося розкопати деякі знаряддя і — так, уявіть — кілька не зовсім людських кісток: фрагмент щелепи, ребра, лопатку. Можу вас запевнити, сам їхній склад і форма вельми незвичайні. І це ніякі не скам'янілості, а рештки істоти, що померла відносно недавно.

— А де було розташоване це лігво?

— Хоч як дивно, не десь в Африці чи в Південній Америці, а в гірській Шотландії.

— Справді цікаво. Але повернімося на берег Нілу. Що в давніх художників символізувало сили Долі? Змії, крокодили, деякі комахи, чудовисько Амт... Не можу пригадати жодного людиноподібного демона. Постаті богів зі звірячими головами, благі чи недобрі, — це якраз і є символічні зображення. Їх не варто розуміти буквально. І точно, пригадую, професор справді питав мене про символи зла, але діло було на банкеті у хедива... і мені не вдалося приділити його теорії належної уваги.

Гріффіт не став уточнювати, що після першого знайомства сам уникав товариства ексцентричного науковця. Багато хто приїжджав до Єгипту не заради огляду пам'яток, а в пошуках надприродного. І не всі виявлялися так само безневинними та щедрими, як той турист зі своїми готичними книжками про вампірів, якого майор не так давно згадував. Дехто бажав зануритись у джерела месмеричних сил, інших цікавили речі й узагалі безглузді. На зразок напівдемонічного народу... або, скажімо, наповненого надзвичайними скарбами суданського

святилища. Бувало, майор сам собі здавався тубільцем-провідником на сафарі — модній тепер серед його співвітчизників мисливській забаві. І точнісінько як кожен досвідчений мисливець-провідник, він невдовзі навчився уникати клієнтів, спілкування з якими не обіцяло нічого, крім згаяного часу й розчарувань.

— Так, як же шкода... — Гріффіт зітхнув. — Зате тепер у мене, можливо, з'явиться підтвердження його теорії.

— І де ж воно знайшлося?

— З вашого дозволу я поки не відкриватиму місце розташування фрески. Прошу мене пробачити, але... — Він розвів руками.

— Не варто перейматися. Уявіть собі, я чудово розумію, що дослідження часто вимагають секретності. Винятково з метою захисту від злодіїв. — Карбель кинув на Гріффіта виразний погляд, що зрозуміліше за слова говорив: йому відомо, з яких насправді причин археологи, багато з яких не спромоглися отримати концесію, замовчують свої знахідки. — Можу лише сподіватися поглянути на це зображення в майбутньому. Узагалі Середземномор'я Втрачена Раса покинула досить давно, мабуть тому, що тут людство швидко почало здобувати могутність. З іншого боку, Шумер старший. Він був багатим і освіченим, але Втрачені довго мешкали біля його рубежів... Сфера ця темна і ще чекає на свого Колумба.

— Сподіваюся, професорові Ліланду вдасться стати її першовідкривачем. Невідомо, де він зараз? Можна з ним списатися?

— Професор повернувся додому, до Нової Англії. — Карбель вивірив зі свого обшарпаного блокнота відносно чистий аркуш і нашкрябав на ньому кілька рядків. — Ось його адреса. Хоча змушений вас засмутити: якщо напишете, відповіді найближчим часом не чекайте. Професор весь час у подорожах, і пошта доходить до нього зі значним запізненням. А то й зовсім губиться. Особисто я давно вже нічого не отримував.

— Сподіваюся, містер Ліланд теж не стане Втраченим, — пробурмотів Гріффіт, вивчаючи адресу. — Ще одне зникнення — це вже буде занадто.

— Перепрошую, ще одне?

¹ Цілком можливо, це був Артур Мейчен (Мекен) — валлійський письменник, перекладач і окультист, автор низки творів у жанрі надприродних жахів.

— О, не звертайте уваги. Це не стосується справи.

— Як собі знаєте...

— А той другий... як, ви кажете, його звали... Артур?

— Джонс-Мекен? Він цілковито присвятив себе літературній праці, відмовившись від подальших розшуків. Хоча професор Ліланд писав мені, що факт існування Втраченої Раси надихнув його на створення кількох доволі химерних зразків декадентської прози. Та й по всьому.

Майор сховав нотатку з адресою до кишені мундира і сказав:

— Щиро вдячний. Наша бесіда виявилася вельми корисною. На жаль, я не зумів вчасно оцінити теорії професора Ліланда. Та краще пізно, ніж надто пізно. Мені призначено зустріч, після якої я, можливо, зможу повідомити вам дещо нове. А поки дозвольте відкланятись. Ні, ні, не турбуйтеся, я й так забрав у вас багато часу. Знайду дорогу сам. Так, зовсім забув: ніхто останнім часом не цікавився дослідженнями професора, окрім мене?

— На жаль, ні. Профани, як і повелось, скніють у своєму невігластві.

— На жаль, така печальна істина,— в тон етнографу відповів Гріффіт, підводячись.— Що ж, на все добре.

Ще більш заінтригований, хоч і трохи втомлений манерою співрозмовника викладати свої думки, майор попрямував до виходу з музею. Якщо, міркував він, Втрачена Раса і справді існує, то який стосунок мають Номо obductus до досліджень Вітгемів?

Раптом скарб від початку належав саме Втраченим? Які ж багатства могли накопичити дикі лихі канібали? Утім, цілком може бути, що й чималі. Тисячоліттями риючи глибинні нори, можна натрапити на щось цінне — хай то будуть золоті розсипи чи стародавні скарби. Треба буде якось скористатися люб'язним запрошенням мсьє Доменіка й розпитати його докладніше. А поки час вислухати пояснення безстрашної міс Елліс Пейл. Раптом вони виявляться такими вичерпними, що необхідності в повторній зустрічі з етнографом не виникне. Майор вийняв годинника, прикидаючи, скільки лишилося часу до побачення в «Ель-Фішауї». Його мундир був цілком доречним увечері в каїрській кав'ярні, тож потреби повертатися додому для перевдягання він не бачив.

Із проходу між двома рядами ящиків почувся шурхіт. Гріффіт здригнувся, впустивши брегет, що повис на ланцюжку. Щури? Чи хтось іще?

— Хай йому грець,— прошепотів він,— так я скоро сахатися від власної тіні почну.

— Хто там? — долинув від дверей голос служителя.— Ви, містере Гріффіт?

— Я, Тімоті. Ніхто не заходив після мене?

— Ні, сере.

— Чудово.

Майор провів рукою по чолі й попрямував до виходу.

* * *

Схильність до вивчення історії стародавнього світу в Емріса Гріффіта не поєднувалася з обширними знаннями в історії новітній. Тому він гадки не мав, чи був звичай байдикувати в кав'ярнях первісно єгипетським, чи його занесли оттоманські турки. Схилиючись до другої версії, майор так і не спромігся розібратися в цьому питанні. Що, втім, не заважало йому віддавати належне своєрідному, хоч зазвичай і невибагливому затишку каїрських кав'ярень, з якими, на його думку, змагатися могли хіба що стамбульські та віденські.

«Ель-Фішауї» — «Кафе Дзеркал» — не значилось серед його найулюбленіших через свою багатолюдність, але він готовий був визнати, що це не найгірше місце для дружньої бесіди та роздумів. Знаменита кав'ярня скидалася на довгу печеру — і виглядом своїм, і напівмороком, що в ній панував. Гріффіт зайняв столик біля входу, зміркувавши, що тут йому буде спокійніше, ніж на терасі. Водночас подібна диспозиція дозволяла без зусиль розглядати всіх, хто заходив.

Запах тютюну, що витав у повітрі, змішувався з ароматами кави і м'ятного чаю, тихий гомін відвідувачів перемежався дзеньканням чашок і приглушеним булькотом кальянів. У потьмянілих від часу овальних дзеркалах на стінах, здавалося, можна розгледіти речі, призначені для очей самих лише візіонерів і духовидців. Утім, розмови відвідувачів були далекі від спі-

ритуальних сфер. Обговорювали політику, ціни на різні товари, безустанку повторювали пікантні плітки. Мирна, просякнута тягучими східними лінощами атмосфера заспокоювала майора, добряче вибитого з колії недавніми подіями. І не в останню чергу — гіпотезою Манфреда Ліланда, що дістала підтвердження за обставин якнайбільш драматичних. Історія Втраченої Раси здавалася що далі, то менш маячною. Хоч він і вважав, що не всі без винятку припущення професора беззаперечні. «Якщо певному явищу ми не знаходимо пояснення,— полюбляв говорити батько Гріффіта,— це не достатня причина оголошувати, що його не існує». «Це, звісно, не означає, що треба припинити пошуки пояснень уже після першої невдалої спроби та обмежитися сліпою вірою»,— додавав Гріффіт-старший, коли йому спадало на думку, що, спираючись на його вищевикладену максиму, його син може спійматися на гачок якомусь шарлатану.

Варто визнати, досі майорові випадало стримувати свій скептицизм не рідше, ніж успішно знаходити правдоподібні пояснення незвичайним феноменам. Та хіба не такою є доля більшості мислячих людей?

Віддаючись подібним філософським роздумам, Гріффіт сьорбав солодку міцнющу каву, час від часу поглядаючи на годинника. Міс Елліс не відзначалася пунктуальністю: сонце вже майже сховалося, коли увагу майора привернув раптовий неспокій біля дверей. До зали увійшла особа у східному вбранні — затримавшись на мить, вона окинула поглядом кав'ярню й рішуче пройшла до столика Гріффіта. Один із помічників господаря «Ель-Фішауї», першої миті приголомшений таким протиприродним видовищем,— жінка, та ще й без супутника, під їхнім дахом?! — рушив їй навперейми з виразним наміром виставити зухвалу приблуду надвір. Однак за особливостями костюма, і навіть більше за манерою тримати себе, він одразу впізнав у гості європейку, що вбралася «в турецькому стилі». Вмить вирішивши не здійсмати скандалу, єгиптянин відвернувся, скривившись: мовляв, чого ще чекати від безсоромних чужоземок... узяти хоч ці їхні *décolleté* — ото вже на правду втілення гріховної мерзоти!

Задоволена вчиненням переполохом, дама без запрошення всілася навпроти майора, що ледве встиг підвестися їй назустріч.

— Захвату гідне завзяття, Емрісе, колишній солдате Вдови¹,— пролунав уже знайомий Гріффітові голос — дещо глузливе м'яке контральто.

— Міс Елліс Пейл, гадаю? — посміхнувся, навмисне пародіюючи знамениту фразу Генрі Стенлі, яку вважає за свій обов'язок повторити кожний другий європеець, що відвідав Африку.

Відповіді на це, звісно, він не дочекався.

За прикладом французьких модниць, Елліс замінила щільні покривала, що оберігають обличчя мусульманок від нескромних поглядів, прозорою газовою хусткою, і Гріффіт нарешті дістав змогу роздивитися її.

За мірками європейської моди міс Пейл не можна було назвати красунею: широко розставлені темні очі під вигнутими вугільно-чорними бровами, надто тверда лінія підборіддя, рот дещо зavelикий, смоляне волосся заплетене в коротку тугу кіску — ніщо в її зовнішності не нагадувало ніжної квітки орхідеї, до порівняння з якою так охоче вдаються автори романів. І все ж майорові вона сподобалась. Новоспечена діва-воїтелька аж ніяк не була мужоподібною. У рисах її обличчя марно було шукати печать трагічності, властиву жрицям і чаклункам Вотергауза², з їхнім одвічним поглядом спідлоба, важкими щелепами й довгими носами. Але приховані до пори неприборканість, завзяття й рішучість, яких не годиться мати прекрасній статі, складно було не помітити. Зустрівшись із відкритим, без тіні кокетства поглядом, майор мимоволі згадав вірш, який любив із юності:

I met a lady in the meads
Full beautiful — faery's child;
Her hair was long, her foot was light,
And her eyes were wild.³

¹ Вдова — народне прізвисько королеви Вікторії, що з'явилося після смерті 1861 року принца Альберта.

² Джон Вільям Вотергауз (1849–1917) — англійський художник-прерафаеліт.

³ Зустрів я панну у лугах, / Красу гаїв, дитину фей; / З-під довгих локонів палав / Огонь очей (перекл. В. Мисика). Строфа з балади Джона Китса «La belle dame sans merci» (1819). Баладу проілюстрував, зокрема, Вотергауз.

— Я дотримую слова. Що тепер, майоре Гріффіт? З чого почне дитина в пороховому погребі? Тільки не питай, хто вистрілив у Розу, ні. Я сама хочу дізнатись.

— Не бажаєте кави або чаю? Може, солодошів? — поцікавився майор.

— Ні. На які питання тобі кортить дістати відповіді? Ну?

— Як собі знаєте. Чи не поділитесь тоді для початку вашими подальшими планами?

— Знайти вбивцю, дізнатися, що сталося з Ніколасом. Дістатися до святилища, само собою.

— Це ж треба, наші плани в дивовижний спосіб збігаються. Крім, хіба, останнього пункту, але й тут я готовий до вас приєднатися. А що Хішам Сауд — не вдалося з'ясувати, де він?

— Ні поки. Втік, ховається... якщо досі живий. Добре б завербувати його. Таки краще, коли в тебе є провідник, а не лише мапа. Але ні, то ні.

— І ще він може знати, хто вбивця. Мої... джерела донесли, що злочинці, можливо, європейці, а не єгиптяни.— Майор відвернувся на мить, щоб замовити ще кави, після чого продовжив: — Хто знав ваші плани й міг забажати дістатися до святилища першим? По-перше, зниклий Сауд... До кого Вітгеми зверталися в Каїрі, крім мене?

— Вони розмовляли з Джейкі Метьюзом, потім з одним провідником, Куртом Беккером...

— Я знаю Курта. Репутація в нього така собі, але вбивство...

— ...і йому майже нічого не відомо,— підхопила міс Пейл.— Тільки те, що треба піднятися Білим Нілом і потім пройти трохи однією з його приток. Ось і все.

— Гаразд, розберемося з ним пізніше. Хто ще знав про ваші плани?

— Ніхто.

Гріффіт похитав головою.

— Мені складно уявити, як сер Джейкоб Метьюз підсилає вбивць до свого доброго знайомого через якесь поховання. Та й він не захоплюється пошуком скарбів. І не вірить окультним історіям. Здається, ми все ще в глухому куті. Можливо, Хішам Сауд комусь проговорився? Чи хтось інший. Ви не знаєте, хто з учасників тієї давньої експедиції зараз у Каїрі?

— Нікого. І всім іншим відомо значно менше, ніж Хішамові. Тобі розповіли, як було діло? Щойно загін пройшов пів шляху від Нілу до святилища, один із найманих солдатів — Фейсал його звали — підняв бунт. Напав зі своїми людьми на інших. Було весело. У тих, хто лишився живим, не було ні сил, ні припасів, аби йти далі. Мапи, документи теж зникли. Тоді ніхто не знав, що є ще одна копія манускрипту, навіть повніша.

— Он як? Бунт, кажете? Цікаво...

— Не дуже, ні. Жадібність, заздрість — нічого нового... Фейсал уже від початку задумав убивство. Дивно, що не дочекався, коли експедиція дістанеться мети. Розумніше було б напасти до того ж назад.

— Мабуть, його розкрили, й далі тягнути стало неможливим. Що з ним сталося?

— Він мертвий. Решта, хто повернувся, вирішили відмовитися від повторних спроб. Сауд страшенно перелякався. Присягався, що більш нізащо не полізе в усе це — ні за які скарби. І потім, начальники експедиції не надто ділилися своїми планами. Коли вони загинули, інші вирішили, що на цьому кінець. Час минав — хто помер, хто поїхав геть. Хішам Сауд лишився сам — святилища він не бачив, але був з тими, хто зайшов далі від усіх. Тому зараз би знадобився.

— Звідкіля вам відомі всі ці подробиці, дозвольте спитати? Я чув, що в експедиції була певна дама, і вже грішним ділом подумав, чи не ви. Але це, звісно, не може бути правдою. Забагато часу минуло.

Його слова чомусь розвеселили міс Пейл. Споглядаючи її безтурботну усмішку, майор подумав: і справді лише під'юджувана невсипним духом суперництва місис Вітгем могла заявити, що її компаньйонці «не більш як тридцять років». «Трохи за двадцять» — ближче до правди, вирішив він. 81-го Елліс була ще дитиною й не так давно навчилася ходити.

— Ще б пак, як же інакше,— сміючись, підтвердила його співрозмовниця.— А в експедиції могла брати участь моя мати. Чи, скажімо, старша сестра.

— Справді? Ото вже не думав, що на світі віднайдеться друга така шукачка пригод. Хоча якщо й так, то, без сумніву, серед ваших родичів. Невже в Новому Світі справді водяться прекрасні

мисливиці та незламні спартанки? Завжди вважав, що дівчата, які з карабінами роз'їжджають преріями в чоловічих сідлах,— вигадка авторів пригодницьких романів. Але навіть вони не наділені такою майстерністю в рукопашній. Я кажу про мисливиць, не про авторів... хоча цим останнім теж не радив би викликати вас на кулачний бій.

— Ще б пак. Смішно, років двісті тому жінка-боксер у Лондоні нікого не дивувала. Бились, аж кров'ю заливались... а зараз уявити таке важко, так? Усе міняється.

Гріффіт, кивнувши, неквапно відпив кави й зауважив:

— Хай би якою була природа скарбу, дістатися святилища не просто. Навіть королеві африканських амазонок. Знадобляться люди, сильна варта — надійна цього разу. Таке нелегко організувати потай.— «Особливо потай від Департаменту»,— додав він подумки.— Якщо ви маєте суперників, то вони або й не розпочинали підготовки, або...— він витримав драматичну паузу,— їм допомагає ховатися той, хто вміє лишатись невидимим. Як люди Втраченої Раси.

На обличчі міс Елліс відбилосся нерозуміння.

— Якої раси?

— Втраченої. О, то ви не чули про дослідження Манфреда Ліланда?

— Ні.

— Справді? Виявляється, все ж є щось відоме мені й невідоме вам.

Майор усміхнувся співрозмовниці понад чашечкою кави й виклав усе почуте за кілька годин до того від Доменіка Карбеля, не пропускаючи жодної неприємної подробиці. Поволі вираз обличчя міс Пейл змінився зі здивованого й зацікавленого на недоречно веселий. Після того як майор завершив свою промову словами «Хто ж тоді, якщо не один зі Втрачених показався нам у вікні тієї ночі?», вона ще якийсь час просиділа мовчки, продовжуючи всміхатися. Наче людина, яка почула щось надзвичайно кумедне.

— Ось він, триумф науки, так... Побачити шматочок істини й вирішити, що все зрозумів про Світобудову. Ще б пак! Вона ж не складніша за парову машину: коліщатка, важелі, вали. А вже той ваш Дарвін... Я розумію, так, від англіканської церкви хо-

четься тікати куди бачиш. Хоч би й до горил. Але ваші розгалуження на Номо таких, Номо сяких...— вона похитала головою,— дуже вже по-дурному.

— Ви гадаєте? — озвався Гріффіт, якого це зачепило за живе.— А яка теорія, на вашу думку, не дурна? Створення Єви з ребра Адама і світу — за шість днів?

— «У дні стародавні за життя Іміра не було ще ні піску, ні моря, ні холодних хвиль, ні високості небесної»¹,— наспівано продекламувала міс Пейл, несподівано закінчивши словами Письма,— «І темрява була над безоднею, і Дух Божий ширяв над поверхнею води»². Але все це — походи царя Гороха. Яка нам тепер різниця, скільки точно часу забрало творіння?

— Креаціоністка,— дійшов невтішного висновку Гріффіт.— Але зараз не час для теологічних диспутів. Якщо вам щось відомо про цих... створінь, буду вдячний, якщо ви поділитесь своїми знаннями.

— Моїми знаннями? — озвалася міс Пейл.— Таке не просто перетравити за раз, ні. Але дещо я спробую пояснити. Тільки не тут. У мене дім неподалік. Продовжимо нашу бесіду там. Без зайвих вух. Нерозумно теревенити про скарби на вулиці.

— Охоче скористаюся вашим запрошенням, якщо тільки правила пристойності...

— Аякже, пристойність! — Його співрозмовниця усміхнулася.— Не бійся за мою репутацію, Емрісе. Я не збираюся найближчим часом виходити заміж. І взагалі з'являтися на людях. Скоро я поїду звідси, а до того часу, як повернусь, про мене всі забудуть. Люди швидко забувають: стане років п'ятнадцяти-двадцяти. Часто й іще менше.

— Двадцять років — великий строк.

— Коли є заняття до душі, час біжить непомітно.

— А яке заняття до душі вам, міс Пейл? Якщо ви пробачите мою зухвалість...

Елліс у відповідь лише всміхнулася, підводячись зі стільця.

— Ходімо.

— Як скажете.

¹ Приблизно наведені слова з «Віщування вельви» («Старша Едда»).

² Буття (1:2).

Міс Пейл рішуче відкинула ідею взяти екіпаж, пояснивши своє рішення тим, що йти недалеко, а деякі вулички такі вузькі, що навіть віслучком не проїхати. Майор знехотя погодився — прогулянка, що на них чекала, дуже неприємно нагадала йому іншу, коли він також ішов містом у час заходу сонця з дамою, що мала намір повідомити йому дещо важливе. Вулиці «арабського» Каїра значно багатолюдніші від «європейського», тут навіть коли заходить сонце, юрмиться, метушиться люд. Щоправда, стрічалася їм лише цілком дружньо налаштована публіка: хіба що супутниці Гріффіта час від часу нишком посиляли глузливі погляди — як зазвичай, коли бачили європейців, що надумали вбратися в місцеву одягу. І від жодного зі смаглявих або чорних усміхнених облич коптів, арабів, берберів, нубійців, греків та італійців не віяло злобою. Жодне не було позначене виразним тавром пороку. Ніхто не носив вогнепальної зброї — принаймні відкрито.

Під проводом нової сподвижниці Гріффіт залишив остронь Хан Ель-Халілі і неквапом рушив до південної частини Старого міста. Елліс прямувала в бік цитаделі, що тяжіла над містом, — колись вона була споруджена Саладіном, а тепер слугувала резиденцією хедиву. Дорогу вона вибирала зі спокійною впевненістю корінної мешканки.

Шлях перепинила зубчата фортечна стіна: місто, зростаючи, поглинало старовинні фортифікації, і ті робилися частиною його кварталів. Німими нагадуваннями про епохи не такі далекі, як часи спорудження пірамід, але теж по-своєму славні. Міс Пейл звернула праворуч і через кілька десятків кроків зупинилася біля скромного особнячка. Майор, що весь цей час лишався насторожі, зітхнув із полегшенням, коли вона відчинила двері видобутим звідкілься зі складок східного вбрання ключем і запросила його ввійти.

Усередині Гріффіт знайшов помітно збляклу обставу в колоніальному стилі, тишу, півтемряву й запах пилу, що витав повсюди. Кімнати здалися йому надто занедбаними навіть для винайнятого на короткий термін житла. У порівнянні з цим «притулком» будинок самого Гріффіта в Баб Уль-Лук здавався другим Єрусалимом.

— Ласкаво прошу. — Нітрохи не стурбована тією обставиною, що лишається на самоті з незнайомцем, Елліс поклала хустку,

що заміняла їй вуаль, на стіл. — Я відпустила служницю — саме на такий випадок. Моя Сумраег¹ недостатньо добра для бесіди, а англійську та французьку вона розуміє.

Поманивши гостя за собою, вона пройшла до сусідньої кімнати, яка мала трохи більш обжитий вигляд, хоч на вишукано обставлений будуар леді це приміщення не дуже скидалося. У кутку — вузьке ліжко, трохи стільців розкидано кімнатою, наче кам'яні брили Синайською пустелею (або, якщо висловитися простіше, без будь-якого видимого ладу). Стіл завалений паперами й книжками, поверх яких лежить недбало кинутий довгий меч у чорних, обтягнутих шкірою піхвах. Гріффітові траплялося бачити подібні клинки в руках суданських бунтівників і туарегів, вожді яких віддають перевагу цій зброї перед турецькою шаблею... Одне слово, приміщення радше скидалося на комірчину неуважного самотника: історика й антиквара, звичайно ж — переконаного холостяка. Утім, Гріффіт, що вже затамував у загальних рисах особливості характеру господині, не надто здивувався.

Елліс засвітила шандал позеленілої міді — майор зазначив, що свічки, трохи поплавлені від спеки, жодного разу не запаливали раніше, — і розмістилася за столом, жестом запропонувавши гостеві зайняти місце навпроти.

— Отже, — продовжуючи розпочату в кав'ярні розмову, промовив Гріффіт, — ви хотіли розказати мені про Втрачену Расу. Аргументи на користь неспроможності Дарвінової теорії, гадаю, можна випустити.

— Розказати? Краще застерегти. Не зв'язуйся з ними. Вони страшні: і з одним нелегко впоратись, а зграя зірве м'ясо з кісток швидше, ніж скажеш «грішний, каюсь!».

— Думаю, якщо ми з ними не зійдемося в думках, куля великого калібру виявиться вагомим аргументом.

— Від сучасної зброї мало пуття. Такого можна нашпигувати свинцем, а він лише розлютиться. А до того ж вони люблять нападати з засідки. Не встигнеш озирнутись, а тварюка вже зовсім близько. Це тобі не мавпи, ні. Не тварини, хоч і не люди.

¹ Сумраег — валлійська мова.

— Справді? Що ж, поки ви не надасте мені кращого пояснення їхньої природи, я прийму гіпотезу Ліланда. Вона мені здається більш-менш правдивою.

— Звідки таке захоплення гіпотезами? Багацько від них користі! Вигадай хоч які — та тільки гав не лови. І ще порада: не розпитуй про мешканців ночі на вулицях. Хто не знає, нічого не скаже. А хто знає — прикинеться незнайком. Але хоч так, хоч інак, а поголос про твою цікавість піде. І докотитись може не тільки до людей. Тварюки не безмозкі, багато з них розуміють людську мову. І слух у них тонкий.

— Та все ж, хто вони?

— Дещо зі стародавніх легенд... Добре, хай буде Втрачена Раса. Не знаю, хто її втратив, але він добре зробив. Тікай від них. Ховайся. Не гай часу на стрілянина: щоб убити — це їх треба на шматки порубати.— Елліс легко торкнулася руків'я меча, наче мимохідь на балу — руки коханого.— Вони легкі та сильні, щелепи як у тигра, пазурі... ні, не раджу. І годі про це.

— Який стосунок мають Втрачені до суданського святилища?

— Жодного. Але вони раз у раз стрічаються мені на шляху.

— Може, в них і в убивці з каналу один господар? Таке можливо?

— Ще б пак.

— Раз Втрачені такі спритні в умінні ховатися, то вони могли сховати якщо не експедицію, то стрільця,— повільно промовив майор.— Я все думав, як йому вдалося не попастись.

— У Розу стріляли, щоб змусити замовкнути. Але мерця й сам не розговориш — отже, Ніколас у них. Його мапи й записи я зберегла, тож тепер крім нього ніхто не знає дороги до святилища. Знайдемо Ніколаса, знайдемо й нашого ворога.

— Напевно, так і є. Якщо тільки вороги не мають своєї копії злочасного манускрипту, і вони просто хочуть позбутися... з дозволу сказати, опонентів,— Гріффіт скоса поглянув на розкидані по столу аркуші. На одному серед зроблених квапливим косим почерком записів видніли дещо невмілі копії єгипетських ієрогліфів.— Отже, папери у вас? Мої друзі з британської резиденції оглянули номер Віттемів у готелі, але нічого не знайшли. Тепер зрозуміло чому. Можна глянути?

— Чому ж ні? Зажди трохи, я зараз повернусь.

Міс Пейл вислизнула з-за столу й залишила кімнату, рухаючись зі звичною своєю легкістю та спритом. Майор ще раз кинув погляд на записи і, поборовши спокусу ознайомитися з ними ближче негайно, пройшовся з кутка в куток. Опинившись біля вікна, він звернув увагу на незвичайні візерунки, намальовані крейдою, вугіллям і якоюсь бурою фарбою на зачинених віконницях. Такі самі знаки й символи — нічого спільного з тими, що зображують на єгипетських обелісках, але чимось подібні до тих, які він бачив у підземних переходах під Містом Мертвих,— він виявив на стінах і навіть подекуди на стелі. Придивившись до одного з узорів, майор раптом уловив легкий подих бризу, запах трав. Йому примарився ледь чутний шепіт листя на вітрі, далекі чайні крики... Непроханою прийшла думка, що він надто давно не бував удома і майже забув уже, що на світі існує багато чого, крім пісків, крихких скель, акацій, пальм і річки, що несе каламутні води.

— Не збудився?

Гріффіт, здригнувшись, стрімко обернувся. Йому ще треба було звикнути до здатності Елліс не лише зникати, а й з'являтися нечутно, як тінь.

Мана, що його охопила, розвіялась.

— Ні, що ви.— Майор прийняв із рук міс Пейл відкорковану пляшку «Chateau Lafite».— Я, звісно, тужив за вашим товариством, але ніякої нудьги. Тільки не тут.

— Прекрасно.— Елліс видобула з шафи й поставила на стіл два келихи, один — із надколотим краєм.— Скріпимо нашу спілку.

— Чудова думка,— погодився Гріффіт, розливаючи вино. Невимушена впевненість міс Пейл почала йому імпонувати.— Пропоную тост за успіх.

— Хай нас супроводжує удача,— Елліс помовчала кілька секунд, смакуючи шампанське, поставила келих на стіл і видобула на світло ще один аркуш.— Гаразд, тепер поглянь сюди. Ось мапа Білого Нілу. Тут, де він зливається з Блакитним,— Хартум. Ось тут було розбито табір минулого разу. Звідси треба вирушити на човнах цією протокою.

— Білий Ніл...— пробурмотів майор, вдивляючись у мапу.— Влада фараонів ніколи не поширювалася так далеко. Єгиптяни

в часи розквіту підкорили Нубію, хоч і не могли втримати її. Тільки це,— він постукав пальцем по мапі,— навіть південніше від тодішнього царства Куш. Місис Віттем говорила, що святилище за південними кордонами Верхнього царства, але я не думав, що так далеко. Звідки там міг узятися єгипетський храм?

— А хто сказав, що єгипетський? Єгипетські мандрівники його відвідували, так. З великою користю для себе. Як і кушанські. Тільки єгиптяни залишили записи і розібралися в усьому краще за інших... хоча їх небагато було — відвідувачів. Дістатися туди не кожен зуміє. Є на річці один рукав, він — як потаємний прохід. Але через це ти не бентежся, я знаю дорогу.

— Гадаю, бентежитися до того, як вирішено розпочинати експедицію, взагалі... трохи передчасно.

— Це вирішено. З Ніколасом чи без, я дістануся святилища. Підеш зі мною, сугмо?

Нарешті пропозиція прозвучала. Не натяк, не щось таке, що ніби само собою зрозуміло. Гріффіт і не сподівався, що його охопить таке хвилювання,— він поклав долоню на стосик паперів і мить помовчав.

— Вважатиму за честь,— промовив він нарешті.

— Добре.

— Але така подорож вимагає коштів,— нагадав майор.

Елліс лише відмахнулась від його слів.

— Гроші є. Повірники Віттемів вишлють скільки треба. На першу вимогу.

— Що ж, це все спрощує. Жаль, розлив Нілу саме закінчився, пройти пороги зараз непросто.

— Перейдемо суходолом, як минулого разу. Як ішла та експедиція.

— Тепер можна скористатися залізницею...

Гучний стукіт у двері змусив майора змовкнути.

— Ви на когось чекаєте? — поцікавився він.

— Ні на кого, з ким хотіла б зустрітись.— Елліс швидко відставила келих.— Подивимось.

У наступні хвилини Гріффіт зміг укотре оцінити переваги мусульманського будинку. Піднявшись на другий поверх, вони без зусиль роздивились непроханих гостей крізь ажурні ґрати балкона, самі лишаючись непоміченими.

Надворі вже смеркло, але світло ліхтарів, принесених людьми, що зібралися внизу, дозволяло чітко розрізнити десяток кремезних чоловіків, одягнених у тропічну піхотну форму. Один із них знову вдарив у двері і громовим голосом вимовив:

— Агов там, відчиняйте! Іменем закону!

— От тобі й на! — прошепотіла Елліс.— Це не хедивова варта, ні. Англійці. Знаєш когось?

— Не знаю. Чого це вони прийшли проти ночі? Я поговорю...

— Зажди! Я не хочу з ними зустрічатися. Зробімо так: ти говори, так, а я поки зникну. За мною.

— Відчиняйте, або ми змушені будемо виламати двері! — долинуло знадвору.

— Хай ламають,— кинула через плече Елліс, збігаючи сходами.— Вони міцні.

— Послухайте, вам не треба тікати від закону,— сказав Гріффіт, коли вони повернулися до кімнати, де розмовляли перед вторгненням.— Довіртеся мені, я все владнаю.

Міс Пейл, що кинулася збирати розкидані по столу папери, негайно озвалась:

— Гадаєш, вони справді представляють ваш закон. Краще ти довірся мені. Згода?

— Довіритися вам? Звісно...

— Тоді ось що: якщо вони вирішать заарештувати тебе — не опирайся. Іди з ними. Можеш розказати, що зустрівся зі мною, щоб відшукати вбивцю. Роби, що тобі скажуть. Тільки про святилище мовчи. Гаразд? — Елліс підхопила меч, застібнула ремінь на талії рухом таким самим недбало-звичним, яким доборопорядні дівчата накидають на плечі шаль. Потім ступила до шафки й почала швидко виймати щось звідтіля й розкладати в потайні кишені, якими її одяга була, схоже, щедро забезпечена.

— Не думаю, щоб їм захотілося мене затримувати. Але гаразд, хай буде так,— майор знизав плечима.

— Чудово. Подай мені теку.

Гріффіт слухняно простягнув їй записи й наступної миті охнув від несподіванки, відчувши болючий укол.

— Пробач, я така незграбна. Дай гляну.— Елліс стиснула його кисть, не дозволяючи відняти руку, запхала за кушак щось, що на-

гадувало уламок стріли з широким наконечником, і притисла до постраждалого пальця хустку.— Нічого страшного. Подряпина.

Нітрохи не повіривши її вдаваній незграбності, майор хотів був зажадати пояснень, але тут двері затремтіли під градом ударів. Дерево рипіло, стогнало, проте поки не піддавалося.

— Відчини їм за пів хвилини.— Міс Пейл засунула під пахву теку, поправила пасок із мечем і озирнулася, щоб упевнитись, що нічого не забула.— Захочуть обшукати будинок — нехай.

— Чорний хід, напевно, стережуть,— попередив Гріффіт.

— Та невже? — Марно було шукати в голосі міс Пейл ознак тривоги. Усміхнувшись, вона поклала руку на ефес.— Думаєш, вони спробують мене затримати?

— На лихо, цього можна чекати.— Майор указав очима на меч.— Спробуйте ним скористатися?

— Якщо треба.— Елліс махнула рукою й рушила всередину будинку, кинувши наостанок: — Іди. Я відшукаю тебе.

Вичекавши трохи, Гріффіт наблизився до дверей і гукнув:

— Прошу вас, панове, тихіш. Я зараз відчиню.

Удари вмить припинились. Судячи з усього, обложники радись, щоправда, розібрати не вдалось ані слова. Майор ще якийсь час вовтузився з замком, навмисно намагаючись наробити якомога більше шуму, після чого відчинив двері навстіж.

На його вигляд солдати позадкували, виставивши «Лі-Енфілди» з пристебнутими штиками. Судячи з виразів облич, вони чекали, що з будинку на них кинеться розлючений лев. Щонайменше.

— А це ще хто такий? — непривітно поцікавився командир загону — вусатий, уже немолодий, у чині лейтенанта.

— Майор Емріс Гріффіт. Із ким маю честь?

Перш ніж лейтенант устиг відповісти, хтось у тубільському вбранні з закритим куфією обличчям, що стояв по праву руку, схилився і щось зашепотів йому на вухо.

— У цьому домі мешкає леді Пейл? — вислухавши рекомендації радника-інкогніто, спитав лейтенант.

— Можете зайти й подивитися,— холодно відповів Гріффіт.

Тут із-за рогу долинули дзвін, крики, тупіт чобіт, і майор побачив ще кількох солдатів. Один шкутильгав, притримуючи руку, що повисла мов нежива, другий притискав долоню до вуха

й хитався наче п'яний, решта здавалися цілими, але цілковито приголомшеними. Елліс із ними не було.

— У чому річ? Доповідайте! — зажадав офіцер.

— Утік, сере,— відрепортував один із новоприбулих.— Джадсон і О'Нейл погнались за ним, але тут...

— Хто втік, телепні?

Солдати презирнулись.

— СЕРЕ, темно було. Він Тернеру ліхтаря розбив — каменем...

— Під трибунал, недоумки! Бабу не змогли піймати!

— СЕРЕ, не баба це. Хапалку мені зламав, а Ріда он...

— Мовчати! Казали ж вам!.. Обшукати будинок, бігом! Майор, я змушений просити вас пройти з нами.

— З якою метою? — поцікавився Гріффіт.

— Справа надзвичайного значення. Інтереси Корони, сере. Вам усе пояснять.

— Сподіваюсь.

Вислухавши ще одну пораду замаскованої особи, офіцер зажадав:

— Будьте ласкаві здати зброю.

— Он як?

«Хотів би знати, звідки їм відомо, що моя задня кишеня не порожня»,— подумав Гріффіт, уважно вдивляючись у бедуїнську хустку лейтенантового супутника.

— СЕРЕ, у мене наказ...

— Гаразд, гаразд.— Гріффіт простягнув револьвер руків'ям уперед.— Що тепер?

— Рядові Томсон, Г'юз, Льюїс, Мур. Відпровадити майора на причал.

— До зустрічі, лейтенанте. Сподіваюсь, обіцяні вами пояснення будуть вичерпними.

— Прошу не сумніватися, сере.— У голосі офіцера звучала зловтіха, що вельми зміцнила Гріффітові підозри. Але він не ставив нових запитань, не кажучи вже про те, щоб чинити опір. Якщо звичайне непорозуміння, боятися йому нема чого, якщо ж ні, слід покластися на удачу й чекати сприятливого моменту. Майор пам'ятав, що здатися ворогу в полон — надзвичайно ризикований, але часом дієвий спосіб наблизитися до нього впри- тул. А йому ж лише цього й треба.

Солдати швидким кроком повели Гріффіта в бік Нілу. За тим, як вони тримали ліхтарі — щоб обличчя затриманого весь час лишалося в тіні,— майор зрозумів, що четвірка не вперше бере участь у подібних справах. Така поведінка звичайна для підлеглих сера Джейкоба, і Гріффіт припустив, що недавній лейтенант один із них. А от тип в арабській одежі напевно агент. Можливо, аташе все ж вирішив відправити своїх людей на пошуки й ті якось зуміли вистежити міс Пейл. Шкода, якщо так: життю майора геть нічого не загрожує, але й дізнатися щось нове йому не вдасться.

Вечірній бриз приніс запахи річки, і перед Гріффітом розгорнулася панорама Нілу, осяяного місяцем. Біля причалу гойдалася містка морська восьмивесельна шлюпка, що вирізнялася серед шкаралупок місцевих мешканців, наче буйвол у стаді антилоп.

Невдовзі з'явився лейтенант, розлючений іще дужче, ніж до того, з рештою загону. Солдати несли кілька невеликих лантухів, але здобич, судячи з настрою командира, не варта була витрачених зусиль. Кленучи все на світі, а особливо Єгипет із його кліматом, недоладним плануванням Старого міста й усіма мешканцями, він наказав підніматися на борт. Не минуло й десятої частки години, як штевень уже розтинав водну гладінь. Солдати гребли, часто збиваючись із ритму, але старанно — очевидно, за час служби на річці їм не раз випадало сідати на весла. Шлюпка жваво просувалася вниз за течією назустріч вогням Ісмаїї. За якийсь час лейтенант у найшанобливіших висловах попросив дозволу зав'язати Гріффітові очі. Своє прохання він підкріпив замість розумних пояснень виразним рухом трофейного револьвера. Майор лише знизав плечима — чогось такого він і чекав. Таємничий араб умить накинув йому на голову куфію так, що не лише приховав обличчя полоненого, а й позбавив того можливості бачити.

Змушений покладатися лише на слух, Гріффіт якийсь час намагався визначити, куди його везуть,— більше щоб згаяти час, ніж всерйоз сподіваючись дістати від цього хоч якусь користь. Судячи з тривалості плавання, вони пройшли повз англійську резиденцію й попрямували до Булака. Ще якийсь час по тому пролунала команда сушити весла і борт шлюпки вдарився у причал. Майорові допомогли вибратися на берег, після чого повели,

люб'язно попереджаючи про перешкоди, що виникали на шляху: глибокі вибоїни та сходинки, а також низько прикріплені вивіски. Далі — зупинка, нетривалі перемовини, рипіння дверних петель. Крізь тканину, що закривала Гріффітові очі, пробився промінь світла, повітря сповнилося ароматами житла: запахом їжі в процесі приготування з гострою ноткою тютюнового диму. Під підощвами немелодійно зарипіли мостини.

— Сюди. Відведіть його в третю кімнату для гостей,— промовив незнайомий голос, і майора вже не так чемно заштовхали в означену кімнату — доволі вбого обставлену, як він переконався, зірвавши з голови куфію. Двері за його спиною затраснулися раніше, ніж він устиг обернутись. У замку повернувся ключ.

«Кімната для гостей» вигляд мала більш комфортабельний, ніж арештантська, однак по суті мало від неї відрізнялась. Залізні ґрати на вікнах, що виходили на внутрішній дворик, наслідували стиль вигадливих каїрських мушарабіа, але здавалися надійними, як у Ньюгейтській в'язниці. Похідне ліжко, під яким знайшовся нічний горщик, виявилось просторішим за ліжко в камері, але ненабагато. Двері оббиті металом і обладнані вічком, а також широким віконцем, крізь яке, очевидно, подавали їжу. Круглий столик, на якому стояв глек із водою, надійно пригвинчений до підлоги, щоби в'язневі не спала на думку фантазія використати його як зброю. Утім, доки в рішучих діях потреби не виникало. Ба більше, майор був майже впевнений, що, коли наступного разу двері відчиняться, він побачить аташе Метьюза або щонайменше його помічника Джемала — після чого на нього чекатимуть захоплива бесіда й негайне звільнення.

Але час минав, а відвідувачі — друзі чи вороги — не з'являлися. Марно дочекавши дві з гаком години, майор, виснажений пригодами й відкриттями минулого дня, улігся на ложе, що виявилось навіть жорсткішим, ніж він гадав, і спокійно заснув. Він зміркував, що ранок від вечора мудріший і назавтра все саме собою з'ясується.

На ранок, усупереч сподіванням, ніщо так і не прояснилось. Ніхто не прийшов провідати бранця, вчинити допит, не кажучи вже про те, щоб із належними перепросинами відпустити на всі чотири сторони. Близько десятої літній опасистий єгиптянин приніс сніданок. На питання майора він не відповідав, успішно граючи роль глухонімого, однак воду для вмивання, якої зажадав в'язень, приніс. Хай не одразу, але місцева челядь взагалі не кваплива.

Час спливав, як спливає він для всіх, хто чекає недобрих новин, не маючи змоги хоч чимось себе розважити,— повільно, тяжко, ніби смоляна річка. Гріффіт якнайретельніше вивчив свою в'язницю й ділянку внутрішнього дворика, доступну для огляду. Після нетривалих роздумів він зупинився на тому, що, попри деякі додані для більшого східного колориту витребеньки, будинок новий і споруджений європейцями. Радше італійцями, ніж французами. Щось на зразок невеликої вілли, які почали останнім часом з'являтися в північному передмісті Каїру. Це свідчило про те, що викрадачі його — люди впливові, але такого висновку майор дійшов задовго до початку своїх архітектурних досліджень.

Одноманітність ув'язнення за весь день було порушено лише двічі: той самий єгиптянин приніс майорові обід, а тоді й вечерю. Щоразу він обережно подавав тацю з їжею крізь віконце, не заходячи всередину,— і це попри те, що Гріффіт досі поводився сумирно й жодних спроб вирватися на волю не здійснював.

Настав вечір, за ним і ніч. Про бранця наче забули, очевидно, бажаючи, щоб він помучився невизначеністю. Якщо так, то мети своєї тюремники досягли так і не змогли. Навпаки, майор поволі віднайшов душевну рівновагу і, коли сутінь згустилася, щасливо поринув у сон. Хоча доти йому не випадало випробувати на собі принади тривалого ув'язнення, Гріффіт знайомий був з усіма прийомами, які застосовувала Секретна служба. Серед них і найбільш безчесні та непорядні. Знав і як їм протистояти. Підтримувала його також і та обставина, що представник аташе Метьюза досі не з'явився. Отже, мова не про помилку, і він

усе ж наблизився до таємничих викрадачів. Щоправда, поки що дістати від цього користі було непросто, але майор не втрачав надії.

Наступного дня все повторилось: розпечене повітря сочилось крізь ґрати, мовчазний слуга-тюремник, одноманітна, хоч і незле приготована їжа — звичайна для турецьких харчевень. Немоżliвість перевдягтися, взяти ванну чи хоча б покурити почала дратувати Гріффіта не менше за вимушену бездіяльність, однак він намагався зберігати зовнішній спокій. Більшу частину часу майор проводив на ліжку, поринувши у спогади. Це надзвичайно плідне заняття він іноді переривав заради нетривалих гімнастичних вправ, що дозволяли зберегти гнучкість і належну спритність рухів. Проте того дня, як і наступної ночі, можливості виявити таланти кулачного бійця майорові не випало. І лише у тьмяну передсвітанкову пору Гріффіта розбудив раптовий шум. Розплющивши очі, він кілька митей споглядав укриту плямами кіптяви стелю, силкуючись зрозуміти, де ж він і чому не в спальні свого будинку в Баб Ель-Лук.

У двері вдарили — раз, другий, третій. Гучно, з великими паузами. Почулося глухе вовтузіння, і зляканий голос почав запевняти арабською, що негайно і з величезною радістю виконає все необхідне. Майор підхопився, зачувши, як у замку повертається ключ, і машинально пригладив волосся, намагаючись струсити сонний дурман.

Двері розчинилися навстіж, відкривши його погляду дві фігури. Однією з них, поза сумнівом, була міс Пейл — він упізнав одягу, яка була на ній у пам'ятну ніч їхньої першої зустрічі. Другим виявився невисокий кістлявий бедуїн — цей стояв, зігнувшись у три погібелі, очевидно, щоб утамувати біль, що роздирав вивернуту руку, яку амазонка утримувала в напрочуд незручному для власника положенні. Другою рукою міс Пейл стискала комір свого бранця, якого, судячи з саден на лобі, щойно кілька разів ударила головою об двері камери. Що і стало причиною почутого Гріффітом стукання.

— Ага, це ти,— цілком задоволено сказала Елліс і так сильно штовхнула бедуїна, що той не втримався на ногах.— Цілий, здоровий, так? Ходімо, сумго.

У дверному отворі показалася ще одна людина: блідий виснажений джентльмен років сорока п'яти, середнього зросту в пожмаканій, а подекуди навіть порваній одежі.

— Це ваш друг? Моє шанування, приятелю.— Джентльмен зробив млявий привітальний жест.— Покваптеся, доки не підняли тривогу.

— Зайвий галас ні до чого,— погодилася міс Пейл.— А ти,— додала вона вельми кепською арабською, звертаючись до скоцубленого на підлозі бедуїна,— тихий сидіть. Я вернутись — убить!

Не слухаючи запевнень у безоглядному послуху, що прозвучали у відповідь, амазонка відійшла вбік, пропускаючи Гріффіта, затраснула двері, зачинила їх на два оберти й пожурила в'язку ключів у куток.

— Бачу, на ваше слово справді можна покластися,— сказав майор.— За будь-яких обставин. Щиро вдячний. Але ви поквапились: побувши тут довше, я зміг би дізнатися щось нове.

— Ще б пак! Але є той, хто просидів тут достатньо довго,— відповіла міс Пейл через плече.— Майоре Емріс Гріффіт, познайомтеся — сер Ніколас Віттем, баронет.

— Маю втіху.— Майор потягнувся до крис капелюха, не одразу згадавши, що забув його ще в особнячку Елліс.

Містер Віттем відповів йому в належних висловах, підкріпивши їх дружньою усмішкою. Тепер Гріффіт звернув увагу, що багатоденна щетина не може приховати аристократичних рис обличчя нового знайомого, а скуйовджене сивувато-чорне волосся, як і вуса, колись було близько знайоме з ножицями першокласного перукаря.

— Потім поговоримо,— урвала обмін люб'язностями міс Пейл.— Сюди.

Коли вони проходили порожніми кімнатами особняка, Гріффіт, озираючись, поцікавився:

— Тут що, зовсім немає охорони?

— Кілька людей,— байдуже відповіла Елліс.— Албанці. Наймані головорізи. Я їх відволокла у внутрішній дворик.

— Он як? Відволокла? Вони ще живі?

— Ще б пак. Лише зв'язані.

— Варто б їх розпитати.

— Уже. Нічого вони не знають. Звичайні відставні солдати. Кажуть, їх найняв якийсь «ефенді». Турок. Весь порослий бородою, так що й лиця не розгледіти.

— Борода могла бути фальшивою.

— Ще й як могла, так.

— Певні, що вони нічого не приховали? І не збрехали?

Віттем стиха гмикнув.

— Міс Елліс зуміла навіяти їм думку, що тільки істина зробить їх вільними¹.

Майор внутрішньо здригнувся від думки, у який спосіб можна було здійснити подібне навіювання. Він дочув у повітрі запах паленого м'яса й ураз пригадав усе, що знав про різноманітні варварські методи дізнання.

— Ну-ну, приятелю, не варто робити таке кисле лице,— поблажливо сказав баронет, з бісівською проникливістю розгадавши його думки.— Вона їх лише налякала. Проте — як слід! Бачив би ти їхні фізіономії... ні, я певен, що відповідали вони цілком щиро.

— Тс-с-с.— Зробивши знак почекати, міс Пейл обережно викинула із вхідних дверей, огледілась і заспокоєно кивнула.

— Нікого.

Щойно опинившись на порозі будинку, що слугував йому за темницю, Гріффіт упізнав вулиці північної частини Булаку — району, розташованого на східному березі навпроти острова, що мав те саме ім'я. Сюди, як у Баб Ель-Лук, незрідка потай навідувались із сусідньої Ісмаїї завсідники пияцьких вертепів, тож перехожі-європейці, які ховали свої обличчя, не привертати надмірної уваги. Кращої місцини, щоби сховатися в місті, чужоземцеві, либонь, не знайти.

Гріффіт і Віттем поквапилися за своєю визволителькою вздовж вулиці до вщент обшарпаного шарабана, запряженого двома мулами, що піджидав їх за рогом. Візник, який дрімав на козлах, прокинувшись, не виказав ані найменшого подиву на вигляд джентльменів, що повертаються на ранок у неподобному вигляді з району з більш ніж сумнівною репутацією.

¹ Євангеліє від Івана 8:32.— *Прим. ред.*

— Рушаймо,— стиха скомандувала міс Пейл, відкинувши за плече кінець хустки, якою закривала обличчя.— Хутчіш.

— Так, прекрасна пані,— з показною шанобливістю відказав візник і цвяхнув батою.

Утікачі розмістилися всередині екіпажу без особливих зручностей, проте уникнувши непристойної тисняви. Майор, опинившись лицем до лица з Елліс, знову відчув, як від неї віяло моторошним запахом обвугленої плоті.

— Браво,— зауважив Гріффіт, коли мули зрушили з місця, що-сили намагаючись рухатися «хутчіш».— Усе було зроблено блискуче. Де ви знайшли помічників?

— Яких? Візника? Звичайний каїрський ледацюга.

— Помічників, які допомогли вам упоратися з охороною. Справжні невидимки. На задрість Утраченій Расі. Я жодного не помітив.

Зуби амазонки блиснули в півтемряві, коли вона усміхнулася зневажливо й хижо.

— Ніяких помічників. Я сама впоралась.

— Самі? — Гріффіт кинув на неї недовірливий погляд.— Вражений вашою відвагою, але кілька сильних чоловіків...

— Вони не чекали на гостей. Я довго просиділа в засідці, вибирала момент.

— Тоді дозвольте ще раз вам подякувати й висловити захват.— Гріффіт схилив голову в легкому поклоні.

— Насправді це тобі спасибі, сумго,— відповіла Елліс.— Так і знала, що тебе приведуть туди, де тримають і Ніколаса. Європейці, армійська форма, «Лі-Енфілди»... ті самі люди. Навряд у них багато будинків по всьому місту. Так і таємницю зберегти важче. Тому я й попросила тебе здатися.

— Перепрошую, ви хочете сказати, що я зіграв для вас роль підсадної качки?

— Ні, провідника.— Елліс знову всміхнулася.— Ти ж казав, що можеш бути провідником, ні? Я простежила, куди вони тебе повели.

— Ви переслідували мене вночі по Нілу? — із сумнівом спитав Гріффіт.

— Я багато що вмію. Просто не люблю хвалитись. Із природної скромності.

— Скромності? Оце вже ні... тобто, пробачте... я мав на увазі, що вражений багатогранністю вашої освіти.

— Ще б пак. Шкода лише, що хазяїн не об'явився. Та далі тягнути вже небезпечно. Засиділися ми в Каїрі. Треба забиратися звідси.

— А вбивця? Містере Віттем, я не знаю, чи повідомили вам сумну звістку...

— Так, приятелю... Бідолашка. Ми почали небезпечну гру, але я не думав, що вона муситиме розплачуватись. Жаль, жаль... Як видно, від долі не втечеш.

— Саме так,— підтвердив майор, прикро вражений стислістю епітафії й спокійним тоном скорботного вдівця. Утім, сказав він собі, добропристойна стриманість не означає нечулості.— Стрільця поки не спіймано. Серед нашої сторожі його не було?

Елліс, до якої було останнє питання, відповіла:

— Нікого й близько схожого. Але тепер це неважливо. Усі дороги йдуть до святилища. Як підберемося ближче, наш ворог себе виявить.

— Не хочеться вирушати в путь, маючи за спиною ворожі сили,— заперечив Гріффіт.— Це зазвичай погано кінчається. Утім, тепер, коли містер Віттем на свободі, гадаю, він очолить експедицію. І йому вирішувати, як вчинити і чи потрібен вашій експедиції провідник у моїй особі.

— О, звісно необхідний! — поквапився заспокоїти його баронет.— Міс Пейл так схвально відрекомендувала вас — у мене й думки не виникало відмовлятися від вашої допомоги. Щодо подальших дій, я теж вважаю, нам треба вирушати якомога швидше. Бачте, наша відважна леді...

— Мені не подобається це місто! — урвала його Елліс.— Забагато тіней. Забагато лихих передчуттів. У пустелі стане легше.

— От бачите, приятелю! На передчуття... такої обдарованої особи краще зважати. І до того ж, якщо наші пошуки завершаться вдало, ми будемо здатні без зусиль знайти і гідно покарати негідника.

— Навіть якщо так, спорядити експедицію — справа нешвидка.

— Ну, то не гай часу, сумго,— різко перебила Гріффіта міс Пейл.— Ти краще за нас знаєш, що робити. Сам сказав. Раніше почнеш — швидше заберемося звідси.

— По-перше, знадобляться певні кошти...

— Мій рахунок до ваших послуг,— сказав містер Віттем, розгладжуючи вуса.— Я приблизно уявляю, скільки вам потрібно. Повірте, грошей цілком вистачить.

— По-друге, мені необхідно знати, через яку місцевість проляже наша путь. До Ваді-Гальфа ми дістанемося на дагабії, я вже навіть пригледів одну. Але про подальший маршрут відомо замало.

— Я напишу, яке спорядження було в попередньої експедиції. Що зможу згадати,— сказала Елліс.— Цього вистачить.

— Дотримуватимемось прикладу учасників невдалої кампанії? — іронічно спитав майор.

— Чому б і ні? Візьмемо все те саме, крім зрадників, і справа піде на лад.

— Ну, раз ви так кажете...

Містер Віттем стиха розсміявся.

— Чудово! Не гаймося. Ура — плану, складеному в кебі! І всіляких бід нашим недругам.

— А передусім — убивцям,— із похмурим виглядом докинув Гріффіт.— Не думаю, що ми маємо право забувати про вбивць. Але гаразд, відкладемо помсту. Ви поки складайте свої списки, а я одразу навідаю друзів. Одразу після того, як побуваю в лазні, звісно. До восьмої ще далеко, але мої знайомі встають рано. Якщо візник поквепить своїх шкапин, я встигну потрапити до числа перших відвідувачів.

— Гаразд,— погодилась Елліс, визираючи у віконце.— Майже приїхали. Я винайняла для нас кілька кімнат на шаріа Джаміа Еш-Шеркі. Ми зараз зійдемо, а ти... озирайся частіше, сумго. Особливо поки темно.

— О, звичайно. Без захисту прекрасної Брітомарти¹ я зроблюсь полохливим від зайця.

— Ще б пак.— Судячи з виразу обличчя міс Пейл, цього разу вона оцінила жарт.— Удруге ловитись уже не треба. Зустрінемось о четвертій пополуночі біля «Англетера».

— Згода.

Обговоривши ще деякі деталі й укотре обмінявшись застереженнями, вони попрощались. Візник повіз майора до Баб Ель-Лук, де Юнус зустрів господаря зі східною незворушністю, як наче той, щонайбільше, на годину-другу затримався на прийомі. За словами старого, за відсутності майора ніхто не навідувався, крім слюсаря, що замінив усі замки в будинку. Тож якщо навколо й шастали підглядачі, їм вдалося лишитись непоміченими.

Закінчивши з туалетом і заново озброївшись, Гріффіт вирушив зі звітом до сера Метьюза. Аташе, певно, не залишить без уваги діяльність банди, що викрадає людей посеред міста, нахабно прикриваючись британською військовою формою. У майора промайнула думка розповісти й про Втрачену Расу, але він одразу ж її відкинув. Він і досі не міг навести жодних доказів, а без них мало хто повірить у таке неймовірне відкриття. Він відчував, що й сам, у міру того як тьмяніють спогади про побачене в Карафі, починає сумніватися в існуванні прихованого народу.

На превеликий жаль, сера Джейкоба в резиденції не було — якісь термінові справи вимагали його присутності в Александрії. Розчарований, майор нашвидкуруч начеркав звіт про події, залишив його Джемалю і поквепився в порт, де менш ніж за дві години затятого торгу домовився з Азамом Ар-Раді, реїсом вельми незлої дагабії, який погодився відпливти до Ваді-Гальфа хоч завтра. Решту часу було витрачено на пошуки найнеобхіднішого для експедиції — хорошого драгомана, а також досвідчених і надійних помічників. І без порад міс Пейл майор не бажав повторення давньої історії з заколотом... а треба сказати, що пустеля витворює химерні речі з мандрівниками. Буває, у комусь оживають давні кривди, інші не можуть заглушити невідступного голосу жадоби, якому вторує шепіт піску на вітрі, який наче обіцяє слухняно поховати мертві тіла.

Хоч містер Віттем і стверджував, що не обмежений у коштах, розкидатися чужими грошима Гріффіт не збирався і нікому не обіцяв великої винагороди, натякаючи, втім, що в разі успіху шкодувати членам експедиції не доведеться. Діставши від кількох знайомих обіцянки приєднатися до загону, майор поквепився до «Англетера».

¹ Брітомарта — персонаж поеми Едмунда Спенсера «Королева Фей» (1596), дівчина-лицар.— *Прим. ред.*

Події попередніх днів і бурхлива діяльність, розгорнута спозаранку, на ту пору почали давати своє: Гріффіт відчував утому, насилу стримував безпричинне роздратування, і вся затія містера Вітгема почала здаватися йому пустою витівкою. Він злився на себе, розуміючи, що місяці, проведені в м'якому кріслі кабінету, підточили його витривалість, але нічого не міг удіяти.

Містер Вітгем не змусив на себе чекати — невдовзі він під'їхав на колясці в супроводі міс Пейл, перевдягненої в її улюблене східне вбрання, яке просто в центрі Європейського Каїру мало вигляд, можливо, трохи викличний, але загалом доволі пристойний.

— Радий знову вас бачити, приятелю,— проголосив баронет. Йому минулий день відверто пішов на користь: в елегантно вбраному й досконало поголеному франті з моноклею в оці складно було впізнати недавнього виснаженого бранця.— Є новини?

— Обговоримо все під час обіду, якщо ви не проти.

— Звичайно.

У ресторані готелю за келихом охолодженого рейнського Гріффіт доповів про свої успіхи й ознайомився зі складеним міс Пейл переліком — його обширність здалася йому певною ознакою досвідченості незнамого начальника давньої експедиції. Вирuşаючи до верхів'їв Нілу, європеець має пам'ятати, що лавки, крамниці та майстерні лишаються позаду. Безліч корисних дрібниць, доступності яких мандрівник у звичайному житті не помічає, роздобути там немає жодної змоги. Загублена голка може виявитися непоправною втратою, аркуш чистого паперу — дивом, про яке тубільці часто не мають ані найменшої гадки. А на додачу весь вантаж слід ретельно запакувати — так, щоб він не пошкодився, навіть упавши зі спини скаженого верблюда. Майор не зміг стримати схвального вигуку, закінчивши читання. Увагу його привернув один пункт, у якому значилась партія динамітних шашок.

— Нащо нам вибухівка? Сподіваюсь, ви не маєте наміру вести розкопки в манері Бельзоні? — спитав Гріффіт.— Навіть грабіжники з Ель-Курни так не чинять.

— Не турбуйтеся, приятелю, нашому святилищу ніякі вибухи не зашкодять,— сказав містер Вітгем, заспокійливо піднявши долоню.

— Чому це?

— Повірте мені на слово. Якщо бажаєте, я просто зараз дам урочисту обіцянку не користуватися динамітом без вашої на те згоди. Хіба що для оборони в разі нападу дикунів.

— У разі «нападу дикунів» тим паче не треба хаятися за запальний шнур. Якщо тільки ви не маєте великого досвіду в таких справах. Я б не хотів злетіти в повітря, щойно зберусь відстрілюватись. Певен, міс Пейл також.

— Так,— погодилась Елліс.— Але динаміт візьмемо.

— Як забажаєте...— Майор на мить задумався.— Гаразд, маю я на оці людину, що вміє дати раду вибухівці. Не думав запрошувати його, але тепер спробую.

— Такий знавець нам не зашкодить, приятелю,— погодився баронет.— Зовсім не зашкодить.

— Добре, я складу кошторис. Ваді Гальфа ми дістанемося легко, перший поріг нескладно подолати навіть цієї пори року. Звідти можна доїхати до Абу-Хаміда військовою залізницею. Я зможу забезпечити нам місця в поїзді. Ніл у цьому місці робить величезну петлю, багато ділянок несудноплавні, а так — випростуємо шлях. До того ж у Судані досі неспокійно. Поїзд із бліндованими вагонами й доброю вартою надійніший за дагабію.

— Навряд чи ми зустрінемо дервішів. А від зграї волоцюг кілька рішучих чоловіків — і рішуча дама, само собою! — цілком можуть відбитися,— заперечив Вітгем.— Я б не хотів без потреби привертати до експедиції увагу, приятелю. Краще мандруймо річкою, а пороги будемо обходити суходолом на верблюдах. Не забувайте: що менше розмов про наш похід, то краще для всіх.

Гріффіт із сумнівом похитав головою — він достатньо бачив світу, щоби втратити юнацьку пристрасть до невинного ризику.

— Гадаю, міс Пейл вдалося переконати мене, що нам необхідна секретність. І мені не здається, що подорож залізницею її порушить. Та хай буде так. Готовий погодитись: серйозні небезпеки чекають нас уже після Хартума, а не в Нубійській пустелі. Біля берегів Білого Нілу можуть і партизанські загони з'явитись. Я доповню ваш перелік деяким озброєнням і подумаю про до-

даткову охорону. Будемо пересуватися швидко, потай і приста-
вати до берега лише біля єгипетських фортів.

— Чудово, приятелю. Бачу, план кампанії набуває чіткості.

— Без сумніву. Ще крім усього цього,— майор постукав паль-
цем по переліку, що лежав на столі,— нам знадобляться пере-
пустки, дозволи та інші папери. Я натякну, що ми б хотіли про-
вести деякі розкопки на кордоні Судану. Скажімо, повивчати
історію єгипетсько-нубійських відносин. Служба старожитно-
стей зацікавиться нами дорогою назад, коли повертатимемось зі
здобиччю. До речі, у вашому списку немає нічого, щоб правиль-
но спакувати знахідки.

— Нам нічого не знадобиться.— Містер Віттем із задоволенням
виглядом відкинувся на спинку крісла.— Скарб святилища тако-
го роду, що для нього не потрібні скрині.

— Гадаю, настав час повідати нарешті, якого ж таки він роду.
Віттем скося глянув на міс Пейл, і та підбадьорливо кивнула.

— Розкажи йому.

— Сумніваюся, що наш друг нам повірить.

— Покажеш йому один зі своїх фокусів.

Баронет обвів очима залу ресторану.

— Зараз не найзручніша мить. Заждімо з цим, приятелю.
Ваша цікавість цілком зрозуміла, проте зараз мої пояснення не
принесуть ніякої практичної користі.

— Не можу сказати, що мені подобається ця відповідь.

— Але й приводу до сварки не бачу,— миролюбно промовив
містер Віттем.— Повірте мені, приятелю, коротко про це не роз-
кажеш — потрібен час і відповідні обставини. Зробімо так: коли
зійдемо на борт і вирушимо вгору Нілом, я одразу викладу вам
усе, що мені відомо. Як і свої висновки. В усіх подробицях. Не-
хай це буде своєрідною винагородою за турботи — приємним
доповненням до вашого гонорару провідника, який ми, до сло-
ва, досі не обговорили.

— А може, так і краще,— втрутилася міс Пейл раніше, ніж
Гріффіт устиг заперечити.— Мені от пояснювали дуже доклад-
но — з усякими книжками, розрахунками, і то я не все зрозумі-
ла. Крім головного: у святилищі можна віднайти силу і владу.

— Звучить багатонадійно,— кисло відповів Гріффіт.— Це різ-
новид якогось містичного знання?

— Нічого містичного, приятелю,— знову долучився до розмо-
ви містер Віттем.— Але так, забрати наш скарб буде складніше,
ніж сувій із пророчими одкровеннями. Готуючись до експедиції,
майте це на думці. Нам знадобиться час, щоб дістатися святи-
лища, і щоб розібрати... ієрогліфи. Не знаю, скільки потрібно на
переклад. Можливо, тижнів зо два. Можливо, кілька днів.

— А може, й місяців. Я зрозумів вас, містере Віттем,— сухо
сказав майор.— Мій гонорар ви знайдете в кошторисі — куди
мені дати знати, коли він буде готовий?

— Мабуть, я переїду до «Шеппарда». Не те щоб я не схвалю-
вав житла, вибраного міс Пейл, але...— Баронет зробив вираз-
ну паузу, даючи зрозуміти, що винайняті приміщення видались
йому не досить комфортними.— Звісно, радий буду прийняти
вас у будь-який час.

— На цьому дозвольте попрощатися. Містере Віттем, міс
Пейл.

Гріффіт швидким кроком залишив ресторан, але не встиг він
здолати й двадцяти футів, як Елліс нагнала його й пішла поруч.

— Агов, сумго, не дмись як дитина,— сказала вона.— Хай
тримає при собі свої секрети, пуття від них і справді крихта. Ти
головне доведи нас до святилища.

— Я нітрохи не ображений,— спокійно відповів майор.— Про-
те що більше я знаю, то краще зможу виконати свої обов'язки.

— Повір, ти знаєш достатньо. Мені самій відомо ненабагато
більше.

— Хай так. Сподіваюсь тільки, відоме вам і невідоме мені не
шттовхне містера Віттема на необдумані вчинки. Або вас.

— Нічого такого,— поквапилася запевнити його Елліс.— Він
достатньо наляканий, щоб сидіти як миша. Не турбуйся: до того,
як дістанемося Білого Нілу, ти — наш капітан. Будь-які необду-
мані вчинки — з твого дозволу.

— Чудова новина.

— Ще б пак. Ну, от і добре. До побачення, Емрісе.

— Моє шанування.

Нема потреби детально змальовувати підготовку експедиції: цей нудний, тривалий і виснажливий процес детально описаний у нотатках численних мандрівників. Емрісові Гріффіту слід було запастись силою-силенною всякої всячини, зокрема й рекомендаціями, які б дали змогу безперешкодно пересуватися країною, де не так давно — і впродовж цілих чотирнадцяти років! — велись бойові дії. Чималу допомогу надав аташе Метьюз, який після повернення з Александрії уважно вислухав розповідь про поневіряння Гріффіта. Як і варто було сподіватись, найбільше зацікавлення викликали в нього таємничі солдати, що намагалися заарештувати міс Пейл, і їхній особняк-в'язниця в Булаку: він у присутності майора доручив Ідрісові Джемалю провести ретельне розслідування.

Зайнятий організацією подорожі, Гріффіт не мав змоги сприяти пошукам загадкового «турка», який, судячи з усього, стояв не лише за його полоном, а й за вбивством місис Вітгем. А підлеглим аташе Метьюза невдовзі зробилося не до того. Вірний послідовник і продовжувач справи бунтівного пророка Ель-Махді Абдулла, прозваний «Халіфа», зненацька рушив із рештками армії дервішів із безводних пустель Кордофану до берегів Нілу. Лорд Кітченер покvapом вирушив до гаданого театру воєнних дій, агентам вистачало справ на півдні. Майор почав усерйоз побоюватися, що похід Халіфи виллється в нове повстання, яке зробить експедицію неможливою, однак Джемаль запевняв, що нічого подібного статися не могло. Навпаки, відчайдушна вихватка бунтівників була навіть на руку Єгипту — замість того щоб переслідувати невловимого ворога, з ним можна буде покінчити одним ударом. Чудово підготована й озброєна англо-єгипетська армія готувалася розіграти останній акт драми, який обіцяв бути кривавим, але коротким.

Не вдалося Гріффітові також з'ясувати й місце перебування Хішама Сауда, і особа невловного ворога також досі лишалася загадкою. Усе, що лишилося скарбошукачам,— до часу зберігати пильність. Щоб гідно відбивати майбутні атаки, а також задля захисту від розбійників і недружніх племен, майор набрав невеликий строкатий загін. Варта експедиції складалася

з єгиптян, нубійців і європейців: усього тринадцятеро людей, ветерани всіх на світі воєн, окрім хіба що кампанії Ганнібала та «Відступу десяти тисяч»¹. Не кожен серед цих героїв пісків проходив службу в регулярних військах, але вміння й досвіду їм не бракувало. Сповнені рішучості та озброєні новенькими маузерівськими карабінами, вони цілком могли збити пиху з якоїсь бродячої зграї бандитів. Особливо якщо відвагу головорізів не підігриває, на відміну від повстанців Халіфи, полум'я фанатизму. Крім того, звичні до складнощів похідного життя стрільці могли допомогти й під час підготовки розкопок. Щоб напоумити їх у цій справі, Гріффіт запросив одного зі своїх давніх знайомих — єгипетського драгомана Хусам Ель-Маліка, який не раз брав участь у пошуках старожитностей. Немолодий сивобородий джентльмен, худий, наче муміфікована священна змія, і витривалий, як пустельна акація, достеменно знав, як за допомогою важелів і блоків пересувати з місця на місце такі велетенські кам'яні брили, що одразу ставало зрозумілим, як його пращурам вдалося спорудити піраміди.

Хай як прикро було Гріффітові, а його супротивник у фехтувальній залі та вірний соратник у деяких ризикованих походах Дьюла Мат'яш від участі в поході ухилився. Почасти провини за це слід було покласти на самого майора. Знаючи певну забобонність молодого волоха, але покладаючись на його відчайдушну хоробрість, він натякнув на якийсь зв'язок святилища з не зовсім людськими істотами, що ховаються під покровом ночі. На відміну від людей науки, Мат'яш ні на крихту не засумнівався в існуванні Втрачених, однак не лише сам рішуче відмовився мати з ними справу, а й майора намагався відмовити від участі в експедиції:

— Нічого не скажеш, людина ви смілива, та й рубака найкращий з усіх, кого знаю,— крім єдиного сина моєї матері, хай буде їй земля пухом, старенькій. Якщо комусь я б, скажімо, життя своє вручити зважився — то це або вам, або Михаєві Хороб-

¹ Відступ десяти тисяч — історичний марш десяти тисяч грецьких найманців, що поверталися на батьківщину з Месопотамії після битви при Кунаксі (401 р. до н. е.).

рому¹, був би він живий. От тільки супроти стригоїв з мороями² самої сміливості й бойовитості мало. Усе так обернутись може, що спокій під могильним каменем вам жаданим рятунком здаватиметься. Ото вже ні, це не для мене, та й вам не слід у такі діла рипатись. Дайте мені звичайного ворога... дайте хоч десять — не тікатиму. Але проти нечисті... душу свою втратити — такого мені не треба.

Попри всі зусилля, Матяш уперто стояв на своєму. Довелося дати йому спокій, заручившись обіцянкою порекомендувати кількох міцних ветеранів, достатньо відчайдушних, аби брати участь «у такій от лихій затії», і змиритися з поразкою.

Зате вельми цінним, на погляд майора, поповненням експедиції став Егінер Ріваль — уроджений бретонець, чиї батьки переїхали до Англії, коли він тільки почав ходити до школи. Щойно змужнівши, Ріваль обрав кар'єру військового лікаря і досягнув неабияких успіхів. Загартований военними походами, він являв собою, без перебільшення, класичний типаж старого вояки: кремезний, гучноголосий, буркотливий, але насправді добродушний. Коли доктор вийшов у відставку, він не раз супроводжував експедиції, керівники яких виявлялися достатньо розсудливими, щоб найняти дипломованого медика, і мав серед завзятих шукачів пригод велику шану.

Містер Вітгем мало додивлявся до суті приготувань, обмежившись найзагальнішими питаннями — переважно тими, що стосувалися поточних витрат. Майже весь час він проводив у номері готелю, пояснюючи своє затворництво необхідністю продовжити роботу над розшифруванням манускрипту. Насправді ж його скоріше лякала перспектива повторного викрадення. Гріффіт цілковито схвалював таку обережність, хоч і не кавав про це вголос.

Зовсім інакше поводитися Елліс Пейл, яка часто супроводжувала майора, ставила безліч детальних питань. Вона перезнайомила з усіма найнятими ним охоронцями, демонструючи не тільки викличну сміливість, яку навряд чи схвалила б і Амелія

¹ Михайл Хоробрий (1593–1601) — господар Волощини з 1593 року і до своєї трагічної смерті.

² Стригої, морої — в румунських народних переказах різновиди нечистої сили.

Блумер, а й напрочуд глибоку обізнаність із військовою справою. Це вельми здивувало бувалих солдатів удачі: вони звикли, що навіть полкові дами, які виразніше за інших жінок уявляють собі будні війни, у кращому разі знають, що калібр зброї буває великим або дрібним. Тому першим часом міркування міс Пейл про переваги «Маузерів» над новими «Лі-Енфілдами», бездимного пороху над чорним та інші тонкощі такого типу вислуховували з насмішкливою недовірою. Не менш дивною здавалася стрільцям і поведінка амазонки — вільна, але не виклична, як у вуличних танцівниць, з якими зазвичай вони зналися. У відповідь на сумнівний жарт Елліс не шарілась — хоч би й удавано. Та якщо, на її думку, співрозмовник заходив надто далеко, спиняла його гострою насмішкою, не обмежуючи себе у висловах. Зрештою всі учасники експедиції дійшли думки, що з цією дивною пані доцільніше обходитися радше як з чоловіком і повноправним бойовим товаришем.

Та не лише стрільці, прості душі, майор Гріффіт, який чимало поблукав світом і бачив чужинські звичаї та закони, так само не раз бував збитий з пантелику. Надзвичайна обізнаність і сила духу, яких набувають ціною поневірянь і багатого життєвого досвіду, поєднувалися в його новій знайомій з веселою жвавістю й нападами якоїсь фаталістичної легковажності. Майорові часом здавалося, що з усіх нових загадок найперше варто було б розгадати ті, що пов'язані з минулим Елліс Пейл. Хто вона, звідки прийшла, чим пояснити її дивовижні здібності і що пов'яже її зі святинищем? Оскільки сама вона відповідати відмовлялася, він спробував звернутися до містера Вітгема. Баронет, однак, нічого до пуття майорові повідати не зумів, здебільшого відмагаючись власною необізнаністю.

— Повірте, приятелю, тягарем вона не стане, хоч би що чекало на нас попереду,— тільки й сказав він.

Гріффітові нічого не лишалося, окрім як висловити свою згоду з цим цілком очевидним фактом. Поза тим його цікавість нітрохи не послабилася. В один із днів він зустрівся з кав'ярні з Джемалем, який, на відміну від свого начальника, щиро цікавився майбутньою експедицією. Там він попросив кмітливого турка все ж таки спробувати дещо розвідати, не ставлячи до відома аташе Метьюза. Голова відділу Секретної служби категорично

відмовився доручити працівникам Департаменту таке безглузде з погляду захисту інтересів Корони завдання, але Джемаль обіцяв допомогти. У вигляді особистої послуги.

Особливих успіхів він, утім, не досягнув.

— Нам відомо,— поважно сказав він під час наступної зустрічі в тій самій кав'ярні,— що міс Елліс Пейл не та, кого з себе вдає. Її бачили в Александрії, у Греції, Англії. Вона з'являється і зникає, наче примара... Невідомо, з чого живе і звідкіля родом. Послухайте доброї поради, ефенді, не беріть її з собою. Жінці не місце в поході, а не гідній довіри — тим паче. Хоча котра з них гідна? — Джемаль із безнадійним виглядом розвів руками.— Якщо відшукаю таку троянду в саду гріха — того ж дня з нею оженюсь.

— Вирішувати не мені — я ж усього лише провідник.— Майорові вдалося зайвим уточнювати, що він не поділяє упереджень свого співрозмовника щодо прекрасної статі взагалі та Елліс Пейл зокрема.— Але я обговорю ваші слова з містером Вітгемом.

— Нехай виявить розсудливість. Ох... якби тільки я міг випрохати відпустку, сам би поїхав з вами. На лихо, вельмишановний Вільямс-бей без мене як без рук. А проте... якби така його ласка, ефенді, ви б узяли мене до експедиції? — останнє слово він промовив із видимим задоволенням.

— Звичайно.— Гріффіт знизав плечима. На противагу образу пересічного турка, що склався у свідомості європейців, Ідріс Джемаль не був гладким, незграбним і ледачим. Зовсім навпаки. І хоч в археології нічого не тямив, міг виявитися корисним у разі раптового зіткнення з синами пустелі. Утім, їхній загін і так уже більше нагадував компанію головорізів, ніж товариство вчених, іще в одному стрільцеві майор особливої потреби не бачив.

— Коли ви такі ласкаві, я спробую випрохати його згоду,— з фальшивою покорою відповів Джемаль.— Певно, Вільямс-бею захочеться дізнатись, що поробляють у верхів'ях Нілу французи. Вони стали там надто вже частими гостями... А вам, ефенді, наважуся знову нагадати, що обачність вимагає усунути від вас особу, про яку ми говорили.

— Якщо мій патрон погодиться.

На цьому Гріффіт і Джемаль розійшлися. Перший залишив гостинну кав'ярню — не настільки шанований заклад, як «Фішауї», а всього лише відкриту терасу, де більшість відвідувачів розсідається просто на підлозі й лише деякі обрані — за столом. Другий лишився насолоджуватися картинами міського життя, заодно піджидajući якихось своїх повідомників, яким нерідко призначав зустрічі у схожих місцях.

Звичайно, майор і не думав домагатися виключення міс Пейл зі складу експедиції. У бесіді з містером Вітгемом він обмежився згадкою про підозри «деяких моїх друзів із консульства», додавши, що сам їх не поділяє. Як і слід було очікувати, баронет відповів:

— Без неї нам однаково не обійтись — ніхто не знає дороги до святилища краще. Окрім Хішама Сауда, який, визнаймо це, приятелю, вислизнув у вас із рук.

— Пошуки святилища справді їхня сімейна справа? Спершу хтось із її родичів, тепер вона? Таємниця передається з покоління в покоління?

— Може, й так... а тепер скажіть, коли ми зможемо вирушити в дорогу?

— Уже скоро. Завтра я надам вам докладний звіт. А як просувається розшифрування ієрогліфів? Чи не потрібна вам, часом, допомога?

— Щиро вдячний,— хитро поглянув на нього містер Вітгем,— але поки що серйозних складнощів не виникало.

Гріффіт кивнув: без сумніву, робота над манускриптом виявилася вельми захопливою. Баронет не знайшов сил відірватися від неї, навіть щоб ненадовго повернутися до Англії на похорон дружини, обмежившись каблограми¹ родичам, у яких свою відсутність виправдовував важким нападом нервової лихоманки.

Залишивши містера Вітгема й далі вправлятися в давніх мовах, майор поквапився повернутися до своїх справ. Він і сам уже нетерпеливився виступити в дорогу. Але, попри всі зусилля, в обіцяний термін звіт іще не був готовий. Весь вечір наступного дня Гріффіт провів на невеликому складі на околиці

¹ Каблограма — телеграма, передана через підводний кабель.

порту, навмисно орендованому для потреб експедиції, де під наглядом одного з найманих стрільців зберігалося спорядження. Після дев'ятої вечора, відправивши додому помічників, майор нарешті завершив ретельну перевірку, що цілком задовольнила його своїми результатами — за винятком хіба кількох незначних пунктів. Усі припаси виявилися відмінної якості.

Гріффіт примостився за столиком у дальньому кінці складу, де при світлі карбідного ліхтаря робив у своїх записках необхідні позначки: замінити мотузку, що здалася йому трохи зіпсованою, купити нову сокиру замість паскудної, яку підсунув проноза-купець, тощо. Рипіння, що прозвучало за громадою ящиків, привернуло його увагу. Поки Гріффіт намагався зметикувати, кому ж це спало на думку провідати його зараз, у такому невідповідному місці, та ще й проти ночі, до його вух долинув тривожніший звук: клацання рушничної засувки.

Майор потягнувся до револьверної кишені, водночас прикидаючи, чи варто кликати на допомогу охоронця. Сьогодні на чатах стояв Нейл Ріган, чия хоробрість не викликала сумнівів. Іще він, на відміну від більшості своїх співвітчизників-ірландців, не відчував надто сильного потягу до спиртного. Надійна людина...

Серед заповідей, які найчастіше порушували мешканці Каїру, восьма не значиться¹. Але тут, поблизу порту, вештався щонайстрокатіший люд, цілком здатний зазіхнути на припаси заможних мандрівників. Тож наявність пильного вартового видавалась незайвою. Гріффіт був упевнений: Ріган нізащо не пропустив би чужинця, особливо підозрілого з виду. Той міг хіба що переступити через бездиханне тіло вартового — і в цьому разі кликати на поміч було б безглуздо. Навпаки, навіть небезпечно, адже, подавши голос, миттю видаєш своє розташування. Зваживши все, майор вирішив мовчки відступити за ящики.

Із пільми виступила струнка постать, тримаючи на згині ліктя карабін.

— Хороша артилерія. Але я подумала, треба додати кілька мисливських рушниць. У нас лише одна.

— Елліс! — Майор перевів подих і ступив назустріч несподіваній гості. — Що ви тут робите?

— Кажу, що нам потрібні рушниці. «Маузери» — чудово. Але ми зможемо полювати на річкову птицю. — Міс Пейл звично підняла приклад до плеча, прицілилась у стелю й натисла на спуск. Бійчик дзвінко клацнув. — Тут краще дробовик. Любиш свіже м'ясо, сумго? Полювання?

— Яке там полювання після війни! От раніше... — заперечив Гріффіт. — Але я не про те: ви прийшли сюди, лише щоб нагадати про мисливські рушниці?

Міс Пейл, недбало спершись на карабін, зміряла майора палючим поглядом.

— Ні, я прийшла, тому що ти запросив мене прийти. «Обговорити дещо важливе» — так було написано, еге ж? Я подумала... що? — затнулась вона, помітивши вираз обличчя співрозмовника. — Ти не писав записки?

— Якої записки?

— Хлоп'я принесло. Гаразд, я вважаю...

— Ця записка у вас із собою? — перебив Гріффіт.

— Ні. Я її викинула. Певен, що нічого не надсилав? Ні?

— Цілком певен.

— Славно. — Міс Пейл швидко озирнулась і взяла карабін на переваги. — Де набой? — додала вона пошепки.

— Он у тому ящику. І в тому.

— Погаси світло...

— Ми нічого не побачимо.

— Ох... я забула. Хай лишається.

Елліс безгучно, наче хмарка диму, яку жене вітерець, рушила до дверей.

— Куди ви? Стійте! Гадаєте, нам улаштували пастку?

— Гадаю? Точно знаю!

Гріффіт звів гачок револьвера, напружено вгледівся в темряву, що панувала на складі.

— Заждіть. Я піду першим, ідіть за мною.

— Як Еврідика за Орфеем? — в'дливо шепнула амазонка, вовтузячись над замками ящика з набоями. — Краще будемо Деянірою з Геркулесом¹. Прикривай мені спину. Ш-ш-ш! Чув?

— Що?

¹ Восьма заповідь — «Не вкради».

¹ Деяніра, дружина Геракла (Геркулеса), з дитинства вчилася володіти зброєю й билася разом із чоловіком проти дріопів.

Міс Пейл промовчала, проте майор і без того дістав відповідь: склад наповнився ледь чутним шурхотом і рипінням, мало подібним на кроки людських ніг. Радше так скрадаються ласки, переслідуючи здобич... тільки ласки завбільшки з пантер. Щось — чи то людина, чи звір — підбиралося до них, шкрябаючи й цокаючи пазурами, намагаючись триматися якнайдалі від світла ліхтаря.

Звук відкривання засувки пролунав гучніше за гуркотіння грому. Зі спритністю, що свідчила про неабияку практику, Елліс почала заряджати магазин «Маузера», але встигла вкласти лише три набойі, коли зі стіни ящиків, яка при цьому похитнулася, злетів униз хтось худющий, білолиций, одягнений у дрантя. Тьмяне світло, стрімкість рухів не давали розібрати подробиць. Та й не до того стало: майор устиг помітити, як спартанка, зберігаючи самовладання, вдарила невідомого прикладом — та й по всьому. З другого боку складу до нього кинувся другий чужинець, схожий на скуйовдженого хижого птаха. На мить ліхтар осяяв вузьке кістяве лице, нечесані патли кольору сажі, очі, схожі на поліроване вугілля. Зблиснули вишкірені ікла, а за мить нападник мало не збив Гріффіта з ніг, обдавши його запахом прілого листя і гнилого дерева — зовсім чужим розжареному курному Каїру.

Майор щосили вдарив кулаком просто в перекошений лютою гримасою рот, але дикун навряд чи звернув на це увагу — вчепився наче кліщ, а на підмогу вже поспішали нові. Намагаючись звільнитися, Гріффіт відчув, як цівка револьвера вперлась у ворожі груди, і не вагаючись спустил гачок. Невідомий здригнувся, але не послабив хватки — довелося вистрілити ще тричі, перш ніж він відпустив пальці й лантухом сповз на землю. На зміну йому вмить прийшли двоє нових. Чиясь рука вхопила майора за щиколоток, смикнула, мало не поваливши. Два останні набойі в барабані було витрачено за мить і без видимої користі. Усе, що лишалося Гріффіту, це відбиватися руків'ям револьвера.

У нападниках, попри змучений вигляд, відчувалася та сама надзвичайна пружна сила, що й в Елліс. Їм бракувало її сприти та майстерності, але їх з успіхом замінював шалений натиск. Хтось вибив із руки майора непотрібну зброю, литку пронизав

біль, коли одна з тварюк запустила в неї зуби. Проте недруги, замість того щоб прикінчити свою жертву, лише притисли її до стіни, не дозволяючи поворушитись, — вони гарчали, шкірилися, але не завдавали особливої шкоди. Гріффіт не міг ворухнути ні рукою, ні ногою, зате чудово бачив у світлі ліхтаря Елліс, яка й далі відчайдушно відбивалася. Вона стояла спиною до стіни, а дві спритні тіні танцювали навколо в шаленому, позбавленому ритму танці й час від часу робили блискавичні випади довгими ножами. Амазонка щоразу вдало відбивала карабіном атаки з майстерністю, якою міг би пишатися досвідчений наставник штикового бою.

— Яр-р-р-р-рау! — пролунав наступної миті її бойовий поклик — голос менади, сп'янілої від безумства. — Підходь! Сміливіше! Більше життя, більше!

Вигукнувши це, міс Пейл вибила в одного недруга зброю, випалила в другого, повернувшись і прицілилась, здавалося, просто в обличчя Гріффіту. Вдарив постріл, хватка одного з ворогів, що його втримували, ослабла. Дуло карабіна трохи пересунулось: не дослухавшись вигуку майора, — «Стій!», — Елліс пересмикнула засувку й натиснула собачку ще раз. Ні півтемрява, що панувала на складі, ні лихоманка бою не стали їй на заваді. Друга куля вже точно вразила ціль, пролетівши так близько від щоки Гріффіта, що той відчув подув повітря, а кров ворога бризнула йому на лице. Тепер у лавах лишився тільки один із дикунів, з яким, скориставшись його секундною розгубленістю, майор упорався сам — швидко, хоч і не без зусиль.

Допомога товаришеві дорого обійшлась самій Елліс: поки вона цілилась і стріляла, одне зі страховидел повисло в неї на плечах, і цього разу відважній воїтельці не вдалося встати на ногах. Пазуристі пальці стисли їй горло, водночас відгинаючи голову назад із наміром переломити шию. Якщо майора нападники намагалися лише позбавити змоги опиратися, то з Елліс явно мали намір розправитись раз і назавжди.

Гріффіт прийшов їй на допомогу, скориставшись прийомом, якого навчився в Китаї. Потворне створіння без жодного звука витримало удар, який навіть майстра кулачного бою міг відправити в нокаут. Але хватку воно все ж послабило й посунулося вбік. Елліс миттю вивернувшись із лап чудовиська і прийшла Гріф-

фіту на допомогу — вдвох вони зуміли потіснити ворогів. Ті відступили, але тікати й не думали. На превеликий подив майора, лише один лишився лежати непорушно з простреленою головою. Інші готові були продовжувати бійку, хоч духу в них і поменшало.

— Перезаряди! — Елліс кинула йому карабін, припала на коліно й підхопила з земляної підлоги тесак, що впустив один із нападників.— Багно! Щури помийні! Хто — перший на Захід Світу?!

Вона додала кілька слів незнайомою майорові мовою і блиснула очима, наче демон. Людиноподібні потвори, на самий вигляд яких більшість відомих Гріффітові дівчат знепритомніли б, завагались перед лицем цього майже надприродного шалу. Майор скористався моментом і почав квапливо підбирати розсипані з перекинутого ящика набой.

— Чого вам треба? — спитав він, не чекаючи відповіді, проте сподіваючись потягнути час.

— Яка різниця? — відповіла за нападників Елліс і додала з коротким злим посміхом: — Так навіть веселіше.

Під приголомшеним поглядом Гріффіта вона зробила випадком на адресу ворогів, і ті мимоволі відсахнулись. Але потім, ніби засоромившись свого переляку, гуртом кинулися вперед.

Гріффіт вистрілив з коліна — промахнутися на такій відстані він не міг, але нападників це не затримало. І знову закипіла рукопашна: страхітлива колотнеча в тисняві й напівтемряві. Першого нападника зустрів неймовірно сильний удар тесака, а потім усе змішалось в нескazanному хаосі. Тут не було й сліду вишуканості, що панувала у фехтувальному залі або в академії сава-та — лише груба сила й безчесні прийоми. Ще гірше, ніж коли суданські дервіші вривалися в каре піхотинців. Хай теперішні майорові супротивники були озброєні значно бідніше, кожен із них силою та спритністю не поступався двом воїнам Ель-Махді. До того ж у «Маузера» не було штика, і Гріффіт, за прикладом амазонки, завдавав ударів стволом і прикладом — вони збивали з ніг, але не могли вбити ворогів, чиї черепа й кістки здавалися міцнішими від заліза.

За кілька митей невідомі знову відступили, залишивши ще одного — всього лиш одного! — зі своїх непорушно лежати на

втоптаній землі. Спершу здалося, що це стійкість тих, хто оборонявся, змусила їх припинити атаку. Але потім майор почув вигуки, що сповіщали про прибуття захисників порядку. Без сумніву, галас і постріли привернули увагу варті хедива, військових патрулів чи, можливо, й одних і других.

Від входу потекла тягучка мелодія флейти, яка, вочевидь, слугувала блідоликим нападникам заміною сигнального ріжка. Вони підібрали вбитих і, огризаючись, як дикі пси, поквапом відступили. Один, відходячи, перекинув ліхтар, і в темряві, що настала по тому, майор змушений був полишити будь-які думки про переслідування. Його супутниця, втім, теж не зрушила з місця, хоч її незвичайному зору брак світла не мав би завадити.

— Ти цілий, солдате Вдови? — стиха спитала вона через короткий час.

— Кілька подряпин. А ви, Елліс? Вам потрібен лікар...

— Нічого мені не потрібно. Особливо шукати порозуміння з владою.— Елліс відшукала ліхтар і торкнулась майорового плеча.— Маєш вогонь? Ходімо глянемо, що там.

Біля входу вони наткнулись на тіло Рігана — у спеку каїрської ночі ще не схололо.

— Чиста робота,— похмуро сказала Елліс, зайвий раз демонструючи, що смерть і кров нітрохи її не лякають.— Хтось добре вміє вправлятися з кинджалом.

— Та що це за тварюки?

— Потім. Дивись, сторожа біжить. Скажи їм — бандити напали. Не кажи, що я була тут.

— Вони не могли відійти далеко — раптом сховалися поряд і піджидають? Щойно послабимо пильність — ударять знову? — припустив майор, вдивляючись у ніч. Для досвідчених партизан така тактика не була чимось нечуваним.

— Візьму якогось човна,— відкинула його припущення амазонка.— На річці не нападуть. Та й на вулицях хай спробують спіймати. Дарма, думаєш, на склад заманювали? Хоч міг би прислати когось міцнішого. Так — навіть принизливо...

— Хто міг прислати?

— Наш ворог. Я йду.

Не слухаючи більше слів Гріффіта, який пропонував лишитись і дочекатися допомоги, амазонка поквапилася до прича-

лів. А майора за хвилину оточили портові охоронці з ліхтарями і лампами, якими освітлювали собі шлях, у супроводі кількох солдатів. Змушений відповідати на запитання, він не міг піти за міс Пейл, незважаючи на всю стурбованість її долею.

Побоювання, втім, виявилися марними. Коли наступного дня вони зустрілися в номері містера Вітгема, за звичаєм розсівшись навколо столу, ніби скатертиною, накритого мапою, безстрашна воїтелька була там і здавалася неушкодженою. Її квітучий вигляд являв собою цілковиту протилежність майорові, який трохи накульгував і був із ніг до голови обклеєний баєрсдорфовським пластирем. Щоправда, від його погляду не сховалось, що навколо шиї Елліс пов'язаний шовковий шарф, очевидно для того, аби приховати сліди пазурів. Та й рухам безстрашної спартанки, як показали подальші спостереження, бракувало колишньої легкості. Вона весь час трималася неприродно рівно, а ступати намагалася плавно й обережно.

Містер Вітгем, без сумніву, вже був у курсі справи. Передусім, щойно спитавши про стан здоров'я майора, він поцікавився збитками, яких завдав напад. Дізнавшись, що ті доволі незначні — якщо не брати до уваги загибелі Нейла Пірана — і ні на день не затримають відбуття експедиції, баронет одразу заспокоївся. Він уважно вислухав розповідь про те, яких небилець мусив напалести Гріффіт, аби видати атаку дивних тварюк за напад грабіжників. Грабіжників надзвичайно зухвалих, — напевно чужинців у Каїрі, — але при цьому нічим, окрім разючого нахабства й жорстокості, не примітних. Закінчивши свою оповідь, майор рішуче зажадав пояснити, ким же були створіння, що накинулися на них уночі. Лікар, що обробляв укус на його носі, визнав, що гадки не має, чиї ікла могли лишити подібні відмітини. Шанований медик лише наважився висловити припущення, що рани завдав якийсь великий примат. Можливо, бабуїн із надзвичайно широким писком. Деякі дикуни мають звичай нагострювати зуби, проте ці варварські операції все ж не можуть наділити людину такими страхітливими щелепами.

Містер Вітгем, вислухавши Гріффіта, зітхнув і стеною плечима. Елліс, звівши очі до стелі, сказала:

— Це ти, кого ти назвав Втраченою Расою. Сусіди людини.

— Але вони зовсім не такі, як той, із Міста Мертвих...

— Вони різні. Ось чому твій професор не зміг знайти хорошого опису. Втрачені... Драконові Чада, як їх раніше звали, — вони не лише мастаки ховатись. Вони ще й вигляд мають то такий, то сякий. У Карафі були одні, мергвіси — інші.

— Мергвіси?

— Так їх називають, — терпляче пояснила міс Пейл. — Серед тих, хто подібний до людей, мергвіси — із найбільш диких. Повзають у тінях, викрадають дітей, вистежують і вбивають дорослих. Ті, інші, що були в Карафі, ще гірші, тільки про них давно не було ні слуху, ні духу.

— Послухайте, Елліс, мені складно уявити, що поряд із людьми живе один невідомий науці вид розумних створінь. Але два — це вже занадто!

— Чого ж це, приятелю? — подав голос Вітгем. Він підвівся, пройшовся номером і зупинився біля вікна, заклавши руки за спину. — Завжди складніший перший крок. Насправді особливої різниці немає, один народ успішно ховається від людей чи кілька.

— Кілька? Ви зволили сказати «кілька»? Тобто — більше, ніж два?

— Так, приятелю, — відповів баронет, продовжуючи неухважно споглядати вулицю. — Щоправда, всі вони нечисленні й уміють не з'являтися на очі.

— То скільки ж Втрачених видів усього, якщо точно?

— Це нікому невідомо, — промовила міс Пейл. — Є народи, що ховаються під коренями світу. Їх багато, вони різні. Ось і все, що можна сказати. Немає ніякої... енциклопедії Втрачених.

— Наскільки ж усе це дивно... — майор похитав головою. — Хотів би я знати, як таке різноманіття узгоджується з еволюційною теорією.

Елліс нахилилась уперед і тихо промовила:

— Скажу тобі, Емрісе Гріффіт, солдате Її Величності у відставці, коли вже ти справді хочеш знати... гадки не маю, як!

— Що я думаю про Дарвіна, ти знаєш, — вела далі міс Пейл, смакуючи розчарування співрозмовника. — А звідки прийшли Чада Дракона, мені невідомо, ні. Є хіба що міфи — не стану їх переказувати. Вистачить того, що Втрачені існують насправді.

— Ми вже знаємо, що наш ворог зв'язався з нічним народом, приятелю, — почулося від вікна. — Отже, йому служать і мерг-

віси, і Викрадачі. Хоча перших, як заведено вважати, підкорити своїй волі дуже складно, а других — неможливо. Хай би ким він був, у нього могутній союзник серед Втрачених. Елліс розповіла мені про вашого професора. Про того, який намагався вивчати Прихованих. У чому він правдивий, як Суд Божий,— то це в тому, що між ними й людьми укладались пакти. Укладають їх і тепер. Хоча завжди складно визначити, хто в такій спілці насправді верховодить.

— Звідки все це стало відомо вам, містере Вітгем? — протягнув майор.

— Тут немає жодного секрету, приятелю,— баронет відвернувся від вікна і злегка вклонився міс Пейл.— Наша прекрасна компаньйонка просвітила мене.

Гріффіт перевів погляд на «прекрасну компаньйонку».

— А вам як вдалось опинитися серед знавців?

— Збіг обставин,— коротко відповіла Елліс.— Найрізноманітніших обставин. Нумо краще вирішувати, що робити далі. Я вважаю — треба виступати. Та швидше. Як я й казала.

— Точно,— приєднався до неї Вітгем.— Навколо нас затягується петля, і найкраще, що ми можемо зробити, залишити Каїр. На борту корабля я відразу відчую себе спокійніше.

— Я теж, так,— уставила міс Пейл.— Хоча те, що нічний народ не може перетнути плитку воду — казки, звісно.

— Хай буде так,— погодився майор.— Усе, вважайте, готове. Я відшукаю заміну сердешному Рігану. Навіть якщо ні — вирушимо в неповному складі. Хоча після всього, що я бачив... і зараз почув, мені здається, краще вже збільшити розміри варті.

— Гадаю, це зайве, приятелю. Якщо ми не ловитимемо гав, то цілком упораємось. А ловитимемо — то й від цілої армії не буде користі. Коли ми зможемо вирушати?

— Через два дні. Якщо міс Пейл відчуває в собі достатньо сил для подорожі.

Губи амазонки вигнулись у зверхній посмішці:

— Готова хоч сьогодні,— відповіла вона.

— Коли так, лишилися хіба що всілякі дрібниці. Візьмусь за них негайно. Сподіваюся, за час, що лишився, ніхто не втрапить у ще одну пастку.

Містер Вітгем усміхнувся.

— І я сподіваюся, приятелю. Та все ж маю намір подвоїти пильність.

— Тоді не стій біля вікна,— сказала Елліс.— У нашого ворога не лише мергвіси, а й влучні стрільці. Не знаю, що він далі втне. Але від вікон краще якнайдалі.

— Ви надто драматизуєте! — розсміявся баронет, однак повернувся до столу.— Що ж до ворожої сторони, то, гадаю, річ у тім, що нам протистоїть кілька людей... і не лише людей. І між ними немає згоди. Знаєте, як буває: права рука потай намагається обікрати ліву і навпаки. Так, і ще маю пропозицію: замість «наш ворог» казати «містер N».

— До смерті нудно! Краще назвімо...— Елліс швидко глянула на Гріффіта і закінчила, вочевидь, не так, як збиралася: — Гарзд, нехай N. А його союзника з Втраченої Раси — X.

— Містер N і містер Втрачений X — хоч як це складно, я спробую запам'ятати,— відповів майор.— До речі, вже наступної ночі після першої нашої з вами зустрічі, Елліс, хтось пробрався в мій дім і вчинив там щось на зразок обшуку. Судячи з усього — один із підручних цих панів. Якщо так, то вони дізнаються про всі наші дії підозріло швидко.

— Ні. Не турбуйся, це були зовсім не вони,— міс Пейл усмінулась.— Мені треба було дізнатися, хто ти. Тієї ночі я простежила, де твій дім. А наступної якраз випала зручна нагода.

— То це ваші люди вдерлись у мій кабінет?

— Це була я, так. Вирішувати треба було швидко. А в мене мало зв'язків у місті. Як іще з'ясувати, чим ти займаєшся? Чи той ти, за кого себе видаєш?

— Ну знаєте...— Гріффіт насупився.— Не певен, що подібні дії прийнятні.

Баронет ступив уперед і сказав примирливо:

— Друзі, не варто сваритися. Ми всі стоїмо на кордонах царства пільми, і долі наші в руках Всевишнього. Зараз нам не до з'ясування стосунків. Приятелю, я готовий щонайщиріше у вас перепросити від імені нашої... е-е-е... компанії. Ручаюсь, якщо правда все, що мені по секрету повідав про вашу кар'єру містер Метьюз, ви розумієте важливість будь-якої інформації перед початком ризикованих дій. І прошу, не забувайте, що вперше ваші з міс Пейл шляхи перетнулися за вельми підозрілих обставин.

— Так, можливо,— майор трохи помовчав.— Згода, перепрошини прийнято. Забудьмо про те, що сталося. Звернімося до справ насущних. Подвойте обережність, як і збиралися. І ви, міс Пейл, також. Я вражений вашою непереможністю, але мудріше не піддавати себе небезпеці. І так, нам треба домовитись про паролі, відгуки, умовні знаки. Щоб знову когось не виманили фальшивою запискою.

— Паролі, о боже! — Вітгем закотив очі.— А я й забув, що ви служили в армії. Але думка розумна.

— Звичайно,— підтримала Елліс.— В обмані Втрачені сильні. Але більше їм не вдасться так просто нас запопастися.

— Сподіваюся,— похмуро промовив Гріффіт.

* * *

Чи варто казати, що останні приготування перед від'їздом проводились у гарячковому поспіху. Емріс Гріффіт також сповнився бажанням якомога скоріше залишити місто, у якому панове N і X почувалися так привільно, що лишалися невловними навіть для Департаменту. Місто, земля під яким була скопана таємничими ходами, а ніч несла страхи, які язик більше не повертався назвати пустими забобонами. І однак майор викраяв час для зустрічі з Ідрісом Джемалем, бажаючи все ж запросити турка, який марив пригодами — або радше багатими трофеями,— зайняти місце Рігана, що навіки вибув зі строю. Та ба, зі щирим жалем у голосі Джемаль повідомив, що його клопотання про відпустку відхилено — причому в якнайбільш рішучий спосіб! — і приєднатися до експедиції він не зможе. Завдячуючи своїм нинішнім становищем «Вільямс-бею», він не зважувався йому суперечити навіть у справах не дуже важливих. Хай при цьому за спиною начальника незрідка дозволяв собі зухвалі натяки щодо того, хто насправді є істинним головою каїрської резиденції Секретної служби.

Попри цю невдачу, хай і як мало лишалося в майора часу, він примудрився відшукати гідну заміну загинулому. Один із кандидатів, що спершу не виявив надмірного захвату, розміркувавши, змінив свою думку. Отже, цю справу було щасливо залагоджено.

Вельми вчасно з Судану прийшли звістки, які підтверджували, що армію Халіфі розбито, сам він поліг у битві, а дєрвіші, які уникли загибелі та полону, розсіялися пустелею. Ніяких додаткових перепон не виникло, і два дні по тому дагабія реїса Азама Ар-Раді, причалена біля набережної Старого Каїра, була повністю споряджена й готова до відплиття — як і обіцяв своєму патрону майор.

Розмістившись на даху кормової каюти поряд зі звичайним місцем для штурмана, Гріффіт востаннє перебирав у пам'яті все, що їм слід було взяти з собою. Коли дійшло до завантаження, виявилось, що майно експедиції не таке вже й велике. За одностайною згодою обмежилися лише найнеобхіднішим, зневажливо висміявши любителів розкоші, які вирушають, скажімо, полювати в савану у супроводі сонму лакеїв, служників, носіїв, кухарів. І обсталяють кожний свій перепочинок із розкішшю індійського раджі.

Щиро кажучи, в останній інспекції не було особливої потреби. Насправді Гріффіт проводив ранок на борту не стільки заради неї, як насолоджуючись особливим відчуттям, що спіткає природного мандрівника на початку нового вояжу. Відчуття це, спершу невиразне, заглушене повсякденними клопотами, поступово зміцнюється і тієї миті, коли з усіма формальностями завершено, бакшиш роздано, припаси спаковано і лишається тільки скомандувати «У путь!», робиться особливо сильним. Хоч роки притупили його гостроту, у подібні миті майор знову почувався хлоп'ям, яке жадібно стежить (з нетерпінням і водночас підсвідомо бажаючи розтягнути передсмак), як батько, повернувшись із експедиції, розкурює біля каміна люльку й готується розповісти нову історію про чудеса заморських країв.

Вдивляючись у серпанок, що танув під світанковими променями, Гріффіт, сам того не відаючи, замріяно усміхався і в глибині душі радів, що нема кому підслухати його думки й посміятися з сентиментальності, що охопила колишнього солдата й агента Департаменту.

— Ефенді, ефенді, хай з вами буде Аллах! — вирвав його зі світу фантазій хлоп'ячий голос.— У мене послання від Вітембея.

— Вітгема? — Гріффіт звів очі і вгледівся в обличчя темнолицього босоногого хлопчика, що пританцьовував на причалі.— Що він звелів передати?

— Він питає про час відплиття.

— І все? Він не передавав іще чогось?

— Вельмишановний Вітем-бей сказав, що ви дасте мені піастр.

— Піастр? — здивувався майор.— А часом не гінею? І більше нічого не сказав?

— Ні, ефенді. Лише спитав, чи не забули ви купити куріпок.

Як легко здогадатися, питання про куріпок являло собою умовну фразу, про яку учасники експедиції домовилися в «Шеппарді». Така пересторога не усувала, звісно, небезпеки — адже спіяманий і з усією суворістю допитаний гонець виклав би все, що знав, зокрема, найімовірніше, і таємний пароль. Та все ж певним захистом від лжепосланців, мабуть, вона могла послуговувати.

Що ж до часу відбуття, вірний давньому звичаєві рушати в путь із ходовим вітром за дві години до заходу сонця, капітан дагабії навідріз відмовився відчалювати спозаранку. Майор, знаючи силу традиції, не надто наполягав. Він заздалегідь попередив компаньйонів, що залишити Каїр до призначеного часу навряд чи вдасться. А тепер просто підтвердив це, жбурнувши хлоп'яті монетку, і міг далі насолоджуватися заслуженим відпочинком, приправленим ранковою прохолодою та мріями.

Невдовзі його спокій, однак, було знову порушено, цього разу незворотно: команда під проводом першого помічника капітана затіяли якийсь гармидер, очевидно, готуючи судно до відплиття. У великі, чимось подібні до амфор глеки, йменовані «сір», набирали нільської води, щоб дати їй відстоятися і очиститися від каламуті. Над крихітною кухонькою, розміщеною біля носової щогли, закурився димок — побачивши його, Гріффіт вирішив, що слід діставати вигоду з будь-якого становища, і, раз насолоджуватися далі хвилинами самотності неможливо, то він може хоча б зажадати для себе чашку кави.

За якийсь час на борт почали підніматись учасники експедиції. Одним із перших, поступившись лише ветеранові-«індусу» на ім'я Френсіс Пайк (Гріффіт повернув йому на час експеди-

ції звання старшого сержанта, у якому той вийшов у відставку, і поставив на чолі варті), з'явився драгоман Малік. Сивий єгиптянин у кучерявій старомодній манері висловив майорові свою глибоку пошану і розмістився на палубі, зберігаючи безтурботну незворушність — на заздрість сфінксові Пізи. Слідом один за одним почали з'являтися стрільці. Лондонця Голдена, відомого в Каїрі авантюриста, у минулому — військового репортера, супроводжував, крокуючи перевальцем, колишній російський кавалерист Малевський, якого рекомендував Гріффітові Мат'яш. Незнайомець завиграшки переплутав би, хто є хто із цих двох: Гарві Голден був високий, широкоплечий і ясноволосий, у той час як чорнявий, із дещо монгольським розрізом очей супутник не відзначався ні зростом, ні богатырською статурою й мало скидався на «російського ведмедя». Потім на причалах один за одним показали озброєні єгиптяни: Ісмаїл, Ель-Мусаві, Махран і Расул Ель-Ашраф. Усі — кремезні та присадкуваті, їхня добродушна зовнішність уводила ворога в оману до останньої миті — коли говорити починають не люди, а рушниці. Із певним запізненням з'явилися і двоє чорних, наче вакса для чобіт, нубійців, на імена Халіл Фахрі та Зар Алі — чудово знайомих із країною, до якої пролягав шлях шукачів скарбу.

Блідість одних стрільців свідчила, що вони провели останню ніч у Каїрі, кваллячись витратити рештки отриманого завдатку на гедоністичні задоволення. Зовнішність інших свідчила про більшу розсудливість — або ж про міцнішу конституцію. Так чи інакше, ніхто не втік останньої миті, ніхто не ремствував — принаймні на повен голос. Майор приязно вітав кожного, а Френсісові Пайку запропонував скласти компанію за кавою, від чого той, утім, відмовився. На відміну від доктора Ріваля, який дістав аналогічне запрошення. Ескулап охоче приєднався до Гріффіта й негайно почав відпускати несхвальні зауваження стосовно дисциплінованості й хвачкості вартових, яких він величав винятково «наволоччю». Піднісши голос, він оголосив, що його вельми, на жаль, обмежені запаси лауданума призначені для солдатів, які дістали поранення на бойовому посту. Постраждалі у п'яних бійках муситимуть покладатися винятково на поміч Божу. Зайве казати, що його промова не справила на варту ані

найменшого враження. Суворого хірурга ця обставина також нітрохи не збентежила.

Містер Вітгем, виряджений у тропічний костюм і корковий шолом, і міс Пейл, як зазвичай убрана по-східному, з'явилися мало не найостаннішими. Вони гордо крокували на чолі невеликого каравану носіїв, ескортовані ще трьома з найнятих майором охоронців — нерозлучними колишніми легіонерами¹ Вернером Ланге, Ерхартом Шрьодером і Фабрісом Дюпре. Піднявшись на борт, баронет поблажливо кивнув капітанові й зауважив, що вигляд у «човника» непоганий. Елліс без зайвих слів попрямувала до каюти, що займала заведве не половину довжини всього корпусу дагабіі й була розділена перегородками на кілька приміщень. Одне з них — найдалше — спеціально призначалося для дружин мандрівників.

Навіть такій емансипованій особі, не обмеженій необхідністю ховати своє лице перед сторонніми чоловіками, потрібна була можливість усамітнитися, тому «плавучий гарем» природно перейшов до її послуг.

— Ну що, приятелю, ми готові віддати швартові? — спитав майора містер Вітгем, поглядаючи в бік берега, наче там останньої миті мали з'явитися ворожі батальйони, рішуче налаштовані перешкодити експедиції.

— Вітер занадто поривчастий, реїсові це не до душі. І до того ж ми чекаємо ще одного учасника... А ось, до речі, й він. Агов, друже, заведве не спізнився!

— Заведве — не важить, командире. Я як школу скінчив, жодного разу не спізнивався, ви вже мені повірте, — відказав новоприбулий, спритно заскочивши на борт.

Майор з усмішкою обернувся до баронета.

— Дозвольте вам відрекомендувати, містере Вітгем, мого давнього приятеля Стівена Міллза. Окрім інших своїх чеснот, перелічувати які надто довго, він добре знає Судан. Міллз працював на будівництві залізниці від Ваді-Гальфа до Атбари. Нубійська пустеля для нього — однаково, що для вас Ріджентс-парк.

— Та правду сказати, до Атбари я й не дістався, — скромно зазначив інженер. — Лихоманка мене прихопила, як дотягли

ми лінію до Шерейка. Та пилюки пустельної наковтався аж по зав'язку — що є, то є.

— А Білим Нілом не випадало підніматися? — пролунав голос Елліс, що раптово постала у дверях каюти.

— Ні, південніш від Хартума не бував... міс Пейл, так же? — скося глянувши на спартанку, відповів Міллз. — Як дорогу скінчили, робити на півдні стало нічого. Трохи пожив у Ваді Гальфа, там прям цілий вокзал відбебехали. А паровози діряві всі підряд, як панчохи моєї бабці, латали їх через день. Перегода нудно мені зробилось, і дав я драла назад — у Каїр.

Елліс кивнула і сказала, звертаючись уже до Гріффіта.

— Приділи мені хвилику, сумго. — Після чого знову зникла.

Міллз провів її поглядом і шепнув:

— Так, дівча — перший клас. Вона як, не обкрутилась іще з ким?

— О, гадки не маю. Гадаю, що ні. Чесно — мені складно уявити чоловіка, який наважився б її взяти за дружину. Мабуть, і справді хіба що хтось на зразок Геркулеса... Реїсе, всі на борту, можна відчалювати!

Більше не слухаючи розмірковувань капітана про найкращий момент для того, щоб віддати себе Великій Ріці, майор рушив за міс Пейл.

— Маю для тебе подарунок, — сказала та, шойно Гріффіт переступив поріг. — Сам бачив — у Втрачених стріляти з гвинтівки не з руки, ні. Дуже міцні на рану. Не влучиш у голову — і вважай, вони тебе дістали. Влучиш — теж усіляке буває. От холодна сталь та Лихе Залізо... це інша річ. Ти казав, що фехтуєш?

Із цими словами міс Пейл простягнула майорові довгий згорток цупкої темно-зеленої в чорну цятку тканини. Розгорнувши її, той, на свій подив, побачив стару шаблю, виготовлену, судячи з вигляду, на початку століття. Найімовірніше — в Шотландії. Добра бойова зброя без оздоб, трохи важча, ніж звична Гріффіту, але чудово врівноважена. На видобутому з піхов клинку не було тавра заводу чи майстра-зброяра — лише орнамент, чимось схожий на письмена неznаної мови. Лезо прикрашали кілька невеликих щербин — сліди минулих битв.

— Далебі, не знаю...

Елліс не дала йому договорити:

¹ Солдатами Французького Іноземного легіону.

— Це не просто знак уваги. Радше турбота про власну безпеку. Якщо ти будеш при повній зброї, ми обійдемося меншими втратами.— Вона помовчала.— Там, куди наша путь лежить, допомоги чекати немає звідки, ні. Ми зможемо покласти лише одне на одного. І на це.

Елліс торкнулася клинка, погляд її на мить затуманився. Потім вона стрепенулась і всміхнулася як завжди, відкрито й зухвало.

— Що ж, дякую.— Майор іще раз зважив шаблю в руці. Незвичного вигляду ефес виявився на рідкість зручним.— Правду кажучи, я сподіваюся, зброя нам не знадобиться. Але тримати її наготові завжди незайве. Хотілося б знати, чим клинок кращий за гвинтівку, та раз ви кажете...— він знизав плечима.— Пам'ятаю, один російський полководець стверджував, що штик надійніший за кулю. Щоправда, в його часи штуцери ще були рідкістю.

— Штики штиками, а ця шабля поранить будь-якого... Втраченого. Головне, рубай сильніш. І не обертайся до нього спиною, коли впаде,— він іще може піднятися.

— Гм, я вам вірю... хоча все ж, погодьтеся, з погляду науки дивно, що ті, хто так стійко переносить влучання куль, бояться бути порубаними.

Елліс, не ховаючи нетерплячки, стенула плечима.

— Наука...— вона скривилась, наче в роті в неї опинилась скибка лимона,— забудь про неї. Просто бий. Завдавай ударів так, як коли бився б зі звичайною людиною. Тільки сильною й розлюченою. Шия, щока, скроня, під ребра, коліна — сам знаєш. Не відкривайся. Ось і все. А наукові теорії — згодом. Тепер, якщо ти мені пробачиш, сумго...

Майор лише подумки пожалкував, що такий знавець шабельного бою, як Дьюла Мат'яш, не знайшов у собі достатньо відваги, щоби стати до битви з мешканцями ночі. Тут його майстерність була б під масть. Доба мечів майже закінчувалась, і розгром дервішів був тому наочним доказом. Незабаром шляхетне мистецтво фехтування збережеться лише в спортивних залах. І, вочевидь, у сутінковому світі Втраченої Раси.

Ще раз висловивши свою вдячність, Гріффіт залишив каюту. У напутньому слові йому наполегливо порекомендували не роз-

лучатися з подарунком ні вдень ні вночі, але виходити на палубу при шаблі він усе ж не став, а сховав її під сінник, що слугував йому постіллям. В обставленій на тубільний манір каюті, яку він ділив з патроном, європейських меблів майже не було. Сидіти належало на подушках, їсти за східним столиком, що заввишки не діставав до колін. Єдине справжнє ліжко містилося в «гаремі», але міс Пейл, хизуючись своєю звичкою до похідного життя, поставилася до його наявності з показною байдужістю.

Щойно Гріффіт опинився на палубі, як його втягнули в суперечку — лише першу, як він подумав із прикрістю, з майбутньої безлічі її подібних — між командою й охоронцями. Причиною сутички стала необхідність раз і назавжди, тобто до кінця плавання, визначити, де пасажери можуть ходити вільно, а де мусять за можливості не з'являтися, щоб не плутатися в матросів під ногами. Розв'язавши цей конфлікт (демаркаційну лінію провели біля середньої щогли: корма, за винятком помосту, відходила «сухопутним щурам», ніс — «водяним»), майор засперечався з капітаном, який уперто твердив, що вітер досі їм не сприяє. Не помічаючи натяків на потребу грошової компенсації в обмін на ризик, якого начебто зазнає судно, Гріффіт тримався свого. Він без угаву закликав благословіння Аллаха — бо ж чи не Всевишній тримає в руках лоді мандрівників незалежно від напрямку вітру? То чому б не покласти на божественну милість? Зараз, негайно? Нарешті, і цей бастіон викинув білий прапор: дагабія хитнулась і під лайку й застережні вигуки команди плавно відійшла від пристані. Цієї короткої миті майор знову сповна пережив усю солодкість очікування пригоди, що спалахнула в його серці падаючою зіркою. Ставши біля борту, він махнув рукою спорожнілій пристані, не бентежачись тим, що ніхто, за винятком кількох портових гультьяїв, не вийшов на неї провести подорожніх.

— Добре, хоч теліпатиме не дуже,— сказав Міллз, що був схильним до морської хвороби й не соромився в цьому зізнатися.— Ну та спом'яніть моє слово, скоро й від Александрії до Хартума можна буде домахати, з вагону не виходячи. Гляди, й пультмани пустять. А по річці щоб плавали самі голоштанні гарапи з негритосами.

— Вантажі все одно вигідніше водою перевозити.

— Ага, арапів і вантажі,— інженер позіхнув.— Піду-но я з хлопцями в карти зіграю. Заодно перезнайомлюсь як слід з усіма. Ви зі мною, командире?

— Мабуть, не зараз. Треба ще дещо обговорити з містером Вітгемом.

— І то правда. Він же як — уперше в пустелі?

— Так.

— За такими тільки й дивись. Особливо, як вони командувать беруться. Був у нас один полковничок — ми якраз шукали воду, а він усе горлав, треба, мовляв, кидати це діло. А скільки там паровозу потім кожен раз цистерн тягти треба, так йому однаково. Ну і от якось...

— Я добре пам'ятаю цю історію, Міллзе,— перебив його Гріффіт, який справді не раз вислуховував у всіх подробицях епопею воєнних подвигів приятеля.— Послухайте, як почистите кишені товаришів по зброї, зазирніть теж у каюту — містер Вітгем щось говорив про підривні роботи.

— Так?! Справді? — пожвавився інженер.— І що там тре' буде розваляти?

— Подробиці мені невідомі. Але,— майор стишив голос,— ми веземо стільки динаміту, що Гай Фокс від радощів пустився б у танок. А свій дурнуватий порох викинув у Темзу¹.

— І певно, не скінчив би тоді танцями в петлі. Так, командире, старий добрий динаміт... чудова штука. Це вам не паскудство якесь типу лідиту. Надійний, наче скеля — коли вже торохне, так торохне. Головне його від спеки берегти і... Так, і правда, треба буде мені побазікати з нашим патроном.

— Саме так. Щоправда, дуже він полюбляє темнити.

— Звичайна річ. А ця Пейл що, правда з нами аж до кінця поїде?

— Так.

— І то добре.

Цілком задоволений почутим, Міллз попрямував до стрільців варті, що збавляли час за картами. Майор кинув ще один погляд на нільський берег, на фінікові пальми, що тремтіли у спекотному мареві, ніби фата-моргана, й каменоломні Турри, що вже по-

казалися попереду. Вітер надимав косі вітрила дагабії, такі схожі на крила велетенської комахи, хтось із матросів завів пісню, тужливо перелічуючи знадливі форми, багате вбрання та золоті прикраси своєї коханої. Останній вірш, що слугував чимось на зразок приспіву, підхопила половина команди й навіть, здається, хтось із варті. Їм вторували крики чайки, що наздоганяла човен, плескіт води, розітнутої штевнем.

Мандрівка розпочалась.

¹ Гай Фокс — один із учасників «Порохової змови», 1605 року намагався за допомогою порохової міни підірвати будівлю англійського парламенту.

Частина друга

ВЕЛИКИЙ ХАПІ

Хай поляже Зло, що готує пастку, знищити
мене прагнучи...

Єгипетська Книга Мертвих

Перехід Нілом на барці — найприємніший серед усіх видів подорожей на всьому Чорному континенті, за умови, що судно зроблене до ладу, а капітан знає свою справу. Але безтурботне збавляння часу — привілей пасажирів. Команда зазвичай мусить працювати, не покладаючи рук, адже вітер примхливий, а у фарватері достатньо мілин, знання яких, до речі, і є головним мірилом досвідченості реїса. Азам Ар-Раді проходив шлях від Каїра до Ваді-Гальфа не раз і докладно вивчив характер Нілу, однак і йому не завжди вдавалось під час низького стояння води уникати прикрих затримок. Бувало, підступний вихор заставляв зненацька матросів, і дагабія опинялася на мілині. Тоді темношкірі міцні нубійці стрибали в воду з канатами в руках, аби спільними зусиллями під акомпанемент пісень і сміху витягти судно на глибоку воду. Значно важче було, коли ходовий вітер стихав або змінювався на супротивний. Тоді треба було тягти судно за допомогою линви, що, втім, теж не викликало обурення, оскільки на Нілі вважалося ділом звичним. У давні часи, коли хедив вирушав угору річкою, його солдати їхали берегом, зганяючи місцевих фелаків, щоб ті тягли барку правителя супроти течії. Судно передавали від одного села до другого, ніби за естафетою. Тепер високі чини віддають перевагу пароплавам, що перетинають Єгипет за кілька днів. Дагабії потрібно більше часу, але неквапливість мандрівки анітрохи не дратувала Емріса Гріффіта. Втім, як і містера Вітгема. Якщо до відплиття баронет заявляв, що вітрильник — не найкраще судно в епоху пари й електрики, то тепер він більшу частину часу проводив на палубі в тіні накриття, із задоволенням споглядаючи прибережні пейзажі.

У прямо протилежний спосіб позначилося плавання Великою Рікою на гуморі міс Пейл. Радість, викликана відплиттям з остогидлого міста, невдовзі згасла, і вимушене безділля почало її гнітити. Зазвичай безжурна, вона стала дратівливою, майже не полишала каюти і трохи пожвавлювалася лише тоді, коли дагабія приставала до берега й пасажири діставали змогу

прогулятися по твердій землі. Доктор Ріваль, який виявився шанувальником шахів, намагався урізноманітнити дозвілля учасників експедиції, по черзі викликаючи їх на поєдинок, проте гра не викликала в міс Пейл зацікавлення. З поважним медиком у них навіть виникла суперечка — Елліс зауважила, що в Індії, де шахи й винайшли, ходи супроводжувалися киданням костей. Уже набагато пізніше Фортуні заборонили участь у поєдинках, і двобій за дошкою став прісним, нудним і далеким від життя. Рівалю сама думка додати нищого азарту в те, що він вважав шляхетним змаганням розуму, обурила до глибини душі. Зрештою компанію літньому лікареві складали по черзі містер Вітгем і Міллз, зрідка — Гріффіт. Проте єдиним серйозним супротивником для доктора виявився, хоч як це дивно, драгоман Хусам Ель-Малік. Старий єгиптянин, який насилу висловлювався французькою і ще гірше — англійською, досконало володів мовою гамбітів і міттельшпілів (хоча майор був упевнений, що той не чув подібних слів). Очевидно, провідник знаходив у грі невичерпне джерело насолоди, хоча кістляве, осмалене сонцем лице його завжди лишалося незворушним.

Наймані стрільці варті, серед яких не знайшлось любителів вишуканих інтелектуальних задовольень, нудьгували, як і міс Пейл, про що найкраще свідчили сварки, що спалахували раз у раз. Поза тим складнощі військового життя змушують навіть відчайдушних паливод певною мірою перейнятися мудрістю великого кондотьєра Фернандо д'Авалоса¹, який свого часу молив Бога послати йому «сто років війни і жодного дня битви». Регулярно отримувати платню без будь-якого ризику для життя — хіба це не найвища мрія легіонера? А під час плавання воєнні сутички обмежувалися самими лише чварами з командами інших барок через місце біля причалів. Подібні суперечки найчастіше легко розв'язувались завдяки фірману, який ставив на обов'язок підданцям хедива усіляко сприяти подорожнім. Цей чудодійний документ, яким майор Гріффіт передбачливо запасся в Каїрі, не приніс ніякої користі лише одного разу. На третій день плавання їхня барка зіткнулася з середнього розміру фелюкою, трохи її не перекинувши. Матроси постраждалого судна

¹ Фернандо (Ферранте) д'Авалос д'Аквіно д'Арагон (1489–1525) — знаменитий італійський кондотьєр.

в одну мить видерлися на палубу дагабії й підняли страшенний гвалт, переважаючи вимоги компенсації верескливими погрозами. У когось у руці навіть зблиснув ніж, але самий лише вигляд стрільців, що з похмурою рішучістю вхопилися за зброю, миттю змусив супротивника до втечі. Елліс, вискочивши на галас із каюти з клинком у руці, на своє неабияке розчарування встигла лиш побачити, як виблискували на сонці спина дитей Великої Ріки, що нажахано посипалися за борт.

Барка мандрівників, хоч рухалася без допомоги корабельних машин, піднімалася вгору течією швидше за орендовані туристами й любителями старожитностей вітрильники: її пасажирів не гаяли часу на огляд численних пам'яток. Піраміди Абу-Сіра, Саккари, Дахшура пропливали повз них, дістаючи щонайбільше мимобіжний погляд. Під час стоянок містер Віттем і міс Пейл теж не рвалися милуватися руїнами чи купувати сумнівної справжності дрібнички. Правду кажучи, до берега приставали здебільшого вночі — щоб дати відпочинок команді й не збиватися в темряві з фарватера. За сприятливого вітру відчаливали наступного ранку з першими променями сонця. Місцеві мешканці за давнім звичаєм зустрічали прибульців-ференджі доволі приязно, чому неабияк сприяла надія на щедрий бакшиш.

Одне слово, перебіг мандрівки вгору Нілом був звичайним і без якихось несподіванок.

Після відплиття з Каїра Гріффіт не заводив мови про кінцеву мету подорожі, гадаючи, що вже продемонстрував свою зацікавленість. Подальші розпитування можуть хіба що свідчити про нав'язливість і брак такту. Містер Віттем, як майор і передчував, сам, без принук заговорив про загадкове святилище. Через кілька днів, коли вони розсілись у кріслах на палубі, насолоджуючись заходом сонця над Нілом і добрим кларетом, баронет спитав:

— Чи не бувало так, що на дозвіллі ви міркували про сутність влади, приятелю? Про її межі та переваги?

Майор зробив ковток із вдумливим виглядом, хоча думки його насправді витали далеко, і неквапом відповів:

— Нечасто. Я ніколи особливо не прагнув владарювати.

— Ладен закласти останній гріш,— жваво озвався містер Віттем,— це неправда. Може, ви не бажаєте обійняти державну по-

саду або купатися в золоті, але кожній людині хочеться чимось володіти. А володіння — по суті і є влада.

— Якщо поглянути так...— Гріффіт байдуже знизав плечима.— Тоді скажу: мені ніколи не хотілося влади над людьми.

— І знову ви не зовсім маєте рацію. Навіть ті, кому не потрібна корона, мріють про незалежність. Вони не люблять наказувати, але й не хочуть підкорятися. Ох, свобода — найвеличніша цінність світу. Для всіх вона жадана, крім рабів за покликанням. Тільки свобода — та сама влада. Якщо на вас у дорозі нападуть розбійники, ви захочете відігнати їх пострілом-другим, аби зберегти свою свободу. І так виявите владу над ними — щоправда, доволі минущу й неповну. Владу, яку дає зброя і вміння нею користуватися.

— Ваша думка по-своєму цікава,— погодився Гріффіт.— Так, підкоритися вимогам розбійників, гадаю, мені б не сподобалось. Але найкраще було б з ними не зустрічатися.

— Що ж, абсолютна самотність дає свободу. Але вона сама по собі — тяжка ноша. Якою ж бачить свободу той, кому відлюдництво не під силу? Для нього свобода — можливість у всьому йти за власними бажаннями. А коли вони почнуть суперечити бажанням інших, мати достатньо влади, щоб домогтися здійснення своїх, а не чужих. Так перед кожною волелюбною особистістю постає вибір: або робінзонада, або підкорення інших.

Предмет дискусії майже повністю втратив для майора привабливість, коли він побачив, що на палубу вийшла Елліс Пейл. На жаль, вона знову була в кепському гуморі і, привітавши супутників коротким кивком, розмістилась на самоті біля борту, похмуро спостерігаючи за оголеними лавами Аравійських гір, що пропливали повз них. Гріффіт стримався від розчарованого зітхання і зібрався з думками, згадуючи останні слова містера Віттема.

— Я б сказав,— нарешті промовив він,— що така свобода зветься не владою, а зловживанням нею.

— Ні — це сутність влади,— заперечив баронет.— Усе інше — ціна, яку ми змушені платити, щоб насолоджуватися нею. Ніхто не вільний, але вищі трохи вільніші за нижчих. Вони можуть дозволити собі часом трохи свавілля.

— А як же справедливість і обов'язок перед співгромадянами? — поцікавився Гріффіт, жестом підкликаючи корабельного кока Яхмата, який ще й сьак-так виконував обов'язки стюарда.

— Усього лише красиві слова, приятелю. Їхня мета — дури-ти тих, хто піднявся, і втішати покірних. Влада, не обмежена ні чужим наглядом, ні будь-якими обов'язками — ось найбільша людська мрія. Особливої принадності надає їй те, що можна бути справедливим і милосердним... або не бути таким. Присвятити себе вдосконаленню людського суспільства чи пошуку насолод. Або по черзі то одному, то другому. А оскільки подібна розкіш недосяжна, лишається тільки вигукувати: не дуже й треба! Тобто складати панегірики обов'язку й тяжкій ноші відповідальності.

— Мушу вас попередити,— зауважив майор, і далі нишком спостерігаючи за міс Пейл,— філософія лібертинажу завжди викликала в мене нудьгу. Будьте ласкаві, не гайте часу на доведення відносності моралі. Навіть якщо заповіді справді не були накреслені на скрижалях, а винайдені грішними людьми, вони все одно корисні. Там,— він махнув рукою в бік півдня,— коли робиться спекотно, краще опинитися в лавах батальйону дисциплінованих солдатів, а не ледарів-нігілістів. Дурнів, які, мовляв, не визнають ніяких бісових законів і тиранії командирів. Так значно більше шансів лишитися живим.

— Е-е, я зовсім не збирався повторювати нудотні розумування Донасьєна де Сада. Але мушу сказати, ваші слова, приятелю, не суперечать моїй думці. Людям потрібні пута покори, щоб, допомагаючи одне одному, здобути сили, яких бракує кожному окремо. Якби фуззі¹ падали долілиць від одного вашого погляду, одного не висловленого вголос побажання, вам би не знадобились армії й генерали. Ви були б вільні й від ворожих підступів, і від наказів начальників, і від вимог союзників. Але груба сила — це ще не все. Лише хлопчисько вважає, що, коли в нього міцні кулаки, його найбільше шануватимуть на вулиці. Завоювати легко, втримати завойоване складніше. Проте найскладніше — уповні діставати задоволення від перемоги. Замість цього

¹ Фуззі (фуззі-вуззі, фаззі-ваззі) — приблизно перекладається як «кучерявий»: у кінці XIX — на початку XX ст. зневажлива назва африканців, насамперед суданців, зокрема племені хагендоа, примітною ознакою членів якого були складні зачіски.

доводиться наглядати, вчити, організовувати суспільні інститути, одним словом, кректати і згинатися під надсильним тягарем просвітництва.

Майор усміхнувся.

— Ну чому ж лише згинатися? Деякі губернатори віддалених колоній живуть справжнісінькими Немвродами. Насолоджуються собі перевагами свободи та влади.

— Але ідилії настає кінець, коли з метрополії прибуває ревізор. А якщо навіть ні, то й підкорений народ може завдати чимало клопоту. Змови, таємний опір... просте невігластво ледарів-робітників, чиновників-бовдурів, злодійкуватих управителів... Щоб завоювати, стане зброї, та щоби правити, потрібна обізнаність. Знати, хто виконує свої обов'язки, а хто ними нехтує, хто що задумав і до чого наміряється. Всесилля без усезнання варте небагато, якщо хочеш не лише винищувати.

— Кумедно, а я ж не так давно саме обговорював питання... обізнаності з одним нашим спільним знайомим.— Гріффіт також пригадав свою думку про те, що з представників Втраченої Раси вдалось би набрати чудових підглядачів. Він вирішив поки що притримати її і сказав лише: — Очевидно, знадобляться легіони шпигунів і донощиків.

— Вони можуть виявитись корисними, приятелю, та лише до певної межі. Хай шпигуни повсюди, вічно пильні, віддані та вправні. Вони ніколи не сплять і вчасно надсилають звіти... уявляєте, з якою кількістю донесень доведеться мати справу? Навіть вивчаючи їх зранку до ночі — а це втіха не велика — самому ніяк не впоратись. Знадобиться цілий штат помічників, але хто поручиться за їхню чесність і компетентність? Ні, людині не до снаги всезнання в чистому вигляді — вона просто захлинеється в потоках знання. Доведеться розділити його з кимось. А отже, розділити й владу.

— Тобто ми дійшли суперечності, яку неможливо розв'язати. Що ж, таке життя. Нічого не вдієш. Думаю, сама лише всемогутність — теж не так зле. Долати ворогів... як ви висловились? «Одним поглядом»?

— Саме так. Проте краще отримати і те, й друге. Що ж до нерозв'язної суперечності — все не так безнадійно. Якщо тільки нам удасться підкорити собі силу відомого вам святилища.

Гріффіт випростався в кріслі, відірвавшись від спостережень за Елліс Пейл, і витріщився на баронета.

— Справді? Божественні всемогутність і всезнання? Так, цей приз скромним не назвеш.

— Насправді йдеться не про божественні атрибути. Не всемогутність — величезна сила. Не всезнання — доступ до непомисленної скарбниці знань. І найголовніше — ними немає потреби ділитися з помічниками.

— Сила і знання? — іронічно зауважив Гріффіт. — І в якому, так би мовити, пакуванні вони зберігаються? Окультних манускриптів часів Атлантиди? Алхімічних рецептів Філософського Камня й Негасимого Полум'я?

— Та ні, приятелю, ніяких рецептів. Боюсь, я погано надаюся для того, щоб дистилювати Великий Магістеріум у підвалі похмурого замку. До того ж Lapis Philosophorum насправді вже дуже давно відкрито. І ось якраз один із його різновидів. — І з цими словами містер Вітгем підняв келих, процідивши сонячне світло крізь пурпур вина.

Майор усміхнувся, даючи зрозуміти, що оцінив жарт, хай навіть він і не новий, і попросив пояснень.

— Почну здалеку, — сказав баронет. — Бачте, приятелю, відтоді як людина навчилася виготовляти знаряддя праці, вона мріяла наділити їх думками й волею. Звичайно, рабськи йому покійною. І недавні успіхи математики дозволяють припустити, що таке можливо. Ви часом не знайомі з теоріями Лейбніца?

— На жаль, ні. На філософію вічно бракує часу.

— Зараз, приятелю, нас більше цікавлять його математичні дослідження. Згідно з деякими з його теорій, будь-яке явище, будь-яку думку можна звести до математичного обчислення. А обчислення підвладні машинам — Лейбніц навіть удосконалив арифмометр, який, звісно, мислити не навчився, зате непогано давав собі раду з простими підрахунками. Не будемо заглиблюватись в історію, згадаймо лише напролюд цікаві роботи нашої гідної захвату «Королеви Паралелограмів» — графині Лавлейс, доньки місис Байрон, про яку ви, без сумніву, багато чули... Ні? Дуже шкода. Відповідно до них, машина може бути наділена пам'яттю й такою собі подобою розуму. Графиня вдало порівняла «аналітичний двигун Беббіджа» із ткацьким вер-

статом Жаккара¹. Ви ж знайомі хоча б з улаштуванням машини Беббіджа²?

— Боюсь, мої зацікавлення лежать в іншій царині, — вкотре змушений був визнати своє невігластво Гріффіт.

— Прикро. Боюсь, так вам складніше буде зрозуміти суть «обчислення висловлювань» і повірити, що, раз машина може ткати візерунок і розв'язувати математичні задачі, їй стане розуму й на більше. Розуміти людську мову, воювати, шпигувати, збирати відомості, а головне, сортувати та впорядковувати їх.

— Машина-шпигун, що розмовляє, як людина? Схоже на казку. Я чув, звісно, про автомати, але вся їхня мисленнєва діяльність — суцільний обман. Як той механічний турок-шахіст, за якого грала схована всередині всієї цієї хитрої конструкції людина.

— Так, шахраїв завжди вистачало. Але думкам винахідників усе одно невідомі перепони. Ми вже навчилися записувати звук за допомогою фонографів, з часом неодмінно з'явиться винахід, який зможе розбирати значення слів. І він не плестиме змов, не проситиме нічого взамін, крім незначного ремонту час від часу. Ви можете уявити, як ткацькі верстати влаштовують страйк?

— Чому б і ні? Верстати Жаккара бунту не піднімуть, але ваші фантастичні машини, може бути, виявляться... достатньо розумними для цього. Адже розуму властиві бажання. Я читав надзвичайно цікавий роман, називався він, якщо мені пам'ять не зраджує, «Ignis». Там були описані такі собі механічні створіння, якими замінили шахтарів під час страйку. Так от, спершу ці механізми — здається, вони звались «атмофітами», бо працювали на стиснутому повітрі, — справді відзначалися відданістю людям. Та потім збунтувалися, влаштували розгاردіаш і пиятику — замість спиртного вони споживали електрику з лейденських банок. А одразу після оргії мали намір підкорити людство.

¹ Верстат Жаккара — ткацький верстат із програмним управлінням, розроблений Жозефом Марі Жаккаром (1752–1834) 1808 року; програму, що визначала візерунок на тканині, вводили за допомогою металевих перфокарт.

² Машина Беббіджа — англійський математик Чарлз Беббідж (1791–1871) розробив кілька проектів механічних обчислювальних машин, зокрема «аналітичної машини» — прообразу комп'ютера.

— Напевно, приятелю, це дуже гідний літературний твір,— усміхнувся містер Вітгем.— Але на ділі бунту не станеться. Я сказав, що машина може мати «певну подобу розуму». Всього лише подобу — людині не запалити в мертвій матерії божественної іскри. А без справжнього розуму немає почуттів, без почуттів — бажань. Отже, немає й причини для заколоту.

— І що ж, ви стверджуєте, що в суданському підземеллі чекає наготові ціла армія автоматів, створених давньоєгипетським генієм-винахідником? Так, із цієї історії міг би вийти ще один гідний літературний твір. Щоправда, в легкому жанрі...

— Згоден, така ідея надто неправдоподібна. На ділі ніякий геній давнього світу, звісно ж, не зміг би сам створити автомат, наділений життям. Таке відкриття визначається загальним розвитком наук. Усі ці безумні вчені з книжок не зуміли б дуже обігнати свій час. У Капітана Немо ще можна повірити — з певними застереженнями. Але в пана Синтеза¹, який має намір зірвати планету з орбіти... тут уже, вибачайте, казка й нічого більшого. Тому мене, до речі, насмішили ваші слова щодо Філософського Камея. Наукове знання швидко старіє. Те, що було великою таїною минулого, зараз не більш як торішній сніг. Та от якщо тільки... як вам така думка: раптом наша цивілізація не першою підкорила вершини просвіти? Якщо в глибинах минулого ховаються й інші, вищі за неї?

Матроси вкотре вирішили віддати належне мистецтву хорошого співу, і майор подумав, що в автоматів має бути принаймні одна беззаперечна перевага перед живими робітниками: вони не стануть джерелом таких гнітючих звуків.

— Я сказав би, ідея не нова,— мовив він, трохи підвищивши голос.— У катастрофістів чимало послідовників. А проте досі не знайдено жодних слідів такої цивілізації. Ми розкопуємо кістки ящерів, що жили мільйони років тому, але поки що не знайшли жодного доісторичного паровоза.

— Не поспішайте, приятелю, не поспішайте. Невже ви вважаєте паровоз вінцем технічної думки? Або метушню наших міст — жаданим раєм на землі? Мені здається, позбавлені механізмами від необхідності працювати, здатні швидше за птахів

¹ «Таємниці пана Синтеза» (1888) — науково-фантастичний роман Луї Буссенара (1847–1910).

пересуватися над землею на повітряних суднах, люди стануть як боги... і виберуть зовсім інший спосіб життя. Де-небудь на лоні природи на схилах Олімпу або в Едемському саду. А потім війна, яку вели за допомогою зброї настільки руйнівної, що ми й уявити собі не можемо, або жахлива природна катастрофа стерли з лиця землі всі сліди цього пасторального суспільства.

— Але мусить хоч щось залишитись. Хай би одне з тих повітряних суден. Уламки якогось верстата, руїни, зрештою. Не хочете ж ви мене переконати, що всі творіння стародавніх механіків обернулись на тлін? Окрім певної кількості схованих у суданському підземеллі механізмів?

— Почнімо з того, що ці «атмофіти» нині сховані зовсім не там. Вони — скрізь. Навіть зараз вони ближче, ніж ви можете собі уявити. Мало того, вони готові до дії, як сотні тисяч років тому. Просто ми їх не помічаємо, не можемо розпізнати.

Майор запитально звів брову.

— Як же так? Вони що, невидимі? Чи ховаються в підземних тунелях подібно до Втраченої Раси? Це пояснило б, як вона виявилася вплутаною в цю історію...

— Знову не влучили, приятелю,— перебив його Вітгем.— Правду кажучи, це такі найтемніше місце манускрипту. Стародавньому авторові нелегко описувати розумні машини. Він же навіть рухливих лялечок Герона не бачив — усі знання свої черпав хіба що з «Іліади». Є там кілька натхненних пасажів про металевих прислужників Гефеста. Наскільки я зрозумів із документа, машини зовсім не ховаються під землею. Вся річ у тім, що в міру вдосконалення вони ставали меншими й меншими. «Стали подібними до крихітних комах», а потім і взагалі так здрібніли, що око не в змозі розгледіти їх. Навіть крізь новітні мікроскопи.

— Боюсь, мені це зрозуміти не простіше, ніж вашому елліну. Навіщо потрібне таке зменшення в розмірах? Хіба кузьки зможуть хоч щось зробити?

— Не так уже мало,— баронет махнув рукою, трохи не розливши вино з келиха.— У нашій уяві ми малюємо майбутнє царством гігантів. Механічним Бробдінгнегом¹. Пароплави — ніби

¹ Бробдінггет — країна велетнів у «Мандрах Гуллівера» Джонатана Свіфта.

плавучі острови, заводи завбільшки як міста, будівлі поверхів із сорок заввишки... а над усім цим — дирижаблі з прогулянковими палубами, не коротшими за Італійський бульвар. І так само переповнені змуждженіми жевжиками.

Містер Віттем скривив губи у зневажливій гримасі, нітрохи не захоплений картиною, яку сам намалював.

— Я б сказав, приятелю, що в цьому прекрасному царстві майбуття якраз людина перетвориться на нікчемну кузьку. На жалюгідного паразита сталевих велетнів. Або весь час такою почуватиметься. Та й користі від велетнів часом — як від ведмеда в танці. А от карлики всюдисущі, і якщо один не в змозі впоратися зі справою, то йому прийде на поміч другий, третій, четвертий... візьміть до уваги таке міркування: хоч би яким грізним був лев чи тигр, влучний постріл легко покладе край цій загрозі. Та спробуйте лише зупинити юрмище бродячих африканських мурах. Або візьмімо восьму кару єгипетську — хмару сарани. А до того ж від гігантських ящерів, яких ви були такі ласкаві згадати, лишилися самі кістки. А мурахи живуть і благоденствують до сьогодні. І при тому вони по-своєму геть не дурні — нашим архітекторам не завадило б у них повчитися. Терміти зводять собі будинки, у тіні яких відпочивають слони. А що збудували самі слони?

— Отже, механічні мурахи?

— Так, але дрібніші. Менші, ніж бацили, навіть, напевно, менші за корпускул. У своїх дослідженнях давні люди дійшли аж до першооснов матерії й речовини. Там, у світі молекул, вони поселили своїх мініатюрних механічних слуг. Не уявляю навіть, як це було зроблено... знаю лише, що крихітки-«атмофіти» тісно пов'язані з водою. Тож можна звати їх «гідритами».

— З якою саме водою?

— З будь-якою.

Відставивши келих, баронет підсмикнув манжети, налив у піалу китайської порцеляни трохи охолодженої річкової води, і промовив кілька незрозумілих слів, супроводжуючи їх швидкими жестами. Відблиски затанцювали на схвильованій поверхні, вода зібралася в стовпчик, піднялася над порцеляновим краєм і завмерла, ніби змія стала на хвіст, у найбезсоромніший спосіб ігноруючи закон усесвітнього тяжіння. Нове слово — і вона поверну-

лась на дно посудини. В обличчя Гріффіту війнуло жаром, а рідина в одну мить замерзла під акомпанемент негучного тріскотіння. Потім лід із такою самою нечуваною стрімкістю розтанув.

— Це — найпростіше, — зауважив містер Віттем. — Але вас, сподіваюся, переконує?

— Неймовірно, — озвався майор, якому після недавніх подій виявилось дещо легше зберегти холонокровність, ніж, скажімо, за місяць-другий до того. — Як вам вдалася ця штука?

— Не мені, приятелю. Те, що ви бачили, — робота невидимих механізмів. Мені необхідно було лише віддати їм наказ.

Ніби охоплений раптовим нападом люті, баронет відштовхнув піалу й, насупившись, поглянув на співрозмовника.

— Їм доступно більше. Значно більше. Треба лише вміти наказати. Самі розумієте, у таких крихітних машин не може бути важелів і перемикачів. Та якщо вони розуміють людську мову, то команди можна просто вимовляти вголос. На жаль, мову творців давно забуто — лишилися самі уривки, розсіяні у древніх текстах. Ось вам відповідь, приятелю. Що у святилищі? Машини? Гідрити? Ні, там зберігаються настанови, як машинами керувати. А самі машини... ану, скажіть мені, де міститься вода?

— М-м-м... у морі? Річках? — відчуваючи підступ за вдаваною простотою питання, нерішуче промовив Гріффіт.

— Не лише. Вода повсюди. У хмарах, у парі, що витає в повітрі... всередині нашого тіла. Скрізь, де є життя. Або ж, точніше, життя існує лише там, де є вода.

— Заждіть, ви хочете сказати, що в мені теж...

— Теж є гідрити... «гідрити» — справді, вдала назва! Так, мільярди гідритів. Може, трильйони. Вони — скрізь, від них не сховатися, їх не винищити, їм не можна протистояти. Треба лише навчитися вимовляти правильні накази. І я дізнаюся, як це робити!

Після короткої мовчанки баронет додав:

— Тепер ви розумієте, чому ті, хто побував у святилищі раніше, не розуміли, що треба шукати. Вони були нерозумними, неосвіченими — їм діставалися жалюгідні крихти. Декому й того вистачало, аби здобути славу великих магів і алхіміків. Може, пам'ятаєте легенду про фараона Снефру і жерця чудотворця? Вона ж хоч, гадаю, належить до кола ваших інтересів, приятелю?

— Звісно. Мова про «папірус Весткар»¹? Так, жрець Джадеманх витворяв із водою Нілу щось на зразок вашої... бурі у склянці.

— Якщо не він сам, то хтось із його попередників відвідав святилище. Не дарма єгиптяни так шанували великого Себека, бога-крокодила, повелителя вод. Зараз історики твердять, що вклонялись йому через сезонні розливи Нілу, які збагачували поля мулом. Але в міфі кожний символ рідко має лише одне значення. А можна ще пригадати й воду, що оберталась на кров, і як розступилися хвилі Червоного моря... хоча сам я не схильний приписувати Чудеса Господні таємній науці, але хто знає, як воно було насправді.

Баронет побожно звів очі д'горі, усміхнувся і клацнув пальцями, щоб йому налили ще кларету.

— Гідрити щосекунди руйнуються сотнями тисяч, але ті, що лишаються, якщо вірити нашому манускрипту, негайно їх лагодять або створюють нові без спеціальних розпоряджень. Тисячоліття за тисячоліттям. Зараз вони так само численні й готові до дії, як у часи Фламеля, Гермеса Трисмегіста чи Соломона. Камінь і метал пожирає ерозія, й лише життя тріумфує вічно — йому властиво оновлюватись. Тому стародавні творці наділили свої винаходи цією властивістю. Властивістю самого життя.

Гріффіт поміркував іще трохи над почутим і похитав головою:

— Ні, знаєте, це вже занадто... надто неймовірно.

— Е, приятелю,— поблажливо відказав баронет.— Не так давно люди не вірили в бактерій. В електрику. В атоми.

— Це інша річ.

— Аж ніяк, гідрити — такий самий продукт наукової думки, як термічний двигун Рудольфа Дізеля.

— І все ж...

— Та ще б пак! Я ж казала, він не слухатиме, ні.— Міс Пейл скористалася моментом, щоб непомітно наблизитися до захоплених бесідою супутників. Майор уже припинив зважати на її звичку безгучно виростати за спиною, хоч першим часом, було, здригався від несподіванки.

— Але ж, Елліс, крихітні, наділені життям механізми, що тисячі років плавають у калюжах,— погодьтеся, це нонсенс.

— Не погоджусь. Перш ніж ми дістанемося місця призначення, ти побачиш іще дивніші речі. Чи повіриш ти в них? Або чекатимеш, поки вони торохнуть тебе по голові, як яблуко того балакуна Ньютона?

— Щойно побачу таке на власні очі, моя люба міс Пейл, можете не сумніватися, що повірю.

— Чула я таке. І чула, як потім побачене називали маною. Галюцинацією. Гіпнотичним навіюванням. Ну та, погляньмо, може, ти кращий за інших. Цього вечора у нас довга зупинка, так?

— Так, у Бені-суеф,— озвався майор.

— Добре. Просто чудово. Тут померти від безділля й пустих розмов недовго. Хіба що... ні...

Вона труснула головою, ніби відганяючи набридливу думку.

— Я буду у своїй каюті. Якщо раптом засну, розбудите, як пристанемо до берега.

— Звичайно,— поквапився запевнити Гріффіт.— Не турбуйтеся.

— Я й не думала.

Знову всідаючись за стіл, містер Віттем сказав, ніби відповідаючи на невисловлене питання:

— Не знаю, що насправді вам здається більш дивовижним, а що менш, але в одному наша амазонка має рацію: хто не готовий повірити, того не переконати. А ви готові, майоре?

— А ви не маєте в запасі кращих викрутасів з водою?

— Що б вам хотілося побачити? Перетворення неблагородних металів на золото? Коли вже ви згадали Філософський Камінь.

— Таке можливо?

— Так. Трансмутація металів гідритам цілком доступна, хоча забирає багато часу: щоб перетворити залізний цвях на золотий, потрібно півтора місяці. Але мені відомо, як наказати їм здійснити це.

— Це ж треба! — недовірливо промовив Гріффіт.— Тоді нащо взагалі шукати якесь святилище? Хіба золото — не найкращий шлях до могутності?

Із виразом величної зневаги філософа-стоїка баронет відмахнувся від його слів.

¹ «Папірус Весткар» зараз належить до колекції Берлінського музею єгипетського мистецтва.

— Е ні, приятелю. Хіба не про це ми говорили? Влада грошей неповноцінна, і я не маю наміру нею обмежуватись. Хай навіть ризикуючи скрутити собі в'язи дорогою до чогось видатнішого.

— Може, і ваша правда,— сказав Гріффіт і процитував почутий у дитинстві від матері (до свого заміжжя вона мешкала в Петербурзі) вірш модного російського поета, у міру своїх здібностей переклавши його англійською:

«Все моє»,— сказало злато;

«Все моє»,— сказав булат.

«Все куплю»,— сказало злато;

«Все візьму»,— сказав булат.

— Хоча краще, звісно, коли меч охороняє власника золота,— завершив він.

— Саме так, приятелю. Але перетворення металів — ніщо в порівнянні з процесом алхімізації плоті. Ця справа значно складніша, але і її гідрити цілком можуть здійснити. У манускрипті були якісь натяки на перетворення людського організму. Зміну діяльності залоз, природної спадковості клітин, зцілення ран і усунення вад...

— ...здобуття ангельської духовної природи,— підхопив Гріффіт.— І в підсумку вознесіння, якщо я не помиляюсь.

— Я розумію під переродженням не зовсім те саме, що філософи минулого. Сумніваюся, що гідритам до снаги дати людям духовну досконалість. А от живу матерію вони перекроюють у щонайбільш неймовірний спосіб. Можуть наділити тіло не лише здоров'ям, а й великою силою, гнучкістю, рухливістю. Знаєте, я не виключаю, що своєю появою на світ Втрачені завдячують саме гідритам. Припустімо, автоматам дано змінювати подобу живого організму... тепер уявімо лишень, що такі зміни передаються їхнім нащадкам — ось вам і не врахований Дарвіном шлях появи незвичайних гібридів. Зокрема й наділених розумом. Якщо вже ми заговорили про фантастичні романи, то я нагадаю вам ще один — «Острів доктора Моро» того журналіста... Веллса. З ним ви не знайомі? Там ідеться про такого собі вівісектора, що перетворює тварин на подобу людей. Звісно ж,

скальпель хірурга — знаряддя надто грубе. А ось руки гідритів — чи те, що їм замінює руки,— зовсім ні.

— Напівлюди-напівзвірі? Але навіщо давнім винахідникам знадобилася така бридота?

— Не уявляю собі. У манускрипті ні про що подібне не сказано — усе це лише мої здогади. Міс Пейл зі мною не згодна, але ніякої розумної теорії навзамін моєї запропонувати не може. Її голова щерть забита поганськими забобонами.

— Що ж, усяке може бути,— з сумнівом промовив Гріффіт.— Якщо гідрити справді існують і їм таке підвладне, це багато що пояснило б. Однак перевірити істинність вашої гіпотези неможливо, адже так?

— Так, поки що. Але якщо нам пощастить, ми дізнаємося, чи вона правдива. Гідрити не лише збирають знання, а й зберігають його. Тисячі років мало не повного всезнання в межах усієї Землі. Небагато вдасться придумати запитань, на які вони не в змозі були б відповісти. Я не знаю, що замінює їм душу — ймовірно, щось на зразок голлерітових карт¹. Але вони нічого не забувають... знов-таки, якщо вірити авторові манускрипту.— Баронет зітхнув.— Автомати здатні зберігати інформацію вічно. Навіть якось упорядкувати її. Але не забувайте, вони — не люди і не здатні навчатися. І найскладнішій машині ніяк не відгадати, чого від неї хочуть господарі, поки ті за допомогою доступних їй слів не віддадуть накази. Визначені й чіткі накази — як натискання на важіль. Творці водночас передбачили певні обмеження, щоб слова звичайної бесіди не оберталися прямими наказами. Для цього придумали особливі мовленнєві формули й жести, що передують словам, які запускають механізми. До того ж у такий спосіб було обмежено владу «негідних і недостатньо мудрих». Так лікування

¹ Карта Голлеріта (Hollerith card) — те саме, що й перфокарта. Названа за прізвищем американського інженера Германа Голлеріта (1860–1929), що розробив перший статистичний табулятор із метою прискорити обробку результатів перепису населення, який проводили в США 1890 р. Сама ідея використовувати для підсумовування інформації перфокарти належала Джонові Біллінгсу. Голлеріт заснував фірму, яка займалася розробкою та продажем табулюючих систем, а 1924 року (після низки змін) перетворилася на всім тепер відому корпорацію IBM.

й необхідну допомогу міг дістати кожен, а от перетворюють автомати на страхітливую руйнівну зброю особливі умовні слова, відомі лише обраним.

— Але ж рано чи пізно всі таємниці виходять на поверхню.

— Без сумніву. Часом я думаю, чи не стала причиною зникнення стародавнього народу боротьба між «гідними» і «негідними», яким стали відомі секрети? Гідрити здатні не лише створювати, а й знищувати, розкладати субстанції на першоелементи, тобто обертати майже на ніщо. Хоча через що могли розпочатися війни в країні, яка не знала голоду, злиднів, забобонів — вище від мого розуміння.

Майор стиха розсміявся і надпив вина.

— Гадаю, був ворог, від якого не рятує велика могутність. Навпаки, за таких умов він робиться лише сильнішим.

— Що це за ворог? — поблажливо поцікавився баронет.

— Нудьга. Смертельна нудьга.

— Та ну, приятелю, це ж смішно. Повірте, я бачив і пересичених різноманіттям, і втомлених монотонністю життя. Їм просто бракує уяви. А більшість і взагалі дурні як пень. Які в них бажання? Карти, розпуста й задоволення дріб'язкового марносластва. Але навіть вони часто всього лише зображують байдужість. Розумієте, набагато приємніше сказати, що не бачиш нічого цікавого у справі, на яку просто не можеш зважитись. Або ж здійснити яку тобі не по кишені. Оце вже ні, вибачайте, я не спинюсь, поки справді не доп'ю чашу до дна. А якщо ми вирвемо у святилища його таємниці, дно завидніше нескоро.— Баронет мрійливо усміхнувся.— Я створюватиму прекрасні міста у хащах і здійму дикі скелі в містах, я зберу всі витвори мистецтва, які є і які були, та лишилися тільки в механічній пам'яті гідритів. Я скуштую на смак усе прекрасне — і все жахливе та заборонене. Навіть якщо мені доведеться виволокти зі сховків на світло нічних почвар — найгірших серед Утрачених.

— Грандіозні плани,— урвав його Гріффіт. Він зрозумів, що дай патронові волю, і доведеться вислуховувати його химери годинами.— Боюсь, якщо сказане вами про могутність гідритів правда — у чому я, вже вибачте, все ще сумніваюсь,— ви на своєму досвіді дізнаєтеся, хто з нас має слухність. І швидше,

ніж думаєте. Ваша чаша задоволень виявиться зовсім не такою глибокою. Утім, розкриймо спершу таємниці святилища, а там вирішимо, до чого їх застосувати. Кожному дню — свої турботи, еге ж?

— Оце вже точно,— сердито відповів містер Віттем, блискучно повертаючись із небес на тлінну землю.— А до того часу ви хоч би прийміть за факт існування мікроскопічних автоматів. І надалі беріть за основу його безсумнівність.

— Я спробую. Я й так дуже багато вже був змушений прийняти на віру...

Знизавши плечима, баронет пробурмотів щось несхвальне і відвернувся, даючи зрозуміти, що не має наміру продовжувати розмову. Принаймні доти, доки містер Емріс Гріффіт не розкається у своїх помилках. Майора його рішення цілком улаштувало — він уже отримав достатньо поживи для роздумів.

* * *

Бені-Сует — скупчення жалюгідних халабуд, над якими височіють дві будівлі більш-менш пристойного вигляду: мечеть і старі казарми. Окрім переліченого, нічого примітного в околиці не знайти, і туристи якщо й зазирали сюди, то хіба для того, щоб поповнити припаси. З цієї причини містер Віттем вирішив узагалі не сходити на берег під час стоянки. Доктор Ріваль узяв із нього приклад, зазначивши, що «в такій дірі, якщо ви дозволите мені висловлюватися прямо, цивілізованій людині робити нема чого».

Майор ані на секунду не пошкодував, що двоє поважних джентльменів не склали йому компанії — він хотів спокійно обдумати слова містера баронета. На жаль, здійснити цей задум не вдалося. Оскільки наближалася ніч, а відчалити збиралися ще до світанку, довелося негайно розпочати перемовини про купівлю свіжого харчу, а вони несподівано затяглися.

Міс Пейл зійшла на берег, але заявила, що торгівля її не цікавить і хай нею займається той, до чийх обов'язків вона належить. Тобто провідник експедиції Емріс Г'юел Гріффіт. Висловившись

у такому дусі, спартанка вирушила оглянути околиці в супроводі двох стрільців — єгиптянина Ісмаїла і росіянина Малевського. Пропозицію Міллза приєднатися до почесної варті вона з усмішкою, але твердо відхилила.

Інженер усю дорогу виявляв — на майорову думку, надто вже енергійно — знаки уваги їхній попутниці. Досі без успіху — однак, привчений роботою у віддалених колоніях до наполегливості, він не квапився знімати облогу. Ось і цього разу не показав зажури, а сумирно визнав услід за майором варту з двох стрільців цілком достатньою для такого спокійного місця.

Коли сонце впало за обрій і настала пора «*inter canem et lupum*»¹, Гріффіт за підтримки досвідченого драгомана Ель-Маліка нарешті завершив усі торгові операції. У супроводі інженера він повернувся до причалу, де, на свій подив, знайшов обох охоронців міс Пейл: у компанії двох товаришів вони захоплено грали в кості з якимись місцевими голодранцями. На питання, куди поділася їхня підопічна, Ісмаїл байдужно відповів, що та відіслала варту, бажаючи насолодитись самотністю.

— А ви оце, значить, так просто й забрались? — обурився інженер.

— Малеш,— ліниво протягнув єгиптянин одне з таких любих арабам слівцець, яке в цьому випадку можна перекласти як «дрібниці».— Чого тут боятися?

Розлючений легковажною відповіддю, Міллз вилаявся і копнув Ісмаїла. Єгиптянин підхопився, вигукуючи щось злісне і водночас, здається, намагаючись виправдатись. Майор заступатися за нього не став. Нехай міс Пейл здатна захистити себе краще за багатьох учасників цієї експедиції, усе одно дозволяти їй вештатися самотою проти ночі не варто було.

— Куди вона пішла? — спитав він, не марнуючи слів на те, аби шпетити вартівників за недбалість.

Ісмаїл тицьнув пальцем на північ, і Гріффіт з Міллзом поквапились у вказаному напрямку. Проминувши хатини, мешканці яких уже готувалися до спочинку, друзі розділились. Міллз попростував уздовж краю води, а майор рушив у глиб суходолу. Напружуючи зір у густих сутінках, Гріффіт невдовзі побачив

самотню струнку фігурку, що промайнула на краю плантації цукрової тростини. Чи була це їхня супутниця? Першої миті майор хотів гукнути Елліс на ім'я або покликати Міллза, але потім передумав. На берег опустилась пронизана скрекотом комах вечірня тиша, й порушувати її раптом здалось йому необачним.

Наступної миті амазонка — якщо то справді була вона — зникла за суцільною стіною тростинових стебел.

Гріффіт наддав ходи й опинився на краю плантації хіба на півхвилини пізніше, однак цього цілком вистачило, аби таємнича постать зникла з очей. Дванадцятифутові стебла стояли так щільно, що коли там заचाїться людина, можна було пройти за два кроки від неї й не помітити. А проте густота насаджень могла посприяти і переслідувачу: там, де хтось пробирався крізь зарості, лишався добре помітний слід.

Нічна сутінь громадиться в заростях — пригасле світло висрібнює вгорі листя, а в їхньому затінку темрява вже вступає у свої права. Гріффіт устиг пройти хіба з десяток кроків, перш ніж усвідомив необачність свого вчинку. Цукрової тростини в Єгипті вирощували дедалі менше: бавовна — таке ім'я нового божества, яке шанують на берегах Великої Ріки. І все ж плантація в Бені-Суеф хоч і почала занепадати, поки що лишалась доволі просторою. Якби її пів ночі прочісувало десятеро людей, вони могли б так нічого й не знайти. Навіть при світлі ліхтарів пошуки здавалися справою безнадійною, а майор же не захопив ніякого світильника.

Гріффіт завмер на місці, вслухаючись у шелест листя, і вже майже зібрався покликати амазонку на повен голос, аж раптом до нього долинули хрускіт і постукування стебел одне об одне — хтось пробирався крізь плантацію. Джерело звуку наблизилося, потім неподалік з'явилося ще одне. Незабаром невідомі, залишаючись невидимими за стіною зелені, зійшлися.

З нестерпною повільністю — щоб тільки не видати своєї присутності — майор трохи просунувся вперед і незабаром зумів розчути притишені голоси людей, схованих у заростях. Один, безперечно, належав міс Пейл, другий йому раніше чути не випадало.

— І вітер приносить що ти? — запитувала амазонка своєю жахливою арабською.

¹ *Inter canem et lupum* (лат. «між псом і вовком») — час сутінок.

Мова іншого — судячи з усього чоловіка — була значно правильнішою, хоча лише трохи нагадувала класичну арабську, яку в Єгипті взагалі почуєш нечасто.

— Різні вісті до нас долітають. Невідомо мені, до яких бажала б ти схилити слух свій.

— Казати.

— Що ж стане нагородою мені? — голос незнайомця зробився вкрадливим. — Крапля крові твоєї, крихта плоті або ж частинка твоєї душі?

— Нахабство. Брати це. І дякувати, відпускаю ти цілий.

— О, Білий Вогонь — гідна плата. Так, дійшло до мене, що якісь ференджі навчилися добувати його з руд не гірше за скельний народ...

— Годі.

— Як забажаєш. — Невідомий помовчав. — Чутки про вашу подорож розлетілися широко. Великий загін наступає вам на п'яти, а є й такі, хто може виступити вам назустріч, хай і не знаю я, на що стане їм духу. Не кожен кине виклик Ристі Несамовитій, Ристі, що ввійшла до брами Колуд, коли ще...

— Годі. Хто шукати ми? Людини? Гани?

— Ті й інші, як кажуть.

— Я знати це.

— Тоді запас моїх звісток вичерпано. І ще: хтось старий і сильний в Міср Ель-Кахира хоче перемоги твого ворога. Будь обачна.

— Ісандред?

— Ні, не з їхнього кола.

— Хто?

— Я повідав тобі все, що знаю.

— Чекати поки чи повернути напасти? — наче розмірковуючи, вголос промовила Елліс.

Її співрозмовник дивно хрипкувато розсміявся і відповів голосом, сповненим фальшивої покористі:

— Чи ж мені давати поради в такій справі? Давно відгоріла моя остання битва, та й у дні розквіту нашої слави не рівнятися було мені з тобою.

— Годі, — відрізала Елліс. — Іти я.

— Доброї дороги. Хай стоїть вічно удача за твоїм правим плечем, — пролунала глузлива відповідь.

Шум кроків і листяний шелест повідомили, що один зі співрозмовників попрямував у глибоку плантацію. Другий рушив у протилежному напрямку.

Майор ладен був закластися, що «другий» — насправді «друга». Міс Елліс Пейл неквапом поверталася до причалів, але після всього почутого він втратив будь-яке бажання гукати її. Навпаки — сів навпочіпки і завмер, нерухомий і мовчазний, як камінь. Від землі, угноєної нільським мулом, здіймався важкий, дурманний дух, а в шепоті листя раз у раз вчувалися звуки ворожих кроків, і майор подумав, що друга його помилка — всупереч порадам Елліс залишити подаровану шаблю на барці. В очередах, де неможливо прицілитися й за десять кроків, від неї більше користі, ніж від револьвера.

Тим часом легкі кроки амазонки наблизились, і якоїсь миті йому вчулося зовсім поряд колихання сріблястих китиць, що увінчують очеретяні стебла. Гріффіт затамував подих, гадаючи, що за секунду його викриють, але міс Пейл пройшла повз нього. Майор терпляче вичекав і рушив услід. Уже біля краю плантації він затримався, намагаючись зрозуміти, чи не чатують на нього зовні, але зробилося вже так темно, що тільки людина з надзвичайним зором, як у Елліс, могла що-небудь розгледіти. Зволікати далі Гріффіт не став, побоюючись, що надто тривалу відсутність буде помічено, і відразу попростував туди, де була пришвартована дагабія. Там, біля берега, він побачив міс Пейл, яка спокійно перемовлялася з Ель-Маліком і місцевим старостою. Незабаром з'явився стривожений Міллз, чий вимащені річковим мулом черевики і забруднений одяг виразно свідчили, що й він весь цей час байдиків не бив.

Дорікнувши амазонці за легковажну прогулянку, майор з удаваним роздратуванням зауважив, що вони самі трохи не загубились, блукаючи в темряві. Змірявши настороженим поглядом спершу його, а потім інженера, Елліс відповіла, що всього лише прогулялася селищем і зовсім не розуміє, як її можна було загубити. Але раз уже так, з якого дива взагалі комусь знадобилося нав'язувати їй своє товариство?

— А як же людожери зі Втраченої Раси, що на нас напали? — стишивши голос, щоб Міллз та інші його не почули, поцікавився Гріффіт.— Не хотілося б тут зіткнутися з якими-небудь мергвісами чи як їх там.

— Тобі вони вже всюди ввижаються. Ходять колами, тільки й думають, як би нас пожерти. Ще б пак! А їх насправді мало. До того ж ми з місцевими поки не розсварилися. Вони ж не мають правителя, який усьому народу накаже: «Вбити їх!» До каїрських тутешнім діла немає,— з перебільшеною безтурботністю відповіла міс Пейл.— А просто так вони рідко нападають. Рідше за людей... тобто звичайних злочинців.

— Звичайних злочинців теж варто остерігатися. Необачність убиває більше люду, ніж чума і віспа. А крім того, чи не міг наш ворог, той містер N, якось усе ж намовити тутешніх Втрачених завадити нам?

— Навряд,— промовила Елліс, знову пильно на нього поглянувши.— Так, він має союзників серед Драконових Чад. Але допомогу всіх не купити, ні. Ціна зависока.

— Добре, якщо вона не на його кишеню. Проте надмірно покладатися на ворожу слабкість небезпечно. Тому ще раз прошу, не ходіть без супроводу.

— Дуже вони мені допоможуть, коли що станеться,— глянувши скося на компанію захоплених веселощами стрільців, ледь чуто пробурмотіла Елліс.

— У вас хоча б залишиться час на відступ, поки Втрачені поратимуться з ними.

— Якщо я ще захочу відступати,— відповіла вона ще тихіше, а потім додала на весь голос: — Я рада, що ви обоє переймалися через мене. Це мені незвично, але... дякую. Обіцяю бути стриманішою.

— Цим ви зробите мені велику ласку,— відповів майор, хоча в глибині душі не надто повірив почутому.

Міллз, який безуспішно намагався «обтрусити порох» недавніх пошуків «із ніг своїх», щиро його підтримав:

— Так, мене... мене наступного разу прихопіть. Стівена Міллза не так легко позбутися, як цих двох,— він кивнув у бік вартових.

— Ще б пак. У тому й лихо,— пробурмотіла Елліс і, не додавши більше жодного слова, пішла собі до далекого краю причалу,

де лишилася в гордій самотині. Майор за деякий час приєднався до неї, оскільки давно вже мав намір поділитися деякими міркуваннями, що виникли в нього після розмови з містером Вітгемом.

— Ви не бажаєте відкривати, з якого джерела запозичили інформацію про Втрачену Расу,— прямо сказав він,— але знаєте про неї значно більше містера Вітгема, еге ж?

Отримавши у відповідь ствердний кивок, Гріффіт продовжив:

— Мені спало на думку, чи не намагаються вони завадити нам лише тому, що хочуть і далі втаємничувати своє існування? Якщо патрон має рацію, малята-механізми здатні зробити свого власника всевидючим. Ніхто не зможе сховатися від нього. Не кажучи вже про те, що містер Вітгем погрожував «виволокти», як він висловився, деяких Втрачених «на світло».

— Справді, таке б їм не припало до душі,— замислено промовила Елліс. Вона підібрала камінчик і жестом змученого хлоп'яти кинула його в річку.— Ні,— після короткої мовчанки голос її зазвучав певніше.— Якби Втрачені мали намір завадити всерйоз, нам би було гірше. Ворог... панове N та X немов і хочуть, і не хочуть, щоб ми дісталися святилища. Не можуть домовитися між собою?

— Буває, що об'єднання супротивників приносить користь,— усміхнувся майор.— Вони починають марнувати так багато сил, плетучи інтриги один проти одного, що стають слабкішими, ніж кожен окремо.

— Так і є. Випадало мені це бачити, так,— погодилася Елліс. У сяйві ліхтарів, що горіли на причалі, зблиснула її усмішка.— І не раз.

У тиші, що настала після цих слів, трохи не під самим причалом схлипнула вода. Набагато гучніше, ніж щойно поглинувши кинутий камінчик. І гучніше, напевно, ніж від плескання риб'ячого хвоста. Елліс схопилася, наче підкинута пружиною, і вихопила свій гуркський тесак.

— Крокодил, напевно,— поквапився заспокоїти її майор, хоч і сам відсунувся від води — йому mimохіть згадалися оповідання про кафрів, здатних із ножем у зубах підпливти до вахтового на кораблі або плоту й порішити його, не потривоживши сон екіпажу. Щоправда, у тутешніх краях таких головорізів зроду

не зустрічали — вони водяться набагато південніше.— Не бійтеся, він нас звідти не вхопить.

— Ні, не крокодил...

— Отже, риби. А ви, я бачу, все ще насторожі, міс Елліс. Як же ваші запевнення, що нам тут не слід остерігатися Втрачених?

— Я завжди насторожі. Просто не забуваюсь у куток і не тремчу від страху. Ніколи,— відрізала спартанка і відступила назад, перебігаючи поглядом по чорній водній гладіні. Трималася вона досі так, ніби щосекунди чекала нападу, але зброю знову вклала в піхви.— Ходімо звідси, сумго. Нам обіцяли частування, так. У Хусама Ель-Маліка тут чи якісь далекі родичі, чи друзі друзів далеких родичів. Розстаралися, хоч пізня пора. Не порушуймо законів гостинності.

— О, звісно,— зітхнув Гріффіт.

Безстрашна воїтелька вміла прибрати таємничого вигляду, але брехала не дуже вправно. Сила зазвичай не потребує вигадливості. І зараз він легко добачив побоювання за бравадою. Однак перебування на березі завершилося без будь-яких нових пригод, надзвичайних відкриттів та інших сюрпризів. Хоч майор уже майже готовий був вважати їх явищами цілком звичними, так часто вони його віднедавна спіткали. І їхня відсутність починала здаватися підозрілим затишшям перед бурею. Крім того, звісно, його дуже цікавило, з ким же зустрічалася Елліс в очеретяному полі. Але затриматися, щоб спробувати з'ясувати, що й до чого, і при цьому не викликати нічиєї підозри, видалося йому справою занадто складною.

Уранці, щойно закуплені припаси завантажили на дагабію, експедиція з ходовим вітром рушила далі. Ваді-Гальфа і привільно розпростерта за нільськими порогами Нубія потроху наближались. На прохання міс Пейл кількість зупинок зменшили, щоб не марнувати часу. Навіть прекрасні Фіви барка проминула й не підійшла до берега. Розглядаючи з борту дагабії величну колонаду та масивні пілони Карнака, не раз бачені, але від того не менш приголомшливі, Гріффіт спробував уявити собі низку століть, що минули відтоді, коли Птолемеї зруйнували велике місто. У ту пору до заснування стародавнього Лондініума залишалося ще понад пів сотні років. На його місці навряд чи стояло кілька дикунських хижок. І великий Рим був ще дуже молодим.

А проте в епоху розквіту Фів великий народ, що зміг заповнити води міріадами невидимих оку механічних рабів, уже зник з лиця землі, не залишивши по собі навіть легенд. Яка ж глибина безодні, здатної без сліду поглинути світоч могутньої цивілізації? Багато любителів старовини з легкістю готові визнати за пращурами дивовижні досягнення, пізніше безповоротно втрачені. Та лише одиниці усвідомлюють усю слушність слів Екклезіаста: «Буває те, про що говорять: дивися, це нове; але це давно було вже — ще у віки, що були раніше». Великі імперії, горді королі, дивовижні наукові відкриття, здійснені тими, хто вірив у прогрес, вірив у нестримний рух людства до вершин освіти, щастя... і все згинуло. Зникло у водах забуття, і навіть бриж не лишилося. Що поряд із цією нездоланною приреченістю чудеса білого світу?

— Журишся? — гукнула до майора міс Пейл, яка припинила своє добровільне ув'язнення в каюті заради фіванських пейзажів.

— Радше поринув у роздуми про плинність усього сущого.

— Так, усе добігає кінця. А речі, які люди називають вічними,— швидше від інших. І що з того?

Майор знизав плечима.

— Напевно, треба усвідомити марноту будь-яких прагнень, покаятись і звернутися думкою до небес.

— Або навпаки — поспішати насолодитися життям,— з усмішкою, лукавою та зухвалою, заперечила вона.— Лови мить і не вір майбутньому. А зараз уже й минулому.

— Заради цього,— продовжила вона, коли Гріффіт підійшов,— Ніколас прагне до святилища. Щоб насолодитися життям. Та і я теж... Цікаво, якщо ми з ним візьмемося за барки, на чий бік ти станеш?

Вона подивилася майорові в очі — як завжди прямо, трохи глузливо, без найменшого збентеження.

— А що, можлива сутичка? — незворушно поцікавився той.

— Хтозна. Дільба — справа небезпечна. Особливо такої здобичі. Але ж так лише цікавіше... А до чого б ти доклав владу Себека? Уміти за мить дізнатися все про кожного — і за бажанням карати чи нагороджувати?

— Не знаю. Я поки що сумніваюся, чи це можливо. Фокуси патрона, безумовно, вражають. Але поки це лише фокуси.

А влада... не можу сказати точно. Певно, спробував би дещо поліпшити світовий лад. Зробити його справедливішим. Чи хоч би менш жорстоким.

— Кортить поглянути, як у тебе вийде,— міс Пейл неухважно провела рукою по фальшборту.— Мої плани не такі грандіозні. Але кожне бавиться, як хоче.

— Я б не назвав добрі діяння забавкою.

— А я назвала б. Коли ти робиш щось без примусу, отже, це тебе тішить. Байдуже чому.

— Он як? А що тішить вас, міс Елліс Пейл?

Вона усміхнулася.

— Багато різних речей. Зараз мене б потішило, якби ти склав мені компанію за обідом.

— Охоче.

Мандрівники відзначили прибуття до Фів, відкоркувавши пляшку шампанського. Плавання від Каїра забрало в них вісім днів — на два менше, ніж зазвичай витрачають за щасливого збігу обставин нільські барки, і це вони визнали за ще один привід для невеликого свята. Пояснивши успіх досвідченістю та сумлінністю реїса, шукачі скарбів присудили видати йому премію. Тим часом побідкалися, що біля Ваді-Гальфа муситимуть розлучитися з дагабією й підшукати нове судно, здатне пройти через пороги. А потім і взагалі рушити суходолом аж до Метемми. Міллз укотре запропонував замість того, щоб продовжувати подорож річкою, скористатися військовою залізницею, проте містер Віттем лишився непохитним. На загальний подив, Елліс приєдналася до нього, попри нудьгу, нерозривно пов'язану в її уявленні з плаванням на барці.

— Нам треба звикнути до річки, стати її частиною. Навіть якщо сядемо на потяг, то після Хартума однаково доведеться йти Нілом. Краще освоїмося, поки змога. І поки нам це майже нічого не коштує,— сказала вона.

— Але ж бути пасажиром на барці далеко не те саме, що гребти в човні,— зазначив майор.

— Я знаю. Але й це краще за вагон. Нехай духи річки полюблять наше товариство.

— О, коли мова зайшла про духів, то я змовкаю,— покірно відповів Гріффіт.

— І правильно.

Божества Нілу тим часом не поспішали виявляти свою прихильність. Після Фів просування дагабії сповільнилося через численні мілини. Утім, далі справи пішли на добре, і бакшиш реїсові наприкінці шляху вирішили все ж вручити. Хай навіть у декого — передусім у доктора Рівалю, який бурчав більше, ніж завжди,— виникли певні сумніви щодо цього.

Вище від Едфу спочатку ледь помітно для недосвідченого ока країна почала набувати ознак, характерних радше для Нубії, ніж Єгипту. Це видніло і в зовнішності місцевих жителів, і в особливостях їхнього побуту. На крутих берегах, чия висота перешкоджала життєдайним розливам Нілу, з'явилися водочерпальні колеса. Ці рипучі конструкції — такий самий невід'ємний атрибут нубійських поселень, як вітряки — голландських, хоча, звісно, їхні будівники ставили перед собою прямо протилежні цілі. Не так давно мандрівці, що відвідували ці краї, щоразу бачили вервечки скутих ланцюгами чорношкірих абіссинських невольників, які брели під пекучим сонцем. Тепер работоргівлі, принаймні відкритій, покладено край. Ця сторінка єгипетського життя, що була не надто привабливою, зате надавала пікантності «східним» романам, адже рідко який із них обходиться без красуні-невільниці або полоненого аристократа, залишилася в минулому.

Видно, передчуваючи, що плавання скоро скінчиться, міс Пейл пожвавилась і вже не так палко жадала прогулянок суходолом. Це тішило майора — передусім через те, що вона стала набагато приємнішою супутницею. Крім того, зникла необхідність усюди стежити за невтомною амазонкою під час зупинок: після таємничої зустрічі в Бені-Суеф він вирішив не спускати її з ока. Елліс, безперечно, вела якусь лише їй знану партію, і наявність у неї в Єгипті таємних повідомників здавалася дуже підозрілою.

Та хоч кожен з учасників експедиції не проти був позбутись обридлої дагабії, незабаром вони зробили зупинку, не продиктовану практичними міркуваннями.

Чудесний краєвид постає перед мандрівником, коли той наближається до межі, що розділяє Стародавній Єгипет і Нубію,— Асуана. Вирвавшись із ущелини, яку мовчазною вартою

охороняють дві гори, Ніл, наче втомлений сутичкою борець, розливається по рівнині й тече спокійно в оточенні зелені, що розрослася на берегах. Тут можна собі на втіху поринути у спочинок перед першим випробуванням на шляху до Судану — асуанськими порогами. Багато хто воліє обійти їх сушею, полишаючи команді самостійно боротися (часом навіть ризикуючи життям — хай навіть Перший поріг і не такий небезпечний, як інші) з Великою Рікою. Хоча дагабія скарбошукачів здавалася зavelикою для такого заходу, реїс завчасно повідомив, що цілком спроможний провести своє судно через катаракт¹. Прагнучи засвідчити свою шану відважному капітанові, майор, міс Пейл, містер Віттем, Міллз і доктор Ріваль залишилися на борту. Варта розділилася. Частина вирушила супроводжувати майно експедиції, вивантажене на берег, — щоб полегшити судно, його відправили з невеликим караваном найнятих за нормальну ціну верблюдів. Мандрівники взяли на борт нових лоцманів: одного — знавця порогів, до обов'язків другого входило супроводжувати барку під час плавання до Ваді-Гальфа. Залагодивши усі формальності, вони знову відчалили. Проминули острів Елефантину — ще одну віху, що позначає межу царства фараонів, — і увійшли до ущелини.

Коли тінь гори лягла на палубу, Гріффіт мимоволі відчув, як уздовж хребта повзе холод. Нехай до Хартума ще не один день шляху, а до таємничого святилища ще більше, його не полишала думка, що саме цієї миті він перетинає межу, за якою доля його опиниться в руках сил, вищих від людського розуміння. Схоже, Міллза охопили схожі почуття: він стиха вилаявся і вийняв із кишені похідну флягу, наповнену міцним каліфорнійським бренді.

— Хоч би не втопили нас ці річники, — буркнув він, вслухаючись у дедалі гучніший гуркіт води.

— Чи ж не злякалися ви, голубе? — усміхнувся Ріваль.

Елліс, що якраз не переживала ані найменшого занепокоєння, додала:

— Йшов би берегом.

— Як же це я берегом, як ви тут? — поквапився відказати інженер, удаючи, що за шумом потоку не дочув зауваження доктора. — Ану як корито наше перекинеться?

— Можу закластися, я заплаву далі від тебе.

Міллз зітхнув, скорчивши міну турботливого батька або старшого брата, що втомився від коників юного дівчати.

Вітер сприяв подорожнім і щодалі міцнішав, але навіть величезні трикутні вітрила не завжди були в змозі рухати барку проти течії. Хтось із чорношкірих плавців одно кидався у воду й долав бистрину, щоб закріпити канат навколо чергової кам'яної брили, до якої потім спільними зусиллями підтягували дагабію. Кручі й острівці то розрізали полотно води на сотні облямованих пінними мереживами стрічок, то знову відпускали потоки, щоб ті злилися в суцільну масу.

Ніл здатен дарувати натхнення живописцям із найрізноманітнішими смаками. Береги його то дикі й пустельні, то тішать око заростями пальм, акацій, мімоз і сикоморів, то відкривають красу древніх руїн, а то й можуть вразити суворою величчю гір. Утім, на команду, що багато разів споглядала всі ці принади, Асуан не справив враження. Якщо їх щось і хвилювало, то це небезпека піти на дно. Її, проте, вдалося щасливо уникнути. Після тривалої, наполегливої, з короткими перервами на відпочинок боротьби барка знов опинилася на спокійній воді — перед уславленою «перлиною Нілу», островом Філи. Саме тут містер Віттем, за підтримки міс Пейл, раптово наказав зробити зупинку, щоб помилуватися пам'ятками останнього форпосту давньо-египетської держави.

Дещо спантелечений раптовим спалахом інтересу до старовинного зодчества, Гріффіт узявся супроводжувати своїх супутників. Йому була добре знайома історія кожної споруди на острові — принаймні настільки, наскільки науковим світилам вдалося її з'ясувати, — і він цілком міг зіграти роль гіда.

Троє мандрівників зійшли на кам'янистий берег, піднялися кручею й попрямували до стародавніх будівель, що надто добре збереглися, щоби зватися просто руїнами. Проминувши пальми, що вирости з тріщин у скелях, довгі витончені портики, вони підійшли до могутніх пілонів. Просто перед ними розмістився вхід на площу у формі неправильного квадрата — вона розки-

¹ Катаракт — широкий, але невисокий водоспад, поріг.

нулася перед величним храмом Ізиди й оточена була не такими великими, але не менш красивими будівлями. Рятуючись від променів полудневого сонця, які особливо докучали міс Пейл, чий очі бачили в темряві, зате яскраве світло сліпило їх навіть крізь вуаль, троє шукачів скарбів поквапилися перейти відкритий простір і сховатися під склепіннями храму.

— Знаєте, приятелю, можливо, тут була розташована прадавня святиня ще дофараонового Єгипту. Будівлі тоді були іншими, але місце — те саме. Мудрість ішла з півдня... Хоча жерці у своїх хроніках не наважилися розмістити її джерело надто далеко за межами країни. Патріотизм, самі розумієте.

— Ви говорите про суданське святилище?

— Аякже. І ще за легендами саме тут — поряд, на острові Бекге, Ізіда поховала рештки Озіріса.

— Так, я чув про це.

— Тіло божества було розітнуте на частини, але зберегло іскру життя. Чи не лежало в основі основ цього міфу поняття про іншу множину, що лишається цілою попри уявну роздробленість?

— Тобто про крихітні автомати...

— Які, хоч існують окремо, безперервно підтримують між собою зв'язок на кшталт телеграфного і лишаються, по суті, єдиним цілим, — закінчив думку майора Віттем. — Знання розсіяне, розподілене між ними. Кожен окремо — ніщо і ні на що не здатен. Він занадто малий, аби сприймати навколишній світ, не кажучи вже про те, щоби впливати на нього. Лише всі разом вони набувають сили. Як клітини живого організму. Або частини людського тіла.

Містер Віттем поплескав рукою по кам'яній стіні й повів далі.

— Якщо вірити міфам, одну... — він кинув погляд у бік міс Пейл, яка замислено роздивлялася химерне різьблення колон, — певну частину Озірісового тіла Ізіда так і не знайшла і мусила виліпити її подобу з глини. Ось вам ще одна алегорія — втраченої влади, яку вдалося замінити лише нікчемною її подобою. Як ви пам'ятаєте, воскреслому Озірісу не знайшлося місця в посеїбичному світі. І так буде до того часу, доки човен героїв не пропливе Священною Рікою до її витоків, щоб виправити зло Сета.

— Не певен, що чув таке завершення міфу, — зауважив Гріффіт.

— Боюсь, приятелю, я його щойно придумав. Хіба ви не маєте відчуття, що ми самі творимо легенду?

— На жаль, не маю. Може, воно з'явиться після прибуття в Судан?

Баронет розсміявся.

— Якщо святилище хоч на чверть таке величне, як його змальовує манускрипт, то з'явиться неодмінно.

— Не скажу, як там, у Судані, а тут місцина чудесна, — заговорила Елліс. — Треба б її відновити. Коли ми отримаємо владу.

— Справді? — Звів брову баронет. — Вам таки подобається?

— Ще б пак. Уяви, я вважаю — гарні речі кращі за негарні. Просто не обов'язково володіти ними. Тримати їх у своєму домі під замком. Бути прикутою до них, як ланцюгами... це вже ні.

— Ви не прагнете мати речей, — зазначив майор. — Не бажаєте полегшити долю людства. Нащо ж вам узагалі потрібна велика могутність?

— Хоча б аби ніхто не вказував, що мені потрібне, — різко відмовила амазонка.

Гріффіт, який уже звук до її спалахів поганого настрою, що виникали зненацька й так само раптово минали, тільки знизав плечима.

— Отже, Озіріс утілює об'єднану множину стародавніх механізмів, — сказав він, знову звертаючись до містера Віттема. — А що тоді Себек, якого шанували як повелителя вод?

— А Себек, приятелю, це сила, що дозволяє їм усім існувати й діяти.

Похитавши головою, Гріффіт із сумнівом промовив:

— Перепрошую, але таке тлумачення здається мені дещо натягнутим.

— Я вже зрозумів, що ваш скептицизм здолати непросто, — відповів баронет поблажливо.

— Волів би називати його здоровим глуздом.

— Можете називати як заманеться.

Після огляду храму містер Віттем запропонував пройти до пілонів і піднятися сходами до кімнати, облаштованої всередині одного з них. Звідти відкривався чудовий краєвид на околиці,

а стіни приміщень були оздоблені розписами, що майже не постраждали від часу. Елліс охоче погодилась, а майор відповів, що його втомила спека і він надто добре пам'ятає згадані розписи, які зображують давньоєгипетський поховальний обряд. Справді чудові з мистецького погляду, нічим особливим, на його думку, вони не відзначалися.

Покинутий супутниками майже в цілковитій самотині, — якщо не зважати на двох берберів із місцевих, що дрімали біля вхідної арки, — Гріффіт вирішив зазирнути до храму Ізиди — радше щоб сховатися від пекучого сонця, аніж з якихось інших причин. Він неквапом перетнув аванзал і зайшов у маленьке внутрішнє святилище, затоплене пільмою, — що символізувало, як заведено вважати, невимовність таємниці, яка оточує служіння божеству. Свята святих єгипетського святилища зазвичай являє собою напрочуд мініатюрне приміщення. Особливо на контрасті із грандіозною загалом манерою архітектури. Жерці наче без слів говорять: показна велич — для профанів, посвячені знають істинну ціну велетенським розмірам.

Поринувши в роздуми, майор увійшов до наступної кімнати, ще темнішої, за якою була третя... Не можна сказати, щоб цієї миті він відчував якийсь священний трепет або причетність до таємниць минулого, та все-таки спокій і тиша цього місця на певний час занурили Гріффіта в таку собі подобу трансу, з якого його безцеремонно вирвав сторонній звук, що пролунав за спиною. Він видався надивовижу гучним у тиші храму: вологе чалапання — ніби хтось, ступаючи босоніж по вищерблених плитах підлоги, спинився на півкроці. Гріффіт стрімко обернувся, миттю згадавши, що хоч вони зараз і в певною мірою цивілізованій країні, мирними її околиці назвати й досі не можна.

На тлі дверного отвору завидніла зігнута, скрадлива людська постать. Рештки надії, що це може виявитися хтось із його супутників, розвіялися вмить: невідомий був майже повністю голий, якщо не брати до уваги якогось пошарпаного лахміття, що звисало з плечей. Дуже темна, наскільки можна було розгледіти в півтемряві, шкіра наводила на думку, що він із нубійців, які досі вбираються мало не за модою Едемського саду. Проте в силуеті незнайомця була якась дивина, що не цілком надавала визначенню. Нубійці взагалі напрочуд ставні, а незграбна по-

стать чужинця здавалася не зовсім по-людськи потворною. Крім того, майор не відчував запаху згірклої олії та жиру, якими чорношкірі діти природи змащують тіло й волосся. І який повідомляє про їхнє наближення за два десятки кроків. Замість цього не найприємнішого аромату в повітрі поплив запах нільського мулу, ніби чужинець щойно підвівся з прибережної багнюки.

Усе разом не вселяло особливої довіри. А коли скрадлива постать схилилася, ніби нюшачи слід, і виразно нагадала цим чудовисько з Міста Мертвих, Гріффіт вихопив револьвер і різко гукнув до невідомого:

— Хто ти? Чого тобі треба?

Прибулець коротко хрипко зашипів — наче воду хлюпнули на розжарені камені — і без слів кинувся геть.

— Стій! — крикнув майор, кидаючись навздогін. — Ловіть його!

— Кого? — долинув із двору голос містера Віттема.

Хотів би Гріффіт знати відповідь!

— Цього... негра!

Чорношкіра постать промайнула у вхідній арці та зникла з очей. Гріффіт почув здивований скрик баронета, якийсь шум і вигук Елліс:

— Що?!

Вискочивши з храму під палюче сонце, майор натрапив на містера Віттема, який не без зусиль підводився — втікач збив його з ніг. Елліс вдивлялася в бічний прохід між храмом і однією з прибудов — невеликою каплицею з тих, які з легкої руки Шампольйона вчені називали «маммізі».

Бербери, які спочивали біля порога святилища, безслідно зникли.

— Хто це був? — швидко спитала амазонка.

Гріффіт бовкнув на ходу: «Не знаю! Він туди побіг?» — і кинувся наздоганяти.

Попереду серед повалених колон і кам'яних брил промайнула темна постать. Майор надавав ходи, проте встигати за невідомим виявилось непросто — той зіслизнув із кам'янистого крутого берега й остаточно зник з очей.

Діставшись спорудженого просто над Нілом портика, Гріффіт почув одинокий сплеск, немов у воду повалилося важке тіло.

Невже втікач виявився достатньо самовпевненим, щоб кинути виклик Великій Ріці? Правду кажучи, нубійці уміють цілодобово сплавлятися вниз за течією, але ж не просто так, а тримаючись за надуті повітряні міхи. Нічого схожого — не говорячи вже про човен або пліт — біля берега не було. Не зміг майор, хай як видивлявся, розгледіти на поверхні й голови пливуна: незнайомець у буквальному розумінні у воду канув.

Спантеличеному Гріффіту нічого не лишалося, як повернутися до храму. Міс Пейл зустріла його на півдорозі — вона роззиралася навкруги і здавалася дещо роздратованою.

— Він хотів щось украсти? Напасти на тебе? — спитала спартанка, як тільки наблизилася.

«Украсти» — це слово навело майора на тривожні думки.

— Скажіть, наші мапи й записи надійно сховані? — запитанням на запитання відповів Гріффіт.

— Так, найважливіше при мені. З решти я сказала стрільцям не спускати ока. Він хотів їх?

— Гадки не маю. Він нічого не сказав, — Гріффіт озирнувся. Жовтаво-кавові води виблискували на сонці, ніби задавлене срібло. — Ви встигли його роздивитися?

— Ні, я була там, — Елліс указала на маммізі. — Ніколас — він щось бачив.

— То ходімо, спитаймо його.

На жаль, баронет нічого суттєвого розповісти не зміг. Хтось чорніший від будь-якого кафра вискочив із храму, у якнайбільш нахабний спосіб відштовхнув його вбік і зник. Роззирнувшись навколо, Гріффіт підібрав водорість, ще вологу попри засушливу спеку. Каміння подекуди було поплямоване слідами твані, а на куртці містера Вітгема, там, де її торкнулася рука незнайомця, лишився зеленкуватий слід.

— Можна подумати, що це якийсь нільський тритон, — пробурчав майор.

— Видно, так воно і є, — озвалася міс Пейл і, відповідаючи на німе питання майора, пояснила: — Декому з... Драконових Чад вода — рідна оселя.

— Ви казали, що тутешнім Втраченим нема до нас діла.

— Він міг волоктися за нами ще від Каїра. Шпигувати. Затіювати якусь капость.

Гріффіт похитав головою.

— Ні, либонь, я радше повірю у вправного нубійського пливуна, — промовив він. — А то невдовзі ми справді почнемо бачити Прихованих усюди. Подумати лишень, Втрачені отак нахабно з'являються при денному світлі й чомусь досі залишаються втраченими.

— Зазвичай вони... скромніші, — погодилась Елліс. — Згадай мої слова, тут не обійшлося без наших друзів містера N і містера X.

— Це ж треба, а я зовсім забув про них, — іронічно відповів майор. — Повернімося краще на дагабію.

— Згода, приятелю, — не забарився приєднатися до його рішення баронет. Елліс лише мовчки кивнула.

Зійшовши на борт, Гріффіт насамперед розпитав стрільців варті й матросів, чи не бачили вони чогось дивного. На жаль, у відповідь почув лише, що поки шукачі скарбів оглядали храми, від острова поспіхом відплив човен. Веслярі гребли так енергійно, ніби за ними гнався сам Іблїс на чолі бунтівних джінів. Ніякого голого чорношкірого нубійця в човні при цьому ніхто не помітив. Майор згадав зниклих берберів і замислився, чи були вони спільниками невідомого, або ж ця його поява так налякала їх, що стала причиною панічної втечі? Не зміркувавши, яке припущення здається йому ближчим до істини, він скомандував вирушати. Підняті вітрила наповнилися вітром, і дагабія знову рушила вгору Нілом. Якийсь час майор поглядав за борт, ніби сподівався побачити, як там плещуться чорношкірі русалки й ундіни, та незабаром облишив цю марну справу.

Ні таємничі почвари з вод, ні будь-яке інше фантастичне створіння подорожніх більше не тривожили. Хоча варто зазначити, що довколишня природа припала б до смаку похмурій романтичній душі, ласій до всіляких надприродних жахів. Жовта й золота — звичні барви Єгипту — змінилися чорною. Аспідні скелі нависали над водами, й лише вогкого туману бракувало, щоб довершити картину, здатну надихнути Радкліфф або Метьюріна.

Дагабія проминула Ваді-Ель-Себуа — долину, яка зазвичай приваблює мандрівників, хоча патрон улаштовувати тут стоянку відмовився. Що неабияк засмутило команду, яка сподівалася на

відпочинок. Барка продовжувала бігти вгору за течією. На берегах ще траплялися пам'ятки, що нагадували про колишню велич Єгипту й Риму, чиї звияжні лави доходили до цих кордонів, але тутешня земля вже, поза всяким сумнівом, належала нубійцям. Самі чорношкірі мешканці тулилися в крихтих хижках, часто прибудованих попід стінами стародавніх руйновищ, і дружно висипали на берег, побачивши судно, що пропливало повз них. Широкоплечі чоловіки, схожі на ожилі діоритові статуї, стрункі діви, за всю одягу яким за звичаєм був тільки оздоблений ремінцями пояс «рахад», лише іноді доповнений накинута на плечі покривалом, і це змушувало добряче ніяковіти європейських туристів... Звичаї та спосіб життя місцевих мешканців мало змінилися за тисячі, а може, й за десятки тисяч років. Первісна дикість виявляється стійкішою перед лицем часу, ніж будь-яка найвитонченіша культура.

За Іпсамбулом мандрівників спіткав штиль, і дагабію знову довелося тягнути линвою, оскільки містер Віттем відмовився чекати на зміну погоди. Доволі швидко завдяки завзятості матросів, підігрітій думками про винагороду, попереду показалося Ваді-Гальфа — вузьке, довге похмуре поселення, що тулилося до берега річки й було відгороджене від пустелі ровом і стіною.

З часів нещасливого хартумського походу це містечко разюче змінилося. Жалюгідне село, головною пам'яткою якого були ще турками побудовані склади, зникло. Паровози, немов залізні генії, невідомо його змінили: всюди вирости майстерні, депо, бараки для робітників. Утім, самих робітників і солдатів, як і їхніх звичних супутників торговців, виявилось не так уже й багато — вулички поселення видавалися на диво спорожніми. Як пояснив Міллз, поки будівництво шляхів не було завершене, тут панував шалений гармидер: представники різних народів працювали не покладаючи рук і виявляли дива винахідливості. А до того ще й неабияку відвагу, адже військова удача тоді була на боці дервішів, загони яких одно вешталися поблизу. Але грандіозна праця добігла кінця, повстанців було відбито, і тепер гарнізон Ваді-Гальфи значно скоротився.

— Коли правду мовити, — не без самовтіхи промовив інженер, — не «максими» здолали фуззі, а залізниця. А то як для тих

самих «максимів» патрони везти? Їшло для Томмі!? А самих Томмі? Через пороги не скрізь пройдеш. На верблюдах пустелею, кажете? Розігнались! Води насилу вистачає, смалить, як у пеклі, а ще ж і фуззі раз по раз вигулькують. Не, с'як чи так, якби не наші поїзди, тут би тепер усім дервіші заправляли.

— Та й з потягами справа, як я чув, висіла на волосинці, — зауважив містер Віттем. — Будувати дорогу через пустелю, відбиваючись від ворожих племен і маючи за кінцевий пункт захоплене ними місто — ото вже таки шалена затія. І який задум після її успіху можна вважати нездійсненим?

На цих словах Міллз надувся від гордості. Майор подумав, що зміг би навести кілька прикладів заважкого почину, що скінчився дуже сумно, але розважливо промовчав, дбаючи про бойовий дух загону.

Тут, біля Ваді-Гальфи, подорож скарбощукачів на борту дагабії завершилася. Вони розплатились і тепло попрощалися з реїсом, причому обидві сторони із суто східною щедрістю сипали компліментами й висловлювали надію на повторну зустріч. На мапах наступна ділянка Нілу здавалася відносно короткою, проте фарватер робить подорож уздовж неї не лише небезпечною, а й дуже тривалою. Однак ті, хто називає її несудноплавною, не зовсім мають рацію: верткі човни місцевих мешканців цілком успішно долають катаракти, навіть коли вода після розливу спадає. Майор знав, що йому нескладно буде підшукати хороших лоцманів і судна, що підійдуть для експедиції, а також здійснити інші свої плани.

* * *

Навіть після того, як британці принесли у Ваді-Гальфа якщо не яскравий світоч, то принаймні іскру цивілізації, відшукати тут пристойний готель — завдання дуже складне. Звичайно, мандрівникам не довелося мордуватися, як їхнім попередникам, у напівзруйнованому караван-сараї, де, замість мирно спочивати,

¹ Томмі Аткинс — загальноприйняте ім'я для британського солдата.

знай мусиш відганяти мух і скорпіонів, однак перебування в селищі не залишило по собі приємних вражень. На щастя, завдяки енергійності Гріффіта й Ель-Маліка, а також за певної допомоги Міллза, який зберіг дружні зв'язки серед працівників залізниці та військових, стоянка надовго не затягнулася. Невдовзі експедиція завантажилась на чотири суденця, найкраще з яких поступалося з погляду комфорту дагабії так само, як нубійська хатина — готелю «Шеппард». Нічого не вдієш: великим баркам робити тут не було чого.

Перехід через пороги можна назвати захопливим через бурхливість водної стихії, до якої, щоправда, шукачі скарбів із часом звикли, але ніякими надзвичайними подіями він не позначився. Один із матросів мало не потонув, однак товариші вчасно вловили його з бистрині. Якось два суденця зіткнулися (не зазнавши, втім, великих збитків) — пошук винуватця спричинив виснажливу суперечку їхніх реїсів. То один, то інший стрілець варті заявляв, що бачив на гірських лавах дервішів, але щоразу тривога, як і слід було чекати, виявлялася хибною. Доктор Ріваль, позбавлений задоволення з вигодами поринати в шахову гру, зробився насправду нестерпним. Гріффіт побоювався, що його нескінченне бурчання і лайка, хай навіть і втілені в жартівливу або зовні чемну форму, рано чи пізно стануть причиною серйозної сварки. На щастя, немолодий вихідець із Бретані виявився чудовим медиком. Хай він незмінно зустрічав злостивими докорами кожного зі своїх пацієнтів, — хоч матроса, який забився під час падіння, хоч стрільця, що підхопив лихоманку, — допомогою не обділяв нікого. І при цьому щоразу примудрявся швидко поставити потерпілого на ноги. У результаті почуття вдячності й поваги в усіх незмінно переважувало роздратування, викликане лікарською сварливістю.

Здолавши ціною тривалої тяжкої праці другий поріг, експедиція проминула Кошех, Керму (куди, як бурчав Міллз, якого теж не надто тишила боротьба з течією, точно би можна було дістатися залізницею) і рішучим боєм узяла третій поріг. Після цього судна дісталися Донголи — мальовничого містечка, оточеного фортечними стінами, які, втім, не вселяють особливої поваги в добу далекобійної артилерії. Тут вирішили влаштувати тривалу стоянку.

Гріффіт уперше за багато днів дістав змогу насолодитися затишком турецької кав'ярні — хай навіть вона геть не скидається на каїрську. Він навмисне знайшов часинку, щоб за кальяном віддатися гедоністичному безділлю, а як надокучить — обміркувати подальший маршрут.

Під час візиту до губернатора Донголи, який був дуже люб'язним (не в останню чергу завдяки врученим йому рекомендаційним листам і подарованим пляшкам абсенту), майор отримав попередження: хоч залишки армії дервішів розсіяні й витіснені далеко на південь, пустеля справді небезпечна. Суданська верблюжа кавалерія цілком дає собі раду з охороною населених пунктів від грабіжницьких зграй, але для переходу від Корті до Метемми навіть такому добре озброєному загону, як їхній, безпечніше приєднатися до якогось каравану. Цікаво, що порадив би губернатор, якби знав, що шукачі скарбів до всього мають ворогів серед легендарного нічного народу? Щоправда, навряд чи в пісках пустелі можна прорити підземні ходи... З іншого боку, сам факт існування Прихованих зневажав закони людської логіки. У цьому новому світі, що відкрився майоровим очам, можливим було будь-що.

З кав'ярні Гріффіт попрямував на ринок нагледіти різних дрібничок, придбання яких відкладалося до останньої миті. Цей нудний обов'язок він і далі не наважувався передати комусь із найнятих у Каїрі помічників, навіть драгоманові. Потім майор повернувся до будинку, що його надав губернатор для потреб учасників експедиції. Просто біля самих дверей його зустрів украй стурбований Міллз, що прогулювався туди й сюди вуличкою.

— Послухайте, командире, тут така штука — я в депо заскочив язиком почесати з хлопцями, як там у них життя і все таке. Так і знаєте, що вони мені видали?

— Що ж?

— Допіру тут об'явилась цікава така компанія з Каїра. По-тягом. Наче як для топографічної зйомки чогось там біля Абіссинії. Так тоді з якого дива вони сюди просунули, а не з Ваді-Гальфа аж до Атбари залізницею? І самі всі такі штатські. Варта наймана, отака як у нас — не солдати дійсної служби, а всяка погань. Начебто легіонери. Десятків зо два набереться.

— Справді? — зацікавився майор. Щойно рішення про подорож до Судану було ухвалено, він зажадав від Джемала негайно повідомляти йому новини про будь-яку експедицію, що вирушає з Єгипту тим самим маршрутом. І ні про яких топографів аж до дня відплиття звісток не отримував. При тому, що досить велика компанія могла уникнути уваги інформаторів Департаменту лише в тому разі, якщо дотримувалася найсуворішої таємниці, та й то... А секретність рідко свідчить про добрі наміри.

— Точно кажу. З ними слизький такий тип — чи турок, чи болгарин... ніби як розпитував про подорожників-європейців, що річкою прийдуть. Навіть, кажуть, підмогоричив одного-другого, щоб просемафорили, коли такі дадуться чути.

— О, навіть так. Справді дуже цікаво. І де ж ці топографи зараз, часом не відомо?

— Ще й як відомо, командире,— із задоволеним виглядом озвався Міллз.— У Кляйна. Фелікса Кляйна, він торговець шкірою. Домище в нього здоровенний, там раніш якийсь чин жив, та тіки дервіші його вколошкали.

— Треба б його провідати.

— Діло кажете! Взяти наших хлопців і щиро побалакати. Та хоч би й прямо зараз.

— Правильно. Як сказав би наш патрон, доброї справи не відкладай на завтра. До речі, ти йому доповів?

— Про топографів? Поки ні.

— І нехай, не турбуватимемо нікого завчасно. Спершу самі з'ясуємо, що й до чого.

— Ага, а то ще Елліс зачеє — вона ж зразу здійсме колотнечу. Шука, де б почутись, краще за бійцівську рибку. Чув про таких, командире?

— Я ж бував в Індокитаї, пам'ятаєш? Так, міс Пейл страху не знає... Я часом навіть думаю, що вона сама не своя.

— Точно. Та мені це до вподоби. Ну добре, піду хлопців гукну. Хай, солдате! — доволі схоже зобразив він інтонації Френсіса Пайка і коротко розсміявся.

— Тільки не бери всіх, ми ж не в хрестовий похід ідемо — гроб Господній звільняти.

— Ну так скажете, командире, чи я дитя мале?

Не минуло й двадцяти хвилин, а вулицею вже рухався невеликий військовий загін. Міллз відібрав чотирьох волонтерів: Пайка, єгиптянина Сабіра Ель-Мусаві, а з ними Голдена й Малевського — ці двоє віднедавна заприятелювали. Стрільці не брали з собою карабінів, щоб не привертати небажаної уваги — обмежилися револьверами. Не можна сказати, щоб Гріффіт чекав стрілянини серед білого дня та посеред міста, але ж поплічники панів N та X не позбавлені зухвалості, що далеко виходить за межі доцільного. Тож у двері особняка Фелікса Кляйна майор постукав із певною осторогою.

Їм відчинив середнього віку джентльмен у досконалому турецькому вбранні, яке не могло приховати його виразно алеманського походження.

— Містер Кляйн? — поцікавився Гріффіт і, діставши у відповідь ледь помітний кивок, промовив заповітну фразу, що досі наділена мало не магичною силою на південь від Ваді-Гальфа.— Дуже приємно зустріти європейця в цій країні.

Біла спільнота суданських міст відрізняється гідною захвату згуртованістю. Французи, англійці, німці, італійці — усі вони почуваються земляками в цьому далекому краї. «Я — європеєць»,— ці два слова з легкістю забезпечать приязну гостину, але... не варто надто покладатися на зовнішню привітність. За нею дуже часто ховаються достоту східні якості: підступність, безжальність, злопам'ятство й найтемніша невдячність. От і власник будинку не квапився з розкритими обіймами прийняти неproханих відвідувачів.

— Мені дуже прикро, панове, що я не можу запропонувати вам своєї гостинності,— сказав він після взаємних рекомендацій і чемних, але стриманих привітань.— Річ у тім, що в мене зараз зупинилася велика компанія подорожніх і немає ніякої змоги надати притулок хоч би ще одній людині.

— О, хай це вас не турбує. Питання в іншому: зараз я супроводжую до Хартума археологічну експедицію. До нас дійшли чутки про ваших гостей, і мені спало на думку, що ми могли б об'єднатися задля взаємної безпеки в дорозі.

— У такому разі ласкаво просимо.

Нерг Кляйн провів візитерів до вітальні, на відміну від його вбрання, витриману в німецькому дусі, де ті помітили залишки

недавньої трапези, але не побачили жодної людини. Втім, за хвилину з'явився представник «топографів» — кремезний лисуватий пан із мавпячими руками, приблизно такими ж манерами й холодними очима, що відрекомендувався як Керубін Кальво. На знавця картографії цей джентльмен скидався ще менше, ніж на херувима¹. Зате уявити, як він з ножем і револьвером підстерігає перехожих у темному провулку, було ще й як легко. Враження лише посилила груба манера, у якій він оголосив, що їхня група не потребує супутників. Окрім усього, топографічний загін має намір затриматися в Донголі тижнів на три, поки не прибудуть із Каїра деякі необхідні їм інструменти, і, якщо панове не забажають також лишатися тут на такий довгий термін... Потім він у якнайбільш рішучих висловах пояснив, що його нові знайомі навряд чи можуть розраховувати на ще одну зустріч у найближчому майбутньому. Після чого пішов геть, пославшись на невідкладні справи. Господар будинку й собі поквапився виставити гостей за ворота.

— Хай я лусну, командире, коли це не найсмердючіші з усіх смердючих злодіюк по цей бік Атлантичної калабані,— підсумував Міллз.— Одно невтямки — вони просто так смердять чи саме на нас націлились?

— Згоден, вигляд у цього Кальво підозрілий. Треба б за ними наглянути. Залишмо тут потай кого-небудь — заодно з'ясуємо, чи не шпигують вони за нами.

— Беру це на себе,— сказав Гарві Голден.— Добувати новини — моя професія. Скільки років цьому віддавав... Бувало, діяв інкогніто — пам'ятаю, збирав матеріал про кримінальний світ Марселя... О-о, були днинки в моєму житті! Так що поблукаю довкола, порозглядаюсь. Надвечір надсилайте зміну.

Погодившись, що такий своєрідний репортерський досвід цілком може знадобитися, Гріффіт виділив на допомогу спостерігачеві стрільця Ель-Мусаві — в разі чого той міг стати кур'єром. Після цього майор з іншими членами маленького загону подалися геть.

Гріффіт вирішив і далі не ділитися з містером Вітгемом своїми планами. Наказавши варті не ловити гав, він пішов просто

до помічника губернатора (з яким уже встиг зазнайомитися), бо помічники, особливо на Сході, з багатьма справами незрідка обізнані краще за своїх начальників. Приміром, хоч би той самий Ідріс Джемаль. Найближчий помічник правителя Донголи виявився, як і заступник аташе Метьюза, турком. На цьому, однак, схожість і завершувалась. Це був немолодий могутньої статури пан — вічно суворий і невдоволений через те, що змушений служити у молодшого і значно менш, на його переконання, гідного чиновника. Звали його Бурхан Решід-бей. У ті хвилини, коли він не вихваляв минулу велич Блискучої Порти, старий турок міг розповісти чимало цікавого про життя провінції, й тим паче її столиці. Не без користі провівши в його товаристві годину чи дві, Гріффіт вирушив у дорогу назад, надумавши собі утримуватися від будь-яких рішучих дій, доки ситуація не з'ясується.

А це сталося вже того вечора. Причому в не надто приємний спосіб.

Першим гінцем, який приніс недобрі вісті, виявився єгиптянин, що супроводжував Голдена. Шукачі скарбів якраз зібралися повечеряти, коли з'явився сержант Пайк і повідомив: Ель-Мусаві повернувся і твердить, що з його соратником-ференджі не все гаразд. Сталося так: колишній репортер відіслав свого новоспеченого ад'ютанта на якийсь час до найближчої кав'ярні, щоб той «не муляв ока ворогові». Обіцяв через деякий час приєднатися до нього, але так і не з'явився. Стурбований стрілець вирішив, що краще покликати підмогу, а не шукати напарника самотійно,— рішення, яке майор цілковито схвалив,— і помчав до сержанта.

Історія підозрілих топографів тим часом дійшла до вух міс Пейл. Вона, як і слід було чекати, зажадала негайно взяти резиденцію Нерг Кляйна штурмом. Та хоча Решід-бей у разі конфлікту пообіцяв Гріффітові всіляку підтримку, він усе ж натякнув, що заходити задалеко не слід. Спершу хай чужинці від'їдуть чимдалі від меж Донголи, а тоді з'ясовують стосунки за допомогою аргументів будь-якого калібру. Тож майор схилився радше до того, щоб повідомити владу — але не раніше, ніж стануть зрозумілими всі обставини того, що сталося. Цілком імовірно, прогноза-лондонець схитрувався потрапити в розташування ворога і саме зараз спостерігає за ним із найближчої дистанції. У цьому разі будь-які військові дії, розпочаті союзниками, лише зашкодять йому. З іншого

¹ Іспанське ім'я Керубін походить від слова «херувим».

боку, він справді міг ускочити в халепу й потребувати допомоги. Час летів, і майор усе більше схилявся до другого припущення. Нарешті він вирішив, що настав час улаштувати виправу. Та що-йно рятувальний загін було зібрано, а Міллз уже готувався з поспіхом начерканим листом бігти до помічника губернатора, на порозі постав винуватець переполоху. Він був розкошланий і похитувався, наче п'яний, а на шиї мав багрянний слід від мотузки.

Якщо вірити свідченням Голдена, які одно переривалися нападами кашлю, в провулку, де він зачаївся, до нього ззаду підкрався невідомий і зі спритністю індійського душителя-туга накинув на шию міцну шворку. Спроби опору ні до чого не привели: нещасна жертва невдовзі знепритомніла й отямилася лише за деякий час — дбайливо звільнена від зброї та готівкових капіталів. Звісно, нападник міг виявитися звичайним грабіжником, а сам напад — не більш як випадковим збігом, але Гріффітові це здавалося надзвичайно сумнівним. Міс Пейл теж схилялася до того, щоб вважати подію оголошенням війни, і вимагала завдати удару у відповідь. За деякий час стрільці, цього разу озброєні як належить і в повному складі, рушили до місця дії. На жаль, вони запізнилися. Негг Кляйн, який погодився впустити їх, лише коли прибув представник губернатора, — до того часу Гріффіт докладав неабияких зусиль, аби стримувати Елліс, що підбурювала вартових вибити двері, — заявив, що його постояльці години півтори як відпливали на раніш орендованому паровому катері вгору Нілом. Про їхні плани залишатися в Донголі на три тижні, як і про пограбування, що сталося біля його будинку, він не має ані найменшої гадки.

— Треба його інакше спитати, — шепнула Елліс, свердлячи господаря будинку поглядом. — Ненавиджу отаких зухвалих брехунів. Їх треба вчити казати правду.

— Думаю, він мало що знає, — стишеним голосом відповів майор. — Я розпитав губернаторського помічника. Цей Кляйн полюбає приймати в себе гостей з... репутацією. І завжди демонструє байдужість до їхніх справ. Цікавість в очах таких постояльців — бридка вада. А її брак — велика чеснота. Тож він у програті не лишається.

— Тим паче ця паскудна пика мені не до вподоби, ні, — процідила крізь зуби амазонка. — Добре б дізнатися, якого кольору... з чого він зроблений.

— Міс Пейл, часом від думки, що ви не жартуєте, у мене волося дибки стає.

— Як голки на сердитому дикобразові?

— Саме. Ви шанувальниця Шекспіра? Утім, не зараз... рушаймо на пристань — раптом вони ще не відпливли.

Гріффіт не надто сподівався на успіх. І не дарма — «топографів» давно і слід загув.

— Можна побитись об заклад, пішли в Корті, — сказав майор, не ховаючи розчарування. — І вони зарані були готові рушити будь-якої миті.

— У Корті... От же ж, саме воно десь дорогою засідку влаштувати, — погодився Міллз. — Командире, та ж є інший шлях. Повернімося потягом у Ваді-Гальфа, а звідти — в Абу-Хамід і далі — до Атбари. Як я зразу казав. Хай собі варяться-печуться в пустелях, раз їм кортить. Кажу ж, там напасти — наймиліша річ. Можна всіх постріляти, запорпати і звалити на бунтівників. Ніхто нічого не визнає.

— Може, і твоя правда... але планів не мінятимемо, підемо, як раніше вирішили. Тим паче ми збиралися з Корті вийти під надійною охороною. Такою, щоб нікому нападати не схотілось.

— А як спробують, то й добре, — підхопила міс Пейл. — Розправимося з ними раз і назавжди. Хоча завжди розумніше вдарити першими... Послухай, сумго, треба було одразу все розказати. Я б їх не прогавила.

— Моя люба міс Пейл, понад міру наділена відвагою, та, вже пробачте, не завбачливістю, — роздратовано відповів майор. — Ми не можемо влаштовувати маневри посеред міста. Навіть пів століття тому, за правління турків, таке б нам не минулося. Ви мені зробите велику ласку, якщо погамуєте до часу свою запальну вдачу. Ми не серед дикунів.

— Так. Поки що.

— Е-е-е, командире, — втрутився в їхню бесіду Міллз, — от хоч ріжте мене, а поїздом надійніше. Так патрону і доповім — глянемо, що скаже.

Містер Віттем, однак, став на бік Елліс Пейл: вирішено було не гаяти часу на повернення, а приєднатися до каравану з доброю охороною. Хоч армія тепер покладалася на залізницю, торговці ще ходили до Метемми давнім шляхом повз колодязі Гакдуль.

Зазвичай — під надійним захистом бійців Суданського корпусу. Через побоювання, що напад може статися й раніше — на річці дорогою до Корті,— майор на час плавання доповнив варту ще декількома колишніми солдатами: високорослими мовчазними нубійцями з племені дінка — воїнами відважними, дисциплінованими, витривалими. Хоча здебільшого стрільці з них кепські, але цілком здатні дати відсіч ворогові, особливо під проводом досвідченого командира.

Розібравшись із насущними питаннями, мандрівники вирішили затриматися в Донголі, щоб залагодити ще одну справу — не так необхідну, як приємну. Поки тривали їхні мандри, старий рік непомітно добіг кінця, а зустрічати новий у дорозі хоч і по-своєму захопливо, та не надто зручно. Тому в тимчасовому притулку влаштували дружній бенкет: вибухали корки останніх пляшок шампанського, привезених із Каїра, застільні розмови й побажання успіху звучали аж до ранку. Повеселилися від душі: досить сказати, що в дорогу вирушили лише другого числа, у вівторок.

Від того дня, коли на набережній каналу Ісмалія пролунав постріл, минуло рівно два місяці, проте за цей час усесвіт Емріса Гріффіта, який звик вважати себе людиною бувалою в бувальцях, перекинувся з ніг на голову. Усе йому відоме виявилось лише подобою тонкої крижаної кірки над жахливими глибинами, у яких миготіли непевні тіні. Глибинами, порівняно з якими «сокровенні знання» теософів або месмеричні кунштюки китайських окультистів здавалися ярмарковою забавою. Його, бувало, навідувала думка, що все, що з ним сталося, ще може обернутися сном, маячною фантазією або спритним шахрайством. Але в глибині душі Гріффіт знав — майбутнє принесе йому лише нові, ще дивовижніші відкриття, а зовсім не повернення до давнішого розуміння світу.

До Корті експедиція прибула через два дні. Насамперед майор розпитався про компанію «топографів» і з'ясував, що ті знову випередили їх і пішли разом із караваном, який нещодавно рушив у дорогу. Наступного треба було чекати майже тиждень. Але якби навіть на сцені не з'явилася підозріла компанія озброєних незнайомців, майор не покладався б лише на сили власної варті. Спогади п'ятнадцятирічної давнини про марш через пус-

телю й битви під нещадним сонцем миттю ожили в його пам'яті. Він рішуче відкинув пропозицію міс Пейл виступити негайно й вирішив чекати, доки відходитиме караван.

Гріффіт обернув надлишок вільного часу на користь справі. Він винайняв найкращих верхових верблюдів «хеджинів», які без особливих зусиль долають по 50–60 миль за добу і чий біг такий рівний, що в сідлі можна, як хвалькувато твердили їхні господарі, «випити чашку кави, не розливши ні краплі». Цілком задоволений надбанням, майор наполіг, щоб його супутники взяли по кілька уроків верхової їзди. Його вже не здивувало, що Елліс трималася в сідлі майже так само впевнено, як діти пустелі. Здавалося, не існувало такого вміння, необхідного шукачеві пригод, яким би вона не володіла. Містер Віттем, навпаки, досі жодного разу не їздив на дромадері — незважаючи на детальні інструкції та дружню допомогу, падінь уникнути не вдалось.

У години дозвілля баронет і Міллз шалено нудьгували — вони навіть відродили звичай розігрувати шахові партії з доктором Рівалем, які страшенно набридли їм на дагабії,— невблаганний супротивник і далі розбивав їх дощенту. Поява міс Пейл викликала невеликий ажіотаж серед офіцерів гарнізону Корті, що місяцями не бачили нового жіночого личка, але скидалося на те, що відважна мандрівниця не надто тішиться цією обставиною. За її словами, вона теж не могла дочекатися від'їзду. Гріффіт не полишив свого наміру стежити за нею, але, зайнятий справами, не завжди міг виконувати задумане. Кілька разів Елліс зникала на кілька годин, і він так і не зміг з'ясувати, де вона була весь цей час. Лишалось тільки сподіватися, що амазонка не замислила нічого лихого.

Та ось довгоочікуваний день настав: верблюди розміреним кроком рушили в дорогу під теленькання дзвіночків і пронизливі вигуки погоничів-бедуїнів. Учасники експедиції востаннє озирнулися на запорошено-жовті стіни Корті та звернули погляди до пустелі, через яку пролягав їхній шлях.

У спокійні часи вершники на хеджинах швидко рухалися вперед, щоб у найспекотнішу пору дня (у дорогу зазвичай вирушають прохолодного ранку) влаштувати стоянку й почекати відсталих в'ючних тварин, що неквапом несли свою поклажу.

Але тепер, не бажаючи розбивати сили варти, караван рухався однією групою — доволі розтягнутою колоною, вздовж якої одно проїжджали туди й сюди хвацькі солдати.

Для Гріффіта, Міллза і навіть Рівалю — військового «африканця», який уже попрощався з молодістю, але не втратив міці,— подорож не спричиняла труднощів. Край, через який зараз пролягав їхній шлях, поки що навіть не можна було назвати пустелею в прямому значенні слова — радше вже сухим африканським степом. Тут і там погляд вихоплював гайки мімозових дерев, на зміну безживному піску з'являлися порослі травною простори й невеликі долини, на дні яких тішила око якась невибаглива зелень — хоч і марною працею стало б шукати там джерела придатної для пиття води. Але посеред дня сонце все ж пекло немилосердно, і майор із певною тривогою поглядав на своїх незвичних до мандрівок супутників. Утім, побоювання його виявилися марними: всупереч сподіванням містера Вітгем був свіжим і бадьорим, а міс Пейл якщо і скаржилася, то хіба що на дуже яскраве світло й одноманітність ландшафтів. Спекса, довгі години в сиді й дуже скромні порції води, якими треба було тамувати спрагу, не зробили її менш енергійною. Деякі з вартових виявили значно меншу витримку, і навколо раз по раз лунали їхні ремствування і лайка. На щастя, майор подбав про те, щоб іще в Каїрі закупити для потреб експедиції мідні глечики. Вода з міхів, якими зазвичай користуються бедуїни, швидко застоюється і для незвичних європейців перетворюється на справжнісіньку отруту. А Гріффіт мав твердий намір зробити перехід через пустелю якщо не приємним, то хоча б не занадто тяжким для своїх супутників. Почасті йому це вдалося, і принаймні ніхто з шукачів скарбів не захворів.

Так чи інак, а будь-яке нарікання стихало, коли надходив час вечірнього відпочинку. Надто приємна прохолода ночі після денних труднощів, а небо над пустелею цієї пори виглядом своїм озветься навіть у найгрубішій душі. На спочинку мандрівникові здається, що острівець землі з похідним багаттям у центрі відірвався від землі і тепер неквапливо дрейфує крізь світовий ефір. Вище і вище — аж до підніжжя господнього престолу.

— Так,— стиха промовила під час першої зупинки Елліс, сидючи на розстеленій ковдрі поряд із Гріффітом,— є такі місця, де

жити не можна, але й не побувати — теж. Пам'ятаю, на Блокуллі¹...— вона замовкла.

— На Блокуллі? Де це? — підхопив майор.

— Далеко звідси. Це... така скеля в Балтійському морі. Нічого на ній і нема, та іноді...— Елліс махнула рукою.— Та що там, діло давне.

— Ви, я бачу, встигли побачити світу.

— Трохи.

— Згадую, хтось сказав,— зауважив містер Вітгем,— що в полум'ї горна кується залізо, а у вогні похідного багаття — взаємна довіра. Хоча залізо, скажу я вам, усе ж міцніше. Дрова прогоряють, ранок настає, а там і півень попіє тричі...

Гріффіт тихо засміявся, очі Елліс теж весело зблиснули. Інші, судячи з усього, приповістки не зрозуміли. Або ж вона не припала їм до смаку.

— Що правда, то правда,— підтвердила міс Пейл, поворушивши вугілля, від чого до небес знявся рій помаранчевих іскор.— Але якісь чари в цьому полум'ї є. Особливо такої зоряної ночі. Куди там нудному вечору в тісній кімнатці біля каміна.

— Та ні, дозвольте не погодитись,— озвався Гріффіт.— Про камін у вітальні родового гнізда теж можна докинути кілька теплих слів. І небезпідставно. А крім того, декому похідне багаття стає звичним, бо їм ще біля рідного вогнища випало наслухатися історій про подорожі.

Майор, звісно, мав на увазі самого себе — і батьківські оповіді.

— А що небесне склепіння прекрасніше за будь-яке рукотворне — це, звичайно, так,— додав він, трохи подумавши.

— Та й таке, зіроньки небесні, що не кажи — аж за серце беруть,— долучився до розмови Міллз. Він викинув незмінну флягу, потрусив нею в повітрі й після коротких, але тяжких роздумів знову сховав, так і не відкривши.— От якби до них ще пляшечку — та розпити її, значить, біля ватрочки, та в такій душевній компанії, як наша, то й бажати більш нема чого. Ну хіба...— він кинув погляд на міс Пейл,— хіба що зовсім трохи.

¹ Блокулла (швед. *Blåkulla*) — острівець неподалік від узбережжя Швеції. За легендою, чаклуни й відьми справляли на ньому шабаші.

— Що ж,— легко погодилася та,— хай правда ваша. Всі три хороші. І вогонь багаття, і вогонь зорі. І вогнище в оселі... у кого вона є.

Вочевидь, вважаючи останні слова свої надто сентиментальними, Елліс струснула головою і скривила губи в насмішкуватій гримасі.

— Влучно сказано,— глибокодумно промовив містер Вітгем.— І одне без іншого, дозволю собі зазначити, небагато варте. Мандрівник без дому — звичайнісінький волоцюга.

— А як же ті, для кого «дім — увесь світ»? Ці... космополіти? — глузливо запитала міс Пейл.

— Волоцюги — вони волоцюги і є, хоч як їх назви. Проте зірки і їм світять.

— Вони світять усім, так. Навіть тим, хто не сміє показатися на сонці. Ніч добріша за день.

— Скоріш поблажливіша,— зауважив Гріффіт.— Однаково покриває і закоханих, і таємних убивць. Але якщо зараз спати не ляжемо, уся її поблажливість не допоможе нам набратися сил. А в нас попереду довгий шлях... *Vonne nuit!*¹

На цьому скінчився перший вечір у пустелі. А попереду був новий, ще спекотніший день, а за ним ще і ще один. Край навкруги ставав дедалі суворішим: піщані дюни, голі кручі, ніби не зовсім матеріальні в тремтливому спекотному мареві,— часом здавалося, вершини їхні висять у повітрі, не торкаючись землі. Майже зникли газелі, які доти час від часу траплялися на очі мандрівникам. Четвертої доби караван прибув до джерел Гакдуль. Колись жоден більш-менш великий військовий загін не міг проминути їх дорогою до Хартума — ніде більше в пустелі не знайти в достатній кількості води. Однак тепер армія Її Величності майже втратила інтерес до цього перевантажного пункту. Міллз мав слушність — залізниця стала головним військовим маршрутом. Сталевим клинком шпаги, що встромився в тіло імперії дервішів. І завдав їй смертельної рани.

Приблизно половина шляху до нільського берега була вже позаду, але частина, що залишилася, вимагала напружити всі

сили. Караванний шлях тут позначений побілілими кістками сотень верблюдів, серед яких, бува, можна вгледіти й людський череп, що виступає з піску. Минулого разу, коли Гріффіт ішов цією дорогою, саме після Гакдуля їхній загін уперше атакували повстанці. Тепер єдиним супротивником мандрівників стала ворожа природа — з її ласки доктор Ріваль уже мусив не раз і не два розбиратися з наслідками сонячного удару.

Однак майор не втомлювався нагадувати варті триматися наготові.

Караван усе ще без пригод проминув Абу-Клеа, місце достопам'ятної битви, де загинув генерал Стюарт, а сам Гріффіт дістав різану рану на лівому боці, завдану мечем одного з дервішів. Надвечір на півдні загусли хмари, небо прорізали блискавки, і до мандрівників докотився віддалений гуркіт грому. Десь ближче до Хартума шаленіла гроза, але ні краплі дощу не впало на пісок пустелі — небеса лише подразнили скарбощукачів, які вже почали потерпати від спраги. Жовтувата курява в'юнилася над землею, липла до потрісканих губ, різала очі, виривала з грудей болісний кашель. Мандрівники давно закрили обличчя куфіями на манір тубільців, але це не надто допомагало.

Проте й найтяжчі випробування рано чи пізно добігають кінця. Нарешті радісні крики погоничів верблюдів сповістили про близькість Нілу. Попереду привітно змахували віялами листя пальми і чорніла смуга висохлого на сонці мулу, що облямовувала Велику Ріку, яка відступила після розливу. Священна Чорна Земля єгиптян — джерело життя, на противагу Червоній Землі — піскам лихого Сета.

Караван пройшов без жодного пострілу тією самою дорогою, яку солдати експедиційного корпусу колись мусили розчищати рушничними залпами, і дрож пробирав Емріса Гріффіта, коли їхні верблюди ступали по землі, яка ввібрала на його пам'яті стільки крові.

Тим часом у Метеммі, місті, схожому на лабіринт, складений із валькованих стін, на майора чекала ще одна, зовсім несподівана, але значно приємніша зустріч із минулим. Відпочивши й набравшись сил після важкого переходу, шукачі скарбів почали готуватися до плавання в бік Хартума. Не чекаючи ніяких

¹ На добраніч! (Фр.)

сюрпризів, Гріффіт подався до берега з наміром винайняти дагабію. Безліч вітрильників розтинали води цієї ділянки Нілу, судноплавної незалежно від пори року. На пристані майор звернув увагу на середніх розмірів задньоколісний пароплав під єгипетським прапором. Суденце чимось нагадало йому один із кораблів Гордона, на якому сер Чарлз Вільсон вирушив під ворожим вогнем у Хартум із запізненою допомогою його гарнізону. Принаймні латок на корпусі пароплава було стільки, ніби він не раз бував під обстрілом. І хоч попри все корабель здавався цілком надійним, майор пройшов би повз нього, адже не сподівався, що на борту виявляться вільні місця. Та раптом до нього гукнули щирою англійською:

— Гріффіт?! Хай мене чорти вхоплять, якщо це не наш юний кавалерист!

Дуже здивований, майор побачив, як трапом збігає, трохи накульгуючи, дебелий життєрадісний джентльмен у формі морського офіцера без нашивок — так само пошарпаній життям, як і пароплавна обшивка.

— Перепрошую,— пробурмотів Гріффіт, намагаючись згадати, де ж бачив це обпалене сонцем грубо обтесане лице, пісочне волосся і шрам, що простягнувся через перенісся і щоку, наче хтось помахом пера перекреслив портрет ненависного ворога.— Ми наче стрічалися...

— ...і не раз! Я, правда, не ніс тебе на руках, коли ти дістав кулю в стегно... майже на цьому самому місці. Але ж потім приходив провідати. Не пам'ятаєш? Саймон...

— Драммонде, господи! — майор палко потиснув простягнуту руку.— Саймоне Драммонде, друже... Де це ти роздобув таку окрасу?

— А, цю? — колишній капрал гвардії, посміхаючись, провів пальцем по шраму.— Даруночок від одного клятого дервіша. За рік, як тебе перевели. Я на додачу ще кілька отримав, списали мене та й по всьому.

— Так, така вже військова фортуна... І як тепер, служиш на пароплаві?

— Служу? Жартуєш? — Драммонд прибрав поважного вигляду.— Він мій!

— Не може бути! — Гріффіт оглянув судно. На носі посудини було виведено: «Гілфорд» — назва рідного міста Драммонда.— Вирішив узятися за торгівлю?

— Так, прибуток скромний, але сам знаєш — хто випив води з Нілу, того завжди тягтиме повернутися. Отож легше й зовсім нікуди не їхати. До того ж я одружився, а місис Драммонд британський клімат не підходить.

— Ну, мої вітання. Отже, не шкодуєш, що військова кар'єра не склалася?

— Абсолютно,— пролунала бадьора — може, навіть надмірно бадьора — відповідь.— А твої справи як, Емрісе? Ти ж, хай йому грець, усе той самий, а скільки років минуло. Теж уже не маршируєш під різок Вдови?

— Уже ні. У відставці з дев'яносто п'ятого.

— От халепа, а ми собі завжди думали — хто-хто, а Стрибунець Гріффіт далеко піде. Диви, й до фельдмаршала дослужиться. Що ж так?

— Обставини,— туманно відповів майор, низавши плечима, знову кинув погляд на пароплав і все ж вирішив поставити питання, що його цікавило: — Послухай, надовго тут? Не збираєшся в Хартум?

Драммонд обернувся і мало не з батьківською гордістю оглянув судно.

— Збираюся, аякже. Завтра відчалимо. Закупівлі деякі ще зробити треба — ти ж знаєш місцевих. Спритність — це не про них. «Іншаллах» кажуть, а нащо поспішати, коли все у волі Аллаха? Ледацюги кляті.

— О, знайома пісня. Послухай, друже, пасажирів не приймете на борт?

— М-м, приймемо, чом би й ні? А як для давнього бойового товариша, то я, коли треба, вантаж до чортової матері на дно відправляю.

— Такі жертви зовсім ні до чого. Бачиш, я супроводжую одну наукову експедицію, і зараз нам якраз потрібно в Хартум.

— Ані слова більше! Вважай, що ви вже там.

— Ну, раз так, то краще й не придумай.

— Дідько — саме так! І ніяк інакше. Багато вас там?

— Троє, разом із моєю скромною особою, драгоман-египтянин, польовий лікар і тринадцятеро людей варті.

— Ясна річ. Що ж, прошу усіх на борт.

— Чудово,— Гріффіт усміхнувся — йому все більше подобалася думка продовжити подорож у компанії давнього бойового товариша. Наскільки він пам'ятав, капрал Саймон Драммонд належав до різновиду людей, які часом дозволяють собі змахлювати у справах не дуже значних, коли ж мова заходить про щось справді важливе, вони надійні, як трипроцентні папери.— Тоді я піду повідомлю, що корабель ми вже маємо. Коли точно ви відходите?

— Годині об одинадцятій... з дозволу Аллаха,— колишній гвардієць усміхнувся.

— Коли так, треба поквапитися. А, ще дещо: тут перед нами прибула певна компанія, називають себе топографами. Начебто вони подалися до Хартума. Ти не міг би порозпитувати? Тільки з належною делікатністю — здається мені, люди ці темні.

— Он як? Дядько, цікава справа! Не турбуйся, я все довідаюся.

— Широ вдячний. До скорої зустрічі.

Вони ще раз обмінялися потисками рук, тоді Драммонд гукнув одного зі своїх людей — сухорлявого моторного парубка невизначено-східної зовнішності на ім'я Назір, відрекомендував йому Гріффіта й наказав усіляко сприяти як майорові, так і всім його супутникам, якщо ті надумают зійти на борт за відсутності капітана.

Дуже задоволений, Гріффіт поквапився назад. Покружлявши заплутаними вуличками, він невдовзі дістався тимчасової резиденції шукачів скарбів: перетнув крихітне подвір'я, проминувши стрільців, що порозсідалися на пакунках з вантажем або просто на землі, та швидким кроком увійшов до валькованої хатини, де ховалися від спеки баронет і міс Пейл.

— ... зовсім ні до чого тягти його на той бік! — містер Вітгем урвав себе, обернувся і стурбовано глянув на Гріффіта.— О, майоре, щось сталося?

— Не турбуйтеся, нічого лихого. Я тепер знаю, хто відвезе нас до Хартума. І можливо, навіть погодиться прогулятися Білим Нілом.— Майор огледівся: у квадратній, погано освітленій кім-

наті було лише два стільці, зараз зайнятих. Не бажаючи сідати на одну з кинутих на підлогу запорошених мат, він притулювся до одвірка.— Якщо не зволікатимете, нам не треба буде й години тулитися в цій халабуді.

— Халабуда? Ви тільки послухайте — скарги! — Елліс глазли-во поглянула на нього.— Вже скучив за білими простирадами й пуховими перинами?

— Е, поверніть мені простір пустелі й зелень лісів замість цих смердючих вуличок,— відповів Гріффіт, якого ці слова зачепили за живе: він звик пишатися своєю невибагливістю.— Буду щасливий спати на холодних каменях замість пуху. Але Метемма мені не до вподоби, вже вибачте.

— Може статися, приятелю,— примирливо сказав містер Вітгем,— що ми ще зі слізьми зворушення згадаємо це скромне помешкання. То ви знайшли судно?

— Чудовий пароплав. Капітан і власник — мій товариш по службі. Кращого, здається, й побажати не можна.

— Цілковито покладаємося на вас. Коли відплитть?

— Можемо піднятися на борт хоч зараз.

— Тоді до справи.

Звичайно, такій багатолюдній експедиції впоратися з завантаженням на корабель в Африці, де вдень з вогнем не знайдеш тямущих помічників, за годину або ж півтори — справа цілком безнадійна. Навіть якщо її драгоман сам Хусам Ель-Малік Каїрський. Лише завдяки Драммонду, знайомому в Метеммі мало не з усіма і здатному дістати підтримку кожного, мандрівники змогли впоратися за час майже вдвічі більший. Нарешті кректяння і пронизливі крики носіїв, а також солоні матроська лайка стихли, вантаж було складено, а пасажирські місця розподілено. Стрільців розмістили на палубі між баком і рубкою — без особливих зручностей, але пароплавом від Метемми до Хартума, якщо не станеться якої поломки, діставатися недовго. Капітан, як і належить справжньому джентльменові, відступив міс Пейл свою каюту. Втім, розплачуватися за це мусив не він, а перший помічник, якого Драммонд натомість виселив у кубрик, зайнявши на пару з баронетом його скромне помешкання. Гріффіт розмістився разом із Міллзом і вартою на палубі, про що жодної хвилі не шкодував — свіжий бриз

подобався йому значно більше, ніж задуха закритого приміщення.

Кают-компанії на пароплаві не було, тому скарбощукачів запросили зайняти навігаційний місток на даху стернової рубки. Там вони порозсідалися в плетених кріслах, насолоджуючись капітановим частунком — першорядним хересом, що, звісно, опинився на борту в обхід митних кордонів. Драммонд досить наполегливо розпитував про мету експедиції, але заздалегідь підготована розповідь про пошуки стародавніх скарбів цілком задовольнила його цікавість. Він побажав пасажирам удачі й поквапився запропонувати послуги своєї судноплавної компанії (яка володіла зараз одним-єдиним, зате чудовим пароплавом) під час пошуків і перевезення скарбів. Містер Віттем висловив свою згоду — хоч і з таким кислим виглядом, ніби волів би краще укласти угоду з сумнозвісним Генрі Морганом.

Приємну бесіду невдовзі урвала поява Гарві Голдена. Раніше той зголосився піти з одним із Драммондових помічників на пошуки інформації про «топографів», легковажно сподіваючись поквитатися з ними за лихий жарт, який учинили з ним у Донголі. Після нетривалих розпитувань з'ясувалося, що підозріла кампанія домовилася з реїсами двох сандалів, а потім, не затримуючись, вирушила до Хартума. Їхні дії почасти приспали підозри містера Віттема і, правду кажучи, майора Гріффіта теж. Але Голден все ще припускав якийсь підступ. Він вирішив обійтися без відпочинку на борту і продовжив розслідування в місті — вже самостійно, лише з усними рекомендаціями капітана Драммонда.

Усупереч припущенням Гріффіта, переконаного, що подібне «розслідування» — даремне й виснажливе марнування часу, Голден усього за кілька годин повернувся дуже задоволений. І не з порожніми руками. Завдяки щасливому збігу обставин, він, переходячи від одного роззяви-пліткаря до іншого, ніби уздовж ланцюжка дорожніх указівників, зрештою відшукав нубійця, який бачив, як обидва судна на певній відстані від Метемми пристали до берега біля руїн місіонерського будинку, зруйнованого повстанцями Махді. Багато «топографів» зійшли там на берег, і деякий час вони щось робили серед руїн. Що саме, чорношкірий свідок сказати не міг, оскільки те місце набуло в забо-

бонних аборигенів злої слави. Ходили чутки, що його навідують привиди самого місіонера та його челяді, по-звірячому вбитих бунтівниками.

Голден поквапився відрекомендувати нубійця, якого завбачливо привів із собою, містеру Віттему й компанії. Чорношкірий свідок на першу вимогу повторив свою розповідь, додавши, що невідомі пробули серед руїн не менш як чотири-п'ять годин і весь цей час із-за напівзруйнованих стін долинали шум і слова команд, а в повітря здіймалися хмари пилу, ніби там щось будували або ж навпаки — руйнували.

— Знаю я цей будинок,— зауважив Драммонд.— Чортівня, я й про місіонера того чув, царство йому небесне. Протестантські проповідники сюди не щодня приїжджають. Ось Папа — той, як відкриють пряму дорогу до пекла, так одразу пошле когось наvertати чортів у святу віру! Сподіваюся, леді пробачить мене за прямоту?

Міс Пейл приязно кивнула і почала розпитувати по черзі то Голдена, то збентеженого нубійця, за необхідності вдаючись до перекладацьких послуг Ель-Маліка. Та що могло знадобитися незнайомцям у старих, дуже давно розграбованих руїнах, так і лишилося невідомим. Не на мапу ж «топографи» збиралися їх нанести!

— Аніж голову сушити, рушаймо туди й дізнаймося,— запропонував колишній журналіст.— От я сам і піду — візьму з собою кількох добровольців і піду. Ви лише відкладіть відплиття до нашого повернення.

— Нащо? Краще дорогою зробимо зупинку, як і вони,— розважливо промовив Драммонд.— Углибка в мого «Гілфорда» трохи солідніша, ніж у якої-небудь місцевої шкаралупки, та не біда. У найгіршому разі спустимо шлюпку.

Усі погодилися, що це найкращий вихід із ситуації, на чому обговорення закінчилося. Трохи пізніше, коли остаточно стемніло, капітан, перепросивши, подався до каюти, щоб трохи відпочити від чесно́ї праці. Інші взяли з нього приклад, і на містку лишилися тільки Гріффіт і міс Пейл.

— Цей твій гвардієць некепський,— зауважила Елліс.— Бойове братерство не іржавіє, ні. Головне не покладатися на нього надміру.

— Яким же зв'язкам тоді можна довіритися безоглядно, міс Елліс Пейл? — спитав майор добросердо.

— Жодним.

Гріффіт перебував у надто доброму гуморі, щоби брати її відповідь близько до серця. Злегка всміхаючись, він сказав:

— Не сприйміть за зухвалість, мені здалося, у світі мало такого, що ви любите. А того, що заслуговує вашої довіри,— ще менше.

— Не знаю.— Елліс кинула на нього сторожкий погляд.— Може, я просто не ляпаю язиком про все, що люблю? І ще менше про те, у що вірю?

— І чому ж? Природжена скромність?

— Обережність. Коли тебе ловлять, гачок встромляють туди, де найдужче болить.

— О, гадаю, мене ви можете не стерегтися,— майор помахав сигарою, кінчик якої світився у вечірніх сутінках, наче далеке сигнальне вогнище.

— Гадати мало. Потрібна впевненість.

— І що ж може вселити її вам? О так, я й забув... ніщо?

— Можливо...

Елліс усміхнулась, але Гріффіту здалося,— можливо, до того спричинився випитий херес,— що в глибині очей її промайнула печаль.

— Хотів би я перемовитись кількома словами наодинці з тим, хто вселив вам такі думки,— сказав він тихо.

— Наодинці? Ти б мусив розбиратися з цілою армією,— дещо напружено розсміялася міс Пейл.— Значну частину якої ще треба повернути з Заходу... тобто воскресити з мертвих.

І, підводячись із крісла, додала:

— Але все-таки це було дуже мило.

— Радий прислужитися. І ще — я не втрачаю надії коли-небудь почути подробиці вашого, без сумніву, напрочуд цікавого життя.

— Коли-небудь...

З цими словами вона відійшла, залишивши Гріффіта збавляти час у компанії сигари та власних роздумів. І хоч сигара виявилась ароматною та міцною, а думки — вільними від недобрих

передчуттів, майор усе ж віддав би перевагу товариству, яке втратив, коли вона пішла.

* * *

Розбуджений удосвіта голосами матросів, шипінням пари й шумом увімкненої машини, Емріс Гріффіт підвівся зі свого жорсткого ложа з важкою головою (очевидно, внаслідок учорашньої пиятики на навігаційному містку), відчуючи ломоту в тілі, проте не нарікаючи на долю. Перекинувшись кількома словами з Драммондом, який давно вже не спав і віддавав накази команді, він узявся до ранкового туалету. Щойно встигнувши обполоснути бритву, майор став свідком того, як на борт піднімають останні ящики з вантажем — невідомі постачальники їхнього капітана цього разу виявили гідну заздрощів пунктуальність. Дуже задоволений із цієї обставини,— його добрий гумор не змогло затьмарити навіть те, що пасажери на палубі ускладнили вантаження,— капітан особисто став до стерна. У супроводі частого механічного зітхання машини і плескання лопатей по воді пароплав відійшов від причалу, вибрався на бистринь і рушив угору течією, давши наостанок прощальний свисток.

«Гілфорд» натужно пихкав і вивергав клуби білого диму — у паливнях його згорало не рідкісне тут вугілля, а пресовані стебла осоки та цукрової тростини. Варто зазначити, життя насправді обійшлося з пароплавом жорстокіше, ніж можна було припустити з першого погляду. І хоча останній власник доклав безліч зусиль, аби зцілити завдані рани, палубний поміст усе одно з рипінням прогинався під ногами, у трюмі знайшлися течі, і кожну з труб у корабельному череві доводилося ремонтувати, здавалося, чи не двічі на день. Про такі дрібниці, як-от плями іржі, тріснуті шибки ілюмінаторів, повсюдний запах мінеральної олії, годі й казати. Стівену Міллзу перебування на борту цієї плавучої руїни яскраво нагадало роботу на будівництві залізниці — улюблену (якщо не брати до уваги пригод на американській півночі) тему його оповідей. Не дивно, що він почувався

як удома і швидко порозумівся як з капітаном, так і з першим механіком — італійцем Мазотто. Інші мандрівники намагалися по змозі не зважати на незручності та втішали себе думками, що завдяки безперервним ремонтним роботам команда звикла до різноманітних негараздів. Отже, за необхідності зможе впоратися з будь-якими, навіть найсерйознішими труднощами.

Приховати зношеність судна було не до снаги людині, проте машинне відділення було предметом законної гордості Драммонда. Він навмисне потягнув майора з собою, — незважаючи на слабкий опір останнього, — аби продемонструвати відносно нову машину, яку він купив і встановив замість попередньої, остаточно зношеної. Завдяки їй, за словами капітана, суденце так успішно боролось з могутньою річковою течією. Гріффіт нічого не розумів у таких речах, але при тому змушений був визнати, що хід у судна справді набагато кращий, ніж можна було припустити з огляду на його поважний вік. Незабаром після відплиття Драммонд покликав майора на місток, видав йому бінокль і вказав на залишки якихось стін, що білили по правий — північно-західний — берег.

— Будинок місіонера. Хіба ж не кумедно, був він людиною небідною, а дива — обрав шлях порятунку заблудлих овець... Чув я, правда, що гроші він роздобув не дуже праведним шляхом. І тут радше ховався, ніж когось там навчав. Дідько, та мало що базікають. Так воно чи ні, а помер він недоброю смертю.

— У будь-якій смерті мало приємного, — зауважив Гріффіт, розглядаючи руїни. Будинок виявився більшим і не настільки пошкодженим, як він гадав раніше. Збереглися залишки якихось господарських будівель, зведених обабіч головної будівлі, та руїни огорожі, що колись оточувала усю садибу.

— Твоя правда, Стрибунцю Гріффіте. То як, не передумали висідати? У приви́дів я не вірю, та все одно, яка з того користь? Ці ваші топографи, видно, почули, де пастор заховав своє багатство — праведне воно там чи ні, — й вирішили його відкопати. Може, аж із Каїра по нього сюди діставалися. Не всі ж шукають золото фараонів.

— Не всі, справді. Але якщо ти маєш рацію, капітал у місіонера мав бути чималий, щоб затія окупилася. І чому вони потім рушили далі в Хартум?

— Аби хто чого не запідозрив. Закладаюся на свій річний прибуток, окрім переритої землі й розколошканого сміття ви там, — Драммонд кивнув у бік берега, — нічого не знайдете. Коли що й було, вони це забрали.

— Певно, що так. А все ж зійдемо, раптом віднайдеться який слід?

— Як знаєш, Стрибунцю. Коли так, піду-но я з вами. Щось і мені стало цікаво...

— Не годиться капітанові залишати судно. Та ще тут, кажуть, кордофанські ватаги бешкетують.

— Аж так багато ти знаєш про корабельні звичаї! А фуззі тут уже вчені. Дідько, от південніше — там треба начуватися. Але в цих краях ми навряд на бунтівників наскочимо. Візьмемо кількох стрільців, якщо хто з'явиться — зразу назад на борт і на всіх парах у Хартум. Там доповімо — хай вишлють верблужий ескадрон.

— Що ж, це тепер твій край, друже, сперечатись не буду.

— Та й на тому спасибі. Зараз спустимо шлюпку — бракувало ще на міліну сісти.

Як і варто було чекати, міс Пейл тоном, що не терпів заперечень, зажадала долучити її до складу десанту. Також у шлюпку спустився Гарві Голден, який досі палав бажанням помсти. До того ж він вважав, що раз добув звістки про виправу «топографів», то має безперечне право зайняти місце в першому ряду. Двоє матросів пароплава сіли на весла. Охорону доручили легіонерам Шредеру і Ланге — стрільцям дисциплінованим і холоднокровним. Утім, попри надійність варті, інші учасники висадки теж озброїлись. Елліс захопила свій меч, а майор на її вимогу повісив на пояс шаблю — цілком імовірно, що їхні можливі вороги якось пов'язані зі Втраченою Расою. Хтозна, чи не стояла місіонерська оселя над одним з їхніх підземних сховищ? Чи не був скромний служитель церкви чудово про це поінформований? І чи не це пригнало його на край цивілізованого світу? Легенди про появу приви́дів, здавалося б, лише підтверджували таке припущення, тому Гріффіт вирішив не бути легковажним, попри впевненість давнього бойового товариша, що висадка не загрожує небезпекою.

Щойно ніс шлюпки діткнувся прибережної багнюки — при цьому один із матросів звернув увагу майора на сліди, залишені

двома плоскодонками, що так само приставали тут раніше,— обидва стрільці скочили на берег, тримаючи карабіни напоготові. Але жодного звука не долинуло з-за напівзруйнованих стін, тільки шелестіли на вітрі пальми і далеко в розпеченому повітрі розносились голоси птахів.

— Ну гаразд, ходімо погляньмо, чого вони там накопали,— пробурчав Драммонд, перевальцем простуючи до садиби.

Голден випередив капітана і першим зазирнув у пролом, що з'являвся посеред цегляної огорожі.

— Нікого,— голосно повідомив колишній журналіст.— Усе тихо. Проте вони тут побували, будьте певні.

— Подивимось.— Елліс пройшла вперед, загорнувшись у накинута на голову та плечі суданську накидку-фердах — простий прямокутний шматок тканини, яким тубільці обох статей дуже красиво драпірують свої тіла. У східному вбранні та з мечем при боці вона скидалася на войовничу принцесу з казок «Тисячі й однієї ночі».— Зазирнімо спершу в підвал. Якщо він тут є.

Мандрівники перетнули зарослий бур'янами сад і впритул підійшли до будинку, стіни якого були позначені слідами вогню й поцятковані численними вибоїнами від куль. Майорові не раз випадало раніше бачити так само зруйновані житла — свідчення людської жорстокості та глупоти. Саме їх, а не військових, що марширують на параді, з часом почав вважати справжнім символом війни; так само як запахом її став у його уявленні сморід розкладеної плоті, а не гострий аромат згорілого пороху.

Однак тінь злодіяства вже зблякла, і видовище руїн викликало радше смуток, аніж обурення. Перебравшись через купу сміття, мандрівники опинилися в приміщенні, що колись служувало вітальнею, а нині було відкрите всім вітрам і пронизане сонячними променями. Ящірки, повсякчасні мешканці руїн, так і бризнули навсербіч, сховавшись у щілинах поміж розкришеної цегли. У спекотному повітрі звучали ледь чутні шерехи, дзижчання комах, відзвуки пташиних криків, таки справді схожі на перегук духів померлих.

Незважаючи на видовище пустки, з першого погляду ставало зрозумілим, що будинок місіонера був не лише великий, але й споруджений на совість. Схоже, чутки радше применшували, ніж перебільшували заможність його колишнього власника. Доб-

ротне муровання встояло навіть перед шаленством заколотників. Збереглися рештки другого поверху та сходів до нього, якими негайно піднявся невгамовний Голден. Інші розбрелися: міс Пейл вишукувала вхід до підвалу, Гріффіт розглядав землю в пошуках людських слідів, капітан «Гілфорда» відійшов у тінь, збираючись, вочевидь, залишити честь вести дослідження своїм пасажиром. Легіонери стали біля вузьких віконних отворів, які в разі несподіваного нападу зійшли б за бійниці.

Удача всміхнулася Голдену: інші ще не встигли виявити нічого примітного, як згори пролунав його голос:

— Е, та тут якісь знаки на стінах. Свіжі... і чи не кров'ю написані?

Зачувши ці слова, Елліс стрепенулась і поквапилася вгору сходами.

Заінтригований Гріффіт рушив за нею, чуючи за спиною сопіння і стриману лайку свого однополчанина, який причепився слідом.

— Цікаво, так,— почувся голос амазонки.— Але я не розумію, що це.

Вона затнулась, і Гріффіт, здолавши останні, майже цілком зруйновані сходинки, побачив, що амазонка, завмерши в напруженій позі, дивиться кудись убік. Перш ніж він устиг простежити за її поглядом, міс Пейл відскочила, на повен голос гукаючи:

— До зброї! Засідка! Фуззі...

Наступної миті оглушливо вдарив рушничний залп. Із надзвичайною виразністю, доступною людині лише у фатальні миті, майор побачив, як три кулі влучили Елліс у груди й живіт. Вона позадакувала, ступивши кілька непевних кроків, і впала біля стіни.

Попри всі відмінності в деталях, здавалося, що сцена біля каналу Ісмаїля повторюється з жахливою точністю. Сповнений тяжко знайомого відчуття безсилля, Гріффіт кинувся назустріч фігурам у бедуїнському одязі, що вискочили з сусідньої кімнати,— відкинувши вогнепальну зброю, ті побігли до Елліс із клинками в руках. Майора вони, схоже, не помітили, доки він рішуче не заявив про свою присутність лютим криком і пострілами з револьвера. Двоє нападників упали, один відступив, але троє продовжували атакувати. Не маючи часу перезарядити свій «Веблі», Гріффіт вихопив шаблю і став у позицію.

Його першим супротивником виявився справжній велетень, що орудував величезним прямим мечем дервішів. Із ревом він завдав супротивникові могутнього удару, відбити який, здавалося, не легше, ніж відкинути геть стовбур дерева, коли він падає. Не маючи простору для маневру на засипаній сміттям підлозі, майор удався до прийому, якого навчився в Індокитаї,— втім, як розповів йому один знавець, подібним користувалися за давніх часів німецькі майстри. Суть у тому, щоб, коли супротивник націлюється знести вам голову бекгендом, виконати парад високою прямою, після чого, ступивши крок уперед, захопити своєю лівою ворожу озброєну руку і, описавши клинком півколо, також рубонуть супротивника. Набагато зручніше виконати це, тримаючи в руках важкий тесак, на зразок месера, якими й орудували згадані німецькі фехтувальники,— проте Гріффіт цілком упорався і своєю шаблею. Його ворог іще не встиг повалитись на землю, обливаючись кров'ю, а майор уже схрестив клинки з його товаришем. Той виявився набагато спритнішим. Він був одягнений у турецькому стилі й ховав обличчя під куфією, а проте манера ведення бою вмить його зрадила — цей «фуззі» був європейцем. Або навчався в європейських наставників. Та й озброєнням його була драгунська шабля, а не меч. Недбало відбивши терцією удар у праву скроню, нападник відповів атакою знизу вгору, цілячись у коліно виставленої ноги Гріффіта. Той відповів секундою і завдав горизонтального удару в живіт, від якого супротивник ухилився, відскочивши назад. Краєм ока майор помітив, що третій дервіш спробував обійти його з флангу, та потім кудись зник — мабуть, до нього дістався Голден. Із першого поверху долітали звуки справжньої канонади... Події оберталися на зле, та зараз Гріффіт не міг дозволити собі відволіктися ні на мить. Йому стрівся надто сильний ворог. Секунд із десять вони вправно відбивали і завдавали ударів, поки майор не помітив, що невідомий припускається однієї помилки, поширеної серед тих, хто більше часу проводив у фехтувальних залах, ніж на полях битв. Раз у раз, щоб уберегтися від ворожого клинка, супротивник блискавично відскакував назад, демонструючи дивовижну спритність ніг. Таку манеру ще можна використати на рівній доріжці, проте вона виявляється згубною, коли бій ведеться серед ям і груддя. Вигадавши момент, майор

посилив натиск — ворог, поспіхом відступаючи, як і слід було чекати, спершу затнувся, а потім, намагаючись зберегти рівновагу, втрапив ногою в якийсь пролом, не зумів відбити останній випад супротивника і з гуркотом повалився вниз, на перший поверх.

Увесь двобій забрав менше часу, ніж вимагав би його опис, але, фехтуючи, майор непомітно для себе вийшов з-під прикриття напівзруйнованої стіни другого поверху — і опинився перед очима ворога, що засів за межами садиби. Куля розкришила цеглину менш як за фут від його голови, друга свиснула ще ближче. Гріффіт мимоволі пригнувся, а наступної миті чиясь рука схопила його за плече і знайомий голос, який він уже не сподівався почути, прокричав просто у вухо:

— Стережися! Стати в оборону, солдате!

Вражений до глибини душі, майор дозволив затягти себе під захист стін.

— Елліс...— нарешті видушив він.

Тримаючи в одній руці скривавлений меч, спартанка — розпатлана, без фердаха, з лютим блиском в очах і при цьому цілком жива — вказала на однозарядну рушницю, що лежала на підлозі, «Мартіні-Генрі», ймовірно, захоплену армією Махді ще під час перших сутичок із єгиптянами.

— На тобі правий фланг і тил. За мною — лівий і фронт.— Для певності вона вказала напрями мечем, описавши два короткі півкола. Міс Пейл здавалася бадьорою та сповненою сил, проте облямовані яскраво-червоним дірки на турецькій сорочці виразно свідчили, що в неї справді поцілили.

— Ваші рани. Потрібно зупинити кров.

— Мене не зачепило,— швидко відповіла вона і, зірвавши з одного з убитих дервішів патронну сумку, кинула її Гріффіту.

Коли вона на мить відвернулася, майор помітив свіжу дірку на її сорочці трохи нижче від лопатки і з жахом зрозумів, що одна з куль пройшла навиліт.

Хоча герої романів, поранені з рушниці або пістолета, миттю «падають без жодного подиху», насправді так буває не завжди. У відомій легенді про гінця з простреленим серцем, який завершує свою доповідь словами «я убитий», є частка правди. Буває, хоч і досить рідко, що в запалі солдат продовжує битися,

не цілком усвідомлюючи, які кепські його справи. Він відважно кидається вперед, щоб за декілька кроків упасти мертвим. Гріффіту випадало самому стикатися з цим явищем, і зараз він, стиха промовляючи заспокійливі слова, наблизився до міс Пейл із наміром оглянути її.

— Облиш! — крикнула на нього та. — Я що сказала? Вони нас відріжуть! Де Гарві?!

— Вам необхідна допомога, я бачив...

— Ти нічого не бачив! Нічого, — амазонка скинула майорову руку з плеча. У рухах її досі не відчувалося слабкості, якої слід було чекати після таких важких поранень. — Гляди, буде штурм!

Дервіші справді з криками кинулися до руїн садиби, яку перетворили на мишоловку для мандрівників-невдах. Майорові нічого не лишалося, як забути на якийсь час свої питання й підтримати легіонерів, що облаштувалися на першому поверсі, вогнем.

Привчені негараздами польового життя до всіляких несподіванок, стрільці варті, які лишилися на борту, блискавично озброїлись і були готові кинутися на допомогу. Однак тут вони зіткнулися з несподіваною перешкодою. Єдина шлюпка була на березі, а помічник капітана не наважувався впритул наблизитися до берега, побоюючись посадити «Гілфорд» на міліну і втратити єдиний шлях до відступу. Поки пароплав, з борту якого час від часу лунали постріли, обережно маневрував, намагаючись опинитися в такому місці, звідки до берега найлегше дістатись убрід, Гріффіт та інші мусили відчайдушно оборонятись. Вони кляли власну легковажність, через яку зійшли на берег, всерйоз не думаючи про напад, і тому обмежившись лише нікчемними півзаходами. На щастя, ватага, що їх підстерегла, виявилася нечисленною, і як тільки битва почала набувати затяжного характеру, сини пустелі завагались. Їхня гаряча кров легко спалахує в сутичці, зате твердості й завзяття їм часом бракує. А коли стрільці, що спустилися з борту пароплава, почали по груді у воді, тримаючи над головою карабіни, підбиратися до берега, дервіші поспіхом відступили.

Незабаром біля стін садиби пролунали швидкі кроки й зазвучали знайомі голоси Малевського, Ель-Мусаві, Махрана та інших

бійців варті. Протираючи очі, що засльозилися від диму, — трофейні набой виявились оснащеними чорним порохом, — майор гукнув до них згори. І невдовзі дістав підтвердження, що ворог відступив.

Гріффіт важко підвівся, спираючись на рушницю, і почув, як за спиною тріщить тканина. Обернувшись, він побачив, що міс Пейл, сидючи по-турецьки, намагається якось скріпити клапти сорочки, яку щойно розірвала. Цієї миті воїтелька була схожа на жертву варварського насильства, проте отвори від куль на одязі вже не впадали у вічі, до чого вона й прагнула. З викликом дивлячись на майора знизу вгору, Елліс продовжувала свою роботу, досі не виявляючи ані найменших симптомів, властивих пацієнтові, у якого тричі поцілили з вогнепальної зброї. Гріффіт уже не вірив, що симптоми ці взагалі з'являться, та все-таки знову запропонував скористатися його скромними медичними знаннями. Хоч і без колишньої впевненості.

— Ти так наполягаєш, солдате Вдови, — криво посміхнулася міс Пейл. — Кортить помилюватися мною без одягу?

— Може, й це теж, — відказав майор сухо. — Але я вже побачив дещо набагато... незвичайніше, ніж оголене жіноче тіло. Я бачив, як вас розстріляли мало не впритул, а ви...

— Я ж сказала — ти нічого не бачив!

— Боюсь, не можу погодитись. До речі, одна з дірок лишилась.

— Де? — простодушно озвалась Елліс, оглядаючи перетворену на лахміття одежу.

— На спині, — Гріффіт з усмішкою спостерігав, як амазонка вигинає струнку шию, намагаючись зазирнути собі через плече.

— Ось тут, — зглянувся він нарешті.

З недобрим блиском в очах його супутниця підвелася й закинула за спину рушницю, розмістивши її так, щоб приклад прикрив зрадницьку діру.

— Як таке може бути? — силкуючись говорити спокійно, спитав майор, але замість відповіді почув:

— Треба повертатись.

Біля перших сходинок Елліс зупинилась і півголосом додала:

— Ось де народжується взаємна вірність. Не за пляшкою біля вогнища, ні. Чи здатен ти на вірність, солдате Вдови?

— Я повторюю, ви можете покластися на мене, міс Пейл,— за будь-яких обставин.

— Добре, коли так.

На нижньому поверсі садиби їм відкрилося дуже сумне видовище. Голден, який зустрів їх біля сходів, із ніг до голови вкритий курявою, притримував ушкоджений лікоть: за його словами, зчепившись із нападником, він покотився вниз і трохи не переламав усі кістки. Значно менше пощастило Вернерові Ланге — з простреленою головою той простягнувся біля стіни, а його давній товариш зі скам'янілим обличчям сидів поряд. Капітан Драммонд напівлежав, спираючись на купу битої цегли і притискаючи долоню до скривавленого боку.

— А, Стрибунець!— привітав він Гріффіта, коли той підійшов.— От чортяки... вони мене вколошкали! Чортівня... твоя правда... не треба було сходити на берег...

— Не журись, це ж не вперше. Наш лікар тебе швидко залає,— якомога впевненіше заперечив майор.

— Не вперше... але востаннє...

— Припини! Не забувай, ти ще маєш познайомити мене з місис Драммонд. Агов, хто там?! Містере Пайк, Малевський! Лікаря сюди. Бігом!

Та коли невдовзі підійшов доктор Ріваль, він спохмурнів, оглянувши рану, вираз його обличчя не віщував нічого доброго. Поспіхом наклавши пов'язку, він наказав якнайшвидше доправити капітана на корабель. Вартові забрали загиблого і поспішили до шлюпки — всі побоювалися нової атаки. Майор хотів оглянути тіла ворогів, сподіваючись відшукати якісь докази, та потім погодився, що затримуватись на березі не слід.

Коли Драммонда з усіма можливими засторогами перенесли в каюту, Гріффіт рішуче зажадав у Рівалю висновків про його стан.

— Значна втрата крові, підозрюю поранення lobus dexter hepatis¹. Якщо вас цікавить моя думка, операція в цих умовах не видається можливою. Щиро сподіваюся, наш капітан залагодив свої справи на землі та примирився з Богом,— суворо відповів той.— А зараз, якщо ваша ласка, я маю оглянути інших пацієнтів.

¹ Права частка печінки (лат.).

У похмурому настрої — проте намагаючись не подавати виду — майор поклавився до друга.

— Чортів Судан!— Кольором обличчя Драммонда майже не відрізнялося від подушки, на якій лежала його голова. Дихав капітан важко, але намагався всміхатися.— А до Англії далеко...

До каюти на цих словах протиснувся насуплений містер Віттем, за яким тінню йшла Елліс. Остання встигла перевдягтись і вигляд мала хоч і дещо стурбований, але цілком здоровий.

— Як почуваетесь, капітане? — пробурчав баронет.

— Протримається,— відповів за Драммонда Гріффіт.

— Ще... годинку-другу,— з похмурою усмішкою уточнив колишній гвардієць.

Містер Віттем невдоволено скривився, ніби йшлося хіба про ще одну прикру перешкоду на шляху.

— Ні, приятелю. Ваша допомога нам потрібна. Ми ж уже вирішили піднятися Білим Нілом на цьому пароплаві.

— Радий би прислужитися,— прошепотів Драммонд.

Не слухаючи його, Віттем обернувся до Елліс.

— Візьметесь? Думаю, вам це до снаги.

— Зроблю, що зможу...

— Ото вже не думав колись почути у вашому голосі невпевненість,— усміхнувся баронет.— Так, ну ж бо — зробіть.

Елліс помовчала кілька митей, дивлячись убік, і промовила:

— Хай буде так,— після чого обернулася до Гріффіта й додала: — Спробую вилікувати. Геть звідси обидва. І двері зачиніть. Щоб і близько ніхто не підходив!

— Хочете сказати, що знайомі з хірургією? — з сумнівом промовив майор.

— Ні,— відповів за їхню компаньйонку містер Віттем,— насправді...

— Помовч! Забирайтесь.

— Але вам, певно, знадобиться асистент... інструменти, вода, бинти... потім асептика... я зараз покличу Рівалю!— почав був Гріффіт.

— Я сказала, геть! Ніяких лікарів. І язиками не теліпайте.

На сполотнілому обличчі міс Пейл відбилися досада й рішучість, як у людини, що готується виконати якусь украй не-

приємну, складну, можливо, навіть ризиковану, проте абсолютно необхідну дію.

Баронет поспішив вийти, на ходу вмовляючи майора не втручатися, хоча б тому, що гірше все одно не стане — хай як усе обернеться. Гріффіт знехотя скорився, але від дверей у каюту не відійшов, а, приховуючи дедалі сильніше занепокоєння, почав походжати сюди й туди по палубі. Час минав. Машина «Гілфорда» запрацювала — перший помічник поспішав відвести пароплав від місця нападу, поки дервіші не набралися духу.

Минуло близько години, перш ніж Елліс вийшла з каюти. Вона здавалася набагато більш виснаженою, ніж після недавньої сутички, руки були поплямовані засохлою кров'ю.

— А, на чатах стоїш? — надломленим голосом звернулася вона до Гріффіта. — Нічого, видужає. Ось, віддаси. На добру пам'ять.

Вона підійшла і впустила в майорову долоню маленький почорнілий шматочок металу — кулю з рушниці.

— Ви її вийняли?

— А що, всередині лишати? Він спить. Не будити, доки сам не прокинеться... — погляд Елліс зненацька втратив ясність.

Майор насилу встиг її підхопити.

— Ох ти... це не мій шлях... ні, — пробурмотіла амазонка, важко спираючись об його плече. — Але він мені сподобався, розумієш? Твій друг, сумго... сподобався, мені б поспати.

— О, зрозуміло. Я покличу лікаря.

— Ні, — незважаючи на слабкість, у голосі міс Пейл зазвучала звична рішучість. — Сказала — ніяких лікарів. Мені лише відпочити. Лише відпочити.

— Добре, як бажаєте. Я відведу вас... зможете йти?

Вона кивнула і з допомогою Гріффіта, насилу переставляючи ноги, дісталася до каюти першого помічника, де без сил опустилася на ліжко.

— Мене теж не будіть, — уже ледь чутно прошепотіла Елліс, не розплющуючи очей. Здавалося, вогонь, що яскраво палав у її душі, тепер ледве тлів. А може, і взагалі згас. Ніби відчувши, що майора охопило занепокоєння, вона додала: — Все чудово...

Мить — і дихання її стало рівним, як у заколисаного матір'ю немовляти. Майор навшипінках пройшов до дверей, але потім повернувся. Усім серцем сподіваючись не потривожити сонну, він обережно відтягнув комір її сорочки. Трохи золотава шкіра нижче від лівої ключиці, куди, як він чудово пам'ятав, влучив один із пострілів, злегка почервоніла. Плямка завбільшки з десятишилінгову монету скидалася на слід від удару — надто слабкого, аби спричинити синець. Чи, можливо, на легкий сонячний опік. Та ніяк не на шрам, який зазвичай залишається після кульового поранення.

Елліс поворухнулася уві сні, і Гріффіт якомога швидше залишив каюту. Стверджувати, що він був неймовірно здивований, означало б дозволити собі відверте применшення.

Ще більший подив у нього викликало те, що вже перед заходом сонця капітан Драммонд, викликавши неприхований захват команди, замість тихо перейти до іншого світу, власною персоною з'явився на капітанському містку. Він був блідий, виснажений і, вочевидь, усе ще страждав від болю, проте, хоч би наскільки неймовірним це видавалося, твердо стояв на ногах. І навіть намірився особисто вести пароплав, на якийсь час вигнавши з помосту першого помічника — немолодого похмурого шотландця на прізвище Догерті.

— Як їй це вдалося?! Ну ж бо, розповідай! Пожалій мою цікавість, — напосідав на нього Гріффіт, радий не менше за інших, але при цьому й більше за інших вражений тим, що сталося. Більше ніхто, за винятком хіба що доктора Рівалю, не уявляв собі справжньої тяжкості поранення.

— Що скажеш... — капітан озирнувся, впевнюючись, що крім них двох на містку нікого немає. — Зняла вона пов'язку, глянула й каже: мовляв, кепські твої справи, хай йому грець. Наче я сам не знаю. Запитала, справді хочеш побачити дим і... е-е-е... обійняти молоду дружину? Я відповів, що так, як не хотіти. Тоді вона — спробую допомогти. Тільки ти маєш мені перед тим дещо пообіцяти. І дивиться своїми очиськами... чорт, я так і подумав — ось зараз піде розмова про права власності на мою безсмертну душу. Так, Стрибунцю Гріффіте, слава у вас експедиція...

— Ну-ну, що вона попросила?

— Сказала: присягнись нікому ніколи не розповідати, як я тебе лікуватиму. Я й присягнувся. А що лишалось? Пробач уже, друже, будь ласкавий...— Драммонд винувато розвів руками, на мить випустивши стерно.

— О... отакої,— Гріффіт розчаровано відвернувся.— Але душа хоч за тобою лишилась?

— Кров'ю я не розписувався. Ми взагалі майже й не розмовляли — вона сказала: тихо лежи, не заважай. Ну і щось зробила з ранною. Я й не зрозумів, як... ні, більше нічого не скажу. Слово є слово, сам розумієш.

— Звісно. І взагалі, головне, що її метод допоміг. Аби лиш зараження не почалось.

— Не почнеться.— Драммонд торкнувся боку.— Я ж відчуваю, і до того ж... хай йому грець... просто повір, цього разу пронесло.

— Усе ж нехай лікар тебе огляне. Цього, сподіваюся, не заборонили робити?

— Та ні, не заборонили. Лікар то й лікар, тільки трохи пізніш.

На цьому капітан дав зрозуміти, що почувається надто втомленим, щоб керувати пароплавом, ведучи при цьому приємну бесіду, а за годину і взагалі повернувся в каюту, де спокійно відпочивав до ранку.

Хай у чому полягав загадковий метод зцілення, одне було точно зрозуміло: він надзвичайно виснажливий. Міс Пейл, на відміну від Драммонда, спала безпробудним сном увесь залишок дня і всю ніч, а вранці встала на півтори години пізніше за свого дивом порятованого пацієнта. На палубі амазонка показала, лише коли сонце піднялося уже досить високо.

— Ми що, на місці? Ні? — запитала вона, мружачись. Потім, угледівши Драммонда, який сидів у кріслі на баку, додала: — А, як там наш капітан?

— Краще не буває,— бадьоро відповів той. Відпочинок, безперечно, пішов колишньому гвардійцеві на користь.— Майже ніякого болю, як ви й казали. Чорт... перепрошую пані. Я ваш боржник. Ви мені життя врятували.

— Гаразд, просто так усе склалося,— вона махнула рукою.— Скоро прибудемо?

— Ми трохи затрималися через нашу пригоду. Але не переймайтесь, лишилося зовсім трохи.

— Це славно... раз так, я б ще подрімала... і від вечері не відмовляюся, як устану.— Вона усміхнулася, марно силкуючись стримати позіхання.— Краще — тривкої вечері...

— Від цього дня,— урочисто промовив колишній капрал,— будь-яке ваше бажання на борту мого пароплава — закон.

— Добре, я запам'ятаю. Тоді — вечеря в каюту. Більше нічого не треба.

— Виконую ваше веління, моя пані.

«Гілфорд» повним ходом прямував далі. Він із легкістю переборов натиск течії в ущелині Шаблука, де стиснутий скелями Ніл шаліє у вузькому, навряд чи більшому за сотню ярдів упоперек, ложі, й поплив широкою, наче море, просторінню спокійної води.

Навіть пересичених річковими пейзажами мандрівників зачарувала величність обширу, що відкрився навколо. Береги перетворилися на ледь помітні блакитнуваті мазки божественного пензля десь аж біля обрію. Призахідне світло лилося з небес безперервним золотим потоком, і не дивно, що птахи у височині видавалися янголами.

— Он там, далі,— сказав Драммонд майорові, коли той піднявся на місток,— на правому березі чорні пагорби Керрері. Там порішили Халіфу. П'ятнадцять років — га? Дідько, хто б міг подумати?! Пам'ятаєш, ми ж бо гадали, що дикуни розбіжаться, щойно вгледять здала наші мундири.

— О, так — гадали. Які ж молоді ми були... сам кажеш, п'ятнадцять років! Пів життя минуло. Але тоді мусили навчитися швидко метикувати, що й до чого.

— Отож, мусили. Бісові фуззі... це ж треба, трохи не порішили мене зараз, коли війна скінчилася,— колишній гвардієць стиснув стерно, але одразу, зніжковівши через свій порив, струснув головою.— Знаєш, справді дивно, що ця ватага там на нас чекала. Чи ж не ваші друзі все підлаштували? Той чортів нубієць зі своїми оповідками якось дуже вчасно нам трапився: те та се, чогось, мовляв, у пасторському домі шукали. Напевно ж знав, що ви поліжете туди подивитися.

— Так уже й напевно? Якби Гарві Голден так не хотів розплатитися за давніми рахунками, певно, ми б його проминули. Ні, надто ненадійна пастка.

— Може, воно так, а може, і не так. Хтозна.... ви втратили людину, є поранені... Ех, знаєш, друже, відзвичаївся я від таких справ. Видно, все таки на краще обернулось: не дістав би тоді шаблею, то й продірявив би мою шкіру якийсь чортів дикун, а замість вашої міс Пейл поряд — лише полковий коновал з полковим капеланом. І наділили б мене пристойною ямою, а не цим,— він поплескав по стерну долонею,— та ще й чудовим домом на додачу. Ось побачиш... ти ж не відмовишся погостювати у мене, Стрибунцю Гріффіте? Я таки зможу тебе познайомити з місис Саймон Драммонд.

— Вважатиму за честь.

— От і добре. Містере Догерті, станьте до стерна.

Помічник замінив капітана, і той у супроводі майора пройшов на бак.

— Судан — самісінький край...— промовив Драммонд негласно, спершись на фальшборт.— Там за болотами світ кінчається.

— Так-таки й кінчається? Я б сказав, що там Буганда, Конго, Убанга. Клімат кепський, населення недружнє, але містер європеєць усюди проб'ється. Білих плям на мапах майже не лишилось...

— Подивимося, якої ти заспіваєш, коли заберетесь далі в це пекло,— Драммонд махнув рукою і зітхнув.— Не передумали? Коли тут фуззі так знахабніли, що діється на Білому Нілі?

— Ні, про це немає мови. Ми не відступимо. Хіба що справи підуть зовсім зле.

— Ну, як знаєш...

* * *

«Гілфорд» пришвартувався біля пристані Хартума вже пізно ввечері. Команда завершила розвантажувати товари, містер Вітгем із вартою зійшов на берег, Драммонд і майор детально розповіли начальникові гарнізону про напад. Коли міс Пейл знову

залишила каюту, на борту не лишалось нікого, крім вахтових та капітана з Гріффітом, які навмисно на неї очікували.

— Містер Драммонд люб'язно запропонував нам свою гостинність,— повідомив майор.— Усі решта вже в нього. Якщо ви в змозі здолати дорогу, вирушимо негайно.

— То в змозі ж,— Елліс усміхнулася, мружачись на світло електричних ламп.— Ходімо.

Нічна темрява ховала Хартум від очей мандрівників. Ліхтарів аж ніяк не вистачало, щоб належно оцінити місто — втім, після недавніх подій їм було не до пам'яток. Драммонд подбав про те, щоб на причалі чекали — якщо знадобиться, то аж до ранку — троє малолітніх погоничів із віслюками — найпоширенішим транспортним засобом у цьому місті, яке не могло похвалитися великою кількістю візників і кебменів. Умостившись у сідлах, усі троє рушили вздовж набережної до будинку капітана «Гілфорда».

Тепер, після розгрому дервішів, англійці не покладаючи рук працювали над благоустроєм Хартума. Махді не намагався відбудувати місто, яке зазнало значних ушкоджень під час повстання, і зробив своєю столицею Омдурман — у рік загибелі генерала Гордона не більш ніж жалюгідне сільце. Щоправда, й у кращі часи архітектура Хартума не вражала величчю та красою, проте резиденції європейських торговців і турецьких чиновників мали цілком собі пристойний вигляд. Один із таких будинків у колоніальному стилі, як слід відремонтований, тепер належав Саймонові Драммонду.

Дорога видалася трьом подорожнім доволі довгою — міс Елліс на вигляд усе ще була виснаженою, та й капітан, хоч і запевняв інакше, схоже, страждав від рани. Тому легко уявити, як усі зраділи, побачивши гостинно розчинені та яскраво освітлені вхідні двері. Суданська челядь кинулася назустріч господареві та його гостям, а слідом за ними з'явилася напрочуд вродлива молода жінка, яку Драммонд поспішив відрекомендувати як Лауру — свою дружину.

З першого погляду Гріффітові стало зрозуміло, чому повітря Альбіона шкідливе для місис Драммонд. Попри набагато світлішу, ніж у більшості її одноплемінниць, шкіру та європейське вбрання, вона, безперечно, належала до нубійського народу. Як пізніше розповів капітан, Лаурина мати походила зі стародав-

нього суданського королівства Дар Ель-Махас, що славилося в усій Нубії привабливістю своїх доньок. Її батько — торговець-сицилієць — зумів вчасно врятуватися разом із сім'єю з обложеного Хартума, а пізніше одним із перших повернувся до міста. Дізнавшись, що тут, біля злиття Білого і Блакитного Нілу, буде збудовано столицю Судану, який знову перейшов під руку Єгипту, він миттю зметикував, які вигоди обіцяє заповзятливій людині таке становище.

Як пізніше зізнався Драммонд,— значною мірою, вочевидь, через сильнішу від звичної дію спиртного на його ще не зміцнілий організм,— він сам аж ніяк не був упевнений, що батьків його дружини поєднували священні шлюбні пута. Татуньо-сицилієць, незважаючи на властиве його співвітчизникам чадолюбство, ставився до доньки досить холодно. Коли капрал гвардії у відставці, що тоді вже був однією з його довірених осіб, попросив її руки, він одразу погодився... і, на диво, дав за дочкою посаг, який щедрістю перевершив найсміливіші сподівання нареченого. Будинки і пароплав, якими Драммонд так пишався, стали, отже, результатом несподівано вдалої партії. Утім, треба бути справедливими — не меншою мірою своїм успіхом він завдячував власним енергії та сміливості.

Так чи інакше, хоч би які фінансові вигоди приніс цей шлюб, Гріффіт не сумнівався, що в час його укладання головними були почуття, а не розрахунок. Нечасто випадало йому споглядати настільки радісну зустріч подружжя. Лаура поспішила висловити міс Пейл свою палку вдячність — видно, містер Віттем, незважаючи на заборону, встиг яскраво змалювати сутичку на річці та роль амазонки, що виявилася ще й цілителькою, в порятунку Драммонда.

Після вечері гості, окрім господаря дому й майора, які задержалися для бесіди, розійшлися в запропоновані їм кімнати й незабаром уже мирно спали. Гріффіт теж не мав наміру надто засиджуватися, пам'ятаючи, що його однополчанин більше від інших потребує відпочинку. Драммонд, однак, відпустив його не раніше, ніж уточнив, яким маршрутом повезе своїх пасажирів «Гілфорд», коли настане час вирушати до святилища.

— За Хартумом у Білий Ніл впадає багато всіляких річечок. І їх щедалі більше. Але що там цікавого для вчених, уявити не

можу. Ну, хіба для натуралістів — тих божевільних, які ловлять жаб і ганяються за жуками.

— Щось цікаве там точно є. Не дарма ж «топографи» так застрягли. Треба буде завтра зранку з'ясувати, тут вони чи ні. Чи не готують якоїсь нової капості.

— Вважай, уже зроблено.

— Добре б іще закупити припасів, але це не горить. Ми відпочинемо якийсь час... тут є пристойний готель?

— Ніяких готелів! Житимете в мене скільки треба. Склад, де ваших солдатів поки розквартирували, доведемо до ладу. Постаavimo їм ангареби¹, столи. Буде чистіше, ніж у будь-якому армійському бараку.

— Дуже вдячний, але я не хочу завдавати вам клопоту. Тримати тут цілу армію...

— Ото ще мені! Жодних клопотів. І взагалі, скажи, де ти таких манер набрався? Раніше Стрибунець Гріффіт був простішим. Зовсім не душа компанії — надто зосібна тримався — та без цих витребеньок.

— У казармі одне, за її стінами — інше. Та й що було, те загуло... Але все одно спасибі.

— Оце діло. А то завів... Пам'ятаєш капітана Санфорда? От хто був у всяких церемоніях мастак. Навіть якогось бісового багара не міг на той світ спровадити, як не перепросить за всіма правилами. Та ще доброї дороги не побажає.

— Справді, такий він був...

Гріффітові нічого не лишалося, як підтримувати розмову, перемагаючи армійські й любовні історії, любі серцю його співрозмовника, своїми оповідками про пошуки єгипетських старожитностей. Розійшлися вони з Драммондом мало не після півночі.

Унаслідок пережитих хвилювань або через напрочуд міцну сигару, викурену під час бесіди, сон у майора був неспокійний. Непевні видіння, головною героїнею яких була міс Пейл у ситуаціях часом дуже пікантних, линули примарною вервечкою аж до світанку. Не дивно, що наступного дня Гріффіт піднявся пізно —

¹ Ангареб — різновид ліжка, що являє собою дерев'яну раму з натягнутою мотузкою сіткою.

втім, як і багато його компаньйонів. Неквапом поснідавши, шукачі скарбів, які встигли скучити за перевагами цивілізації, зрозуміли, що поки не в силі опиратися спокусам дозвілля. Втім, діяльна натура міс Пейл, яка до того часу зовсім оклигала, невдовзі перемогла лінь. Дізнавшись, що в пообідню пору Гріффіт має намір вийти в місто, вона заявила, що рада буде скласти йому компанію. Драммонд не збирався поки що залишати дім, адже кілька днів у ліжку були потрібні для остаточного видужання. Лаура, яка ставилася до нової подруги мало не побожно, шкодувала навіть про коротку розлуку — про що повідомила з властивою нубійкам безпосередністю. Проте, звісно, залишити чоловіка вона не могла, тому з Гріффітом і Елліс за провідника і порадики відрядили одного з давніх домашніх служників на ім'я Іфлатун.

Варто щонайбільшого подиву, як швидко відбудовується місто, коли задля досягнення мети докладають достатньо зусиль. Вулиці постають просто на очах, на місці зруйнованих будинків зводять нові, розкішніші, ніж були. Уздовж берегів Нілу повітря повнілося рипінням водочерпальних механізмів, на місці майбутніх пишних садів зеленіли юні саджанці. Проте чимало часу мине, перш ніж Хартум поверне собі славу одного з головних торгових перехресть Африки. Та й чи поверне? Гріффіт уже здогадувався, що місто перетвориться на таку собі подобу Ісмаїї — шматок Європи, силоміць уживлений у землю Чорного континенту. Справжнє життя тепер вирувало на другому березі Білого Нілу — в Омдурмані.

Вважати Омдурман окремим містом або ж частиною Хартума — кожен мандрівник вирішує для себе сам, але тепер саме це поселення справляло враження справжньої столиці Судану. Переправившись через річку на легкій фелуці, яку за мить винайняв досвідчений Іфлатун, майор і міс Пейл поринули у стоїлий гамір вузьких східних вулиць. За час подорожі та стоянок у невеликих поселеннях вони встигли добряче відзвичаїтись від міської метушні — та міських запахів! Але, незважаючи на тисняву, Омдурман їм обом сподобався.

Вірний своєму правилу не гаяти марно часу, Гріффіт почав розпитувати щодо спорядження, яке треба було докупити учасникам експедиції. Передусім його цікавили човни, якими належало просуватися до святилища після того, як річка стане не-

достатньо глибокою для пароплава. Відшукати в Омдурмані охочих розлучитися навіть з найубогішою посудиною виявилось непросто, проте їхній провідник і тут прийшов на поміч. Невдовзі майор нагледів кілька легких човників, які, безперечно, могли пройти будь-яким мілководдям. Елліс цілком схвалила придбання — за її словами, човни чимось нагадували кораблі вікінгів у мініатюрі й видавалися цілком надійними. До часу «Гілфорд» візьме їх на буксир, а після прибуття на місце шукачі скарбів і варта продовжать дорогу на веслах.

Неможливо було не приділити хоч трохи часу огляду знаменитого омдурманського базару. Навіть тепер за своїм багатством він міг змагатися з каїрськими. Звістка про виступ армії Халіфи багатьох наполохала, проте найдаєкоглядніші розуміли, що нового розгрому й вигнання єгиптян можна не боятися. Злагоджений військовий механізм спрацював зі швидкістю й точністю капкана — смілива, але нерозумна спроба наступника Махді була від початку приречена на поразку. Не дивно, що після битви біля Керрері життя швидко повернулося до звичної колії.

Запальні суперечки покупців і продавців, — чорношкірі нубійці в таких обставинах виявляють навіть більше темпераменту, ніж бербери й араби, — строкаті гори товарів: в'язки бегемотячих, носорожачих і крокодилячих шкур, паки тканин, розмаїття прикрас, посуду й амулетів — таким був омдурманський базар. Із європейців серед тутешнього купецтва переважали греки та італійці, що ж до різних народів Африки, то втямити, до якого з них належить той чи інший смаглявий перехожий, якого ви зустріли на вулиці, не завжди видавалось можливим.

Колись — насправді не так і давно — тут так само жваво торгували людським товаром, а по невільників приїжджали аж з Александрії. Деякі вихідці з країн, де щедро метали блискавиці на це мерзенне явище, напрочуд швидко звикали до ролі панів. Вони заводили чорношкірих рабів або, частіше, — цілі гареми юних африканок, надалі залишаючи іншим розводитися про братерство та рівність усіх людей. Але тепер від невільничого ринку лишилися тільки спогади.

Немало виявилось на торгових крамницях зі зброєю, що привертали, як і слід було чекати, увагу міс Пейл. На полях нещодавно минулих битв підбирали величезну кількість клинків,

палиць, щитів. Влада намагалася конфіскувати сучасні рушниці й револьвери, але до різноманітних мечів, шабелъ і списів виявляла майже цілковиту байдужість: поразка дервішів наочно показала всю перевагу сучасної вогнепальної зброї. Утім, на думку Елліс, перевагу не таку й безсумнівну.

— Війна — це мистецтво, а не якийсь там Sturm und Drang¹, ні. Понесло ж цих фуззі прямо під вогонь,— сказала вона зі зневагою.— Підкралися б уночі. Я чула, табір Кітченера був зле укріплений. Навалитися в темряві — дізнаєтеся тоді, що таке мечі та списи.

— Нічна атака — справа ризикована,— відповів Гріффіт, увесь цей час задоволено споглядаючи подив продавців від зацікавлення, яке його супутниця проявляла до їхнього товару. Елліс приміряла до руки важку зброю зі звичною впевненістю досвідченої фехтувальниці. Нітрохи не подібна до леді, які навіть маленький кинджал беруть із осторогою — й одразу стають у позу драматичної актриси.

— Ризикована, ще б пак! Втрати були б. Але не такі, як від «Максимів» у чистім полі.

— Так, Халіфа їх недооцінив, і не вперше. Якби його люди були невразливими для куль, як дехто, кого я знаю...

Елліс, грюкнувши, сховала наполовину війнятий клинок, який саме оглядала, в піхви червоного сап'яну, кинула його на прилавок і рішуче сказала:

— Певно, час дати ногам спочинок. І сказати одне одному декілька слів, ні?

— Саме це я збирався запропонувати вам, міс Пейл.

Вони повернулися до берега Нілу, що тепер являв собою доволі сумне видовище: дерева, які густо росли тут до повстання, були, скільки сягає око, вирубані, щоб згоріти в багаттях місцевих жителів і паливних пароплавів. Зате недалеко від краю води знайшлася цілком пристойна кав'ярня, що належала одному жвавому вихідцеві з Пелопоннесу. Тут шукачі скарбів відпустили Іфлатуна й вигідно розсілися в тіні навісу.

— Водити тебе за носа й далі сенсу нема,— першою заговорила Елліс.— Ніколас теж шукає нагоди все розповісти. Тільки він

подасть мою історію в іншому світлі. А ти й сам про багато що здогадаєшся.

— Мушу визнати, деякі міркування є,— стримано погодився майор.

— Які ж?

— Ну, якщо ваша ласка... По-перше, ваші здібності та знання майже виходять за межі можливого для леді таких юних літ. По-друге, після того... випадку в домі місіонера я не міг не згадати ваших слів, що рушниці — слабкий захист від Утраченої Раси. Щоправда, ви не дали ніякого наукового обґрунтування, та після нашої пригоди вони не давали мені спокою. Нарешті, ваші дивовижні очі, що бачать у темряві. Знаєте, мені не раз здавалося, що вони ще й світяться, мов у кішки.

— Так, і що ж з цього випливає?

— Що ваш зв'язок із Втраченими, з жителями півми набагато тісніший, ніж видається. Зізнаюся, мене непокоїть думка, куди може завести цей висновок.

Елліс кивнула.

— Усе правильно,— сказала вона спокійним тоном.— Скажи мені, сумно, знаєш ти, що означає plentyn newid'?

— Я чув... стривайте... Так, це підмінник, дитя, яке ельфи залишають у колисці замість викраденого людського немовляти. Мені розповідала про них няня. Це казка. Давня валлійська легенда.

— Ось і відповідь. Легенда завжди з чогось починається. Часом це просто історія небажаної дитини. Звичайна річ: пристрасть перемагає цноту... й за дев'ять місяців доводиться щось робити з її плодами. Та буває — нечасто, ні — батьки дитини не належать до роду людського.

— Ви хочете сказати, вони — Втрачені?

— Таке маля росте, як усі,— промовила міс Пейл тихо.— Може, трохи більше капризує. Чи не може всидіти на місці. Чи надто мрійливе. А то й усе відразу. Але потім починаються зміни. Часом помітні. Частіше — не дуже. Особливо попервах.

— У нього відростає хвіст? — запитав майор, згадавши зустріч у Місті Мертвих і жахливу тінь на стіні.— Або ікла?

¹ «Буря і натиск» (нім.).

¹ Дитя підмінене (валл.).

— Буває, так. Але зазвичай воно здається просто диким. А потім, як то кажуть... раніше казали, Місячна Пані бере його під свій захист. Робить не таким вразливим. Хоча її увагу можна повернути раніше. Чув казки, у яких підмінника кидають у вогонь чи окріп? Щоб той показав свою суть?

— Так, пригадую. Жорстокий звичай.

— Ще б пак. Та якщо нічого не робити, час однаково настане. Підмінник стане дорослим. І зрозуміє, що він відрізняється від інших. Надто відрізняється, щоб називатися простим смертним.

— І ви...

Його співрозмовниця мовчки схилила голову.

— Коли настала моя пора, я почала шукати відповідей. Батьки — названі батьки — багато про що здогадувалися. Лише мені не говорили. І ніякого окропу, — на мить обличчя Елліс змінилося, майже як тоді на пароплаві, коли вона, змучена, забулася сном. — Вони ніколи не намагалися позбутися мене. Ніколи.

— Я виросла серед людей, — продовжила вона, помовчавши. — Не маючи ні найменшої гадки про мій народ. І коли чужі риси стали занадто помітними...

— Які... риси?

Майор мимоволі глянув, мабуть, надто уважно на широке східне вбрання співрозмовниці, міркуючи, що може ховатися під ним. Це не лишилося непоміченим:

— Хвоста в мене нема. Луски, ратиць і звіриної шерсті теж. Ти забув, я казала, що Втрачені дуже різні. Мергвісам нелегко проходити між людьми відкрито. Хіба вночі. А я з тих, кого найважче відрізнити від людини. Навіть лікарський огляд, на якому ти так наполягав, не допоможе, ні. Хіба лиш дуже ретельний. Але відмінності є. У наших думках, у вчинках. У нашій силі. І ми не підвладні старості.

— Старості?

— Це дар усіх, кого ти назвав Втраченими. Хоч би якими вони були. Хоч би як відрізнялися одні від інших. «Кров Дракона у їхніх жилах», — так говорили. Одні створені з тліну й до тліну повернуться. Інші — з крові Дракона — їх називали безсмертними, хоч не богами.

— То вони що, можуть прожити тисячоліття? Мільйони літ?

— Ні. Безсмертя в них несправжнє. Зазвичай їх... нас убивають. Набагато раніше.

— Нас... — майор похитав головою. — Вбивають? Але хто?

— Та мало хто? Світ сповнений небезпек, а ми не шукаємо спокійного життя. Так і нема на землі куточка, де спокій триває тисячоліттями. Наша доля — не знати, коли і який кінець нам випаде. Але буде він кривавим, і не інакше. І навряд чи знайдеться хтось, хто візьметься нас ховати. Коли щось залишиться для поховання...

— Але навіть поранити вас непросто, а знищити, мабуть, іще складніше, — зауважив Гріффіт.

— Життєвих сил Драконовим Чадам уділено не порівну. Одні затягіше чинять опір загибелі, другі слабше. Але знищити можна кожного, особливо коли знати як.

— І як?

Міс Пейл усміхнулась.

— Сподіваюся, ти зрозумієш, чому я нікому не розповідаю цього. Посвячених і так більше, ніж хотілося б.

— Але якби я знав, чого слід остерігатися, то зумів би краще захистити вас... що смішного?

— Нічого особливого, ні, — Елліс весело поглянула на нього. — Ті самі слова сказала колись Блодуедд своєму чоловікові Алеу. Коли надумала його згубити. Ти ж валлієць, сумно, хіба не чув?

— Та ні... Цей Алеу був Втраченим?

— Він був божеством... язичницьким божеством. Набагато менш вразливим, ніж я, проста Драконова Донька, хоч і не зі слабких, ні.

Гріффіт глибоко зітхнув.

— Що ж, не скажу, що вражений до глибини душі. Чогось такого я й чекав. Містер Віттем знає все, що ви сказали?

— Ще б пак. Назагал.

— Не знаю навіть, яке питання поставити наступним. Чи знайомі ви з іншими Втраченими? Які вони? Де їх знайти?

— Так, питань забагато, — погодилась Елліс. — Можна ставити їх день за днем. Доки мені не набридне відповідати. Які Втрачені? А яка я? Виховання вихованням, а все ж я ближча до них, ніж до вас. І що ти скажеш про мене, Емрісе Гріффіт?

— Ви прекрасні, хоч і справді не схожі ні на кого мені відомого,— галантно відповів майор.

— Що ж, ця відповідь — для мене. Гадаю, ти маєш іншу — для себе самого. Ось це і є правда, так. Ми такі, якою ти бачиш мене насправді.

— Якою я вас бачу...— Гріффіт раптово пригадав вірш Кітса, що спав йому на думку в «Фішауї». Рядки виявилися пророчими — він і справді зустрів даму, яка не належить до нащадків Єви. Чи не буде фінал сумним, як у балади?

З усмішкою, ніби прагнучи показати, що не надає власним словам особливого значення, він прочитав вірш. Елліс слухала, не перебиваючи.

— Хороша історія, так. Вона вчить обережності.

— *La belle dame sans merci*. До речі, про милосердя: ваші рани зціляються надприродно швидко, наскільки я можу зрозуміти. Майже миттєво. Але як вам вдалося вилікувати нашого капітана?

— Мій народ володіє Знанням... чи, як говорив мені один ваш учений,— це радше щось на зразок атавізму. Здатність, яка дозволяє робити різні незвичайні речі. Деяким людям вона теж доступна.

— Ви маєте на увазі тваринний магнетизм?

— Називай як хочеш. Месмеризм. Одиличні¹ сили. Чаклунство. Магічний дар. Але лікувати за його допомогою можна. Щоправда, я в цьому не дуже вдатна,— Елліс зухвало поглянула на співрозмовника.— Мені легше дається руйнування. І більше подобається.

— Доктор Ріваль сказав, ви б могли здійснити революцію в медицині.

— Ні, не могла б. Чари в лабораторії... знаєш, є такий учений — Віллі Крукс. Він ще якусь трубку винайшов. Так оцей Віллі якось вирішив узятися до викриття спиритів і магнетизерів. Потім опублікував доповідь. Написав: є те, чого не можна пояснити. Не можна до пуття побачити, а воно все одно існує. І йому не повірили. Відомому науковцеві. Ніякої революції не сталося.

Академіки, здається, не дуже їх полюбляють. Надто багато від них клопоту — від тих революцій.

— Це ж треба, про сера Крукса я багато чув, але щоб він вивчав окультизм...— майор посміхнувся.— Знаєте, мені складно уявити, що ви можете захоплюватися фізикою й асистувати в лабораторії. За вашої, не вважайте за образу, нелюбові до природничих наук.

— Просто я опинилася серед тих, кого досліджували.

— Не може бути! І що ж сказав містер Крукс щодо ваших... одиличних сил?

— Його більше цікавили медіуми, духи померлих. Тому він урешті сплутався з тією відьмою — Флоренс Кук¹. А я надто люблю життя, щоб марнувати його на фотографування привидів.

— Але якщо ви будете в такий дивовижний спосіб зцілювати людей, вам повірять набагато швидше, ніж будь-яким спірітам...

— О, ще б пак — блукати дорогами, допомагати стражденим. З торбами й молитвами,— перебила його Елліс.— Гадаєш, до мене такого ніхто не робив? Хто тримався тихо, про тих учених не чули. Хто ні — той добра не дійшов. До того ж зцілення людей щоразу мені дорого обходиться. Сам же бачив, ні?

— Справді... знаєте, тоді я хотів би ще раз вам подякувати — за мого давнього товариша. Вам було важко...

— Пусте. Хочеш розплатитися — звільни мене від розпитувань. Хоч на якийсь час. Краще повернімося. Нас, певно, вже зачекалися. Ходімо, сунго.

Коли зворотну переправу було завершено і вони вже наближалися до будинку Драммонда, майор, який всю дорогу мовчки роздумував, запитав:

— Тоді — вісімнадцять років тому — ви самі брали участь у поході до святилища? Якщо роки не позначаються на вашому народі...

— Так, я була там,— не дала йому договорити Елліс.— Не хтось із моїх родичів і друзів — це вигадка Ніколаса. Я сама.

¹ Одилична (одічна) сила — згідно з ученням барона Карла фон Райхенбаха (1788–1869) — вітальна сила, властива живим істотам.

¹ Флоренс Кук (1856–1904) — відома англійська жінка-медіум, яка брала участь у спіритичних сеансах та експериментах із матеріалізації, організованих Вільямом Круксом.

— Дивовижа. Отже, ви знаєте дорогу без усіляких карт і описів стародавніх мандрівників?

— Ти погано слухав. Коли здійснювся заколот, я й кілька стрільців стали в оборону, а вчені поквапилися до святилища. Ворогів ми перебили, але потім заблукали, довго не могли зустрітися зі своїми. Наші начальники лишилися майже без захисту. І на них напали. Не заколотники — інші. Місцеві. Майже всі загинули, мапи зникли. А я ж казала тоді — не можна розділяти сили. Нам лишалося тільки повернутись. Потім я дізналася в Лондоні, що дехто цікавиться суданським святилищем. І має свою копію манускрипту. Так ми зійшлися з Ніколасом і Розою.— Елліс знизала плечима й замовкла.

Більше вони аж до будинку Драммондів не перемовилися й словом.

Господарі, що радісно зустріли їхнє повернення, як і учасники експедиції, не могли не помітити раптового відчуження між Гріффітом і Елліс, але всім вистачило такту залишити питання та припущення при собі. Мабуть, лише містер Віттем угадав справжню причину, проте волів про це не розбалакувати.

Пославшись на сильну втому, майор відмовився від вечери й пішов до своєї кімнати. Він не лукавив, говорячи, що зізнання міс Пейл не надто його здивувало. Та все ж відкинути сказане, ніби нічого не варту дрібницю, не виходило. Гріффіту коштувало неабияких зусиль примиритися з думкою, що *Homo sapiens* — не вінець творіння, а лише один із наділених іскрою розуму видів, які тисячоліттями населяють Землю. Але набагато важче усвідомлювати, що розмовляв, ділив стіл, бився пліч-о-пліч з істотою, що лише здається людиною. Легендарні вампіри, до яких він напівжартома, напівсерйозно колись залічував міс Елліс Пейл, хоча б народилися людьми. І лишалися ними до моменту, доки вади й фатальний збіг обставин не обернули їх на почвар. Відважна амазонка, до якої він перейнявся щирою симпатією, була позбавлена й цього.

Емріс Г'юел Гріффіт вважав себе людиною неупередженою. Він не поділяв поширеної думки, що відмінність у кольорі шкіри або розмірі лицьового кута неодмінно перетворює людину на тварину. Але тепер він зіткнувся з істотою, вочевидь, набагато більш віддаленою від його співвітчизників, ніж якийсь пігмей із нетрів

Ітурі. І те, що зовнішність Елліс здавалася цілком людською, ба більше — навіть привабливою, лише посилювало його збентеженість. До всього, доба просвіти приховано, але незмінно вселяє думку про абсолютну неможливість подібної колізії. Наскільки легше було б еллінові, чия фантазія (але чи тільки фантазія? — тепер він сумнівався в цьому...) населяла олівові гаї німфами та фавнами. Або стародавньому кельтові з його вірою у фей і підземних жителів. А от сучасна людина у своєму житті мусить спиратися на сухі виклади вчених,— або іноді елейні промови пастора,— а не на розкішну пишноту міфу. І хай здебільшого цього буває досить, зараз Гріффітові залишалося тільки заздрити здатності пращурів бачити весь світ у дещо іншому світлі.

То ким же була Елліс насправді — звіром, прихованим під гарною подобою? Утіленим нічним кошмаром? Її готовність до кровопролиття лякала. У хвилі небезпеки вона ніяк не скидалася на дівчат із малюнків Гої, які кидаються назустріч ворожим солдатам зі сповненими жаху очима,— ні, її лють поставала не з відчаю.

Гріффіт, який забагато часу віддав військовій службі — спершу в армії, а потім у Департаменті,— привчився миритися з необхідністю позбавляти ворога життя. Ще не настало Царство Боже і лев не лежав поряд із ягням, а отже, людині слід бути готовою до смертельного двобою. І доки він не забуде про честь, то зможе примиритися з власною совістю, хай і не завжди це легко. Але при всьому цьому майор вважав, що військове ремесло не для жінок і якості, які заслуговують поваги в солдатах, їм не лічать. З іншого боку, Агостіну Сарагоську чи Боадіцею¹ ніхто ж не квапиться оголошувати нещадними гарпіями. Хоча справжнім спартанкам минулого теж, найпевніше, не були властивими скромність, грація та ніжність, які нині вважаються головною прикрасою прекрасної статі.

Після числених докорів на власну адресу, які зводилися до того, що зайва вразливість добра для юної випускниці закритого

¹ Агостіна Сарагоська — Марія Агостіна Доменеч, національна героїня Іспанії, під час облоги Сарагоси військами Наполеона 1808 року відкрила вогонь із гармати (всі артилеристи на той час загинули) проти ворожого наступу; Боадіцея (Боудікка) — британська королева, яка очолила 61 року повстання проти римлян, постать вельми популярна у вікторіанській Англії.

пансіону, але ніяк не для офіцера, Гріффіт вирішив: він має ставитися до міс Пейл точнісінько так само, як і раніше. Будь-які інші дії, щонайменше, не гідні джентльмена. Ухваливши остаточне рішення, він трохи заспокоївся, впав на ліжко й незабаром забувся сном, оскільки час за роздумами промайнув швидко і ніч давно вже оповила все навколо.

Слово своє майор мав звичай тримати, а передусім — дане самому собі. Наступного ранку він не забув насамперед зустріти міс Пейл теплою усмішкою і якомога щирішими словами вітання. Нагородою йому стало те, що настороженість поволі танула, хоча колишня безпосередня приязнь, що зазвичай ховалася за глузливым тоном, так і не повернулася. Поки що, схоже, йшлося радше про озброєне перемир'я, ніж про міцний, як раніше, союз.

Після завершення сніданку майор, не бажаючи повертатися до вчорашньої розмови, почав уголос міркувати, як скоро шукачі скарбів зможуть рушити далі й що ще потрібне для підготовки до останнього етапу кампанії. Його супутники (за винятком Елліс) зійшлися на тому, що передусім їм потрібен перепочинок. Решту вони залишають на його розсуд. Його, Ель-Маліка й капітана Драммонда, який укотре висловив готовність надати своє судно для потреб експедиції.

У сутичці серед руїн вони втратили одного з бійців. Тіло загиблого поховали на солдатському хартумському кладовищі. Стрільці у повному складі разом із Гріффітом відвідали похоронну відправу, після якої друг і співвітчизник убитого — Ерхарт Шрьодер — від подальшої участі в поході до святилища відмовився. Він був невтішний і заявив, що має намір на якийсь час залишитися в місті. Третій із компанії колишніх легіонерів, француз Дюпре, хоч, за його словами, і засмутився не менше, вирішив, що не має права розривати контракт. Давні бойові побратими всерйоз посварились, і зрештою кожен лишився при своїй думці. Отже, варта скарбошукачів зменшилася ще на одну людину. Обговоривши становище, Гріффіт, Віттем і Міллз дійшли висновку, що наймати в Хартуму нових стрільців немає сенсу. Значну частину шляху вони здолають у компанії матросів «Гілфорда», здебільшого загартованих негараздами дикого африканського життя. На останньому відрізку маршруту в численній варті особливої потреби, найпевніше, не виникне — як

стверджував містер Віттем. Міс Пейл приєдналася до нього, сказавши, що варта передусім мала оберігати їх від таких ватаг як та, що атакувала шукачів скарбів у руїнах.

— До святилища бедуїни не підуть,— упевнено сказала вона.— З ким зустрінемося там — це хіба з нашим другом N.

— Якщо він найняв «топографів», сил у нього більше, ніж у нас. Може, завербуємо ще п'ятьох-шістьох? — заперечив майор.

— Іфлатун казав, якась топографічна партія найняла дагабію й пішла вгору Блакитним Нілом. За описом — та сама.— Містер Віттем усміхнувся.— Отож, приятелю, щодо них ви все ж помилилися. Святилище вони не шукають. А в будинку місіонера ви просто випадково натрапили на якихось мародерів.

— Блакитний Ніл? Дивно... не можу повірити, що вони справді ні при чому.

— Хто зна? Може, вони таки авантюристи,— відповів баронет,— і переплутали нас із якимись своїми ворогами, про яких нам нічого не відомо. Хоч би кимось із контори Пінкертон. Та чи мало хто міг іти їхнім слідом? У кожному разі, мені наші сили здаються цілком достатніми. Міс Пейл додала від себе, що великому загону буде важче пробиратися через болотисту місцевість, якою пролягає маршрут. І без того знадобиться забагато човнів, щоб розсадити всіх учасників експедиції.

Отже, необхідність шукати заміну стрільцям, які покинули лави, відпала. Що ж до спорядження та припасів, Драммонд попросив не перейматися: все, чого експедиції бракує, буде за його наказом закуплено і доправлено вчасно.

Ближче до вечора дім капітана відвідав Лаурин батько Альберто Ферро. Старий сицилієць зажадав особисто висловити свою шану людям, які зробили таку неоціненну послугу Драммонду, якого він кликав не інакше, як сином. Сеньйор Ферро також запропонував свою допомогу в спорядженні експедиції, без якої їм було б важко. За його словами, місто, що повертається до життя після катаклізмів, дійсно було родючим полем для людини спритної. Однак це поле обробляють не лише чесні комерсанти, а й сила-силенна відчайдушних шахраїв, потрапити в сіті до яких, на жаль, дуже просто. Відверто кажучи, і до Махді, за часів безроздільного панування Порти, європейська спільнота

Хартума складалася не лише зі шляхетних лицарів і аристократів духу. Місто і справді лежало хай і не на краю пекла, та все ж біля одного з найдальших рубежів цивілізації. А в таких глухих куточках неминуче збираються покидьки суспільства й утікачі від правосуддя.

Після обіду, влаштованого на честь щасливого звільнення від небезпеки, усі повернулися до обраних на період перебування в Хартумі справ. Міллз продовжував упадати коло міс Пейл, ділячи свій час між фліртом і військовими спогадами — за склянкою бренді та в компанії господаря, що потроху одужував. Містер Вітгем знову запорпався в папери, які тепер навіть ретельніше, ніж раніш, оберігав від чужих очей. А майор чимало годин віддавав огляду міста — його голодне, як у теннісонівського Улісса, серце вічно жадало бачити нові земі й країни. А Хартум йому ще й дещо завинив: адже під час рятувальної експедиції, після важкого небезпечного маршу майор так і не зміг побачити навіть його передмість. Тепер, походжаючи вулицями в процесі їхньої відбудови або потягуючи каву в Омдурмані, Гріффіт прагнув насолодитися втішними почуттями людини, яка хоч і не здолала ворога, та все ж була на переможній стороні. Це дитяче бажання так і не справдилось — за всіх зусиль він не знаходив у своїй душі ні гордості, ні особливого задоволення. Навіть вигляд зруйнованої гробниці Ель-Махді, звідки цивілізовані переможці в дикунському пориві витягли прах месії-невдахи, не потішив майора. Скоріш навпаки. Частково до цього спричинилися, мабуть, роки, проведені в Азії. Частково річ була в тягарі знання, що впало на нього віднедавна. У світі міс Пейл і містера Вітгема велика Імперія, якій майор мав честь служити, здавалася лише блідою тінню на правду могутньої держави, яка все одно згинула. А людські війни здавалися іграми дітей, що гадки не мали про чужинських почвар, які спостерігають за ними з півми. Одна з яких волею долі стала їхньою супутницею.

Елліс уже не пропонувала своєї компанії під час його виправ до міста, хоч і трималася без відвертої холодності. Майор іноді думав, що її розповідь могла бути вигадкою, але спогади про сутичку серед руїн щоразу змушували відкинути ці припущення. Міс Елліс Пейл було доступним те, що лежить за межами

можливостей найдосвідченіших індійських факірів. До того ж нелюдське походження пояснювало виняткову увагу, яку приділяли саме її особі представники Втраченої Раси. Напевно, її прагнули вбити першою саме тому, що вона мала небезпечні для Прихованих сили та знання, які не поступаються їхнім. Майор почав підозрювати, що засідка в будинку місіонера теж не обійшлася без допомоги або підбурювання жителів ночі. До цієї думки спонукало ще й те, що кавалеристи Суданського корпусу, розквартировані в Омдурмані, не змогли відшукати ніяких слідів тієї зухвалої ватаги, яка, на їхню думку, з'явилася з Кордофана. Дервіші мов крізь землю провалились... То, може, таки крізь землю — в глибинні притулку нічних почвар? Щоправда, в нападниках, здається, не було нічого надприродного і нелюдського. Та й пізніше, за всі дні (та ночі) перебування в Хартумі ніхто не тривожив спокою шукачів скарбів.

Утім, хоч би як силкувався майор відшукати розгадку, це заняття не звільняло його від обов'язків провідника експедиції. На щастя, завдяки зв'язкам, якими небезпідставно пишався їхній гостинний господар, а також кмітливості та спритності у справах торгових Ель-Маліка завершити приготування вдалося без надмірних труднощів. До тієї пори, коли учасники експедиції наситилися безділлям, а капітан Драммонд та інші поранені в сутичці на нільському березі видужали, все було готове до відплиття. Човни придбано в достатній кількості, припаси поповнено, а стрільців варті, що дістали певну полегшу на час відпочинку, знов закликано до порядку.

Першого лютого Драммонд наказав улаштувати прощальну вечерю — наскільки можна судити, капітан також знав приємне хвилювання останніх годин перед початком подорожі, але волів пережити їх не на самоті, а, навпаки, оточений друзями та побратимами.

Увесь вечір розмови текли неквапливо і зберігали дух дружньої щирості. Світло свічок відбивалося в кришталевих келихах, грало на столовому сріблі, й усі в просторій вітальні, здавалося, на якийсь час забули про майбутні небезпеки. Невдовзі після останньої зміни страв дами вийшли. Чоловіки продовжили бесіду за сигарами та бренді — його смак лише покращав від передчуття злигоднів, неминучих під час подорожі диким краєм.

Міллз поділився кількома зі своїх історій часів суданської кампанії, Драммонд розповів про виправи вгору Білим і Блакитним Нілом. Вітгем потішив слух співрозмовників останніми — на той час як він залишив столицю — лондонськими новинами та плітками. Одне слово, вечір без перебільшення вдався — навіть доктор Ріваль зробився добросердим і сипав колючими жартами не так густо.

Трохи більш як за дві години Гріффіт вийшов у сад,— нині він лишився без дерев, якщо не брати до уваги посадок на місці зрубаних дервішами акацій і мімоз,— щоб ковтнути свіжого повітря перед сном. Молодий місяць лив яскраве світло, як буває лише на півдні, й ніч, сповнена голосами цикад і шелестом теплого вітру, була напрочуд приємною. Однак довго милуватися її принадами майорові не випало — у дверях будинку з'явилася присадкувата постать містера Вітгема.

— Ви тут, приятелю? Чи не вділите мені кілька хвилин?

— Звісно, патроне,— зітхнув Гріффіт.

Баронет підійшов, оглянувши сонний сад підозріливим поглядом, і півголосом промовив:

— Я не чекаю неприємних сюрпризів від Білого Нілу. Але, покинувши пароплав, ми увійдемо до країни, де руйнуються закони не лише людські, а й Божі. Ви, приятелю, показали себе в найкращому світлі. Хіба один на три сотні зміг би повірити в почуте — і так само зберегти холонокровність. Народ ночі, стародавні мікроскопічні машини — це будь-кого зіб'є з ніг. І не кожен, скажу я вам, зуміє потім піднятися. Честь вам і хвала... Та чи готові ви до більшого?

— Що ви маєте на увазі? До чого ще мені слід готуватися?

— Хтозна... може, «сонце обернеться на південь, а місяць на кров»¹. А то станеться і щось ще більш надзвичайне.

Майор знижав плечима й відповів:

— Здається, тепер на таку дрібницю, як кривавий місяць, я й уваги не зверну. Що ж до більш надзвичайних явищ... постараюсь не схибити.

— І хай вас потішить думка, що нагорода все переважить. Я не про ваш гонорар веду мову. Якщо все піде як належить, мо-

жете не сумніватися, я не триматиму від вас у секреті таємниці гідритів. Весь світ, яким ми його знаємо, опиниться біля ніг тих, хто дістане ключі влади. І, гадаю, нам із вами не буде в ньому занадто тісно. Що ж до міс Пейл, то я не такий упевнений...

— До чого ви ведете? Хочете сказати, ми пересваримося, почавши ділити владарювання над усією Землею?

Містер Вітгем розгладив вуса і сказав тоном глибокого переконання:

— Можете іронізувати над силою Святилища, скільки хочете. Але заждіть трохи, приятелю, і рештки вашої недовіри зникнуть. Тоді, сподіваюся, вам стане здорового глузду поставитися до подій серйозно. Як ви пам'ятаєте, гідрити не лише творять, а й руйнують. Я, з вашого дозволу, позбавлений упереджень, але мені не властивий нездоровий потяг до знищення. Пустель на землі й так не бракує — ми самі переконалися в їхній непривабливості. Та й цвинтарів навколо вдосталь. Тож я в жодному разі не маю наміру множити їхнє число. Радше вже навпаки. Ви, гадаю, теж. Проте наша супутниця змушує мене непокоїтись...

— Справді? — швидко озвався Гріффіт.

— Боюся, що так. Бачте, вона мала непросте життя. Так уже склалася доля, що ще в ніжному віці міс Пейл мусила зіткнутися з жахіттями війни. Справді вражає, як усі потрясіння не призвели до нервової лихоманки... проте певної шкоди її розумовому здоров'ю вони, мені здається, завдали. Погодьтеся, міс Елліс Пейл — не просто абсолютна протилежність «Янголу в домі»¹. Боюся, все набагато гірше. Я вже починаю шкодувати, що пообіцяв розділити з нею стародавні знання. Хто скаже, що вона тоді наробить, коли буде в лихому гуморі? Або зажадає потішити око видовищем грандіозної битви?

— Ви перебільшуєте, патроне. Пориви міс Пейл не страшніші за ваше бажання пізнати всі заборонені сторони життя.

— Якби ви знали те, що знаю я, навряд чи були б такі впевнені,— з похмурим виглядом заперечив баронет.— Їй справді не властиві жіночі слабкості. А проте її сила, якщо вона обернеться проти нас, може стати загрозою. Втрачені не створили своєї держави, високої культури, цивілізації... Як ви гадаєте,

¹ Дії Апостолів 2:20.— Прим. пер.

¹ «Янгол у домі» (англ. «The Angel in the House») — поема Ковентрі Петмора, написана 1854 року, оспівує чесноти ідеальної дружини вікторіанської доби.

з якої причини? Їм чужі мало не всі людські почуття: дружня прихильність, самовідданість. Любов. Не піддайтесь омані, вони лише вміють створити їхню видимість. Не більше. Пам'ятаєте, як наша міс Пейл віднайшла будинок, у якому мене тримали під вартою? Коли веліла вам здатися? Легкість, із якою вона наражає на небезпеку життя друга, змушує замислитись.

— Війна сувора. І таємна війна тим паче. Іноді ризикуєш своїм життям, іноді — не лише своїм. Але ви щось хочете запропонувати?

— Поки нічого. Нікого не можна засудити на підставі самих лише підозр, еге ж, приятелю? Але я попросив би вас наглядати за міс Елліс Пейл. Не заради мене, але в ім'я спільного благополуччя.

— Не сумнівайтесь, я візьму ваші побажання до уваги,— відповів Гріффіт стримано.

— Цілковито покладаюся на вашу розсудливість. Хоч би які розбіжності поставали між нами, впевнений, ми зможемо їх вирішити. З обопільною вигодою. Добраніч.

— І вам добраніч, патроне.

Не скажемо, що баронетова промова застала Гріффіта зненацька — після прозорих натяків міс Пейл на необхідність стати на чийсь бік він чекав, що від містера Вітгема надійде подібна пропозиція. Залишалось тільки визнати: тепло недавньої вечірки виявилось на ділі не таким щирим, як йому здалося в пориві наївного добросердя.

Повертаючись у дім, майор помітив на балконі два схилені один до одного жіночі силуети. Лаура та Елліс про щось захоплено шепотілися. Гріффіт від щирого серця сподівався, що хоч вони не плетуть підступних інтриг.

* * *

Ранок, коли шукачі скарбів піднялися на борт «Гілфорда», був на рідкість прохолодним. Елліс Пейл не приховувала, що надзвичайно цим задоволена — її життєрадісність поступово передавалась іншим учасникам експедиції, які такої ранньої пори перебували в дещо похмурому настрої. Вартові позіхали і мляво лаялися.

Голден відпросився в останню ніч — як можна було здогадатися з його натяків, для побачення з палкою дамою з народу хасаніе, відомого своїми вільними звичаями,— і ось тепер спізнювався на відплиття. Це спонукало доктора Рівалю відпускати особливо дошкульні дотепи на адресу сержанта Пайка, який відповідав за дисципліну в стрільців. Як наслідок, настроїй останнього нітрохи не покращав. Корабель уже стояв під парами, сержант зі зловісним виглядом плескав по долоні стеком, коли на пристані з'явилася фігура європейця, який мчав, не чуючи під собою ніг. Голден, украй втомлений, але щасливий на вигляд — і на це ніяк не вплинули погрози жорстокої прочуханки, що на нього посипались,— злетів по трапу, проторохтів свою доповідь про прибуття та готовність нести службу.

Отже, були промовлені останні слова прощання й побажання доброї дороги, корабельний гудок хрипко скрикнув, і судно відчалило. На буксирі пароплав тягнув невелику плоскодонну баржу, пасажирами якої стали здебільшого стрільці — для зручності на палубі встановили солом'яні накриття та розвісили гамаки. У кільватері баржі пливали зв'язані просмоленими кінцями чотири човни: три досить місткі і один менший, чимось подібний до індіанського каное — його придбали на вимогу міс Пейл, щоб використати «для розвідувальних виправ».

Драммонд і далі наполягав, що жодної вартої уваги притоки там, де йому пропонували висадити пасажирів, Ніл не має, проте слухняно й упевнено вів пароплав угору течією, за допомоги досвідченого лоцмана відшукуючи шлях серед мілин. Місцевість в околицях Хартума пласка, наче стіл, і тепер, коли ліси тут винищили дощенту, доволі безрадісна. Проте що вище піднімався пароплав, то більше зелені прикрашало береги. Нині, коли сезон дощів у Судані давно завершився, більшість дерев і трав стояли насправді зовсім не зелені, а ніби геть випалені сонцем. Сама думка про їхнє весняне відродження здавалася спостерігачеві безглуздою, однак рослинам, які живилися водою Великої Ріки, посуху переживати завжди було набагато легше. За якийсь час попереду завидніли щільні зарості папірусу. Пишнотою своєю вони тішили око, але капітан негайно віддав наказ вахтовим бути наготові й тримати зброю під рукою, адже серед очеретів могли ховатися розбійницькі човни. Міс Пейл теж почала

виявляти певні ознаки хвилювання, але не через небезпеку нового кривавого зіткнення, а побоюючись пропустити потрібний рукав. Вона одно звірялася з мапою, часом просила Драммонда стишити хід і дати їй розгледітися, а після заходу сонця, коли пароплав став на якір чимдалі від берега, вийшла на навігаційний місток із зоровою трубою й почала уважно вивчати нічне небо.

— Ви пам'ятаєте, як пропливали тут? — спитав її зацікавлений усіма цими маневрами Гріффіт.

Досі він остерігався ставити це питання. Поблизу весь час був хто-небудь сторонній, і згадка про участь Елліс у давній експедиції викликала б забагато питань. А тепер команда, за винятком озброєних вартових, відпочивала. Міллз, виснажений раптовим нападом лихоманки, лежав у каюті, наковтавшись хініну. Він то стукотів зубами від трясавиці, то проклинав вовняний начеревник, який, на стійке переконання суданців (з якого доктор Ріваль від душі кепкував), має надійно оберігати від подібних прикрощів. Капітан пішов у каюту, а перший помічник, що стояв на вахті біля стерна, вельми слабо володів французькою. Якщо навіть він дочув би кілька слів, то навряд чи здогадався би, про що йдеться.

Добре розуміючи це, Елліс відповіла без найменшого вагання:

— Так, пам'ятаю. Але не все — стільки часу минуло.

Майор кивнув.

— Так, багато років. Як же це — проживати століття, бачити, як одне покоління змінює інше, руйнуються царства й кордони зникають із мап?

— Не знаю, що сказати.— У місячному світлі можна було розгледіти, як Елліс, не відриваючись від своїх астрономічних спостережень, ледь помітно всміхається.— Усе не так, як ти собі уявляєш.

— Отже, вам точно відомо, яким я уявляю собі ваше життя?

— Ще б пак.— Його співрозмовниця опустила і склала трубу.— Ти не перший, хто питає мене про це. Не перша людина. І завжди — ось із таким виразом обличчя.

З баржі, де стрільці стали кружка під засвіченим ліхтарем, пролунав вибух реготу, роздратовані вигуки, перемежовані короткими, але рішучими репліками Френсіса Пайка. Якийсь час

Гріффіт дослухався до суперечки, доки не переконався, що сержантові вдалося навести лад.

— І що ви зазвичай відповідаєте? — сказав він, продовжуючи розмову.

— Те саме, що зараз відповім. Ми не любимо копирсатися у своїх почуттях, своїх душах так, як ви,— вона стенула плечима з безнадійним виглядом.— Але деякі люди казали, на що б витратили вічність. Нічого схожого на моє життя. Тому я знаю — у вас усе не так, як у Драконових Чад.

— А як у вас... вашого народу? Звичайно, якщо вам ця розмова неприємна...

— Ні, чого ж? На що схожі прожиті століття? На те саме, що й прожиті роки. Що більше часу минає, то дужче блякнуть спогади. Щось лишається надовго. Щось забувається швидше. Щось ніби бачиш виразно, а воно виявляється не таким, як було насправді. Можеш згадати кожен день свого дитинства? Ні. Як і я...

— З часів мого дитинства століття не минули. А скільки їх промайнуло з вашого?

— Ой як тактовно! Ось на це я нічого не відповім.

— Пробачте,— знітився майор.

Елліс торкнулася його руки.

— Я пожартувала. Хто не знає старості, не прагне здаватися молодшим, ні. Краще послухай: «Найдовше життя нітрохи не відрізняється від найкоротшого. Адже теперішній час для кожного дорівнює лише миті. Ні в кого не можна відібрати ні майбутнього, ні минулого, бо ж як можна позбавити того, чого вже немає або поки ще немає?»

— Хто ж з Утраченого Народу це сказав? — скептично запитав Гріффіт.

— Марк Аврелій. Пам'ятаєш: це люди марнують час на всілякі розумування.

— Ви дуже начитані.

— Я не дуже люблю читати, ні. Та коли люди говорять, іноді слухаю.

— Стривайте! Елліс, ви... були знайомі з Марком Аврелієм? — вигукнув Гріффіт, розгублено намагаючись пригадати, у які роки жив імператор-філософ.

Вона мовчки відступила на крок. Тінь упала на застигле обличчя, відібравши в нього щось невлвовимо людське. Майорові мороз пішов поза шкірою, коли він побачив холодну, позбавлену віку сріблисто-сіру маску з темними провалами очних западин, але наступної миті Елліс розсміялася, знову ставши сама собою.

— Ні. Звичайно, ні. Це було надто давно. Навіть для нас. Але його слова багато хто повторював.

— Звісно. Думка цікава, не заперечую,— з полегшенням відповів Гріффіт.— Хоча, вже вибачте, я не проти побачити того, хто повторить цей софізм, дивлячись в очі своєму вбивці. Який саме наміряється відібрати в нього роки майбутнього життя — яких справді «поки ще немає».

— Може, ще побачиш. Та все одно кожного з нас у свою пору поцілує Біла Пані. Кого раніше, кого пізніше. Ми всі смертні й пам'ятаємо про це. Безсмертними нас називають люди. Не ми самі.

— Усі смертні... Але такої прекрасної ночі не хочеться згадувати про це.

— То не згадуй,— Елліс знову звернула очі до зірок і сказала: — Нащо, поки ми живі? Поки пливемо вперед — і будемо на місці саме в потрібний час. Поки ми щасливі.

— Щасливі? Так, можливо... а що означає «в потрібний час»? Ми можемо спізнитись?

— У нашу протоку можна увійти, лише коли настане потрібний час.

— Не певен, що розумію.

Міс Пейл відступила вбік — тепер місяць світив їй у спину, а обличчя знову сховала темінь.

— Послухай мене, сумго: зараз усі ви маєте йти за мною. Без зайвих питань. Інакше нічого не вийде, ні. Ніколас із цим згоден. Якщо бажаєш, я скажу йому віддати наказ, як начальників. Але хотілося б, щоб ти мені вірив без цього.

— Звісно, я вам вірю.

— Добре. Знай, Драконові Чада мають одну особливість — вони дуже не люблять брехати. Легенди розповідають, що навіть і не можуть, але це не зовсім так. У нас немає законів, як у людей. Коли людина народжується, вона вже зобов'язана дотриму-

ватися настанов країни. Хартій, кодексів — хоче того чи ні. Ми не такі. Держав не знаємо, громадянства не визнаємо, ні. Проте якийсь лад навіть нам потрібен. І ми покладаємось на обіцянки та клятви. На вірність сказаному слову, укладеній спілці. Звинувачення у брехні в нас — одне з найтяжчих. Навіть найтяжче. Тому ми звикаємо говорити правду. А ще, коли знадобиться,— вивертатися, ховати істину за двозначними словами. Як політики. Чи судові посіпаки. Та загалом на те, що ми твердимо, можна покластися. На те, про що мовчимо,— ні. Qui tacet, cum loqui debuit et potuit, consentire videtur¹,— додала вона грубою середньовічною латиною.— Ці слова не мають сенсу для Драконових Чада. Ніколи не мали. Згодним вважають того, хто висловив згоду. Тільки вимовлене вголос має вагу. Та зате чималу.

— І про що волієте мовчати ви, міс Елліс Пейл?

— Краще послухай, що кажу: дотримуйтеся моїх указівок, і ми не заблукаємо. Дістанемося протоки цілими й неушкодженими. А там... хтозна, що станеться до кінця шляху.

— Гаразд. Мені нічого не лишається, як погодитись. Хоча ще раз повторю: досі від того, що ви з патроном приховували від мене правду, ніякої користі не було.

Мало не зачепивши майора плечем, Елліс пройшла до трапа і зронила, не повертаючи голови:

— Ні, була. От, скажімо, бути у твоєму товаристві приємніше тому, кого ти вважаєш людиною,— з цими словами La belle dame sans merci пішла геть, залишивши дещо збентеженого Гріффіта на самоті.

Наступного дня через незначну несправність машини, що виникла одразу після полудня, «Гілфорд» спочатку стишив хід, а потім і взагалі став на якір для ремонту. Драммонд запевнив стурбовану затримкою міс Пейл, що усі несправності буде усунуто ще до заходу сонця, і подався слідом за головним механіком до машинного відділення. Пасажирам нічого не лишалося, окрім як шукати розваг собі до смаку. На щастя, живності навкруги ставало дедалі більше, й шанувальникам полювання на річкову птицю стали у великій пригоді куплені в останню мить у Каїрі дробовики. Гріффіт відправив стрільців на човнах обстежувати

¹ Хто мовчав, коли міг заперечити, вважається згодним.

довколишні зарості папірусу, аби впевнитися, що навкруги не сновігають вороги. Отримавши обнадійливий рапорт, він вирішив, що невелика виправа по дичину небезпеки не створить, зате дасть змогу розвіятися. Та все ж майже непроглядна маса очерету викликала в майора небезпідставні побоювання. Він із трьома стрільцями посадив на весла матросів і взявся патрулювати річку, доки мисливці не повернуться на борт.

Шелест річкової зелені, що хилиталась від вітру, плескіт води, щебетання птахів і гудіння напасних африканських комарів, здавалося, могли заглушити звуки наближення цілої армії фуззі, і Гріффіт раз у раз хапався за «Маузер». Стрільці підхоплювалися вслід за ним, грізно зиркаючи навкруги. Але їхній порив щоразу був марним: ворог лишався невидимим із тієї простої причини, що його просто не було. Лише раз біля берега за купою надзвичайно крилатих папірусових стебел помітили вони темний силует човна й почули підозрілі сплески. Весла вдарили по воді, клацнули засувки, але на загальне розчарування це виявився човник із «Гілфорда». На банці сидів Гарві Голден, він низько схилився над бортом, чи то намагаючись розгледіти щось на дні, чи то задрімавши. Він наполохано стрепенувся, мало не беркицьнувшись у воду, і теж потягнувся по зброю, проте непорозуміння вчасно з'ясувалося. Ховаючи ніяковість за показною зухвалістю, стрілець зізнався, що його послав дозором сержант Пайк — на покару за спізнення під час відплиття з Хартума. Утомлений денною спекою, колишній журналіст невдовзі спрямував човен до затишної місцини, щоб трохи перепочити. Полегшено видихнувши, майор поставився до його переступу поблажливо й обмежився дружньою порадою повернутися до виконання своїх обов'язків.

Захоплені мисливці не зважали ні на пекуче сонце, ні на хмари комах і повернулися на пароплав лише за кілька годин. Ті, кого ця забава не вабила, або хто, як-от Міллз, через слабкість здоров'я не міг узяти в ній участі, зрештою не лишились без зиску: дичина обіцяла приємну різноманітність у загальному меню.

Попри очікування, ремонтні роботи затягнулися до глибокої ночі. Капітан, замурзаний машинним мастилом, час від часу з'являвся на палубі, сиплячи лайкою та звинуваченнями (нікому,

втім, персонально не адресованими) в саботажі. Що нижче спускалося сонце, то частіше супилася міс Пейл.

— Якщо спізнаємося, доведеться чекати ще місяць,— пояснила вона.— Краще їм усе поладити — або підемо далі на човнах. Тут уже близько.

Проте крайнощів вдалося уникнути: незадовго до півночі пароплав був готовий прямувати далі. Палко прагнучи надолужити згаяне, Драммонд мав намір рушити вперед при світлі місяця й корабельних прожекторів. Містер Вітгем поклавився запевнити його, що втрата часу не така значна й не варта ризику настромитися на підводний камінь. При цьому він не забув зазначити, що наслідки нових затримок будуть уже серйознішими. Капітан запрягнувся, що таке не повториться.

Перші промені сонця осяяли пінний слід за кормою «Гілфорда», коли той знявся з якоря. Мандрівники збадьорились, а міс Пейл із кожною пройденою милею дедалі важче було стримувати хвилювання.

— Так, уже майже прийшли. Онде Юнссон підстрелив крокодила. А там приставали до берега. Ні... далі. Це було далі, де ті пальми, так...— шепотіла вона час від часу, оглядаючи береги в зорову трубу.

Нарешті в пообідню пору амазонка наказала зупинити пароплав і заявила, що вирушить на розвідку в човні. Для Гріффіта не стало несподіванкою її бажання йти самій — він, безперечно, не міг дозволити такої нерозважливості. Ніхто й на кабельтов не повинен відходити від пароплава без супроводу! Після тривалої суперечки міс Пейл погодилася взяти з собою його самого і містера Вітгема, тоді як вартові чекатимуть, тримаючи зброю напоготові. Не те щоб майор цілковито схвалював такий план... Але, коли йому нагадали про нещодавню обіцянку без вагань довіритися слову Елліс Пейл, змушений був погодитись. Озброївшись карабінами і прихопивши для певності кілька динамітних патронів, усі троє розмістилися в човні й попрямували до прихованого очеретом західного берега Нілу.

Пошуки виявилися непростими: Елліс то вибиралася на берег, щоб роззирнутися, то знову поверталася в човен, бажаючи піднятися ще трохи вгору течією або навпаки — спуститися. Плавучі острівці, складені зі сплутаних стебел водяних рослин,

всюдисущі очерети та кущі, які подекуди підступали аж до води, розвідку не полегшували.

— Південь, хай йому всячина,— бурмотала міс Пейл собі під ніс, пробираючись через папірусові хащі під крики сполоханих птахів.— Спека. Озирнутися не встигнеш — усе заростає.

— Так, боюсь, ваша правда,— погодився містер Віттем. Баронет мав стомлений вигляд, але не втрачав бадьорості.— В екваторіальних ділянках, я чув, покинута ферма зникає менш як за рік. Джунглі пожирають її. Минула експедиція не залишала якихось позначок?

— Експедиція? Ні.

— Одне мені цілком зрозуміло,— долучився до розмови Гріффіт, утираючи чоло,— ніде поблизу ніякої річки, що впадала б у Ніл, немає. Може, вона пересохла чи змінила русло?

— Річ не в тім... стривай-но,— з цими словами міс Пейл без вагань ступила з берега у воду, мало не до колін утрузнувши в мул, і з переможним вигуком виловила з річки відламану з дерева галузку.— Ага, ось воно!

— Що? — поцікавився майор, допомагаючи своїй супутниці вибратися на берег.

Та змахнула своєю здобиччю, немов прапором — так що з бурого листя посипалися бризки — й відповіла:

— Тут такі не ростуть. Вона з того боку. Бачиш? — із цими словами міс Пейл підняла гілку вище і вказала на незвичайний плід у колючій зеленій шкірці, що обрисами трохи скидався на женьшеневий корінь.— Я їх добре запам'ятала.

Гріффіт уважно роздивився дивний зразок тропічної флори і змушений був визнати, що нічого подібного досі не бачив. Утім, він і не міг назвати себе знавцем південносуданської рослинності.

— Що ви маєте на увазі, говорячи про «той бік», міс Пейл? — спитав він, коли завершив огляд.

Пожбуривши геть галузку, Елліс рішуче попростувала вздовж берега.

— Її принесло течією,— на ходу зронила вона.— Звідкілясь із того боку...

— Ви розумієте, про що вона говорить? — запитав майор у містера Віттема.

Той перекинув карабін на інше плече, недбалим жестом справжнього першопроходця зсунув на потилицю тропічний шолом і підбадьорливо ляснув Гріффіта по спині.

— Не варто перейматися, приятелю.

Вони поквапилися за своєю легконогою провідницею і, не пройшовши й двадцяти кроків, почули її задоволений вигук:

— Ну, ось він!

Над річкою із землі виступав камінь, злегка загострений догори, виглядом своїм він дещо нагадував невеликий, трохи вище пояса менгір. Схожі Гріффіт не раз бачив у себе на батьківщині. Коли вони роздивилися камінь зблизька, виявилось, що той покритий напівстертими позначками, майорові зовсім не зрозумілими. Усе, що він міг сказати: з єгипетською ієрогліфікою чи близькою до неї писемністю Мерое вони не мають нічого спільного.

Міс Пейл лагідно провела долонею по сточеній часом поверхні брили.

— Прикордонна віха. Нарешті.

— І друга тут,— додав містер Віттем, указуючи на інший менгір ярдів за п'ятнадцять, одразу біля краю води.— Це справді вони? Ніякої помилки?

— Ще б пак.— Схилившись над знахідкою, Елліс раптом насупила брови.— Погляньте, хтось нещодавно тут побував.

Вона підняла із землі зрізане стебло повзучої рослини. Гріффіт розгледів у траві ще декілька, підсічених гострим лезом. Кущ, який ріс поряд, раніше, певно, затуляв камінь, а тепер його було зрізано й відкинуто вбік. Сталося це справді не так давно — пенька, який стирчав із землі, ще не торкнула гнилизна.

— Тут розчистили місце, щоб краще все роздивитися,— дійшла цілком очевидного висновку міс Пейл.— Непогано б дізнатися, хто це зробив.

— Може, якісь дослідники? — невпевнено припустив містер Віттем.— Одинак або невелика група, про яку ми не чули.

Амазонка з сумнівом похитала головою.

— Або якісь аборигени,— вів далі баронет,— що вважають це місце священним.

— Радше вони вважають його проклятим,— заперечила міс Пейл.— Роззирнімося.

Можливо, майорові Гріффіту в умінні читати сліди було далеко до якого-небудь апача, але робота на розкопках привчила його помічати те, що часто лишається прихованим від неуважного погляду. Та все ж ніяких ознак недавньої стоянки в ближчій околиці віднайти йому не вдалося. Успіхи його супутників були так само скромними. Зрештою вони вирішили не гаяти часу, а повернутися на пароплав, але перед тим Елліс зрізала пагони з гілки дерева, що росло побіля менгіра, і пов'язала на неї білу шовкову стрічку — так, щоб її легко було помітити з річки. Упоравшись із цим, усі троє поквапилися на борт «Гілфорда» — назустріч бажаному відпочинку та прохолодним напоям.

Майор насамперед запропонував підвести пароплав ближче до загадкового каменя, на що міс Пейл відповіла, що вони й так досить близько і далі все одно краще буде вирушити на човнах. Драммонд прийняв цю звістку з полегшенням, адже складність фарватеру почала викликати в нього серйозні побоювання.

Матроси, не гаючи часу, почали вантажити майно експедиції в човни — мудра штука, адже вагу пакунків треба було правильно розподілити, та ще й укласти речі так, щоб найнеобхідніше завжди було під рукою. На щастя, команда «Гілфорда» мала певний досвід у цій справі. Матроси впоралися швидко, примудрившись до того ж нічого не пожертвувати річковому божеству — інакше кажучи, не впустити якийсь із вантажів у воду.

Хоча експедиція готова була вирушати негайно, містер Вітгем звелів зачекати: за його планом, човни мали відчалити під прикриттям нічної темряви. Драммонд на це з розумінням кивнув і поквапився вкотре запевнити баронета, що зберігатиме таємницю. І, як капітан, він готовий був ручитися за надійність кожного члена своєї команди. Без винятків. Містер Вітгем у відповідь висловив щире вдячність, а проте наказу не скасував.

Міллз не брав участі у зборах, тому що поки не звільнився остаточно з чіпких обіймів лихоманки. Гріффіт навіть роздумував, чи не відправити його пароплавом назад до Хартума. Однак інженер палко заперечував, посилаючись на те, що кожного мандрівника в Африці рано чи пізно спіткає хоча б одна якась тропічна хвороба. І якби за перших симптомів першовідкривачі повертали додому, серце Чорного континенту досі лишалося б

незнаною цариною. Майор був змушений погодитися, тим паче що і його свого часу ця чаша не минула.

Очевидно, прагнучи довести своє одужання, інженер після вечері в капітанській каюті погодився скласти компанію містеру Вітгему й докторові Рівалю за партією у віст. Гріффіт, якого теж запросили, поривався відмовитись, але потім піддався на вмовляння патрона. Капітан повернувся на місток, а міс Пейл заявила, що не має ніякого бажання грати, тож знайти четвертого партнера їм було складно.

Гра тривала до ночі. Щойно стемніло, майор мало не після кожного робера натякав, що час би вже виступати. Патрон звірявся з кишеньковим хронометром і відповідав: ще рано. Нарешті баронет зібрав карти й урочисто оголосив, що тепер от час. Почуваючись цілком щасливим, майор прихопив заздалегідь укладений армійський ранець зі своїми речами, подаровану шаблю й першим вийшов на палубу. Щойно Френсіс Пайк, який сидів біля фальшборта, заглядев його, як підхопився на ноги і, не чекаючи наказу, скомандував варті зайняти свої місця в човнах.

Драммонд побажав усім учасникам експедиції щасливого завершення справи. Згідно з планом, він мав кілька днів лишатися на місці й простежити, чи не піде хтось слідами шукачів скарбів. Якщо таке станеться, з переслідувачами треба було вчинити на власний розсуд, але при цьому не наражатися на зайвий ризик. За сприятливих обставин «Гілфорд» по тому повертався до Хартума, аби через п'ять тижнів знову піднятися Білим Нілом і чекати повернення мандрівників протягом чотирьох діб. Містер Вітгем кілька разів повторив: якщо ніхто не повернеться, організовувати рятувальну експедицію не слід.

— У крайньому разі, якщо запізнимось або виберемося назад надто рано, ми спустимося річкою на човнах,— зауважив баронет.— Хотілось би пройти цей шлях із більшими вигодами та в приємному товаристві. Проте, коли Всевишній цього не захоче, нічого іншого не лишатиметься.

Драммонд погодився, що суперечити Творцеві, зонайменше, з біса нерозсудливо, і востаннє потиснув пасажирам руки. Лише цієї миті, озирнувшись, Гріффіт зрозумів, що не бачить на палубі Елліс.

— Вона вирушила вперед, приятелю,— відповів на його питання містер Віттем, уже ступивши однією ногою на трап.— На маленькому човні.

— Хто з нею пішов? — спитав майор, швидко переконавшись, що всі стрільці на місці.

— Ніхто. Вона сама так захотіла, тому й попросила відвернути вашу увагу,— містер Віттем усміхнувся.— Інакше ви б затялись і могли їй завадити.

— Як ваш провідник,— на силу стримуючись, промовив Гріффіт,— я несу відповідальність за її життя так само, як і за ваше. І мені не до вподоби ці безглузді ігри.

— Не безглузді, приятелю. Не знаючи причини, не можна сказати, що вона погана. Але якщо ви дбаєте про неї, то не зволікайте. Що раніше відпливемо, то швидше до неї приєднаємося.

— Дуже добре. Агов, там, ворухіться! Пайку, весла на воду!

Маленька ескадра відійшла від пароплава і, супроводжувана світлом корабельного прожектора, рушила вгору течією. Містер Віттем звелів триматися ближче до правого берега, і незабаром пароплав сховався за гущавінню очерету. А кілька хвилин по тому прямо за курсом над водою замаячив вогник.

— Ліхтар міс Пейл,— пояснив баронет і голосно крикнув: — Ми тут! Шлях відкритий?

Уночі над водою звуки разносяться далеко, і майор мимоволі скривився, уявивши, чиїх іще вух могли досягти ці слова.

— Покваптеся,— почулось у відповідь.

— Ну ж бо, хлопці, навались! — скомандував Пайк.

Весла спінили воду, жовта зірка ліхтаря нестримно наближалася. Незабаром уже можна було розрізнити Елліс — вона стояла в човні на одному коліні, простягнувши в напрямку до берега руку, у якій стискала якийсь невеликий предмет, що зблиснув золотом,— ніби хотіла вказати на щось, невидиме в нічній темряві. Щойно флотилія скарбошукачів наблизилась, амазонка опустила на банку і сказала голосом, який злегка тремтів, ніби від сильної напруги:

— Слідом за мною. Не збийтеся.

Її пірога, яку Драммонд жартома охрестив «лоцманським ботиком», ринула в пійму, розсуваючи шелесткий очерет. Гріффіт нахилився вперед, силкуючись розгледіти, куди веде їх *La belle*

dame, але для очей простого смертного пійма була абсолютною непроникною. Навіть світло човнових ліхтарів, здавалося, зблякло і відступило перед нею: човни пливли ніби підземною річкою. Тишу порушував лише плескіт води і схоже на шум дощу шелестіння очерету, який хилитав несподівано прохолодний вітер, що війнув мандрівникам у лице. Майор усе чекав, коли кіль почне зачіпати дно, а штевень човна встромиться в берег, але очеретяним нетрям, здавалося, не було кінця-краю. Елліс продовжувала невтомно гребти, вона повсякчас озиралась через плече й перевіряла, чи рухаються інші шукачі скарбів у кільватері її човна.

Та ось очерет зник, і світло повні заграло на водній гладіні: флотилія рухалася річкою, завузькою для Білого Нілу, але надто повноводною, щоб під час нещодавньої розвідки Гріффіт міг її не помітити. Обабіч темною масою тягнувся ліс, із глибини якого долинали крики нічних звірів. Урвисті береги могли б завдати чимало клопоту кожному, хто спробував би висадитись на них, але за деякий час прямо за курсом завидніла посріблена місяцем велика піщана коса, до якої Елліс і спрямувала плін свого човна. Відклавши весло, вона махнула рукою, пропонуючи іншим наблизитись, і півголосом заговорила:

— Тут пристанемо і заночуємо. Далі рушимо вранці.

— Де ми? — так само тихо спитав майор.

— На правильному шляху. Тут зупинялися минулого разу. Нумо, вперед.

Умить човни було витягнуто на пісок, і стрільці під проводом майора почали ставити намети. Від місяця, надзвичайно яскравого навіть для цих низьких широт, було вдосталь світла, і здавалося дивним, що недавно вони мусили плисти річкою мало не наосліп. Гріффіт пояснив самому собі цей феномен тим, що раніше небеса закривали хмари, або тим, що над гирлом притоки сплелися крони густо порослих дерев, завдяки яким вона й лишалась раніше невидимою. Або навіть поєднанням цих двох обставин.

Поки облаштовувався табір, міс Пейл насторожено поглядала у бік лісу, тримаючи на згині руки карабін, і трохи пізніше майор почув, як вона нагадує містеру Віттему про необхідність виставити вартових.

— Пильнуйте в чотири ока,— повчально сказав баронет стрільцям — Дикі місця: до дерев краще не підходити, тут блукають німери¹ та ще й гірші хижаки. Якщо хтось підкрадатиметься з лісу, стріляйте без вагань. І відразу піднімайте тривогу.

Вартові стали на позиції. Сержант Пайк визначив черговість вахт, і мандрівники, які не брали участі в охороні табору, почали готуватися до сну.

— Ось відомий усім нам світ і позаду,— звернувся до майора містер Віттем.— Як сказав би капітан Драммонд, ми тепер у пеклі. А пекло населене демонами. Будьте обережні, наглядайте за нашими супутниками. І тримайте це,— він указав на шаблю міс Пейл,— під рукою. Свинець нам не помічник проти Втраченої Раси, а Лихе Залізо — саме те, що треба.

— Думаєте, панове Х та N наздоженуть нас?

— Можливо. І не забувайте, що в нашій дружній компанії теж не тільки сини людські.

— Ви маєте на увазі...— Майор кинув погляд на намет міс Пейл.

— Так, саме те, про що ми говорили. Зрозумійте мене правильно, приятелю, я зовсім не закликаю вас до негідних і необдуманих учинків. Лише до обачності. Якщо не будемо обачними, можемо закінчити свої дні, як наші попередники.

— Перепрошую, патроне, досі не можу зрозуміти, як ви рушили в путь із компаньйонкою, якій настільки не довіряєте?

— Я не мав вибору: треба було або ризикнути, або відмовитися від задуму. Без неї нам ніяк не відшукати дороги. А їй не розібрати без мене писань у святилищі. Але що ближче ми будемо до мети, то менше потребуватимемо одне одного. А ця обставина викличе спокусу...

— Я вірю, ми всі знайдемо сили побороти її,— втомлено відповів Гріффіт.

— Якби ж то. Та чи не замислювалися ви, хто насправді був призвідником заколоту, що згубив попередню експедицію? Ми маємо свідчення лише одного її учасника. Точніше, учасниці. І не можемо, як належить, «вислухати й другу сторону». У цьому світлі зникнення Хішама Сауда видається підозрілим, чи не так?

— Можливо. Поставити біля вашого намету ще одного вартового?

— Ні, гадаю, це зайве. І навряд чи допоможе.

— Що ж, у такому разі дозвольте побажати вам спокійної ночі.

— І вам, друже мій,— манірно відповів баронет.— Щиро сподіваюся, що до світанку наш сон справді ніхто не потривожить.

¹ Німер — так у Судані називають леопардів.

Частина третя

КРАЇНА ПЛИННИХ ВОД

Нехай же прийде Себек, володар країни боліт,
аби спіймати їх у свої сіті...

Єгипетська Книга Мертвих

Прокинутись рано-вранці під пташиний спів. Побачити, як крізь сутінь невиразно проступають опори намету, передчуваючи близьку зустріч із дивами чужих земель. Чи можуть навіть наймогутніші з мешканців золотих кліток хоча б уявити це собі? Емріс Гріффіт зустрів перший після відплиття з Хартума світанок на твердій землі в напрочуд добродушному гуморі. Вибравшись із намету, який він ділив з Міллзом, майор, мало не по кісточці вгрузаючи в пісок, пройшов до води. Над водою клубочився серпанок і пом'якшував контури темної маси дерев, що підступала до табору, повітря здавалося на диво свіжим. У цю ранішню пору можна було подумати, ніби експедиція розбила табір на берегах Дунаю чи Рейну, а не в африканській глушині. Відповівши на вітання вартового, Гріффіт уважно вивчив водну гладінь. Зі зрозумілих причин він не хотів розпочати ранішній туалет зустріччю з голодним крокодилом.

— Ох-ох-ох, здається, я вже застарий для ночівель на холодному піску,— пролунав за його спиною хрипкий голос Егінера Рівалю.

Гріффіт посміхнувся, але нічого не відповів. Бурчання доктора за час подорожі стало так само звичним, як плескіт нільської води.

Незабаром до них приєднався містер Віттем — він був дещо пом'ятий спростання, але вигляд мав цілком задоволений. Він приязно вислухав доповідь Френсіса Пайка про нічне чергування — загалом спокійне, якщо не брати до уваги гарчання та криків невідомої звірини, що долинали з глибини лісу.

— Не ходіть по одному. У жодному разі! Я казав про це вчора і сьогодні повторю — тут повнісінько хижаків,— повчально промовив баронет.— І не всі потрапили в зоологічні класифікації.

Доктор Ріваль гмикнув, а проте не заперечив. На відміну від Гріффіта:

— Не думаю,— проказав той,— що ми відкриємо в цих краях якийсь новий вид. Тут поки не Екваторіальна Африка. Південний Судан дослідили не так погано. І навіть у місцевих мисливських байках мало примітного. Навіть марафіли — чаклуни-перевертні

з легенд — прибирають подоби звірів цілком звичних. Гієн здебільшого.

— Боюся, приятелю, тутешня природа ще зробить вам не один сюрприз. У кожному разі, обговорення наказів, на щастя, до обов'язків нашої варті не входить. Якщо я накажу бути насторожі, не відходити без надійної охорони, все буде виконано без заперечень. Правда ж, містере Пайк?

— Так точно! — виструнчившись у фрунт, відповів сержант. Варто було, втім, баронетові відвернутися, як він послав Гріффіту глузливий погляд.

Той лише знизав плечима й зауважив:

— Ремесло наших стрільців солдатське. Вони дотримуватимуться будь-яких розумних інструкцій. А ваші достатньо розумні. Байдуже, є тут невідомі нації звірі чи нема. обачність зайвою не буває. Тож коли хто й може порушити дисципліну,— додав він,— то це міс Пейл.

— Гадаю, тут з нею буде легше домовлятися, ніж раніше. За всієї відчайдушності, наша відважна компаньйонка вміє бути обережною, коли потрібно.

— Вам видніше, патроне, хоча мені важко в це повірити.

Гріффіт устиг переконатися, що відвага Елліс походила зовсім не від того, що вона усвідомлювала власну невразливість — меж якої він не знав. Ця відвага була в неї у крові й видавалася природною, як дихання.

— Коли міс Елліс Пейл буде ласкава встати, можете з нею це обговорити,— пробурчав містер Віттем.— Узагалі, гадаю, треба вже її розбудити. А то проспять до полудня — а нам ні до чого вирушати в дорогу так пізно. Не варто забувати,— баронет стихив голос,— її пращури вели нічний спосіб життя.

— Як справжні світські леви?

— Саме так. Знаєте, приятелю, я підозрюю, що серед приїжджих багатів у мейфейрських салонах трапляються особи дуже... сумнівного, скажімо так, родоvodu.

— Лорд Рутвен¹, наприклад?

¹ Лорд Рутвен — персонаж повісті Джона Вільяма Полідорі «Вампір» (1819), аристократ-вампір, який пізніше став героєм готичних творів низки інших авторів (наприклад, див. роман Кіп'єна Берара «Лорд Рутвен — вампір» (1820), п'єсу Александра Дюма-батька «Вампір» (1851)).

— Про такого не чув. Я про те, що Втрачені, які з'являються в товаристві людей, рідкість, але рідкість не така вже велика.

— Я зрозумів,— неуважно озвався майор, оглядаючи табір.— Але обговорімо це на дозвіллі. Зараз нам якось не до цього, па-троне, якщо вже треба вийти якомога раніше.

— Отож, приятелю.

Усупереч пророцтвам містера Вітгема, будити міс Пейл не довелося. Щойно в повітрі поплав запах багаття, розведеного зі шматків плавнику, вона вийшла з намету, готова до продовження походу. Східну одягу амазонка змінила на тропічний мундир кольору хакі. Безперечно, думки знаменитої мандрівниці Мері Кінгслі щодо зручності й доцільності для її статі довгої спідниці під час мандрів Африкою Елліс не поділяла. Її нинішній костюм кидав ще більший виклик пристойності, ніж досі. Щільно намотані путті¹ огортали литки у відверто викличний спосіб, рукава були закасані до ліктів, голову прикрашав капелюх британського волонтера, хвацько заломлений набік. До всього Елліс затягнула на стані пояс Сема Брауна², до якого прикріпила піхви з мечем. Загалом вигляд вона мала страшенно мужній — і водночас трохи комічний. Ніхто з учасників експедиції, втім, не наважився б відпустити щодо цього навіть найбезневинніший дотеп. Запальна вдача амазонки була вже добре відома кожному, а найкраще — Фабрісові Дюпре, якого міс Пейл одного разу, вирішивши, що він дозволяє собі зайве, пожбурила з борту дагабії у воду. Блискавична розправа змусила всіх розреготатись, але варта зразу почала поводитися з амазонкою значно шанобливіше.

Віддавши належне похідному сніданку, мандрівники згорнули табір, завантажили свої пожитки на човни й залишили гостинну косу. Повільна течія не надто заважала веслярам, і маленька флотилія просувалася вперед легко та швидко. Але з кожною годиною Гріффіта охоплювало дедалі сильніше занепокоєння, причиною якого стали передусім прибережні зарості. Цього разу

¹ Путті — обмотки (від хінд. «патті»), узвичаєні в британській армії, а також у низці інших армій світу.

² Пояс Сема Брауна — пояс із португезею, винайдений, як припускають, генералом британської армії Семом Брауном під час служби в Індії, після того як він втратив у бою руку.

він наполог на тому, щоб скласти компанію Елліс Пейл у її «лоцманському ботику», і тепер міг першим оглядати краєвиди, що відкривалися за поворотами річки і вражали дикою пишністю. Величезні дерева здавалися чужинцями в цій частині Африки — скоріш уже таку гущавину можна побачити в Конго, але не в Судані. Велетенські стовбури здіймалися до небес сотнями струнких колон — напевно, тут від початку часів не лунало цюкання сокири. Про те саме свідчила майже цілковита відсутність підліска. У джунглях сліди покинутих людських поселень легко виявити: там, де зелених велетнів вирубали, одразу ж з'являється молодий поріст. Тягнучись до небес, він утворює майже нездоланну плутанину гілля та ліан. А в незайманому пралісі крони змикаються у височині, відбираючи світло, а разом з ним і життя у низеньких рослин. Саме такий могутній допотопний ліс височів по берегах. Титанічні корені виривалися з ґрунту, звиваючись у річковій воді, наче щупальця спрутів. Неосяжні стовбури схилялися над головами мандрівників, місцями утворюючи подобу мостів, якими спритна людина могла б перетнути річку, не замочивши ніг. А найбільше вражало те, що година минала за годиною, а ліс не рідшав.

— Не розумію,— не витримав нарешті Гріффіт.— Тут немає людей? Фортів? Місій? Хоч би негритянських поселень. І звідки такі ліси? Ми зайшли не так далеко на південь.

— Ми зайшли досить далеко,— з дивним глузуванням у голосі відповіла міс Пейл. Вона далі гребла, не повертаючи голови (на човні її місце було ближче до носа, тоді як майор облаштувався на кормі).— І людей тут немає.

— Але ми в дорозі зовсім недовго. Кілька днів від Хартума... невже ніхто раніше не відшукав цей рукав Білого Нілу? Чому?

— Не всі шляхи відкриті першому-ліпшому, ні. Навіть якщо він член поважного географічного товариства.

— А ліс? Тут не має бути таких лісів.

Елліс знизала плечима.

— На чужі слова не можна покладатися. Може, описи не дуже точні?

— Сумніваюся,— відповів Гріффіт, проводжаючи поглядом страхітливий стовбур, футів двісті на обмах.— Сумніваюся, що на таке можна не звернути уваги. У будь-якому довіднику...

— Я про це й казала: чужі слова. Тш-ш-ш! Дивися.

Поглянувши, куди вказувала веслом його супутниця, майор помітив, як поверхня води, раніше гладенька, якщо не брати до уваги дрібних брижів, збурилася. Довге могутнє тіло піднялося з глибини річки. Гнучко вивернувшись, невідоме створіння, більше схоже на величезного змія, ніж на звичайного мешканця нільських вод — крокодила, згорнулося в кільце і, скаламутивши воду, зникло під навислим берегом у плутанині деревного коріння.

— Ого! — вигукнув Гріффіт, підводячись із банки, від чого човник небезпечно гойднувся. Він поклав руку на ложе карабіна, але невідоме створіння вже не з'являлося. — Це пітон?

— Не знаю. Може, так, може, й ні. Ти краще дивися та не баїкай. Обговоримо все на привалі.

— Згода... Але знаєте, Елліс, я щойно відчув непереборне бажання влаштувати сьогодні привал раніше.

— Ще б пак. — Міс Пейл знову опустила весло у воду. — Шкода, не всі бажання збуваються. До наступного місця, яке нам підійде, ще плисти та плисти. Ану, наддай!

— Тихіше, шкіпере! Затонуле дерево праворуч по носу.

— І справді. Ось так краще, сумго. Менше слів — більше діла.

Міс Пейл гукнула, попереджаючи флотилію, що йшла за ними, про потоплений стовбур (судячи з вигляду, звалений бурею, а не спіяний, як спершу сподівався майор). Після чого почала гребти з подвоєною енергією.

Надалі пливли мовчки. Діставши облизня, Гріффіт зосередив свою увагу на ландшафтах, які пропливали повз них. А ліс, ніби знущаючись із нього, робився дедалі старшим і величнішим. Річка остаточно перетворилася на подобу тунелю з деревними стінами й листяним склепінням. По гілках, де вабили погляд дивною хворобливою красою величезні орхідеї, стрибали мавпочки. Заливалися птахи. У вузьких променях світла, що тут і там пробивалися крізь листя, танцювали крилаті комахи різноманітних форм, забарвлення й розмірів. На щастя, тварюки-кровопивці серед них були представлені за африканськими мірками дуже скромно.

Миля за милею — і береги поволі ставали нижчими, робилися більш багnistими. Річка зміліла, і на шляху експедиції почали

дедалі частіше траплятися маленькі зелені острівці. Межа між водою й суходолом немов поступово зникала, як раніше джунглі стерли відмінності між днем і ніччю, обернувши сонячне сьйво на зеленаві сутінки. Оглядаючи це первісне змішання стихій, майор почав сумніватися, що поблизу взагалі знайдеться «місце, яке підходить для привалу». Однак минула година, і попереду замаячів скелястий мис, який стирчав із болотистого ґрунту, наче надкришене кам'яне наверхі космічних розмірів стріли, що встромила в земну кулю десь у Тихому океані, щоб, наскрізь його пробивши, показатися назовні тут, у Судані.

Причалити, продираючись крізь сіті сплєтених стебел, до урвистого берега, а потім видертися нагору виявилось справою непростю. Однак шукачів скарбів підтримувала надія відпочити не по коліно в повній бридкими паразитами багнюці, — або просто в поставлених на якір човнах, — а на сухій горбовині. Стрільці під проводом Ель-Маліка, змушеного застосувати всю свою кмітливість та інженерні знання, зтягли на мис намети й інше необхідне для облаштування табору.

Зі скелі відкривався невтішний для погляду краєвид на простертий довкруг розплідник тропічних лихоманок і меланхолійних настроїв — саме в таких висловах змалював його доктор Ріваль. Ще раз переконавшись, що географія місцевості більш ніж дивна для цих широт, Гріффіт повторив баронетові питання, які раніше ставив міс Пейл.

— Уявіть собі, приятелю, — відповів той, — що на землі є куточки... скажімо так, відмежовані. Ізольовані від решти світу. Знаєте, як в історіях, які розповідають у Святвечір: раптово відчиняються двері в глухій стіні — а за ними те, чого не побачиш, якщо перелізти через ту саму стіну. Або за перевалом відкривається долина, яку потім ніхто не може відшукати, а оповіді про неї називають вигадками.

— Долина... — повільно повторив Гріффіт. — У Китаї, здається, я бачив таку... Сокровенне Царство — так її називали. Та загалом це лише заботони. Казки. Або відвертий обман.

— Не завжди. І цьому явищу можна знайти цілком природне пояснення. Бачте, вчені давно запідозрили, що геометрія Всесвіту не така проста, щоб вичерпуватись аксіомами Евкліда чи навіть Лобачевського й Рімана. Думаю, ви нічого не чули про

хінтонівський тесеракт¹? Як я й гадав... у такому разі вам, імовірно, не випадало серйозно замислюватися про недосконалість людських чуттів. Візьмімо, наприклад, перспективу — предмети, які розташовані далі від нас, здаються меншими, хоча насправді вони зовсім не зменшуються в розмірах. Це, по суті, звичайний обман зору, але такий звичний, що на нього не звертають уваги. Або такий: ми не бачимо те, що ховається по той бік пагорба, але при цьому світ за ним не перестає існувати.

— Але ви казали, що не кожна долину можна побачити, навіть коли перейти через цей пагорб.

— Так, тому що обмани зору різні. Є всім відомі. Є курйозні, знайомі лише оптикам. А є більш рідкісні та витончені. Якби ваші математичні знання були трохи повнішими, я б запропонував вам кілька цікавих формул... ну, та нічого не вдієш. Доведеться обійтись іншими засобами. Алегоріями хоча б. Ви, звісно, пам'ятаєте платонівську печеру, де прикуті люди споглядають лише тіні істинних предметів? Уявіть схожу картину — мешканці першого поверху двоповерхового будинку носять на шиї колодки, які заважають їм підвести голову. Вони вважають, що географія їхнього світу вичерпується однією площиною, доки хтось не підніметься сходами й не виявить ще кімнату-другу в тому самому місці, де нічого подібного начебто не існувало. Може, навіть кімнати ці будуть заселені...

Містер Вітгем обернувся лицем до краю мису, який обривався в річку, вийняв із кишені портсигар і неквапом закурив. Майор терпляче очікував продовження.

— Подібну картину ми спостерігаємо й тут,— баронет змахнув рукою.— Це та сама наша Земля, але та її ділянка, яку ніби пересунули на «другий поверх». Тільки, як сказав би Хінтон, поверх розміщений не у третьому, а в четвертому вимірі. Завдяки певним здібностям нашої міс Пейл ми дістали змогу потрапити сюди крізь, алегорично висловлюючись, «дірку в стелі». Там, на березі, де стояли придорожні камені, пам'ятаєте?

— Ото вже: що день, то дужчий вітровий,— не спромігся стримати важкого зітхання Гріффіт.— Цей ваш новий метафізичний

пасаж перевершує всі попередні. І ви мені повідомляєте цю новину наче мимохідь.

— Та припиніть, приятелю. У кожному міфі, у кожній легенді йдеться про чарівну країну, яка хоч і лежить поряд, але недоступна простим смертним. Альвгейм, острів Аваллон, Олімп... причому зважте, що сфери ці зазвичай не змішують із царством тіней. Глибини Аїду — одне, вони — зовсім інше. Вас бентежило питання, де і як вдається ховатися Втраченій Расі? Тепер відповідь відома: у просторах, зазвичай невидимих. На «інших поверхах» буття,— баронет пожбурих недопалок у річку.— Ви лишень погляньте, як кожна деталь стає на місце. А коли гіпотеза легко пояснює всі факти, отже, вона правильна, так? Шкода все ж, що ви не вивчали математики...

— Якщо — вже не уявляю, як — ці невідомі ділянки математично так легко вчислити, чому наука їх досі не відкрила?

— Гадаю, вчені Давнього Народу зуміли. А наша наука поки молода. Над цим геометричним ребусом багато хто ламав голову, але розв'язати задачу на папері не означає втілити розв'язок у життя. Про міжпланетне сполучення міркують давно, але поки що ніхто не створив апарата, здатного дістатися до місяця. При цьому планети та світила ми можемо споглядати неозброєним оком — не те що інші виміри. Навіть Втрачені, скажу вам по секрету, не розуміють, як насправді влаштована справжня геометрія світу. Їм просто передалися деякі практичні знання, якими вони й користуються для подорожей «із поверху на поверх». Як, скажімо, ковалі з глибокої давнини чудово давали собі раду з роботою, нічого не знаючи ні про молекулярну будову сталі, ні про суть процесів горіння.

Майор знову подивився — цього разу значно пильніше — на зімкнені лави дерев. Потім звів очі до небес, переступив з ноги на ногу, трохи побоюючись, що навколишній світ раптом розвіється, ніби фата-моргана. Але жодна деталь, доступна його так само недосконалим, як і в інших, органам чуття, навіть не думала ставати примарною й хисткою. Камінь був твердий, повітря — сповнене запахів, комарі — кровожерні.

— Мушу визнати, патроне, ваша теорія справді робить усе зрозумілішим. І видається розумнішою, ніж інші вигадки теософів,— сказав він.— Хоча...

¹ Тесеракт — куб, який існує в чотирьох просторових вимірах; термін уперше вжито в книжці Чарлза Хінтона «Нова доба думки» (1888), яка розглядає, зокрема, потенційну можливість сприйняття людиною третього виміру.

— Як же приємно,— поспішив урвати його баронет,— не почувти у ваших словах невіри та скепсису. Коли ще таке буває...

— Ще б пак,— промовила, наблизившись, міс Пей, і послала майорові один зі своїх іронічно-поблажливих поглядів.— Мені теж набридло панькатися з його матеріалізмом. Стільки людей твердять про Порожню Землю. Про духів і привидів. Збирають фотографії феєчок із крильцями. Розмірковують про те, що життя наше — тільки сон. Куди не плюнь — поцілиш у спірита, містагога й месмеризатора. Та ж ні! Саме нам трапився провідник без фантазії.

— Шкодую, що розчарував вас,— відказав майор,— але відмовитися від принципів наукового пізнання я поки що не готовий.

— То не відмовляйся. Але, знаєш, один мій знайомець казав, що як побачить щось, то повірить. Не пам'ятаєш, хто це був? Чи ж не ти, ні? І що, ти не бачиш цих лісів і боліт? У Судані таких немає. А гори?

— Які гори?

— Які завтра буде видно. Зараз дерева заважають. Гаразд, годі розмов. Час обідати. Ісмаїл накухварив щось із консервів, каже, їсти можна, але мене мучать сумніви...

— Якраз вам бояться нема чого,— зауважив містер Віттем.— Драконових Дітей неможливо отруїти. Принаймні не зіпсованими продуктами.

— Але смак їжі ми відчуваємо. Трохи ліпше від вас. І запах. Запах теж. На лихо. Ходімо, скуштуєте самі.

За трапезою — не надто вишуканою, але не такою вже й бридкою — Гріффіт одно дослухався до розмов стрільців, з якими ніхто досі не спромігся поділитися космологічним одкровенням сера Ніколаса Ентоні Віттема. Доктор Ріваль, Міллз і більшість солдатів особливого занепокоєння від вигляду несподіваного буянства рослинності не показували. Усі вони доволі приблизно уявляли собі природу Африки на південь від Донголи. Однак інші — особливо нубієць Зар Алі та сивий хартумський уродженець Халіл — здається, були обізнані краще. Майорові здалося навіть, що Халіл, стривожено озираючись, уже бурмоче про каверзи шайтана, але з'ясовувати, що саме мав на увазі літній ветеран Суданського корпусу, він не став, остерігаючись поширен-

ня панічних чуток. І без того незабаром відважні шукачі пригод, диви, почнуть ставити незручні питання.

Після обіду міс Пейл оголосила, що решта дня присвячується відпочинку. Шлях через болотисту країну забере багато часу, і слід виступити рано-вранці, щоб нічна темінь не застала їх серед боліт. Попереду, якщо вірити її словам, драговина підступала до значно гостинніших передгір'їв. За ними височів невеликий хребет — звісно, не позначений на «звичайних» мапах — на його протилежному схилі якраз і розташовувалось святилище.

Як будь-які солдати будь-якої армії світу, стрільці широко тішилися несподіваному перепочинку. Поки вони розбивали намети, Елліс узяла карабін і спустилася до води, маючи намір, за власним визначенням, «розвідати місцевість». Майор і Міллз не могли згаяти нагоди скласти їй компанію, для певності прихопивши з собою двох вартових-добровольців: Касема Махрана і Голдена. Міс Пейл побурчала трохи, вказуючи на те, що така юрба народу потребуватиме великого човна, при тому що в «лоцманському ботику» гребти незрівнянно легше. Однак домогтися її згоди вдалося підозріло легко. У майора це викликало легке занепокоєння: якщо безстрашна спартанка дійсно визнає, що без охорони їй не обійтись, отже, в глибині хащів і справді чигає щось не на жарт небезпечне. Помітивши, що Елліс і далі не розлучається з мечем, він, окрім «Маузера», озброївся ще й шаблею. А стрільці заткнули за пояси криві тесаки, дуже зручні, коли треба прорубати дорогу в заростях — або ж розкрити череп ближньому своєму.

Відчаливши, розвідники рушили вгору течією. Передусім треба було дослідити маршрут, яким експедиція намірялася пройти. Густішали сутінки, й голоси в хащах лунали вже не так голосно — й від того виразніше чулося хрипке булькання та схлипи трясовини, в глибинах якої ніби ворухилися потопельники, прагнучи повстати із вічного сну. Елліс, яка застигла на носі, здавалася майорові різьбленою прикрасою — заворожені її мовчазною непорушністю, як і велично-зневажливою недоброзичливістю припиняючих джунглів, інші змовкли й намагались опустити весла у воду без зайвого шуму. Навіть невгамовний Гарві Голден, який спершу дозволяв собі сардонічні зауваження й час

від часу прикладався до захопленої з табору фляги, невдовзі втратив кураж.

Дрібних проток, і раніше численних, настільки побільшало, що вони перетворилися на справжній лабіринт каламутної води й багнистих островів. Головне русло, яке мало привести скарбощукачів до святилища, ще вгадувалося серед них — та вже на силу.

Зненацька міс Пейл здійняла руку настільки швидким і раптовим рухом, що Гріффіт мимоволі здригнувся.

— Стій!

Біля одного з більших острівців їхнім очам відкрилася буроріжава брила, у якій із першого погляду важко було впізнати напівзатонулий пароплав. Палуба ледь височіла над поверхнею води, чіпкі ліани тяглися до найближчих дерев, ніби швартувальні кінці портової команди Лісового царя. Укритий пліснявою іржавий метал і напівзгниле дерево рубки вже скидалися радше на природне породження джунглів, аніж на творіння людських рук. Проте помилки бути не могло — перед мандрівниками постало давно покинуте судно.

— Отакої! Якесь корито, не зійти мені з цього місця! — зауважив у голос і так очевидний факт Голден.

— Це вашої... це попередньої експедиції? — запитав майор, схилившись до вуха Елліс.

— Ні. Ми йшли на веслах, як зараз.— Елліс жбурнула капелюха на банку, сховала косу під комір куртки й узяла напереваги зброю.— Затягло... чи вони шукали те саме, що й ми? Підніміть на борт. Потрібно понишпорити.

— Я так розумію, минулого разу його тут не було?

— Ні. Не було.

Шукачі скарбів обережно підгребли до новоявленого «Летючого Голландця», пришвартувалися біля кожуха зверненого до річки грібного колеса й один по одному вибралися на слизький палубний настил. Трухляві дошки навіть не рипіли — вони лише безгучно просідали під підшвами черевиків, ніби погано втоптанний ґрунт, покритий старим брудним килимом. Ілюмінатори витріщилися на прибульців сліпими більмами.

— Провалитись мені... чи тьху, не треба — хай мене перекособочить... тут озирнутись не встигнеш, як опинишся в трю-

мі! — пробурчав Голден, пробуючи ногою палубу.— А там, закладаюся, повно води.

— Йа сіді, ходімо звідси,— додав Махран.— Лихе місце. Тут привиди...

— Гаразд би нікого небезпечнішого за привида не зустріти,— відповів майор.— Не те що тоді, в місіонеровому будинку, га?

— Чого ж? Буде не так нудно, як зустрінемо,— відказала Елліс.— Гарві, Касеме, Стіве, залишайтеся. Стежте. Ми з Емрісом підемо, судновий журнал пошукаємо.

— Я з вами, міс! Голден, він прямісінько в яблучко поцілів — тут от-от усе розвалиться. Зайва пара рук вам в акурат згодиться,— сказав Міллз.

— То ходімо.— Гріффіт ляснув інженера по плечу.

Насилу втримуючи рівновагу на перехнябленій палубі, хапаючись за ліани вільною рукою і стискаючи іншою «Маузер», майор почав пробиратися до рубки. Перш ніж податися за ним, Міллз піднявся на бак, де висів судновий дзвін, і прочитав назву судна на його позеленілому боці:

— «Меркатор» — треба ж таке! Добряче прізвисько — для такої посудини. Зроду такого не чув.

— Я теж,— озвався Гріффіт.— Та хіба всі нільські пароплави згадаєш?

— Це точно, командире.

Усередині корабель мав не найкращий вигляд, що ні для кого не стало сюрпризом. Трюм, як і припускав Голден, був повен каламутної води — про долю і характер вантажу, якщо такий був, лишалося тільки здогадуватися. В інших відсіках фарба клаптями сходила з перегородок, темно-коричневих від іржі. Якийсь огидний різновид моху вологими фестонами звисав із ліан, що пролізли крізь розбиті ілюмінатори. Навігаційне приладдя було знято, у тісних каютах — ніяких речей. Очевидно, команда й пасажирів, переконавшись, що прямувати далі на пароплаві немає ніякої змоги, залишили судно, захопивши з собою все, що тільки вдалося забрати. Звичайно ж, судновий журнал вони теж не забули. Принаймні знайти його не вдалося.

Хоч пароплав був і більшим, ніж здавалося на перший погляд, обстеження його забрало не надто багато часу. Але навіть ко-

ротке перебування на борту вплинуло на мандрівників гнітюче. Покинтий корабель — видовище сумніше, ніж покинтий будинок. Особливо корабель у полоні тропічних боліт, де вільний морський простір здається лише напівзабутим сном. Саме повітря у вогкому нутрі судна, просочене випарами гнилизни, з кожним новим подихом ніби робилося важчим.

— Як він пройшов мілководдя? І як йому вдалося потрапити... що там казав патрон... «на інший поверх»? — запитав Гріффіт у Елліс, коли вони повернулися на капітанський місток. Міллз лишився позаду, бо знайшов замкнений рундук, і тепер удався до свого інженерного досвіду й намагався відкрити його в надії виявити які-небудь записи.— Ви сказали «затягнуло»...

— Прохід між сферами можна знайти випадково. Або їх заманив хтось із Драконових Чад. Іноді так роблять.

— Навіщо? — Посміхнувся майор.— Яка вам користь від смертних? Хіба ви нас не в усьому перевершуєте?

— Не в усьому,— Елліс кинула на нього швидкий погляд.— Буває, нам теж потрібна допомога. Або комусь просто цікаво. А часом причетне кохання.

— Втрачені можуть кохати? — зі щирою цікавістю спитав майор. Він добре пам'ятав, що містер Вігтем стверджував інше.

— Ще б пак. Любов створила Всесвіт. Гадаєш, існує народ, не підвладний їй?

— Але кохання до смертних...

— Що тут такого? А, так... знаєш, ми ставимося до зовнішніх розбіжностей, якщо вони є, не так, як ви. Звертаємо менше уваги.

— Я хотів сказати, що людське життя за вашими мірками таке коротке. Як у метелика.

— Я пояснювала, що за нашими,— Елліс віділила останнє слово,— мірками все не так. Послухай, розповім тобі одну історію.

Їхній діалог урвало грюкання, пронизливе скавуління незманих петель і переможний вигук Стівена Міллза. А втім, розчарування не забарилося — про це недвозначно свідчила міцна лайка, що зривалася з губ інженера. За кілька митей їхній супутник з'явився на містку.

— Дуля з маком! Саме лахміття, та й те пліснява давно зжерла. Забираймося, командире, ловити тут нема чого.

— Справді, ходімо,— не став сперечатися Гріффіт.— І так не заблукати б дорогою назад. Уся надія на ваш чудовий зір, міс Пейл.

— Ми не заблукаємо.

Вибравшись на палубу, Гріффіт не відчув майже ніякого полегшення — атмосфера тут здавалася ще більш задушливою. Над чорною водою розливалось тривожне холодне мерехтіння, тишу порушували тільки звуки крапання води. Стих шепіт вітру, мовчали птахи.

— Не до вподоби це мені,— пробурмотів майор, і гукнув — не так голосно, як спершу думав,— до стрільців:

— Махране, Голдене, повертаємось.

Колишній репортер тінню відділився від труби, за якою причаївся, вірний правилу, що вартовому краще підшукати зручне укриття, а не лякати гав на видноті.

— Давно час — грозою щось запахло,— стривожено сказав він.

— Так, зараз як торохне...— погодився Міллз.— У мене зранку бік ломить, де ведмідь дряпонував. Я вам, міс Елліс, розказував про те полювання?

— П'ять разів, так. Нумо в човен.

— Дозвольте допомогти, міс... еге, а де наш тубілець?

Гріффіт огледівся навкруги й переконався, що Касема Махрана справді не видно.

— Він там стояв.— Махнув рукою Голден у керунку корми.— Я — тут, а він — там. І все було тихо.

Мандрівники, звівши курки, поквапились на корму. Усупереч припущенням Міллза, який вважав, що недбаха-стрілець заснув на посту, вони нікого не знайшли. Якийсь час шукачі скарбів витратили на новий огляд судна й берега, раз у раз вони гукали єгиптянина на ім'я й навіть кілька разів пальнули в повітря. Стрілець зник безслідно. Ні ознак боротьби, ні кривавих плям, крім того, до Голдена, як він усе повторював, не долинали ніяких підозрілих звуків. Гріффітові мимоволі привиділося, як Махран, скорившись гіпнотичному навіянню, із застиглим обличчям і оскілими очима зіслизає у воду й відпливає, керований

чужою волею. Втім, Елліс на це відповіла, що, наскільки їй відомо, Втрачені не мають такої месмеричної влади.

— Якщо його звір потягнув чи там який дикун уколошків, так то був страх який прудкий звір. Чи дикун,— підсумував Міллз, боязко роззираючись.

— Марно,— похитав головою Голден.— Щоб мені... треба забиратися, доки...

Далекий гуркіт грому та стрімке наростання шелесту дощових краплин у кронах дерев урвали його на півслові. Секунда друга — і безодні небесні розкрилися.

— ...доки буря не почалась,— уперто завершив стрілець.

— Вітровії тут сильні. Ще, диви, втоплять,— стурбовано промовила Елліс.— Перечекаємо. Витягнемо човен. І кілем угору перевернемо.

— Нічого йому не зробиться.— Махнув рукою Міллз, якого не тішила перспектива змокнути до нитки і вимаститись у мулі.

Проте спартанка домоглася свого. Оскільки пароплав глибоко занурився в річку — подекуди вода вже плюскотіла в шпінгатах — спільними зусиллями трьох міцних чоловіків і не по-людськи міцної дами човен вдалося швидко виволокти на палубу і надійно принайтовити. Після чого всі перебралися в кают-компанію, дах якої хоч і струхлявів, але давав достатній захист від зливи.

Пам'ятаючи про зачаєну зовні невідому загрозу, люки ретельно задріли. Розбиті ілюмінатори, як усі вирішили, були не такі великі, щоб крізь них міг проникнути більш-менш великий ворог. А коли віднайшлося декілька ще не змокрилих і прогнилих остаточно дощок, із яких вдалося розкласти димне багаття, несподіваний притулок почав здаватися майже стерпним. Розбурхана стихія вигнала похмурі думки про привидів, які блукають на кораблі, й залишила саме почуття вдячності за вчасно знайдений прихисток. Коли що й турбувало майора та його супутників, то це доля зниклого стрільця.

— Та ж не міг він розтанути, як дим. Ти справді нічогісінько не бачив? І не чув? — запитував Міллз Голдена. Той лише хитав головою.

— Ну, може, щось шаруділо й у річці плескалося,— нарешті визнав він.— Але зовсім тихо. А Касема големи руками не візь-

меш, кажу вам. Старий вояка. Міцний. Не знаю, що там червоношкірі, але в Зулуленді під час війни з Кечвайо¹ наших безсонних вартових так от безгучно не знімали. Якщо заснув, тоді, звичайно, всяке могло статися...

— То де він подівся?

— Сам не розумію.

— Кепська справа,— зітхнула Елліс.— Ще на одного менше.

З цими словами вона відійшла на капітанський місток щоб «трохи поміркувати». Гріффіт Perezирнувся з Міллзом, жестом нагадавши про необхідність очей не спускати з люка,— нехай закритого, але доволі хисткого,— засвітив узятий у човні ліхтар і подався за амазонкою. Після зникнення стрільця він тим паче не збирався лишати її саму.

— Упевнені, що він загинув? — півголосом запитав Гріффіт.— Вам щось відомо?

— А що з ним могло статися? Дезертирував? Пішки тут не пройти — в трясовині потонеш або в хащах застрягнеш. Хіба пливти. Та чого йому в воду лізти? Він і плавав не краще за курку. Що Гарві нічого не чув — оце дивно, так. Забрали б обох — інша річ, ми тут гамір розвели, не почули б.— Міс Пейл похитала головою і вмостилася на руїнах штурманського столу.— Навіть найхитрішим Драконовим Чадам непросто таке зробити. Може, справді звір якийсь? Минулого разу ми недовго тут пробули, багато чого не бачили. Отак у нас ніхто не зникав, але у Крайній землі всяке буває.

— Крайня земля...— Гріффіт повісив ліхтаря на гак, що стирчав із перегородки.— Так у вас називають «інші поверхи»? Знаєте, хай я бачу ці джунглі наяву, але й досі повірити не можу в «інші сфери». «Геометрія простору», «четвертий вимір»... Скажіть, вам самим випадало бувати в інших таких сферах? Тобто крім тутешніх боліт вісімнадцять років тому?

— Ще б пак,— Елліс звела на нього погляд.— Я росла в... іншій сфері.

— Неймовірно! І на що ж вона схожа?

— Багато злості, чимало дурості. Є й хороше, але значно менше. Річок із молока й меду не бачила, ні. Як і геєни вогненної.

¹ Англо-зулуська війна 1879 року.— *Прим. пер.*

Ніколас правду казав — це той самий наш світ, тільки інша його частина. Навіть люди там живуть, не лише Драконові Чада. Не так уже й мало людей...

Елліс замовкла, дивлячись в ілюмінатор, але, вочевидь, бачила інші картини. Злива переїщила дедалі дужче. Здавалося, туті водяні струмені вже зірвали все листя з дерев, обламали гілки й тепер безперешкодно ринуть на дах рубки. Раз у раз спалахували відсвіти блискавиць, і майже відразу котилась оглушлива громовая лавина.

Прагнучи покласти край надто тривалій мовчанці, майор промовив:

— Ви хотіли дещо розповісти мені, Елліс. А вечір за такої погоди — найкращий час для цікавих історій.

— Розповісти? Що?

— Тоді, коли друзяка Міллз завадив нам зі своїм рундуком. Ви ще казали, Втрачені не вважають, що людям відпущено надто короткий строк.

— Так,— міс Пейл знову звернула погляд на ілюмінатор, підперши щоку долонею.— Це... так, гаразд. Колись давно один із ваших покохав Доньку Дракона. І взаємно. Але його теж лякало, що її обтяжуватиме його смертність. Він часто питав про це. Щоразу йому відповідали так само, як я тобі. І він теж не міг до кінця повірити.

Хоч таке здавалося неможливим, буря й далі набирала сили, майже заглушаючи тихий голос оповідачки. Вода просочувалася крізь діри в даху й збиралася на підлозі. Рятуючись від усе ширших калюж і бажаючи краще чути, Гріффіт підійшов до штурманського столика впритул.

— Якось їм обом випало обороняти фортецю,— вела далі Елліс, анітрохи не збентежена потужністю катаклізму.— Було тяжко. І що далі, то гірше. Щодня вони сходили на стіни, відбивали напад за нападом. Щодня, прокидаючись, не знали, чи доживуть до вечора. Лихе Залізо... Ті, хто воювали з ними, уміли вбивати Драконових Чад — їх там було немало, так. З обох боків. Невдовзі стало зрозумілим, що втримати фортецю не вийде... а нападники полонених не братимуть.— Елліс повернула голову, зазирнула Гріффіту в очі.— І тоді, в мить затишшя, вона спитала: «Скажи, невже тепер важливо, кому з нас судилося постаріти,

а кому ні». Сенд... Він тоді лише розсміявся. Відповів, що, звісно ж, ні. Розумієш, навкруги — стріли, снаряди з металевих машин... Хто скаже, кому першому випаде дорога на Захід світу? Йому? Їй? Обом одразу? І коли? Дожити до старості? Ніхто не вірив, що доживе до кінця тижня. Він засміявся, так, а вона сказала: «Ось таким ми бачимо життя. Завжди».

— І чим усе скінчилося? — запитав Гріффіт, проти волі захоплений простою оповідкою.

Елліс відвела погляд.

— Фортеця вистояла. Їм вдалося викрутитись.

— А що було потім?

Вона ледь помітно стонула плечем.

— Те саме, що й у всіх. Життя.

Знову запала мовчанка, навіть грім затих. Потім майор обережно промовив:

— Тією... Драконовою Донькою... Втраченою... часом були не ви?

Щось блиснуло в глибині очей Елліс, наче поворушили розжарене вугілля у вогнищі. З легкою усмішкою вона похитала головою:

— Ні, не я.

— Я просто подумав, навряд чи серед Утрачених є інша воїтелька, рівна вам,— викрутився Гріффіт.

— Рівна? Ні, звісно, ні. Але багато з Драконових Доньок — чудові бійці. Ми живемо... не зовсім так, як на Берклі-сквер.

— Справді? Хіба поле битви для прекрасної статі?

— Чому ж ні? Ваші жінки теж здатні битися. Бачила я таке. В інших країнах, інших часах. Тут радше річ в іншому. Поки ходиш у набіги, важко народжувати й виховувати дітей. А коли вік змусить зробитися розважливою, то про дітей думати пізно. Тож якби всі билися без утоми, звідки взялося б наступне покоління? А от ми не старіємо, ні. Ми завиграшки можемо років десять-п'ятнадцять віддати продовженню роду... якщо захочеться. А потім знову взятися за меч. Правда, діти народжуються в нас рідко... ох ти! Я хотіла розповісти ту історію, щоб ти не повторював давніх безглузвих питань, а тут ще більше нових...

Елліс позіхнула, прикривши долонею рот, і додала:

— Раз так, краще я піду посплю. Буря стихає, чуєш? Але в табір повернемося на світанку. Про всяк випадок. І відразу — в дощ. Не хочу ще ніч проводити на болотах.

— Звісна річ... — Гріффіт прислухався — на його думку, дощ і не думав видихатися. Щоправда, блискавки спалахували таки рідше. — Відпочиньмо. Бажаєте залишитися тут? Дах же — суцільне решето.

— Так, справді. Там унизу — каюти...

— Отож. Про комфорт не йдеться, зате оборонятися легко. Тож не турбуйтеся — охоронятимемо ваш сон.

— Нам усім знадобляться сили: завтра — важкий перехід. Охороняйте по черзі.

— Так і зробимо.

По трапу, що вів на місток, текли каламутні струмочки. Вода хлюпотіла в переходах, стікаючи через нахил застряглого на міліні пароплава до лівого борту. Голден із Міллом, як тільки вогнище в кают-компанії згасло, рятуючись від вогкості, перебралися в каюту, розташовану з протилежного боку, і спробували влаштуватися вище — на підвісних ліжках. Інженер тихенько хрюпів, але його напарник залишався насторожі — сидів, тримаючи напоготові карабін.

Міс Пейл без дальших розмов зайняла сусіднє приміщення — з цілим ілюмінатором і відносно сухе. Гидливо скинувши на підлогу оброслий якимись бридкими грибами сінник, що розповзався на очах, вона відстебнула пояс із мечем і побажала майорові приємних снів. Той упевнився, що до каюти, не здійнявши галасу, зможе пробратися хіба що безтілесний дух, і вийшов у коридор.

Як нерідко буває в тропіках, від прохолоди, яка прийшла з дощем, хапали дрижаки. Гріффіт зі смутком згадував димне тепло вогнища й навіть не без ностальгії — засушливе сонце пустелі. На болотах, та ще за такої погоди, завиграшки можна підхопити трясу. Елліс має рацію: їм слід швидше покинути нездорову місцевість, щоб половина табору не захворіла... Цікаво, як, до речі, інші шукачі скарбів пережили бурю — в наметах та на голій скелі?

Чи то від зимної вогкості, чи то від розбурханих думок сон не йшов. Звелівши Голдену відпочивати, майор уместився на підло-

зі в коридорі, вибравши місце так, щоб тримати в полі зору двері кают супутників і водночас не дати змогу ворогові підібратися до себе ззаду. Ліхтарі, наново заправлені взятим із човнових запасів гасом, освітлювали вузький прохід, але сам майор залишався в тіні. Навіть якби в коридор вдерся хтось із Втрачених, він, спершу засліплений світлом, зауважив би вартового не відразу. Визнавши диспозицію прийнятною, Гріффіт приготувався до одиночної вахти.

Розповідь Елліс не йшла йому з думки — навіть якщо амазонка не була головною дійовою особою всієї історії, то учасницею описаних подій напевно була. Однак фортеці, облоги, стріли й «метальні машини» замість рушниць і артилерії... та війна відбулася, як видно, давно. Чи справді вік їхньої супутниці вимірюється нехай не тисячами, але сотнями років? Навіть якщо плоть Утрачених не в'яне, їхні душі повинні старіти під тягарем пережитого. І через віки вони, напевно, стають... якими ж? Мудрими, милостивими й поблажливими? Байдужими та холодними? Гордовитими та сповненими зневаги до тліну людських звершень? Але ж міс Елліс Пейл зовсім не така.

Хоч майорові думки блукали далеко, пильності він не втрачав і чергування при тому не здавалося йому ні нудним, ні надміру виснажливим. Метал перегородки холодив спину, запах гнилизни й річкового мулу лоскотав ніздрі, але Емріса Гріффіта дрібні незручності не бентежили. Три години по тому він розбудив Голдену, а сам зі спокійною душею поринув у сон. На жаль, не надовго.

— Вставайте, командире, вставайте. Холера! Очі протри, як до рибок не кортить!

— Що сталося? — спитав майор, не без зусиль виринаючись із чіпких обіймів Морфея.

— Вода прибуває. Проклятуца балія от-от утопиться. От же паскудство яке: чортзна-скільки років тут іржавіла, а тільки ми прийшли, то й почалось!

Підтверджуючи його слова, ліжко під Гріффітом гойднулося, немов на морській хвилі. З-за дверей каюти долинали гучне булькання й Голденова лайка.

— Елліс? — майор скочив з ліжка й кинув погляд в ілюмінатор. Темрява стояла хоч в око стрель — скло немов замазали

зовні чорною фарбою. Блискавки вже не спалахували, проте дощ навряд чи зтих.

— Її першою підняв. Не сіпайтесь, командире.

За кілька секунд Гріффіт переконався, що міс Пейл готова до нових випробувань не гірше за нього самого. З гарячковим блиском в очах вона стояла на краю люка, який вів у трюм, намагаючись оцінити, наскільки піднявся рівень води.

— Доведеться таки човном пливти,— кинула амазонка майорові весело.— Будемо вичерпувати воду й молитися богам.

— Гадаєте, його залле аж до труб? Сумніваюся...

— Гадаю, зірве з мілини! Чуєш, уже гойдає? І цей звук?

Прислухавшись, майор і справді розчув за хлюпанням і дзюрчанням глухий скрегіт.

— Десь у відсіках лишилося повітря,— пояснив Голден.— На плаву навряд утримає, але він через це все ж трохи легший. Може течією потягнути.

— Не така вже швидка тут течія.

— То раніш. Вітер воду жене... і дощ.

Новий скрегіт, ні — радше вже тягучий металевий стогін розлігся по всьому судну, що здригнулося на мулкому ложі.

— Все, час тікати,— стрепенулася міс Пейл.

Ніхто їй не перечив — один за одним вони вибралися назовні, де з первісним шаленством періщив косий дощ. Палуба трохи вирівнялась, ніби «Меркатор» і справді готувався вирушити в новий рейс, але стала ще слизькішою. Майор не втримався на ногах і впав, сиплячи прокляттями та випустивши карабін. Голден, який ішов слідом, допоміг йому піднятися. Прокричав, перекриваючи шум бурі:

— Обережно. Перелому тільки бракувало, хай йому...

Погодившись, що таке зараз особливо недоречно, майор пошкунтильгав далі, потираючи забиту гомілку. Раптом попереду, з-за стіни темряви й дощових струменів, долинули сповнені гніву й подиву вигуки Елліс.

— Човен! Ох, чума тобі в селезінку! Човен! — вторив їм Міллз.— От же...— далі були вислови, які в пристойному товаристві вживати не заведено.

При світлі ліхтарів, що були сконструйовані за морським зразком і не боялися дощу, Гріффіт побачив на місці, де вони за-

лишили перевернутий човен, лише обривки конопляної линви, що марно мокли під дощем.

— Відірвався, холера! — завершив свою напрочуд виразну тираду інженер.

Елліс опустилася на коліно і підняла з палуби мотузяний кінець.

— Ні. Перерізали,— вона піднесла доказ ближче до світла, щоб інші переконалися у слушності її слів.— Так я і знала. Влаштовано. Це все влаштовано!

— Що? — запитав майор, намагаючись обернутися спиною до вітру й закриваючись ліктем.— Що влаштовано?

Елліс випросталася, озираючись, ніби загнана вовчиця.

— Це вони... Ворог тут. Частіше озирайтесь.

— Треба щось робить, командире,— гукнув, перекриваючи шум буревію, Міллз.— Цей мотлох от-от піде на дно. На берег лізьмо! Потонемо тут, як кошенята сліпі.

— Навкруги болото. Зараз — і поготів...— озвалася міс Пейл.— Але спробуймо. На правий борт!

Проте мандрівники зволікали надто довго. Пароплав зненацька гойднувся і зіслизнув з мілини. Затріщали, розриваючись, ліани, одна з них, тріснувши, хвисьнула Голдена, мов батоном, і перекинула його на палубу. Стрілець покотився до борту. Його супутники дружно кинулись на порятунок і самі трохи не попадали у воду, коли пароплав знову круто нахилився. На мить шукачі скарбів остаточно загубились у мішанині води, вітру й болотяної багнюки, не бачили одне одного й зовсім не розуміли, що діється. Зрозуміло лиш було, що «Меркатор» звільнився й повільно рухається за течією, водночас занурюючись дедалі глибше. Вогонь в ліхтарі Голдена згас, але Міллзові вдалося зберегти свій. Гріффіт по кісточки у воді побрів на каламутне світло, втішаючи себе думкою про те, що принаймні міс Пейл пійма горобиної ночі не на заваді.

Як він і чекав, амазонка приєдналася до інженера раніше від нього самого. Невдовзі з'явився й Голден.

— Ми пливемо! Пароплав тримається! — вигукнув він.

— Не, тонемо,— заперечив Міллз.— Тільки повільно. Однак у воду лізти прийдеться.

— Я б не стала, поки можна,— промовила міс Пейл похмуро.— У цій воді багато хто водиться.

— Крокодили? — швидко спитав Голден.

— І ще дехто гірший.— Елліс глянула на Міллза.— Де твій «Маузер»?

— Загубив.

— Візьми,— амазонка зняла з пояса піхви з гуркським ножом і простягнула інженерові.— Якщо кого побачите — рубайте, стріляйте. Нутром чую — вони близько. Ні, від води — чимдалі. Тут неглибоко. Пароплав знову ляже на дно. На рубці відсидимося. Як розвидніє, все вляжеться, нас відшукають.

— Слушно. Нумо на дах,— підтримав її Гріффіт.— До крокодилів завжди встигнемо.

План міс Пейл був усім хороший, але одного вона не взяла до уваги — наскільки струхлявів «Меркатор». Пароплав устиг постаріти ще до початку своєї останньої експедиції, яка привела його буквально за край землі. Камінь пропоров його днище, а іржа та гниття довершили справу. Щойно шукачі скарбів піднялися трапом на дах рубки, корпус із розпачливим скреготом і хрускотом розламався навпіл.

У багатій на різноманітні події біографії Емріса Г'юела Гріффіта кораблетроща досі не значилась, і він на мить сторопів, судомно вхопившись за поруччя трапа. Голден зірвався з даху, змахнув руками, наче намагаючись злетіти, і з криком зник у ріці серед перемішаних у вирах уламків, покритих мохом рятивних кругів та острівців плавучої рослинності. Міллз скотився з трапа, але спромігся втриматись на останніх східцях. Однак за кілька секунд рештки пароплава поринули в нуртовисько, тож і далі чіплятися за них було вже безглуздо.

Майор, на щастя, непогано плавав, але непроглядна пітьма не давала йому визначити, у якому керунку берег. Змушений покинути карабін, він вихопив шаблю, сподіваючись захиститися нею від крокодилів і «дечого гіршого» — хоча при цьому не зовсім уявляв, як саме: фехтувати, водночас утримуючись на плаву, неможливо.

Зненацька над водою засяяв холодним синім світлом вогник. Світляна кулька завбільшки з наперсток без жодної видимої опори висіла за три-чотири фути над зверненим угору обличчям Елліс.

Кульова блискавка? Але ж гроза давно минула...

— Туди! — міс Пейл, ясно осяяна фантасмагоричним світочем, указала напрям. Ніби скоряючись її жесту, вогник безгучно полетів у повітрі й висвітив прибережні зарості.— Пливіть, як життя дороге!

Гріффіт ринув уперед, збиваючи піну. Здолавши щонайбільше третину шляху, він побачив Міллза — той загрибав однією рукою, другою тримаючись за глибоко занурений у воду дерев'яний брус.

Елліс, яка плавала не гірше від риби, дісталася берега першою й почала квапити своїх супутників, стоячи по пояс у воді:

— Хутчіш, хутчіш... ох!

Доки погляд амазонки був прикутий до пливунів, із дна річки за її спиною піднялася темна фігура. Лапа, вкрита слизькою шкірою, схопила Елліс за лице й у вихорі піни та бризок потягла під воду.

Чарівний світляк закружляв на одному місці й потьмянів, він насилу освітлював розбурхану каламутну суміш води, мулу й піску. Майор поплив до нього з останніх сил, поспішаючи на поміч спартанці. Шабля заважала, однак покинути єдину зброю він не наважувався.

У сліпому пориві Гріффіт притьмом налетів на щось тверде,— найпевніше, ще один уламок пароплава,— вилаявся, а за декілька митей не втримався і скрикнув, коли ноги намацали дно. Майже одразу ж він розгледів двох борців і в одній постаті легко впізнав міс Пейл. Перед його очима вона відчайдушним зусиллям спробувала вихопити меч, але супротивник — темношкірий, могутньої статури — перехопив її руку, заважаючи вийняти клинок, а тоді кулаком завдав амазонці страшного удару в скроню. Елліс безгучно впала навznak. Чорна людина нависла над нею, але наступної миті, розпластавшись над водою в стрімкому випаді, який у французів називається la flèche, майор увігнав шаблю йому в спину. Невідомий зашипів, наче змія, й відскочив. У ледь живому світлі промайнуло лице з вишкіреними зубами й бридкими молочно-білими очима, а за мить чорношкірий прибулець упав навznak, рятуючись від нового удару, пірнув і зник з очей.

Летючий вогник погас. Кліпаючи й виставивши перед собою шаблю, Гріффіт позадкував, наосліп мацаючи позаду лівою рукою, поки не відшукав у воді спершу рукав куртки, а потім

і вузьку жіночу кисть. Амазонка насилу відповіла на його потиск — без сліду звичної надприродної сили Втрачених.

— Я тут, тримайтеся,— прошепотів він їй, обхопивши майже зомлілу союзницю, почав відступати до берега. Хоч би ким був їхній загадковий ворог, майорові зовсім не кортіло битися з ним у майже непроглядній темряві та ще й мало не по коліна в рідкому мулі.

Подорож Емріса Г'юела Гріффіта ще з моменту зустрічі в готелі «Континенталь» рідко скидалася на розважальну прогулянку. Арешт, відчайдушна сутичка на складі, битва зі зграєю з пустелі — таких пригод людина обачна зазвичай уникає. Але нічого гіршого за нинішні обставини майор і уявити собі не міг. У темряві, ковзаючи в грязюці та плутаючись у чіпких в'юнких стеблах, намагалися витягнути на берег напівпритомну — можливо, тяжко поранену чи навіть помираючу — Елліс... Тоді як створіння, немов породжене нічним кошмаром, вичікує слушного моменту, аби вчепитися йому в горло...

Гріффіт подумки прокляв усе на світі, зокрема свою нещасливу зорю, Єгипет із його прадавніми таємницями й містера Ентоні Вітгема, баронета, особливо. Доклавши чимало зусиль і заробивши безліч синців і подряпин, він усе ж спромігся продертися крізь хащі.

Тіло Елліс у його обіймах ворухнулось, і він насилу дочув:

— О-о-о... що... — пролунала коротка тирада мовою, якої майор не знав, а потім ледве чутні слова: — Сумго, живий? Де... зажди... зажди... Ні, стривай, постав мене... на землю.

Майор і не подумав виконати це прохання. Амазонка й собі не стала наполягати, а замість цього через кілька кроків обхопила руками його шию.

— Стівене, сюди,— зненацька півголосом погукала вона.— Ми тут. Ні, лівіше. Тепер правіше. Не спіткнися — ліана. Стривай, сумго, зачекай трохи.

Майор почув, як хтось із тріском продирається крізь зарості, щохвилини шепочучи прокляття впереміж із богопротивними словами, які збентежили б і агностика. Елліс — насправду зряча королева в країні сліпих! — спрямовувала інженера.

— Я не зможу засвітити вогонь,— пояснила вона.— Поки ні. Але йти можу.

— Краще я вас усе ж понесу,— відказав Гріффіт.

— Ні. Я піду попереду. Вибиратиму дорогу. Тримай мене за плече. А Стівен триматиметься за тебе. Легше, ніж розказувати, куди ступити.

Після короткого спротиву майор здався, змушений визнати, що так вони зможуть відійти на безпечну відстань від річки з її жахливими мешканцями швидше й без зайвого гамору.

Їхній подальший шлях під зливою крізь джунглі теж не залишив по собі приємних спогадів. Міс Пейл кілька разів зупинялася, видивляючись Голдена, який зник під час трощі. Дарма. Лишалося тільки сподіватися, що той примудрився не піти на дно, щасливо уникнув інших небезпек і сам зможе знайти дорогу до табору.

Незабаром шукачі скарбів, незважаючи на нічний зір Елліс, остаточно втратили будь-яке уявлення про напрям і сліпо брели вперед, то спотикаючись об корені, то застрягаючи в багнюці. Коли минув час, як здалося Гріффітові, не коротший, ніж термін перебування в чистилищі, Елліс зупинилася й почала розглядати щось у височині. У непроникній пільмі майор здогадався про це лише за рухом її плеча й дотиком заплетеного в косу волосся.

— Тут зупинимось. Добре місце. Зараз... тепер я впораюсь... — амазонка щось швидко зашепотіла, і в долонях її замерехтіло недавнє біло-синє світло. Мить, і легкий вогник злетів у повітря.

— Ух, оце так штука! — здивувався Міллз.— Це що, ліхтар?

— Саме так,— Елліс зробила швидкий пас рукою, світляк поплив угору. З пільми проступив могутній, химерно викривлений деревний стовбур, що розгалужувався на висоті футів тридцяти. У цьому місці утворилося щось подібне до природного майданчика, частково захищеного від дощу густою кроною.— Вгорі безпечніше. І сухіше має бути. Почекаємо світанку... вже недовго лишилося.

— Зможете піднятися? — стурбовано запитав Гріффіт.

— Зможу, аякже,— амазонка обернулася — мертвотно бліда в неприродному світлі летючого вогника, наскрізь мокра й обірвана, немов бездомна жебрачка. З правого вуха їй сочилася кров, на шиї — глибокі подряпини від кігтів.— У голові дзвенить, але падати й помирати поки не буду. Ти про себе подбай, сумго.

— Я почуваюсь чудово, тож дозвольте вже допомогти.

— Ні,— міс Пейл поглянула майорові в очі і м'яко додала: — Досить, що витягнув мене з річки...

— Ви завжди нас виручаєте,— усміхнувся у відповідь Гріффіт.— Мусила настати моя черга.

— Ще б пак. І ти не забарився, ні.

Знову ставши лицем до дерева, міс Пейл схилилася над складеними чашею долонями й зашепотіла якийсь нерозбірливий *incantamentum*¹. Із рук її випурхнув другий вогник — брат-близнюк попереднього. Операція повторилася ще тричі, й ось уже п'ять світляних кульок вишикувалися ланцюжком уздовж стовбура, позначивши дорогу вгору.

— Як вам це вдається? — промовив Гріффіт, який пильно спостерігав за всіма діями амазонки, немов прискіпливий глядач, який давно мріє викрити таємну механіку фокусу.

— От-от, і я про те — як? — додав Міллз.— Можна це запатентувати?

Якусь мить міс Пейл не відповідала, дивлячись потьмареним, оберненим усередину себе поглядом сомнамбули, але потім закліпала й відповіла:

— Деякі з Драконових сил. Одилічних. Месмеричних.

— Як-як? Яких сил, міс Елліс?

Амазонка зміряла інженера допитливим поглядом:

— Так, час і тобі звірити наші секрети. Коли нам трьом випала така доля. Але спершу сховаймося.

З цими словами вона почала вправно видиратися на дерево. Уламки галуззя й масивні нарости полегшували сходження, попри те що кора, набравши в себе води, зробилася небезпечно слизькою. Що ж до наміченого розгілля, воно більше ніж виправдало всі сподівання. Це був цілий деревний грот, де три людини могли облаштуватися, не заважаючи одне одному.

Елліс розмістила покірні її жестах і навіть самим лише поглядам вогники на природній покрівлі прихистку, вишикувавши їх у коло — ніби нанизала разок осяйного намиста. Незвичність цього притулку, залитого надприродним світлом, хоч-не-хоч наводила Гріффіта на думку, що містер Віттем, будь він неладний, укотре мав рацію — що далі, то глибше поринали вони в чарів-

ну легенду. Одну з тих, які він так любив слухати в дитинстві. Спершу зустріч із *La belle dame sans merci*, подорож до прихованої країни й ось тепер — відпочинок у місці, яке цілком могло б бути мисливською хатиною королеви Маб¹.

Але й про життєву прозу поки що забувати не годилося. Облаштувавшись на новому місці, мандрівники насамперед оцінили збитки, завдані їм останніми подіями. Усі запаси продовольства, ліків, нехитрий шанцевий інструмент, запасні мотузки та інші необхідні в дорозі речі було втрачено разом з човном. В оруді «потерпілих кораблетрошу» були лише деякі дрібниці, що зберігалися в кишенях: складані ножі, згорток мотузки, безнадійно змокріла коробка сірників, а також фляга бренді, прибережена Міллзом. Карабіни зникли, й увесь арсенал їхній нині становили шабля, меч і гуркський тесак, який Елліс вирішила поки що лишити інженерові, щоб тому було чим захищатися в разі потреби.

Самим шукачам скарбів також не вдалося вийти із сутички неущкодженими. Міллз скаржився на сильний біль у плечі, яке пошкодив, падаючи з рубки. Після короткого огляду було вирішено, що спеціального лікування не потрібно, достатньо дати руці спокій, почепивши її на перев'язь, яку негайно спорудили зі знятих путті Елліс. У самої непохитної спартанки на скроні утворилася загрозливого вигляду гуля, але кров із вуха вже не текла.

— До завтра минеться,— запевнила вона майора.— Голова хіба поболить. На нас усе миттю гоїться.

— Миттю, та оком змигнути не встигнеш. Цього разу. Все ж мені не розгадати цієї загадки: ви смієтеся з куль, але можете бути вражені клинком або знепритомніти в кулачному бою... в чому секрет?

— Він простий. Колись розповім. Але не тепер.

— Заждіть, а я, міс Елліс? — втрутився Міллз.— Ви ж обіцялися втаємничити й усе таке.

— Що знає він, знатимеш і ти.

Інженер мусив задовольнитися цією відповіддю. Розбурхані подіями бурхливої ночі, остерігаючись нового нападу річкового

¹ Заклинання (*лат.*).

¹ Королева Маб — королева фей в англійському фольклорі.

чудиська, шукачі скарбів однаково не змогли б заснути, тож півтори години, що лишилися до світанку, витратили на яскравий опис фантастичного світу Драконових Чад, стародавніх царств та Інших Сфер.

Міллз, хоч не міг похвалитись розвиненою уявою й у глибині душі залишався людиною практичною, заявив, що цілком готовий повірити в усе почуте. Ідея мініатюрних самокерованих автоматів узагалі його захопила. Що ж до існування на землі Втраченої Раси та загадкових «відмежованих» ділянок простору, то він у своїх подорожах далекими колоніями переконався, що світ — «це з біса, вже пробачте мене, міс, заплутана штукенція, й усіх таємниць його ніхто не знає, крім хіба самого Господа Бога».

На той час, як зійшло сонце і чарівні світочі, потьмянівши, згасли, дощ уже припинився. Шукачі скарбів вирішили насамперед повернутися до річки, але ніхто, навіть Елліс — котра єдина з усіх спромоглася хоч щось розгледіти під час нічної втечі, — тепер не міг точно сказати, в якому керунку вона розташована.

— А ви не маєте, часом, якогось особливого чуття? — запитав Гріффіт у амазонки. — Такого, щоб допомогло визначити напрям?

— Ні. Я можу знайти людину, якщо в мене буде її частинка. Ліпше — крапля свіжої крові.

— Тоді, у Каїрі, ви вкололи мені руку, перш ніж я мусив здатися, — згадав майор.

— Так. Але ми зараз не маємо нічого від Ніколаса чи інших, — вона з безнадійним виглядом низзала плечима. — Хто знав, що все так обернеться? Я завжди чую, де північ, де південь, але в який бік ми тікали, коли вибралися на берег? Не пам'ятаю, ні. У мене все тоді перемішалося після удару...

— Зараз вам краще?

— Так, але де річка — не скажу.

— Спробуймо піднятися на верхівку дерева й роззирнутися?

— Спершу знайди найвище дерево в окрузі. Наше не згодиться, — Елліс кинула погляд униз і невпевненим голосом припустила: — Треба... йти туди. На мапі річка тече з північного сходу. Тут майже прямо з півночі на південь, а вище, біля гір,

відхиляється на схід. Нас викинуло на східний берег. Тільки тут островів і рукавів... заблукати — простіш не буває, так.

— Наші друзі будуть нас розшукувати. На човнах — у протоках. Стрілятимуть, подаватимуть сигнали... — замислено промовив майор.

— Та тільки нам у відповідь сигнал подати нічим. У нас навіть револьвера нема, — Елліс невесело посміхнулася. — Доведеться гукати «агов!».

— Гукати чи ні, а журбою лихові не зарадиш, — підсумував Міллз. — Ходімо, пошукаємо річку. Тут що головне? Щоб знову з води який гад не вискочив.

— Не вискочить. Так, і справді, не можемо ми довіку на дереві відсиджуватися. Ходімо.

Опинившись на землі, шукачі скарбів спробували відшукати власні сліди, сподіваючись повернутися ними до місця загибелі «Меркатора», проте буря дощенту стерла всі видимі ознаки. Тоді почали, як і порадила Елліс, пробиратися на захід, обходячи непролазні хащі й намагаючись уникати багнистих місць, після бурі майже непрохідних.

Хоч би як хотілося швидше дістатися річки, а далі й табору експедиції, йшли неквапом. Джунглі не люблять метушні й жорстоко карають легковажних або надто самовпевнених. Рослини з гострими, наче бритва, краями листя, колючки завдовжки як наконечники стріл, отруйні рептилії й комахи... Та чи мало інших небезпек ховають у собі тропічні нетрі? Навіть Утрачені, як сказала мимохідь міс Пейл, звикли ставитись до них шанобливо. Навіть ті, для кого джунглі — рідна оселя і хто не знає іншого життя, окрім того, що плине під їхнім покровом.

Побоювання мандрівників частково справдилися, і відшукати річку їм вдалося не відразу. До того ж вони вийшли на берег зовсім не там, де затонув пароплав — принаймні жодних уламків поблизу не було. Оскільки табір стояв нижче за течією, здавалося, все, що треба робити, — це йти берегом в тому керунку. Однак на ділі подорожнім невдовзі перепинив дорогу досить глибокий рукав річки, перепливати який після недавніх пригод вони не зважились.

Ставши на спочинок під молодим баньяном, почали радитись. Найпростішим здавалось чекати, доки їм не прийдуть на

допомогу. Втім, можливо, що інші члени експедиції не зуміють відшукати своїх товаришів, загублених у плутанині річкових проток. Певніше було рушити до табору самим, проте легко і швидко це можна було зробити лише водою. Отже, треба було спорудити пліт — складне завдання, зважаючи на відсутність сокир і мотузок, нехай навіть останні можна сьак-так замінити ліанами.

— Як хочте, а все краще на своїх двох,— підсумував Міллз.— Або пошукаймо, що від пароплава залишилося, щоб понтон зібрати. Тут найтонше дерево шаблею рубати — не зрубати. Он які вимахали. До нижніх гілок і то не долізеш. А так — самі куці. Не з куців же пліт робитимемо?

— На човні дорогу до табору якось відшукаємо,— Елліс похитала головою.— А почнемо броду шукати та трясовину обходити — конче заблукаємо. І самі станемо Втраченими,— похмуро пожартувала вона.

— Отже, без плоту не обійтись,— підсумував Гріффіт.— Розвідаймо місцевість, може, трапиться щось підхоже. Скажімо, повалений буревієм стовбур?

— Хіба що вчорашнім буревієм, командире. Інші, що до того попадали — погнили давно й комашня їх поточила. У таких лісах це бігом. А хоч і знайдемо добру колоду — не так уже й легше буде розрубати та обтесати її без сокири.

— Певен, ваш інженерний геній в змозі розв'язати це завдання.

— Це точно. Тільки я поки не докумекаю як. А ще...— Міллз поплескав себе по животу.— На голодне пузо багато не надумаєш.

— Так, треба роздобути їжі. Рушниць ми не маємо, рибальської снасті теж. Чи не водяться тут якісь акриди, Елліс?

— Ходімо, пошукаємо. Розкішної трапези не обіцяю, ні. Та все краще, ніж їство нашого Ісмаїла.

Під її проводом вони спустилися трохи нижче за течією, де велетні-дерева відступали від річки, а замість них поставали зарості папірусу. Тут Елліс на якийсь час поринула в ботанічні дослідження, поки не знайшла невелику природну плантацію якоїсь на вигляд нічим не примітної осоки. Викопавши ножем рослину, амазонка з усмішкою продемонструвала крихітні, за-

вбільшки з ніготь, зморщені бульби на кінчиках нитчастих коренів.

— Земляний мигдаль. Як вам такий сніданок?

— Надто вже малі,— пробурчав сповненим сумніву голосом Міллз.

— Зате багато їх. Ану ж, допомагайте.

Спільними зусиллями мандрівники витягли із землі кілька жмень горішків — твердих, але досить приємних на смак. Не можна сказати, що вбога трапеза їх наситила, проте відчуття голоду трохи послабшало. Поки їли, всі троє одно звертали погляди до річки, прислухалися, сподіваючись побачити побратимів, які їх розшукують, або розчути в гомоні джунглів голоси та відлуння пострілів. Але про інших учасників експедиції не було ні слуху, ні духу.

— Не дуже нас шукають,— зауважив Міллз. Він уже впорався зі своєю часткою «земляного мигдалю» й тепер бавився, жбурляючи у воду розкидані берегом стебла очерету, що забезпечив їх нехитрою їжею.— Треба самим вибиратись, командире. Та мерщій. У мене наче як лихоманка знов починається, а хіні й нема.

— Так, хініну ми не захопили. Та, може, попросимо міс Пейл знову звернутися до загадкових сил Утрачених, щоб звільнити тебе від хвороби. Ви змогли б таке зробити, Елліс?

— Так. Але за це доведеться заплатити. Сам пам'ятаєш, як було. Пів дня потім лежати. І ще день-півтора на ногах насилу тримаєшся.

— О... але ж малярія — це не так серйозно, як куля в живіт.

— Ще б пак. Та для мене зцілення — завжди однаково важко.

— Не розкажете, як усе ж...

— А він плаває! — зненацька без будь-якого зв'язку з предметом бесіди вигукнув Міллз.— Ох ти ж бараняча голова! Інженер чортів. І як я раніше не згадав!

— Ви про що, друже? — насупившись, поцікавився Гріффіт.

Проте Міллз, захоплений своїми думками, не звернув на його слова уваги. Він підхопився, вийнявши з піхов тесак, підбіг до краю води, одним ударом зрізав стебло високого папірусу, другим відділив верхівку, так що в нього в руках лишилася зелена тростина завдовжки в ярд, яку він одразу ж пошпуриував у річку.

— Глянь, командире! Міс Елліс! — загукав він, указуючи вістрям клинка на обрубок у воді.— У Судані з цієї зарази човни в'яжуть. Ніяких сокир! Річкою ходять як рідні.

— Човни з очерету? — недовіжливо перепитала амазонка, але Гріффіт уже зрозумів, до чого хилить Міллз.

— Ну звісно! Я ж теж такі бачив. Повірте, Елліс, вони чудово витримують вагу людини. Навіть зовсім маленькі. Лишень папірус спершу, мабуть, треба висушити як слід?

— Воно, звісно, добре б,— погодився інженер.— Але згодиться. Зате різати його такою косою,— він змахнув гуркським ножом,— навіть трохи краще, ніж сокирою. І шаблею теж нічогенько.

— Нам знадобиться багато мотузок,— зауважив Гріффіт, який підійшов до Міллза і став поряд.

— Ліани.

— Не такі вони міцні... але, думаю, вас можна привітати. І всіх нас разом. Це чудова думка!

— А то ж як! Нумо — за роботу.

— Що ж, берімось. Командуйте, містере Міллз. Цілковито переходимо під вашу оруду.

Не минуло й п'яти хвилин, а робота зі спорудження очередного човника вже кипіла. Передусім шукачі скарбів нарізали ліан, вибираючи найбільш міцні та гнучкі. Потім майор і міс Пейл узялися до заготівлі папірусу — зносили зрубані стебла на відносно суху ділянку берега, де Міллз одразу ж узявся до будівництва. Насамперед він зв'язав кілька папірусових стебел з одного краю — йому судилося стати носом майбутнього човна. Потім в основу отриманого жмутка він почав устромляти нові й нові стебла, завдяки чому очеретяний сніп поступово зростав як завширшки, так і завдовжки.

Нелегкою це виявилось роботою. Інженер надто пізно згадав, що папірус спочатку треба не лише висушити, а ще й потім заново вимочити у воді, щоб стебла його набули гнучкості. Імпровізовані мотузки, як і гадав майор, теж могли б бути набагато кращими. Однак поступово в'язка почала набувати форми довгого, дещо плескатого й обрубаного з одного краю веретена. Втім, услід за першим снопом належало зв'язати ще чотири тонших, які утворюють човнові борти, тож до кінця роботи було ще далеко.

За кілька годин каторжної праці знеможені втомою і знову зголоднілі шукачі скарбів улаштували перепочинок. Вони розвели багаття — сірники встигли просохнути на південному сонці — і, знову нарікаючи на брак рушниць, подалися на пошуки поживи. На щастя, завдяки знанням міс Пейл і майора, до імпровізованої «верфі» вдалося повернутися не з порожніми руками. Боги джунглів подарували їм молоді пагони бамбука, різноманітні корінці та стручки, схожі на бобові, назвати які Елліс бралася лише мовою Втрачених — що, втім, нітрохи не зменшило їхньої поживності. Гріффіт зробив і свій внесок — він знайшов баобаб, чий довгасті, схожі на дині плоди були цілком їстівними. Чисту воду (пити зі струмків у тропіках і не боятись зарази можуть лише Втрачені) добули з ліан і розколотих колін бамбука.

Після короткої трапези міс Пейл вирушила до підміченого під час фуражування затону, надто мілкого для будь-якого небезпечного річкового створіння, щоб освіжитися. Гріффіт і Міллз поновили сили, ковтнувши бренді, й продовжили роботу над човником. Невдовзі амазонка повернулася і без зайвих слів приєдналася до них. Знову, як невільники на плантаціях, різали очерет, плели мотузки, в'язали вузли, кленучи ліани, що легко рвалися, та стебла, що ламалися під пальцями. До того часу, як опустилися сутінки, руки в них були стерті до крові. Міллз скаржився на біль у плечі й симптоми лихоманки, Гріффіт, якому до всього «мавпячий салат», як він охрестив здобуту в джунглях провізію, не пішов на користь, почувався не краще. Усі троє дуже потерпали від спеки — для захисту вони спорудили щось на зразок капелюхів із пальмового листя, але пуття від них було мало.

Та, попри всі негаразди, човен був майже готовий.

— От же потвора кривобока,— сказав інженер, критично оглядаючи своє творіння.— Ну, ачей-таки не втоне.

— І не розвалиться,— підтримав його Гріффіт.— Якщо на нас знову нападе той чорношкірий Втрачений, буде кепсько.

— Зробимо з ножів гарпуни,— озвалася міс Пейл. Воїтелька мала не менш утомлений вигляд, ніж інші, хоч і не скаржилась. Їуля на її голові налилася темно-ліловим кольором і поки що загоюватись не поспішала.— Він іще спробує нас дістати... лише не зараз. Приготуймо собі постелі. І пологи змайструймо — он ще скільки очерету лишилось.

— Так, час нам із корабелів перетворитися на будівельників,— погодився майор.— Тільки спершу скажіть, звідки така впевненість, що буде новий напад? Втрачена Раса вміє передбачати майбутнє?

— Ні,— дещо роздратовано відгукнулась амазонка.— Потім поясню, коли відпочивати будемо.

Ґріффіт і Міллз погодилися стримати цікавість — вони поспіхом спорудили з оберемків зрізаного папірусу ложа й щось на зразок примітивних куренів, що сьак-так захищали від вологого вітерцю над річкою. Доробляли їх уже при світлі вогнища, а як завершили працю, без сил попадали на жмути очерету.

— Хоч би чайник... хоч кухоль бляшаний...— у відчаї простогнав Міллз.— Зварити пунш який. А так — у череві порожньо, в горлянці сухо.

— Побут дітей природи,— усміхнувся Ґріффіт.— Зробімо з бамбуку посуд. У ньому навіть підігрівати питво можна. Але спершу нехай міс Пейл усе ж поділиться своїми висновками про водяних страховищ.

— Мені просто подумалося, якимось надто вже нам не пощастило. Щойно ми на пароплав піднялися, так одразу буря. Корабель з місця зірвало. І тут як тут аванк... водяник крутиться. Як навмисно.

— Ви хочете сказати, що тут не просто збіг обставин?

— Я хочу сказати — хтось з Драконових Чад усе це підлаштував.

— Що саме? Викликав бурю? — з сумнівом у голосі перепитав майор.

— Буря звичайнісінька. Вони тут часто бувають. Це якраз збіг, так. А от усе інше — ні. Я так собі уявляю: спершу він потягнув Касема. Ми почали його шукати й не змогли вчасно відплисти. Потім він забрав наш човен і зіпхнув пароплав із мілини.

— Зіпхнув пароплав? Ви жартуєте?

Елліс підвелась, підкинула трохи хмизу у вогнище й відповіла, повернувшись на своє місце:

— Ти бачив, Драконові Чада чимало можуть. Ті, хто живе в річках, мають певну владу над водяною стихією. Над її духами й мешканцями.

— Влада, якої шукає наш патрон?

— Ні, інакша. Будь-якої мети можна досягти двома шляхами. Дорогою кульгавого старого Гефеста: машини, верстати, електрика, різні винаходи... але нам ближче інший — шлях даїмонів. Дорога Гекати. Те, що називають чаклунством або месмеризмом. Атавістичні здібності, пам'ятаєш?

— Ну, я вважаю, будь-які магнетичні сили рано чи пізно буде вивчено. Вони дістануть просте й логічне пояснення. Але духи... повелителі стихій...

— Ти чіпляєшся за свою науку, як немовля за смочок,— перебила його Елліс.— Так, може, вона їх вивчить і пізнає. Але для цього так зміниться, що зробиться несхожою сама на себе.

— А проте залишиться наукою.

— Це вже якась... теологія. Для тебе наука — як релігія, сумго. І гаразд — думай собі, що хочеш.

— Через те, що є речі, які вченим поки що — поки! — незрозумілі, хіба варто нам вірити в казкову магію?

— Вірити? Ні. Як можна в неї вірити або не вірити, коли вона є?

Ґріффіт розсміявся.

— Дотепний софізм.

Елліс знизала плечима.

— Але «магія» — всього лише слово. І придумане людьми. У мові мого народу його немає. Є знання. Є вміння, є сили. Аби з деякими впоратись, потрібно думати не так, як учені. Зовсім не так.

— Гаразд, облишмо суперечки. Головне, ви вважаєте, що Втраченим могло стати сили для влаштування кораблетрощі?

— Ще б пак. Вода і так піднялася, треба було лише трохи підштовхнути. До того ж гроза розігралась, а в грозу могутність Хаосу зростає. Думаєш, чому люди бояться її, самі того не знаючи? Відчують тугу і страх перед бурею?

— Мені здавалося, це через електрику в атмосфері.

— Через це також. Але не тільки,— Елліс задумливо примружилася.— Навіть у грозу зрушити такі сили — це не свічку засвітити, ні. Зараз наш аванк десь відлежується. Відпочиває. І ще, ти казав, що прохромив його шаблею? Навіть найживучішим потрібен час, щоб оклигати від поранення Лихим Залізом. Поки що нам боятися не треба. Але він повернеться. Розумієте, отой

водяник... якщо тільки він один тут... Пам'ятаєш храм? Острів Філі? Він тоді теж на берег вибрався, напевно, щоб кого придушити крадькома, та не вийшло. Зате зараз іще б трохи... А раз так давно за нами волочиться, то вже спокою не дасть.

— І з якої такої причини річковий Втрачений постав проти нас? Містер Х його нацьковує?

— Може, й він. Ми зазвичай швидко охолоняємо. Якщо хтось із Драконових Чад так затався, отже, когось добряче він незлюбив, так. Або його змушують. Хоч так, хоч інак, ми його ще зустрінемо.— Міс Пейл узяла в руки складаний ніж й почала його уважно оглядати.— Наконечник для остроги не найкращий. Та краще, ніж нічого.

— Якщо бамбуковий стовбур криво зрізати, на зразок порожнистої голки для впорскувань, вийде справжній спис,— зауважив Гріффіт.— Достатньо гострий і без ніякого наконечника, особливо якщо обпалити в багатті.

Помовчавши, він додав:

— У Китаї я таких вдосталь бачив.

— Списи — то забавки! У мене щось трохи краще знайдеться, командире,— Міллз вийняв з-за пазухи металевий циліндр, із якого по тому витягнув динамітний патрон.— Як бабахне — гадумить черевом догори спливе, як дохла риба.

— Чого ж раніше мовчав! Як, Елліс, для Втрачених динаміт небезпечний?

— У воді аванка здолати важко. Але якщо його на шматки розірве, ніщо вже не допоможе.

— Я ж кажу — динаміт це... справжній динаміт. Хіба лиш якщо він уночі підгребе? — стурбовано запитав Міллз.— Ми його не вгледимо, а як по нашій в'язці знизу ножем пройтися — розсиплеться.

— Вночі на річці лишатись не будемо. Ставатимемо табором на березі й будемо вахту виставляти. Я от зараз постережу. Зміниш мене потім, сунго?

— Але ваша голова... гадаю, вам краще відпочити.

— Мені поки не спиться,— Елліс поклала під руку меч, вийнятий із піхов.— Самі відпочивайте.

Міллз і Гріффіт почали наперейми переконувати спартанку, що не так уже і потімилися (це, відверто кажучи, не було

правдою) й цілком собі можуть звільнити її від чергування. Або хоч би скласти компанію. Однак та лише усміхалась у відповідь, залишаючись непохитною. Друзі давно зрозуміли, що покора і послух не належать до переліку чеснот дам із Утраченої Раси, тож поступились. Повмощувавшись у своїх куренях, вони миттю поринули в забуття, сподіваючись відновити сили перед новим, сповненим труднощів і небезпек днем.

* * *

Людська здатність пристосовуватися до будь-яких життєвих обставин дивує і захоплює. Троє змучених важкою працею, загублених у джунглях скарбошукачів відчували, прокинувшись уранці, що відпочили доволі непогано. Якщо вони й не були сповнені сил, то принаймні готові до боротьби — байдуже, з ворогами чи з фатальними випадковостями. Друзі завершили спорудження човна, виготовили бамбукові жердини та списи. Гріффіт також згадав, як із розщепленого стебла бамбука в Азії роблять багатозубі остроги. Невдовзі вони з інженером, озброївшись цими примітивними знаряддями, подалися на риболовлю. Міс Пейл тим часом узялася поповнювати запаси рослинної їжі — повернення до табору експедиції могло затягнутись, якщо їм не вдасться одразу відшукати потрібну протоку.

Відчалили лише близько полудня. Човен спочатку випробували на мілководді. Хоч сирий папірус і важить набагато більше від просушеного, човник навіть із трьома пасажирями на борту доволі впевнено тримався на плаву. При цьому він, щоправда, тільки й показував норов: сахався з одного боку в інший і намагався зачерпнути бортом воду. На щастя, погода стояла ясна й ніщо не провіщало нової бурі. Відштовхуючись від дна жердинами, шукачі скарбів неквапом просувалися вниз за течією, маневрували серед острівців і безустанку виглядали прикмет основного річкового русла. Невдовзі міс Пейл оголосила, що вони на правильному шляху, і після години блукання під кронами дерев, похилених до водяної гладіні, поміж кущів очерету й затонулих стовбурів, вони побачили попереду знайому кручу.

Та ба, ніяких ознак людської присутності розгледіти не вдавалося: ні диму похідних вогнищ, ні перегуку людей. Стурбовані, вони налягли на жердини й невдовзі пристали до скелі в тому самому місці, де не так давно причалила флотилія експедиції, а нині не лишилось і сліду човнів.

— Не могло ж їх дощем змити,— стурбовано промовила міс Пейл.

— Втрачені не змогли б усіх перебити? — запитав її Гріффіт.

— Усіх? Не думаю, ні. Та й там, мабуть, лиш один водяник. І йому зараз не до бійки. Нащо гадати, погляньмо, що і як...

Підійнявшись на кручу, шукачі скарбів ретельно обстежили її, однак не знайшли ніяких слідів боротьби й душогубства. Здавалося, їхні супутники просто згорнули табір і пішли, залишивши по собі давно захологі кострища, порожні консервні бляшанки, недопалки та інше сміття.

Утім, незабаром знайшлося ще дещо.

— Гов, командире! — пролунав голос Міллза з дальшого боку кручі, де вона, поступово знижуючись, зливалася з болотистим берегом.— Дивіться.

Гріффіт і Елліс поспішили на поклик і в невеликій западині побачили інженера, який стояв біля свіжонасипаного могильного горбика. На встромленій у землю дошці арабською в'яззю хтось надряпав ім'я:

— Касем Ібн-Абдусамад Махран Хашим Ель-Баклі,— вголос прочитав майор.— Як він тут опинився?

Міллз стягнув з голови безглузлого капелюха з пальмового листа. Елліс опустила на коліно й торкнулася до горбка кінчиками пальців, вочевидь, на свій лад віддаючи шану загиблості.

— Напевно, течія прибила тіло до берега,— припустила вона.— Або вони подалися шукати нас, а знайшли його.

— Це не все. Туди гляньте.

Гріффіт кинув погляд у вказаному напрямі й побачив біля узлісся товсте дерево, на корі якого щось блищало — як виявилось, грубо вирубана з розплющеної бляшанки стріла, прибита цвяхом до стовбура так, що вказувала просто на темний отвір дупла. Наблизившись, майор зазирнув усередину й видобув на світло довгастий важкий пакунок із непромокальної тканини.

У ньому на свою превелику втіху шукачі скарбів знайшли маузерівський карабін, дробовик, запас набоїв, консервні бляшанки, ковдри, мотуззя, рибальську снасть, топірець, два ножі, компас і запаковану в каучук аптечку. Крім того, у згортку була записка такого змісту:

Містер Емріс Г'юел Гріффіт, містер Стівен Мюррей Лі Міллз, міс Елліс Бріггс Пейл.

Щиро сподіваюся, що Ви прочитаєте цього листа. Годину тому ми поховали бідолаху Касема. Голден, який ганебно втік із поля бою, стверджує, що ви теж загинули, але мій досвід підказує: нерозумно оголошувати когось померлим на підставі самих лише свідчень переляканого дезертира. Хоч мене підтримали Малевський, Хусам та інші, мені не вдалося переконати начальника експедиції провести пошуки. Ми дістали наказ рушати далі, залишивши Вас Вашій долі. На випадок, якщо комусь, а то й усім трьом вдалося уникнути смерті й дістатися до табору, ми сховаємо тут деяке спорядження. Експедиція підбере Вас дорогою назад.

Хай допоможе Вам Всевишній, як допоміг би я сам, якби був на його місці.

Френсіс Пайк

— Он як,— протягнула Елліс.— Вони нас просто покинули.

— А Голден примудрився втекти живим. Хотів би я знати, чому він нас у покійники записав? — промовив майор, машинально згортаючи листа.

— Та нашкрябано ж тут — «перелякався». Ну, як корито розвалилося на шматки,— усміхнувся Міллз.— Бачили ми таких. Ходить зух-відчайдух, а трохи порохом запахне — навтьоки. Та ще, мовляв, «усі вмерли, все пропало»!

— Для людини, яка втратила голову від страху, він якось надто легко дістався табору,— заперечив Гріффіт.— Сам, уночі, в бурю. Вплав. Дивно.

— Та підфортунило. Бог береже дурних і п'яних.

— Це Ніколас міг його змусити таке сказати,— припустила Елліс.— Що всі мертві. Він лише радий мене позбутися. Я не

сліпа: дедалі менше він мені вірив. До того ж йому лишився мій Ключ.

— Ключ?

— Це... щось... щось на зразок чарівної палички, щоб відкривати таємні шляхи. Між сферами. Я скористалася ним, як ми пересіли з пароплава на човни. Пам'ятаєш? Я тоді відпливла першою.

— Так, патрон казав: ваші «особливі таланти» допомогли нам потрапити сюди.

— Так, деякі секрети Дракона я йому видала. Мусила. З Ключем він може спробувати сам перетнути межу.— Елліс роздратовано вдарила кулаком по стегну.— Морґвіан! Чому я залишила його в таборі!

— Он як... Тобто якщо інші нас не підберуть, ми не зможемо й повернутися? — похолонувши від раптового здогаду, запитав Гріффіт.— Так і залишимося до кінця своїх днів на цих болотах?

— Зможемо. Я й без Ключа обійдусь. Помучитись доведеться, час точно розрахувати. Але я зумію. Це Ніколасу не вдалося б, ні...— Елліс зважила в руці вкритий густим мастилом «Маузер» і додала: — Все одно сидіти й чекати, доки вони повернуться, не збираюся. Човен кепський, але маленький загін завжди швидший за армію. Особливо в джунглях. Наздоженемо їх. Затягнемо пояси, менше відпочиватимемо...

— Еге ж, мені того... теж це не до шмиги,— пробурчав інженер.— Тут пропасниці розкошують — у нас хіна раніше скінчиться, ніж вони повернуться. Як там, за цією багнукою, які не які гори, не зле було б туди підгребти.

— Ще б пак незле. І наступного разу я б хотіла зустріти нашого чорного друга чимдалі від річки. У передгір'ях залишимо човен і підемо суходолом. Якщо аванк туди за нами полізе, матимемо перевагу.— Міс Пейл помовчала, і, не почувши заперечень, зробила висновок: — Вирішено — сьогодні відпочиваємо, завтра вдосвіта відпливемо.

— Чи варто втрачати ще день? — зауважив Гріффіт.

— Нам потрібен відпочинок. І треба дістатися до передгір'їв за один перехід. Попереду на болотах так само нема безпечного місця для зупинки. Знову ночувати на дереві? Та ні. Годі з нас.

Коли шукачі скарбів вирішили залишитись, то з певними зусиллями за допомогою виявлених у сховку мотузок затягли папірусовий човник на кручу, де інженер одразу взявся до ремонту: він замінював ліани просмоленою мотузкою й бурчав, що зв'язаний із сирих стебел човен і без сприяння якихось там казкових водянників скоро зробиться непридатним. Елліс і Гріффіт озброїлися зробленими нашвидкуруч вудками і спустилися до води. Для полювання з бамбуковими острогами їм, вочевидь, бракувало вправності, і минулого разу здобич була мізерною.

— Як далеко вам вдалося тоді зайти? — тихо спитав майор, коли вони відшукали придатне для риболовлі місце.— Ви казали, що не дісталися до святилища. А до гір?

— До гір дійшли. Був там зручний рубіж — ми закріпились, і нас ніяк не могли обійти.

— Проте керівники експедиції все одно загинули.

— Частина шляху проходить під землею. Крізь печери. Там, виявляється, живуть якісь почвари, схожі на мергвісів. Тільки вони скоріше з Дітей Землі. Смертні, а не Втрачені. Люди, які стали схожими на звірів. Здичавіли і змінилися... є таке слово — я забула...— Елліс притисла пальця до губів.

— Деградували?

— Так. Манускрипт Ніколаса попереджає про них. І ще там указано інший шлях. Кружний — горою. Але в нашому попередньому — тому, що з першої експедиції, нічого такого не було. Напевно, шматок загубився. Чи його хтось навмисне викинув.

— І вони напали? Ці дикуни?

— Так. Вони кидаються на всіх, хто підходить до їхніх печер. А ночами вилазять на полювання. Але нагорі їх легко відлякати вогнем і пострілами. Під землею — інша річ. Хішам один зумів вибратися.

— Що далі, то гірше. Мало нам було водянника.

— Ще б пак. Та постривай нарікати, сумго, до гір ще треба дістатись. Веселощів нікому не забракне.

Трохи поміркувавши, Гріффіт із усмішкою промовив:

— Отепер я розумію, чому скарби вашого храму досі ніхто не викрав — хоч вони й не поховані під пісками. Навіть якби будь-хто міг потрапити до інших сфер, однаково: болота, гори, дикі людожери й невідомі науці хижакі...

— Нічого вартісного задешево не купиш, ні. Інакше хтось це вже купив.

— Чарівна сентенція.

— Аякже.

— Отже, вам знайома дорога до гір, але не до самого святилища. Мапа лишилась у містера Вітгема... Не наженемо наших друзів, можемо й заблукати.

— Я часто розглядала мапу, запам'ятала деталі. Заплющую очі — бачу, як перед собою. Дорогу я знаю не гірше за Ніколааса. Якщо манускрипт не бреше, дістанемось.

— Он як? Гм, тоді я гадаю...

Цієї миті у Гріффіта почало клювати, і вони припинили бесіду, зосередивши увагу на боротьбі з величезною, схожою на потворного вугра рибиною, яку, зрештою, все ж спромоглися виволокти на берег і порішити. За словами Елліс, це створіння, хоч і мало напрочуд мерзенний вигляд, на смак було доволі приємним. У чому шукачі скарбів переконалися, щойно запекли здобич на жару.

Упоравшись із обідом, вони взялись облаштовувати нічліг. У сховку намету не було, тому знов довелося будувати курені, які давали поганенький захист від негоди. І ще гірший — від нападу ворогів. Проте ніч минула спокійно. Видно, водяник-аванк і справді десь зализував рани. Схід сонця застав шукачів скарбів уже в дорозі: папірусовий човник піднімався вгору течією — точно (як цілим серцем сподівався Гріффіт), повторюючи маршрут човнової флотилії містера Вітгема.

Із просуванням на північний схід джунглі, спершу майже не помітно для ока, почали рідшати, а драглисті низинні береги змінилися невисокими пагорбами, серед яких кривуляло річкове русло. Однак ліс не бажав відступати без бою: дерева видирались на схили, велетенська папороть простягала над урвистими берегами подібне до зеленого пір'я листя. Аромати тропічної зелені та прілого листя замінили гнилявий запах болотяного мулу. Наприкінці дня мандрівники залишили драговиння, однак досі не могли за пишними кронами розгледіти гірських вершин, до яких пролягав їхній шлях. Річкова течія помітно прискорилась, і всі троє добряче втомилися, долаючи її.

Видивляючись місце для ночівлі, Міллз несподівано знайшов на березі сліди від табору їхніх попередників — у тому самому місці, де, за словами міс Пейл, і вісімнадцять років тому шукачі скарбів розбивали бівуак. Невелику рівну галявину ділив на дві неоднакові частини чистий дзюркотливий струмочок, кущі навкруги були вирубані майже дочиста. Кращого місця для зупинки не знайти. Подорожні пристали до берега й насамперед пошукали, чи не залишено для них де-небудь на галявині нового послання. Марно. Навіть ті учасники походу, що вірили в їхній порятунок, видно, вважали, що загублені супутники чекатимуть на скелі серед боліт.

Наступний день повторював попередній. Річкове русло тепер проходило ущелиною зі смарагдовими від пишної рослинності пологими схилами — вони раптово нагадали Гріффітові річку Рейдол на його батьківщині в графстві Кардіганшир. Такою самою вузькою улоговиною милувався він колись, стоячи на мальовничому Чортовому мості в товаристві... Втім, не варто згадувати тут імені дами, не причетної безпосередньо до цієї історії. Задля правди варто зазначити, що ущелина, якою пролягав шлях шукачів скарбів, була значно глибша, а схили вкривала рослинність густіша й різноманітніша, ніж будь-де у Валлісі. Що ж до річки, то вона поступово міліла. Це сталося дуже вчасно, адже очеретяний човник, як і обіцяв інженер, почав по троху розвалюватись. Гріффіт і Міллз не приховували полегшення, коли ще через день Елліс оголосила, що подорож водою завершилась і далі на них чекає пересування суходолом. Сталося це годині о другій пополудні — Гріффітів брегет після купання в річці зупинився, і точніше визначити час не вдавалося. Якоїсь миті міс Пейл раптом випросталася на повен зріст і вказала жердиною в бік невеликого затону.

— Тут. Дивіться!

— Що? — Міллз передусім зняв із запобіжника «Маузер» і лише потім поглянув на ділянку берега, що привернула увагу Елліс.

— Вони тут висіли. Пристаньмо.

Міс Пейл мала рацію — мандрівники майже одразу знайшли витягнуті на сушу й заховані в кущах перевернуті човни, яких, на їхній подив, досі було чотири.

— Командире, та ось же наш, який з пароплава поцупили! — закричав інженер.— Сам собою вернувся чи як?

— Напевно, як аванк його в річку зіпхнув, він поплив за течією й прибився до табору,— з сумнівом у голосі припустила міс Пейл.

— Човен сам собою прибився, Махранове тіло течією принесло, Голден якимсь дивом доплив до табору,— Гріффіт похитав головою.— Стільки випадковостей за раз — просто авантюрний роман.

— Змова, не інакше,— з усмішкою погодилася Елліс.— Змова проти нас трьох. Але хто змовники? І як вони все це влаштували?

— Перш ніж це з'ясувати, треба з'єднатися з основними силами.

— То ходімо!

Перед тим як вирушити в дорогу, шукачі скарбів витягли на берег і поставили поряд із човнами експедиції папірусовий човник — не стільки через те, що той міг би їм ще стати в пригоді, скільки не бажаючи просто викидати творіння своїх рук. Після цього розклали нечисленні пожитки в саморобні мішки з розрізаної ковдри, востаннє перевірили рушниці, які потребують у вологому кліматі тропічного лісу особливо ретельного догляду.

— Прощайте, Зелені Води,— вигукнула, обернувшись до річки, Елліс.— Попсували нам крові і ви, й ваші мешканці. Коли зустрінемося знову, ми владарюватимемо над вами, а не ви над нами.

— Яка полум'яна промова,— сказав майор іронічно.— Нечасто від вас таку почуєш. Надто багато випробувань навіть для воїтельки зі Втраченої Раси?

— Саме впору,— весело озвалась міс Пейл і з легкістю, якій можна було позаздрити, почала підніматися ледве помітною в чагарях стежкою, що вилася вздовж схилу.

Стежка ця насправді була неглибоким яром, що його промила, стікаючи вниз, дощова вода. Гілки подекуди змикалися над нею, ліани, як повітряні мости карликів, тяглися від одного краю до іншого, але самою стежинкою можна було пройти без особливих зусиль. Судячи зі слідів на вологому глинистому ґрунті, звірі

нерідко нею користувались, а кілька разів подорожні помічали відбитки важких армійських черевиків.

— А ми на правильному шляху,— задоволено зауважив Гріффіт, коли вони натрапили на перший такий відбиток.

З часом шукачі скарбів виявили й інші ознаки людської присутності, але деякі несподівано збили їх з пантелику. Спершу Міллз зійшов для чогось зі стежки й побачив порожню консервну бляшанку не американського, як закуплені для потреб експедиції, а британського виробництва. Спочатку це не викликало особливого подиву — зійшлися на тому, що хтось прихопив у дорогу улюблені ласощі. Проте невдовзі майор помітив нову дивовижу.

Деінде лісу майже вдавалося відвоювати пересохле русло струмка, і тоді учасникам експедиції нічого не лишалося, як пускати в хід тесаки, прорубуючи собі шлях. Гріффіт намагався визначити, наскільки вони відстають, і для цього уважно вивчав зрізані їхніми попередниками гілки дерев і батожжя ротангової пальми, що густо росла в околиці. Несподівано для себе він зауважив, що деякі з них було зрізано раніше від інших. Експедиція пройшла стежкою, як можна було висувати з його спостережень, за три доби до того, однак траплялися сліди ножів і сокир, які здавалися старішими. Коли він звернув на це увагу Елліс, та спершу відмахнулась, але пізніше згодилася поглянути на підозрілі ознаки.

— Справді,— сказала вона,— тут пройшло два загони. Один — днів на п'ять раніше. І той, перший, намагався залишати якомога менше слідів.

— Втрачені?

— Ні. Для них слідів забагато.

— Ще одна експедиція? Але як, звідки...

Елліс на мить замислилась.

— Гадки не маю. Тут немає жителів. Лише той печерний народ, а вони не повинні заходити так далеко. І ножів у них нема. Вони навіть до дрючків не додумалися. Ніколас послав уперед розвідку? Вона не встигла б аж так випередити інших. Та й ні до чого це.

— Лишається одне,— підхопив Гріффіт.— Тут побував наш друг, містер N.

— Якщо він і так знав дорогу до святилища, подався б туди раніше. До чого нападати на нас? Намагатися відібрати папери?

— Не знаю, але певна картина, мені здається, починає вимальовуватися.

— Яка ж? — міс Пейл зацікавлено поглянула на нього. — Смертні люблять усілякі хитрощі. Це ми зазвичай ідемо пробоєм... напевно, тому ви нас і перемогли.

— Ми? Перемогли вас?

— Давня історія. Ти уявити не можеш, яка давня. Старша за тих, хто створив святилище, так... Гаразд, краще скажи, до чого додумався.

— Поки ще рано про це говорити. Лишень як доженемо своїх, я б хотів насамперед побалакати відверто з містером Гарві Голденом.

— Ще б пак! Я долучусь, не заперечуєш? Розумію, у вас чоловіча розмова, але все ж...

— Подивимось. Поки наддаймо ходи. Боюсь, аби не стало запізно. Якщо загін містера N улаштує нашим друзям засідку... буде кепсько.

— Ходімо,— погодилась Елліс.— Поквапмося.

Але пришвидшити рух утомленим шукачам скарбів виявилось не до снаги. За наявності необхідних знань, досвіду, вправності й витривалості мандрівник може прорватися крізь найдикіші джунглі. Поєднання цих якостей дозволить йому ще й знайти собі в них поживу. Але надзвичайно складно робити і перше, і друге одночасно. Полювання, пошук їстівних плодів і чистої води значно вповільнює просування вперед. Якщо ж віддати перевагу швидкому маршу, нічого не лишається, як весь час потерпати від голоду, поступово втрачаючи сили, необхідні для долаття перешкод. Тепер, коли Гріффіт, Міллз і Елліс відійшли від багатой на рибу річки, голод став їхнім постійним супутником. Мандрівники здогадалися приберегти знайдені у сховку консерви, щоб скористатися ними на цій ділянці шляху, однак їх було зовсім небагато.

Єдиною, хоча суттєвою перевагою виявилось те, що не треба було прорубувати собі дорогу. Там, де зарості змикалися, їхні попередники вже розчистили стежку, завдавши джунглям ран, які ще не встигли затягнутися. Четвертого дня стежка вивела

шукачів скарбів до краю ущелини, дном якої нещодавно пролягав їхній шлях. Тут, на кам'яному гребені, вони вперше за довгий час відчували порив свіжого вітру й нарешті побачили гірське пасмо, через яке їм треба було перейти. Три вершини височіли попереду — міс Пейл охоче перелічила їхні назви:

— Посередині — Лихе Серце. Під нею живуть печерні дикуни. Праворуч, найвища — Ферет. Туди не поліземо. От гора ліворуч — Теано — наш друг. Там є одна прихована доріжка — просто до потрібної улоговини.

— Хто дав їм такі назви? Втрачені? — запитав майор.

— Так у манускрипті Ніколаса. Не знаю, хто їх придумав, ні.

— Хто придумав — той придумав. Хоч як охрести — нижчими не стануть,— пробурчав інженер.— Станьмо поки тут. А дихається легко як, га?

— Місцина добра,— погодилась Елліс.— Із висоти поглянути, ліс — просто диво. Ніколи не подумаєш, що там колючки, гниля, багнюка й комахи. І п'явки.

Гріффіт зітхнув — п'явки й у нього лишили не найкращі спогади. Якось після одного з переходів річкою, щойно вони витягли човника на берег, міс Пейл раптово стиснула його руку, одночасно вихопивши ножа з піхов. Спонтелечений раптовим нападом, Гріффіт спробував звільнитися, затулитися від удару. Елліс, поблажливо дивлячись на нього, перевернула захоплену кисть долонею вгору, і майор побачив на зап'ястку одну з цих бридких тварюк, що роздулася до розмірів велетенського слимака. Жестом досвідченого цирульника Елліс відшкребла паразита ножом — це найкращий спосіб швидко його позбутись, адже п'явка скоріше дасть розірвати себе навпіл, ніж відпустить здобич. Спартанка завершила операцію, на вигляд якої більшість дам із цивілізованого товариства знепритомніли б від огиди, й байдужно сказала:

— От і все... А чого ти чекав, сумго?

— О... я лишень замислився: який із моїх жартів видався вам надто зухвалим?

— Мабуть, як почую такий, радше підпишу виклик за всіма правилами. Хіба ми не друзі, ні?

— Хочу вірити, що так.

На жаль, це було не останнє близьке знайомство мандрівників із п'явками. Зазвичай мерзенні тварюки залазили у взуття,

однак після, скажімо, падіння у воду їх можна було відшукати на будь-якій частині тіла. Укус п'явки абсолютно безболісний, і часто виявити її вдається хіба що випадково.

Зачувши поклик Міллза, Гріффіт викинув з голови неприємні думки й поквапився слідом за своїми супутниками — ті якраз знайшли скельний виступ, на якому можна було влаштувати табір. Краєвид звіти відкривався дивовижний: прорізані урочищами передгір'я здіймалися, наче зелені океанські хвилі, тут і там прикрашені, як легесенькою піною, хмарками туману. Сонце ще не схилилось за полудень, і на карнизі, обвіяному легким бризом, панувала приємна прохолода.

— Ех, сірники кінчаються... і бляшанки сливе останні,— зітхнув інженер.— Перед тим як нагору лізти, пополюймо як слід. Нав'ялимо м'яса. Мабуть, у горах багато не наловиш. А що там, по той бік?

— За переходом? Там — до святилища рукою сягнути.

— Рукою сягнути — то скільки, міс Пейл?

— У манускрипті написано: від улововини до храму пів дня шляху. Для нас навіть менше — ми поки йдемо швидше за тих, хто його писав. Від річки до гір сказано шість днів, а ми надвечір будемо. За чотири дістались, так. Тож не гаймо часу на полювання.

Стомлені мандрівники, усвідомивши, як близько до жаданої мети, не відмовилися від утіхи продовжити відпочинок. Від тієї миті, як вони розділилися з іншими учасниками походу, всі троє мусили коритися суворому розкладу, що не лишав місця для безділля та сторонніх думок. Денні переходи, клопоти облаштування зупинок, пошуки харчу — і так день за днем. Важко було навіть знайти час для дружньої вечірньої бесіди — доки хтось один стояв на варті, інші замість розмов намагалися як слід виспатись. Затиснуті в лещатах обставин, друзі, здавалось, перетворилися на бездушні механізми, що існують лише для долавання перешкод. Вони ніби зненацька це зрозуміли й не змовляючись вирішили дати собі спочинок: розсівшись біля краю скелі, всі троє тільки те й робили, що ліниво перекидалися малозначущими фразами.

Гріффіт лише тепер звернув увагу, як суворо повелися джунглі з його супутниками. Розірваний колючками одяг висів клаптя-

ми, шкіряне взуття заляпане багнюкою і вкрите цвіллю, що у вологому тропічному лісі росте просто на очах. Міллз демонстрував дводенну щетину, що надавала його змарнілому обличчю вигляду ще більш змученого і дикого,— не маючи бритви, вони з майором користувалися нагостреним ножом, від якого було більше мук, ніж пуття. Струнка постать Елліс, якщо обставини не зміняться, невдовзі мала стати змарнілою. Проте, здавалось, перехід крізь хащі дівчина пережила легше за всіх.

— Не можу й далі таїти,— сказав Гріффіт, із усмішкою уявивши, наскільки сумне видовище являє він сам,— яку найчорнішу заздрість я відчуваю до вашої раси, міс Пейл. Мало вічної молодості й непохитного здоров'я, так ви ще і витриваліші за будь-якого тубільця.

— Ще б пак,— погодилася міс Пейл.— Але у нас свої слабкості. Коли в ніч Суовіну...— зараз це називають вечором Усіх Святих — коли в цю ніч ти втрачаєш розум, або...— Вона повернула голову, затуляючись долонею від сонячних променів.— Та що там, коли сонце ось так в очі світить, я теж вам заздрю.

— І все ж переваг у вас набагато більше, ніж вад.

— Отож-бо,— підтримав майора Міллз.— Кожнісінька пані піде на все, аби позбутися зморшок і борошняного сліду в волоссі. Очі болять — чи й не диво...

— Так, ми майже невразливі,— з легким роздратуванням відповіла Елліс.— У світі дня. Але наш, той, що в тінях, сповнений сил страшніших. Древніших. Багато хто з Драконових Чад помирає молодим. Навіть за людськими мірками.

— Але що вас утримує серед цих тіней? — запитав дещо спантеличений Гріффіт.— Ви ж казали, нікому так просто не відрізати вас від людини. Будьте як усі. Як усі ми.

— Немає життя нам під владою смертних, ні. Крім того...— вона замовкла і сухо закінчила: — Я не хочу про це розмовляти.

— Та що там, міс, побалакаймо про погоду,— розплився в чарівливій усмішці інженер.— Або й краще, розповім-но, як ми з Джеком Дівером подалися на копальню в Бірч-крік...

Елліс на мить замружилася, але ствердно кивнула, погодившись, що так — це історія безперечно цікава. Міллз, натхненний її словами, розпочав оповідь, що вигадливо закружляла дикими пустирями Аляски. Як і належить таким історіям, вона

рясніла неминучими зіткненнями зі зграями голодних вовків, грабіжницькими ватагами та червоношкірими мисливцями за скальпами. Гріффіт із насолодою байдикував під дещо однамнітний акомпанемент розмови, пересипаної гострими слівцями, звичними для Юконських копалень. Ані голод, ані жорстка земля, ані накопичена втома не могли в цей час зіпсувати йому настрій.

На жаль, денне світило незабаром позбавило подорожніх залишків благодатної тіні. Хоч тут сонце було не таким палючим, як у Судані, довго лишатися під його прямими променями навіть тим, хто не пов'язаний кровно з Нічним Народом, виявилося важко. Шукачі скарбів вимушені були зібрати свої пожитки й рушити далі, зберігаючи, втім, добрий гумор і приємне почуття певної внутрішньої близькості, здобуте останніми днями.

За годину міс Пейл стишила крок і вказала на інший скельний карниз, що нависав над крутим урвищем.

— Поглянь, там ми билися з Фейсалом. Тим ватагом заколотників. Вправним він був із шаблею, так. Але не проти мене. Он звідти впав він униз.

Майор глянув на стрічку ріки, що виблискувала під скелею, й похитав головою.

— Далеко ж він мусив летіти.

— Ще б пак. А за тими каменями, вище — бачиш? — ми відстрілювались. Як побили ворогів — одразу за іншими. Та було пізно. Вони спрожогу кинулися в печери. Поспішали. Видно, боялися, що ми не втримаємось.

— Далі відомо: підземні дикуни стерли їх на порох.

— Саме так.

Ще раз оглянувши місце давньої сутички, шукачі скарбів рушили далі. Потаємна стежка досі тягнулася краєм ущелини, однак тепер пірнула в западину, а потім перебралася на вигнутий луком гребінь, наче міст простягнувся до гір. Щоправда, той міст був не найкращим із можливих: дорогу мандрівникам не раз перепиняли тріщини, розломи й вивітрені кам'яні брили.

Шукачі скарбів і тут одно знаходили сліди своїх попередників. Якоїсь миті Гріффіт замислено промовив:

— Та, чужа експедиція, так нас випередила, що вже, мабуть, перейшла через гори.

— Перейшла. Гляди, ще й до місця дочалапали, — кивнув інженер. — Те святилище ваше — якщо вони там засіли, то зможуть наших не пустити, міс Елліс? — стурбовано запитав він.

— Можливо, — відповіла та, трохи повагавшись. — Але храм не будували як фортецю.

— Мені здається, ви казали, що не бачили святилища на власні очі, — ніби мимоходом зронив майор.

— Я бачила плани й малюнки в манускрипті.

— Он як... Зрозуміло.

— Ще б пак. Ходімо, щось ви насилу плентаєтесь!

Шукачі скарбів наддали ходи, і за кілька годин вийшли до підніжжя гори, яку Елліс назвала Лихим Серцем. Тут, за порадою Міллаза, розбили табір, щоб як слід підготуватися до сходження. На гірських схилах поспіх загрожує не меншими небезпеками, ніж у джунглях. А втома — кепський помічник, хай навіть, за словами міс Пейл, особливих альпіністських навичок для переходу улоговини не потрібно було. Рештки продовольчих запасів мандрівники наново підраховували й розподілили, після чого взялися за ремонт спорядження і лагодження одягу. Хоч льодовики не вкривали жодної з трьох вершин, на переході, згідно із нотатками стародавніх мандрівників, бувало прохолодно.

У неділю 25 лютого — якщо тільки підрахунки майора були правильними — рано-вранці вони почали сходження, яке спочатку видавалося справді нескладним. Пологість схилу та подібні до велетенських східців широкі виступи перетворювали підняття на дитячу забавку — навіть для виснажених переходом крізь джунглі напівголодних мандрівників. У середині дня влаштували короткий перепочинок, пообідали, не розводячи вогню, і невдовзі рушили далі, поступово звертаючи на захід, до піку Теано. Суцільний малахітовий килим затягнених серпанком джунглів тягнувся тепер далеко вниз. Дерева здавалися не вищими за траву на підстриженому лужку, земля від підніжжя гірського пасма й аж до обрію вигиналася велетенською зеленою чашею. Дивлячись на неї, — тепер мовби відокремлену від гори, — легше було повірити, що у всесвіті є сповнені життя суміжні, але при цьому майже не дотичні один до одного світи.

Тим часом що вище, то важчим робилося підняття. Невдовзі шукачі скарбів були змушені зробити нову зупинку, щоб трохи

перевести подих. Спинившись на невеликому майданчику, вони якийсь час безтурботно жартували над утомою одне одного й обговорювали, чи не розумніше стати біваком уже тут, де поки ще не надто зимно. Перехід можна здолати й наступного дня. Таки краще, ніж тремтіти всю ніч від холоду на великій висоті. Зрештою вирішили піднятися ще трохи й разом підшукати для табору місце, зручніше за нинішнє. Проте не встигли вони розпочати ходу, як Міллз раптово насторожився і промовив:

— Е, гляньте-но, командире. Чи в мене в очах мерехтить, чи там і справді димок в'ється?

Елліс, мружачись, поглянула в указаному керунку.

— Ні... нічого не видно,— за декілька митей сердито промовила вона.— Забагато світла!

— Мені здається...— Гріффіт замовк, із ретельністю та терпінням досвідченого мисливця вдивляючись у простір між низькорослими кострубатими деревами.— Хтось там таки є. Якись люди палять багаття.

— Або Драконові Чада,— докинула міс Пейл.

— Може, наші друзі? — без особливої надії спитав Міллз.

— Що їм там робити? — похитала головою амазонка.— Знаю я ті місця. На мапі це долина, звідки веде підгірний шлях. Печери з людожерами. Ніколас туди не піткнеться.

— Раптом вони намагалися здолати перехід, але щось їм завадило,— припустив Гріффіт. Відколи манускрипт писався, минули роки. Століття! Багато що могло змінитись. У горах вистачить каменепадів або зсувів, і все — не проб'єшся. Напевно, вони спробували раз чи другий, повернулися і вирішили піти іншим шляхом.

Елліс і далі знемагали сумніви, і вона запропонувала сходити на розвідку.

— Зачекаймо ночі. Як стемніє, я подивлюся, що там і до чого.

— Наміряєтесь устрягнути в таке небезпечне діло самі? — спохмурнів Гріффіт.

— Ще б пак,— відповіла амазонка.— Ніч — мій час. Я рухаюся втричі спритніше й утричі тихіше за вас. І бачу втричі краще.

— А якщо там панове N та X? Якщо з ними йдуть Утрачені? Вночі у них ті самі переваги. І ми не знаємо, скільки їх проти вас однієї постане. Краще не зволікаймо. Як дістанемося туди,

світло буде вже не таке яскраве. Це час, коли і люди, і ваше плем'я приблизно в однакових умовах, так? І ми якраз зможемо вам допомогти.

— Що правда, то правда,— з відтінком сумніву промовила Елліс.— А чи вмієте ви підкрадатися до ворога?

Міллз пирхнув.

— Атож! Ніхто, скажу вам, міс, не вміє такого краще за червоношкірих. А мене сам вождь Жовте Крило вчив. Можу вистежувати хоч чотириногих, хоч двоногих. Забув, чи розказував я, як...

— Так-так, звісно,— поквапився відповісти майор і собі запевнив амазонку, що йому теж випадало вести розвідку в найбільш несприятливих умовах.

Відбулася коротка нарада, під час якої Елліс описала театр воєнних дій і для наочності накреслила на вогкій землі план місцевості. Потім усі троє, скрадаючись, рушили до нитки диму, що тягнулася до небес.

Війна серед джунглів більше скидається на гру в ката й мишки, ніж на кампанію в якійсь із європейських країн. У густих хащах можна сховати цілу соту. Вартовий часто в змозі бачити лише на двадцять-тридцять футів, але й самого його вдається виявити, хіба зіткнувшись ніс у ніс. Нерідко слух виявляється важливішим за зір, а вміння передбачати наступний крок ворога — за швидкість. Шукачі скарбів намагалися діяти без метушні й дотримуватись усіх можливих запобіжних заходів. І ось нарешті настала мить, коли крізь завісу зеленого гілля вони побачили чужий табір. В усіх подробицях.

Поглядам їхнім відкрилися огорожа з колючих рослин, похідні казанки над поспіхом розведеними вогнищами, складені в піраміди рушніці та інші деталі військового бівака. Вишикувані нерівними рядами намети могли прихистити щонайменше два десятки людей. Їхні мешканці зараз здебільшого сиділи біля багать, теревенили, ладнали спорядження або збавляли час за грою в карти. Один, умостившись на камені, перебирав струни банджо, ще кількоро стояли на варті. Публіка була строка-та — як і та, з якої майор зібрав варту своєї експедиції. Серед смаглявих від природи облич можна було розгледіти декілька європейських — засмаглих майже до мавританської чорноти.

Різноманітні строї були звичайними для «найманої босоти» (як любив висловлюватися доктор Ріваль) або ж якогось різновиду африканських іррегулярних військ.

Схожий загін із легкістю міг набрати в колоніях кожен.

Жодного знайомого серед мешканців табору шукачі скарбів не побачили.

— Це ті, що пройшли дорогою раніше,— ледь чутно прошепотіла Елліс, яка лежала плазом на землі поряд із майором.— Чого вони тут застрягли?

— Містер N?

— Хто ж ще? Обійду їх зі сходу. Підберуся ближче.

— Нащо? — прошипів у відповідь Гріффіт.— Вони нам не заважають. Шляху не перепиняють. Ходімо звідси. На нас чекає перехід.

— Ні.

Елліс відповзла трохи назад, підвелась і майже безгучно почала пробиратися крізь гущавину — і сама гнучка, мов ліана.

— Ми мусимо знати,— сказала вона трохи гучніше, коли шукачі скарбів відійшли від табору.— Вони нападають. Раз по раз завдають ударів. Коли і де хочуть. А ми лише ухиляємось і тікаємо. Скільки це триватиме? Так війну не виграти, ні. Хіба солдати Вдови цього не знають?

— Був би за моєю спиною загін...— прошепотів Гріффіт.— Але ми самі. Нікому прикрити наш відступ. Ні, не варто ризикувати. І, звісно ж, ця справа не для дами.

— Ця справа — не для смертного,— відповіла амазонка з гримасою хижою й погордливою.— Дід твого діда ще не народився, а дружини виставляли подвійні дозори, зачувши, що я виступила проти них. І жоден із вартових не дрімав, будь певен. Тільки це їх не рятувало.

— А крім того,— додала вона,— там повно рушниць. Коли що трапиться, нехай стріляють услід шпигунів, який не боїться куль.

— А якщо там справді Втрачені?

— Байдуже, хто зводить курок. А поженеться — пошкодує. Однак ти тримай шаблю наготові... Зробимо от як: займіть надійні позиції — якраз «прикриєте мій відступ». Зараз виберемо місце. Якщо спіймаюсь... що-небудь придумаєте.

— Ні, Елліс, я проти цієї витівки.

— Можеш бути проти й надалі, сумго.

Майор ступив уперед, і у відповідь на його рух Елліс відскочила, ніби чекала, що він спробує її схопити. Проте Гріффіт устиг з'ясувати, що впоратися з амазонкою не так просто. А зачинати бійку в такій небезпечній близькості від ворога було б цілковитим безумством. Тому він лише невдоволено пробурчав:

— От уперта. Невже всі Втрачені такі?

— Ще б пак.

— А якщо це нерозумно?

— Навіть тоді. Але зараз правда моя, а не твоя.

— О так, і зараз теж... хто б сумнівався.

Елліс тихо розсміялася.

Ворожий табір розмістився на березі швидкої гірської річки, що витікала з тріщини в скелі й каскадами стрибала з виступу на виступ дорогою в долину. Скрадаючись уздовж її берега, Елліс мала намір пробратися до табору: вона вважала, що шум води заглушуватиме кроки, а густа зелень приховає шпигунку від чужих очей. Амазонка позбулася дорожньої торби й, не ховаючи жалю, залишила своїм товаришам меч — надто довгого і незручного для майбутньої вилазки. Вогнепальну зброю вона теж брати відмовилась, обмеживши свій арсенал гурським ножом. Гріффіт і Міллз розташувались за каменями на краю найближчого ярка, що за потреби мав зіграти роль захисного рову. По інший бік простягався досить широкий відкритий простір — якби хто спробував його перетнути, то вмить потрапив би під перехресний вогонь двох друзів. Інженер озброївся дробовиком, зарядженим картечцю, Гріффіт узяв собі карабін. Елліс, наче примара, розтанула в густих сутінках раніше, ніж усі їхні приготування було завершено. Наостанок вона попередила друзів, щоб ті не здійснювали галасу, якщо раптом вона муситиме затриматись.

Ніколи чекання не буває таким обтяжливим, як перед поверненням того, хто змушений ризикувати головою замість тебе. Гріффіт за час подорожі перейнявся до міс Пейл найтеплішими почуттями, але не припускав, що його тривога буде такою сильною. Він уже втомився картати себе за те, що так і не спробував силоміць утримати супутницю від чергової необачної витівки. Коли маєш справи з Утраченою Расою, схоже, варто відкинути

узвичаєні в людському суспільстві правила доброго тону. Втім, Елліс, вочевидь, чекала підступу й увесь час трималася насторожі. Вона уважно стежила за своїми супутниками, готова перетяти будь-які подібні наміри з їхнього боку. Нічого не лишалось, як змиритись — і тепер розплачуватися за це сповна.

Хвилини тяглися нескінченно довго, складаючись у години. Давно вже спустилася ніч, зійшов місяць, світло якого, до речі, мало ускладнити завдання Елліс. Щоправда, якби вона мусила рятуватись і переслідувачі наступали б їй на п'яти, друзі змогли б підтримати її вогнем і не боятися схибити.

Тривога незвично загострила всі почуття майора Гріффіта. Принаймні йому самому здавалося, що він помітить будь-який рух істоти більшої за мишу на сорок футів навколо. Однак шепіт у нього за спиною став цілковитою несподіванкою:

— Я вже тут, сумго.

Гріффіт круто розвернувся, зводячи карабін, і навіть устиг зсунути запобіжник, перш ніж зрозумів, що не ворог примудрився підібратися до його позиції з тилу.

— Господи, Елліс, нащо ви... Я ж міг вистрілити!

— Ні. Ти ж не новобранець.

— Однаково не варто було... Агов, Міллзе! Сюди! Розвідка повернулася.

Інженер швиденько вибрався зі свого прихистку за каменями і наблизився, не ховаючи полегшення. Елліс теж виступила з тіні — Гріффіт побачив, що вона промокла наскрізь. Вода струмками стікала з одягу та волосся. У руці Втрачена тримала якийсь довгастий предмет.

— Довелось викупатись,— пояснила вона, відповідаючи на питання Міллза.— Берег зовсім не охороняють. І в деяких Драконових Чад нях, як у гончаків. А вода слідів не тримає.

— Ви змерзнете,— сказав Гріффіт і запропонував Елліс свою куртку, хоч і доволі пошарпану, однак на щось іще придатну.

Європейцеві сама думка, що в африканських джунглях можна змерзнути, видається смішною. Але це так: потрапивши під тропічну зливу, завиграшки можна дістати застуду. А в горах, навіть на невеликій висоті, нічний вітер часом проймає до кісток. Однак Елліс рішуче відмовилася перевдягатись, заявивши, що представники її народу не хворіють і взагалі особливого холоду

вона не відчуває. Зрештою вона обмежилася тим, що накинула на плечі, ніби плащ, похідну ковдру.

— Краще подивіться, що я роздобула,— з цими словами амазонка помахала в повітрі своїм трофеєм, який виявився товстим записником.— Там один, схоже, офіцер, усе щось записував. Як пішов спати, я його забрала. А то з розмов мало що зрозуміло. Звичайні солдатські побрехеньки. Хотіла в намет до командира зазирнути — але його добре стережуть.

— Ви вирішили не ризикувати? Це ж треба! — пробурчав Гріффіт.— Гаразд, погляньмо, що там. Чи було воно того варте?

Шукачі скарбів поспішили перебратися на дно ярка, що раніше слугував їм оборонною лінією. Тут під прикриттям чагарів міс Пейл без остороги могла засвітити один зі своїх містичних світочів.

Пухкий записник у подряпаній шкіряній палітурці був списаний більш як наполовину, проте, на жаль, не англійською, французькою, німецькою, російською чи валлійською — мовами, знайомими майорові.

— Здається, італійська,— пробурмотів він, вдивляючись у букви, що розпливалися від вогкості.— Чи іспанська. Ви ними володієте, Елліс?

— Італійською.

— А іспанською?

— Не дуже,— Елліс схилилася над зошитом, зронивши на столик краплю води, яка все ще стікала її обличчям, ніби сльози.— Тільки це не іспанська. Португальська.

— О, справді? Невже вам і португальська знайома?

— Була колись. Тепер уже все забула.

— Знав я колись одного боцмана — двадцятьма мовами патакав. От він сказав, як забув що, треба покумекати добренько, і неодмінно згадаєш,— зауважив Міллз.— Ви спробуйте.

— Ще б пак.

Де кілька хвилин міс Пейл зосереджено вивчала зошит, гортала сторінки, водила по них пальцем і щось шепотіла собі під ніс.

— Та це справжній щоденник,— мовила нарешті вона.— Так... вони і є ті самі «топографи». З Донголи. Cartografico — це зрозуміло. Вони як ми — спершу йшли пароплавом — на barco а варог... часто зупинялися. Без видимих причин — солдатам

нічого не пояснювали. Командири сходили на берег.— Амазонка, суплячи брови, перегорнула кілька сторінок. Скоряючись легкому поруху її пальця, завислий у повітрі чаклунський вогник перемістився ближче.— Потім — на човнах річкою... пішки. Вони жодного разу не... не бродили... тобто — не заблукали. Їхні провідники добре знали дорогу. Звідки — от питання?

На який час Елліс поринула в мовчанку.

— А, оце цікаво,— сказала вона раптом.— На борту був пасажир, який, ніби *prisioneiro* — в'язень — увесь час був замкнений. У *compartimento*... десь у трюмі. Ніхто його не бачив, ніхто туди не заходив, окрім начальника експедиції й капітана.

— І що? — запитав Міллз здивовано.

— Напевно хтось із Драконових Чад. Він і відкрив їм прохід. Як вони відпливали, на кораблі почалася доенґа. Хвороба. Спершу як отруєння, тоді непритомність. Лікар доглядав хворих сам. Нікого не допускав, щоб зараза не розійшлася. Щоразу хвороба спіткала когось одного, іншого — лише за якийсь час. Усього троє. Усі померли. Лікар із помічником зашивали тіла в парусину й кидали за борт. Коли вони пересіли на човни, хвороба припинилась. Але потім двоє людей зникло. Спершу один, потім другий.

Гріффітові сипнуло поза шкіру морозом.

— Хочете сказати, що розумієте причини цієї... епідемії?

— Ще б пак! — на обличчі майорової співрозмовниці, наполовину осяяному мертвотним синюватим світлом і наполовину схованому в північній тіні з'явився дивний, жорстокий вираз.— Моряків труїли. Але не на смерть — замість тіл загортали в тканину якийсь мотлох, баласт. Капітан, певно, всім запасся. Розумієш, сумно, виходить, трупів ніхто не бачив. Тільки щось у брезенті.

— Але для чого це все?

— Вони його годували,— тихо відповіла Елліс.— Свого відкривача шляху з трюму. Дехто з нас часом закохується в смертних. Дехто — полюбає смертну плоть. Надто коли «обід» подають живим...

— Припиніть! — Гріффіт здригнувся.— Як ви можете казати таке?

Елліс згорнула зошит, летючий вогник, немов сполоханий горобець, кинувся геть. Примруживши очі, амазонка промовила крижаним голосом:

— Я не лякаю тебе для розваги, ні. Це правда. Треба навчитися дивитись їй у лице. Драконові Чада бувають жахливими.

— Ще заздриш мені? — додала вона тихіше.

— Це все — лише припущення.

— Та ну вас, командире,— примирливо сказав Міллз.— Ви що ж, жодного разу не чули про Нові Гебриди? Про Соломонові острови? Там дикуни як тільки що — хрясь по довбешці та в казан.

— Так, дикуни, але щоб таке... Годувати своїми співвітчизниками якогось виплодка...

— Людям важко дістати нашу підтримку,— стиха промовила Елліс.— Особливо старих і могутніх. Людятина — звична плата. Ти чув про дикунів-людожерів, так? А про жертвопринесення?

— Але... Невже професор Ліланд мав рацію, коли говорив про канібалізм Утрачених?

— У чомусь так. Ти пам'ятаєш: Драконові народи значно відрізняються одні від одних. Дужче за людські. Серед подібних до мене таке трапляється не частіше, ніж у людей.

— О, я, звісно, й подумати не міг, що ви...

Міллз захихотів.

— Ух ти, я аж бачу, як ви, міс, сидите й обгризаєте ногу якогось бідолахи! Сміх та й годі.

— Ще б пак. Гаразд, облишмо це...

— Справді,— швидко погодився Гріффіт.— Там, у щоденнику, часом немає імен начальників експедиції?

— Він обережний. Той, що його вів. Жодної дати. Жодного імені — лише ініціали. Найголовніший у них якийсь Х.І.Ж.

— Х.І.Ж.? — Майор замовк, перебираючи в пам'яті всіх відомих йому єгиптологів, здатних вплутатись у таку сумнівну авантюру.— Не пригадаю такого... Якби я міг зазирнути у свої архіви! Але ім'я майже напевно вигадане. А що там далі? Якщо вони знають дорогу до святилища, то чому тут спинились?

— Може, опорний табір? — припустив інженер.— Варта — вона вся тут, а розумники — в храмі?

— У цьому немає ніякого сенсу,— озвалася Елліс, далі гортаючи сторінки.— Так... їм сказали готуватися до переходу під горами. Вони чогось чекали. Але чого?

Вона сердито закрила щоденник.

— Отак. Варто було клопотатись — тепер розуміємо менше, як раніш. Одне добре...

— Що, міс Пейл? — швидко запитав Міллз, який після всього, мабуть, хотів почути добрі вісті не менше від майора.

— Можемо простувати до переходу. З легким серцем. Поки вони проб'ються крізь печери, ми вже давно будемо у святилищі. Попередимо інших, виставимо охорону. А може, підземні взагалі їх усіх розірвуть. Усіх до одного. Або змусять відступити. Ото було б знаменито,— міс Пейл позіхнула й потерла очі.— Скоро сонце зійде. Перепочиньмо трохи. Вийдемо з першими променями.

— Добре, я доки постережу,— сказав Гріффіт.— Потім Міллз мене змінить. А ви спокійно поспіть,— додав він, і цього разу не почув від спартанки заперечень.

Як вирішили, так і вчинили: щойно зарожевіло на сході, а схилом поповз уранішній туман, шукачі скарбів були вже на ногах. Прагнучи не даватись у вічі пікетам, які міг виставити ворог,— нехай у викраденому щоденнику ні про що таке й не йшлося,— вони рушили власними слідами назад до переходу.

Далеко відійти їм не дали.

Без найменшого попередження зашурхотіли, загупали, осипаючись, кам'яні уламки. Гріффіт обернувся — на жаль, не так стрімко, як міг би, коли б не був таким виснаженим. Вище на схилі крізь сизий серпанок прорвалася могутня потворна напівлюдська постать. Не встиг майор зірвати з плеча «Маузер», як вона скочила в повітря, одним тигрячим стрибком здолавши відстань до мандрівників. Усе, що спромігся зробити Гріффіт, це низько пригнутися, рятуючись від величезних лап, що тяглися до нього. Гострий, чужий запах ударив у ніздрі, пазурі зі свистом розітнули повітря. Хоч нападникові не вдалося схопити його, він зачепив майора плечем. Цього виявилось цілком достатньо, щоб збити Гріффіта — кремезного високого чоловіка — з ніг. Людині, на яку налетів кур'єрський потяг, навряд чи було б сутужніше. Страхітлива туша важила, мабуть, утричі більше від майора, а під звірячою шкурою грали тверді, наче камінь, м'язи.

Від удару об землю Гріффіту потемніло в очах, але він устиг роздивитись ворога. Потворна плеската голова, могутній карк,

порослий закудланним рудим волоссям, бочкуватий торс, довгі, як у горили, руки видалися йому дивно знайомими. А коли чудовисько круто розвернулося, змахнувши лев'ячим хвостом, він зрозумів, що при денному світлі бачить того, чия тінь лягла на стіну будинку в Місті Мертвих місячної ночі безмаль чотири місяці тому.

Могутнє тіло Втраченого з ніг до голови вкривала коротка жовтава шерсть, але, на диво, при цьому він анітрохи не скидався на мавпу. Радше вже на величезного кота, що став дибки: масивного та надзвичайно верткого. Не зважаючи на переможеного супротивника, потвора блискавично кинулась геть. Підвівшись, Гріффіт побачив, кого воно намітило собі за наступну жертву.

Елліс Пейл раптовість нападу не збентежила. Не намагалася вона і сховатись. Навпаки, воїтелька міцно вперлась ногами в землю і з дивовижною холонокровністю чекала наближення бестії, обома руками тримаючи вістрям догори оголеного меча. За мить до того, як Втрачений налетів на неї, Елліс ковзнула вбік і водночас завдала швидкого, як думка, рубуючого удару. Схибити вона не схибила, але й сама зовсім ухилитися від атаки не зуміла — чудовисько випростало вбік лапу, схопило її за одяг, шпурнуло на камені. Потім Утрачений знову стрибнув — довга рана в боці, хоч рясно кривавилась, нітрохи йому не збавила духу. Відбивши вбік клинок, спрямований йому в груди, він ухопив лапами Елліс, що впала на землю, підняв мов дитину й кинувся геть. Майор встиг побачити лише, як амазонка, спромігшись звільнити одну руку, раз по раз устромляє вістря ножа в шию й карк свого викрадача. Наступної секунди нападник згинув, наче його й не було. Лише кров на землі та меч міс Пейл серед каміння нагадували про хвиливу сутичку.

— Ох ти ж... — Міллз, блідий наче мрець, з ошалілим поглядом кинувся до майора й допоміг йому підвестися.— Командире, бачив це? Бачив? Хотів палити — боявся поцілити в неї... Що воно?

— Почвара з Нічного Народу,— насилу відповів майор, який ще не зовсім оговтався від збурення й наслідків нищівного удару. Він устав, спираючись на карабін, ніби на патерицю.— Треба... нагнати його!

Майор Гріффіт не вперше змушений був порушити обіцянку ні з чого не дивуватися, яку давав раніше сам собі: зараз йому, без перебільшення, відібрало мову. Якщо кого майор і не чекав побачити в ролі керівника експедиції за край землі й водночас ватажка Втрачених, то це молодого турка. Людину напрочуд далеку від усього дотичного до єгипетських старожитностей та байдужу до легенд і метафізичних учень. Джемаль підійшов і якийсь час із відвертим задоволенням споглядав приголомшений вираз на обличчі давнього знайомого, після чого перебільшено чемно вклонився.

— Що може бути прекраснішим за зустріч давніх друзів? — промовив він з іронічною посмішкою барвистою арабською. — Душу мою сповнює втіха від самого лише погляду на вас, і я не настанно б'ю чолом Аллахові, що дарував мені таке щастя.

— О, коли на взаємну втіху непорозуміння з'ясовано, — відповів майор тією самою мовою, — то саме час розв'язати нас. Лежати на камінні дещо незручно.

— Еге ж, я накажу вчинити саме так, — погодився Джемаль і сів перед бранцями навпочіпки. — Щойно ви доведете свою дружню до мене прихильність.

— А то ж як? — озвався майор, переходячи на англійську.

— Нам потрібен провідник. Ми довго йшли за вами, а потім ішли перед вами. Той, хто боїться переслідування, часто озирається через плече. Тож ми перегнали вас на Нілі й трималися попереду, поки не стали табором у тутешніх місцях. Моя людина повідомляла про кожен ваш крок через марида... африта вод.

— Того чорношкірого типа? Що мало не втопив нас на пароплаві?

— Через нього. І від почвари поганської може бути користь мудрій людині. Він ішов за вами. Допоміг йому, — кивок у бік Голдена, — з річки врятуватися. Після того як вони скрутили в'язи єгиптянину. Вартовому.

Міллз вилаявся, зблиснувши очима. Джемаль, усміхаючись, пояснив:

— Ми бажали дещо послабити ваші сили. Могли б убити й більше — це африти вміють. Але я поклав собі виявити ми-

лосердя. Та й ви могли злякатись і повернути назад, — він усміхнувся. — Мусив дорівнювати свою силу до вашої слабкості.

Обернувшись, турок указав у глибину тріщини, звідки плинув пінистий водяний потік.

— Там пролягає відомий мені шлях до кумирні по той бік гір. Та чи знаєш ти, хто живе під землею? Бачу, знаєш. Мені не забракне солдатів, аби прокласти собі дорогу, проте багато з них загине. А я не хотів би лишитися сам проти всієї вашої маленької армії.

Турок замовк, зручно вмовився на кам'яній брилі, неквапом виїняв і набив люльку. Гріффіт мовчки спостерігав за цією виставою, цілком звичайною для допитів.

— Знаєте, спершу в мене не було сумнівів, що карта Вітгема-ефенді скоро буде в моїх руках, — чиркнув сірник, Джемаль затягнувся тютюновим димом. — Але він спритний... стільки спроб — і все марно. А тоді його, — новий кивок у бік Годдена, — і взагалі викрили. Після чого ми втратили ваш загін. На цих кам'янистих схилах слідів не лишається. І раптом — такий дарунок долі. Я тепер навіть радий, що ви не потонули, — турок знов неквапно затягнувся. — У мене з'явився провідник, що знає, як перейти через гори. Навіть аж два провідники.

— Шкода розчаровувати давнього друга, — відповів майор зловтішно. — Але тут ми вам не помічники. Лише міс Елліс Пейл бачила карту містера Вітгема.

Обличчя Джемала спохмурніло.

— Не варто брехати мені, — спокійно промовив він.

— Та не, чого там, командир правду ріже, — буркнув Міллз. — З їхньої братії слова обценьками не добудеш.

— Обценьками? А що, незла думка... Втім, якщо я помилився, то благаю пробачити мою помилку. Дуже скоро істина з'ясується, а поки що будьте моїми гостями.

Турок підвівся, вибив об камінь люльку і з величним виглядом — раніше Гріффіт такої манери за ним не помічав — пішов геть, наостанок кинувши декілька слів Голдену. За його наказом колишній журналіст трохи ослабив пута на руках і ногах полонених, після чого запропонував їм води у флязі. Міллз відмовився, додавши кілька крутих слів, а майор, не вбачаючи вигоди в тому, щоб відмагатись, кілька разів ковтнув. Сили їм ще могли знадобитися.

Невдовзі з боку табору почулися голоси й тупіт. Із-за стіни чагарів показався Ідрис Джемаль у супроводі двох дужих солдатів. Гріффіт від люті заскреготів зубами, інженер розчаровано застогнав. Стрільці волокли попід руки їхню супутницю. Зап'ястя та щиколотки Елліс Пейл були зв'язані, голова безсило схилилася на груди, очі заплющені, обличчя перетворилося на маску з багнюки й засохлої крові. На перший погляд можна було припустити найгірше, та майор поквапився заспокоїти себе думкою, що з мертвим тілом навряд чи схотіли б морочитись. Та ще й в'язати його мотузками.

З такою самою безцеремонністю, як несли, неприємну спартанку жбурнули додолу поряд із двома іншими бранцями. Міллз підвівся й став клясти стрільців із новою силою — що їх нітрохи не збентежило.

Джемаль схилювався над непорушним тілом Елліс і стиха промовив:

— Годі прикидатися, гульє. Дури інших, не мене. Коли хто з вашого клятого племені досі не здох, то мусить уже отямитись.

За його владним жестом один із найманців, що прийшли з ним, підніс до губ амазонки міх із водою. Та закашлялась, ковтнула раз чи двічі й на превелику радість друзів закліпала. Наступної миті амазонка зустрілася поглядом із Джемалем, і на обличчі її проступив крайній подив.

— Ти? — хрипко прошепотіла вона.

— Не забула мене, гульє. І я тебе чудово пам'ятаю.

— Ви знайомі? — запитав Гріффіт, переводячи погляд із турка на міс Пейл і назад.

— Дуже, дуже давно. Не розкажеш, гульє, про нашу першу зустріч Гріффіт-бееві?

Елліс знову заплющила очі, притулившись щокою до землі, і безбарвним голосом промовила:

— Фейсал Мустафа-ага. Він був нашим драгоманом. І здійняв заколот під час попередньої експедиції.

— Так, не вийшло тоді. Але вся провина Саліхова, шайтан його забери! Мого помічника. Цей бовдур схопився за зброю. Тим французьким ефенді не варто було його цькувати!

— Ти мусив померти, — зібравшись на силі, Елліс підвела голову й палючими очима свердлила схиленого над нею Джема-

ля. — Тоді, над водоспадом. Я відрубала тобі ногу... ти впав зі скелі... вода стала червоною. Ти — людина, ти не міг вижити.

— Я людина. Не африт. Не мерзенна почвара, осоружна Всевишньому. І ти дуже старалася вбити мене, гульє, — без жодного попередження Джемаль із шаленою силою копнув амазонку в живіт. Так можуть ударити чоловіка, за шкіру якого ніхто й копійки ламаної не дасть.

Інженер знову вибухнув прокльонами, вимагаючи дати спокій міс Пейл. Гріффіт мовчав, розуміючи марність благань. Сама амазонка теж не зронила ні звуку, лише коротко видихнула крізь зціплені зуби.

— Але я не помер. Час тобі дізнатися, що Фейсал — не те ім'я, яке дали мені від народження. Адже і тебе, гульє, не всі знають як міс Елліс Пейл. Або баронесу Франческу Кавалліні. Інші африти й кутруби¹ звать тебе Рістою Навіженою, чи не так? Тепер мені багато про тебе відомо. Багато. Більше, ніж тобі про мене.

Турок відступив на кілька кроків і знову всівся на камінь. Усміхнувся вдоволено.

— Хай вам буде відомо, — знову заговорив він арабською, — звать мене Бурхан Ад-Дарр Таріхі... Скажи, велемудрий Емрісе Гріффіте, чи чував ти про «Стрибок Мамлюка»?

— Звісно, — відповів майор спокійно. Він сподівався, що мирна бесіда з більшим успіхом відверне турка від думки продовжити побиття, ніж інженерові вигуки. — Мухаммед Алі 1811 року скликав вождів мамлюків на великий бенкет. Ті приїхали й потрапили в засідку. Албанські солдати перестріляли їх усіх у каїрській цитаделі. Пів тисячі людей. Лише одному вдалося сховатися: він змусив коня скочити зі стіни. Скакун розбився, зате вершник утік... Те місце досі показують туристам. Але насправді Стрибок Мамлюка — звичайнісінька побрехенька.

— Побрехенька? — Джемаль нахилився вперед. — О ні. Я був тим мамлюком. Це мій скакун розбився тоді біля підніжжя стіни. Розбився і я сам, а ще раніше в мені засіли дві кулі. Але це вже не могло мене вбити. Як і відрубана тобою нога, гульє.

¹ Африти, мариди, гульї, кутруби — різні фантастичні мешканці арабських легенд і казок.

Він підвівся, злостиво кривлячи губи.

— Дев'яносто років минуло відтоді,— швидко сказав Гріффіт.— Ви чудово збереглися. І на каліку не схожі.

— Так, немало років минуло.— Джемаль — або Бурхан Таріхі — опустився на камінь. Мова його знову набула плавності.— Надто багато років... але я пам'ятаю, як війська божевільного франка, цього Наполеона, розвіяли сили Мурад-бея, наче вітер соломі. Пам'ятаю, ніби сталося це не більше ніж рік тому. При дворі бея був один книжник. Дивна, потайна людина. Тепер я розумію, він водив дружбу з проклятими Богом. Чорнокнижник цей усі вуха протуркав правителеві про поганські таємниці Судану. Про могутню силу храму. Але Мурад не надто йому вірив. Як не вірив і в силу франкської зброї. Коли ж волею Аллаха він переконався в другому, то спробував звернутись до першого. Після втечі до Верхнього Єгипту мій повелитель відправив на південь невеликий загін, у якому опинився і я.

Джемаль-Бурхан нахилився вперед і поважно промовив:

— Я — єдиний з живих, хто бачив храм по другий бік оцих гір. Я увійшов до його брами, я ступав його залами. І він... залишив слід у моїй плоті. Зробив подібною до плоті африта. Так, я народжений людиною, але тепер не такий, як усі люди.

— І що ж сталося потім? — Елліс насилу підвелася і сіла, зіпершись спиною об кам'яний кругляк.— Чому ти не став утіленням Себека? Повелителем Вод? Чому не здобув великої влади?

— Бо клятий книжник не спромігся розібрати всіх написів на стінах святилища! — відповів мамлюк злостиво.— Тридцять шестеро нас вирушило в похід, і лише ми з ним удвох повернулися до Мурад-бея, щоб повідомити про невдачу. Повелитель розлютився. Він звелів стратити чорнокнижника. Коли виявилось, що зашморг ката не в змозі убити того, хто побував у храмі, він знайшов спосіб. Вогонь жаркий, як у плавильні. А що буде, якщо кинути в полум'я тебе, гульє?

Він знову вийняв і почав набивати люльку.

— Поквитавшись із книжником, Мурад-бей у мудрості своїй вирішив, що не проти й сам стати невразливим. Він уклав мир із франками та звелів мені очолити новий похід до Судану. Але наші плани — ніщо поряд із волею Аллаха... а Він тоді забажав покликати мого повелителя до себе. Так я став єдиним утаємни-

ченим. Франки прийшли і пішли, потім хедивом став проклятий Мухаммед Алі. Чи відомо вам, яку різанину вчинив він серед моїх братів-мамлюків? Чи бачили ви, як албанці вдирались у будинки беїв, що вичворяли з їхніми сім'ями?! У ті дні я заприсягнувся розкрити таємницю, яка була не до снаги старому книжникові,— щоб помститися.

Бурхан замовк ненадовго, після чого вже спокійніше повів далі:

— Але навіть помста колись утрачає сенс. Алі давно немає на світі. Його нікчемні нащадки — раби англійців. А що лишилося від останніх мамлюків? Однак є ще, до чого застосувати сили храму. Якщо вдасться їх підкорити. А це непросто... перш за все я мусив сам відшукати богові осоружних афритів. Лише вони знають, як привести смертного сюди, до країни між раєм і пеклом.

— Деякі люди теж це вміють,— урвала його Елліс.— Твій чорнокнижник...

Вона хотіла додати ще щось, але тяжко закашлялась.

— Так, я чув про таких. Відшукати їх виявилось ще важче,— відповів мамлюк.— На щастя, в неприступних поглядів таємних переходах під Каїром знайшовся один, хто погодився допомогти мені...

— Хтось із Викрадачів Сердець? Лише дурень із ними сплутається.

— Припни язика, гульє! Поки я не звелів його відрізати. Дорогу ти зможеш показувати й без нього... Так, я не вірю жодному з вашого племені. Ви не говорите брехні, але вмієте дурити. Ще й як умієте. Сулейман теж не вірив своїм джинам. Але це не заважало йому керувати ними. Шкода, африти надто тупі, щоб розгадати написи у святилищі. Проте з ласки Аллахової на світі є вчені-франки, які навчилися читати письмена єгипетських царів. Коли до мене дійшли чутки про ту вашу експедицію до Судану, я зрозумів — настав мій час. Але все зруйнували двоє: Саліх Шемсі й ти, гульє.

— А коли з'явилися Вітгеми зі своїми математичними теоріями, ти вирішив спробувати знову,— подав голос майор.

— Найліпше було долучитися до вашої експедиції, але я боявся, що вона,— Бурхан указав мундштуком люльки на міс Пейл,—

упізнає мене. Спершу мої люди... і мої африти намагалися заарештувати її. Потім — убити: на складі, на Нілі й пізніше, коли ви полізли на старий пароплав. Але Ріста Чорне Пасмо верткіша за вугра. Знаєш, гульє, Голден відмовився перерізати тобі сонній горлянку, хоч я не раз віддавав такий наказ. Боявся спробувати. Пишайся. Навіть Секретна служба тебе не зловила. Якби тільки Метьюз-бей не ставив мені палиць у колеса! І чути не хотів про те, щоб убивати когось «без потреби». «Чесна гра»...— він сплюнув.

— Стривай, ти й сера Джейкоба втягнув? — стрепенувся Гріффіт.

— А ти повірив, що його ні на крихту не цікавить уся ця історія? Та ти як мале дитя! Наш ефенді хотів поставити силу святилища на службу державі... своїй державі. Але я вжив деяких заходів. У всезнаючого Метьюз-бея вистачає людей, насправді відданих мені. Не йому, не вашій королеві. Я ж давно живу в Каїрі. Довше за багатьох,— мамлюк похитав головою.— Але тут я виявив зайвий поспіх — коли дізнався, що дружина Вітгема-ефенді вирішила зустрітися з тобою. Подумав, Метьюз-бей зумів потай від мене перетягнути вас обох на свій бік. І тепер вона розкаже вам... йому... все, що їй відомо.

— І ти вбив її,— тихо сказав майор.

— О ні, не я. Один із моїх людей. Фальшива борода, деякі секрети, відомі афритам,— і його мати рідна не впізнала б. Але ти знову завадила мені, гульє... ти забрала всі записи Вітгема-ефенді. А тоді ще й допомогла йому самому втекти! Тяжко це — однією рукою стримувати Секретну Службу, а другою керувати зграєю диких афритів. Але тепер винагорода близько. Твої друзі сказали, що не знають дороги до переходу. Ваш загін від мене вислизнув. Я посилав за ним Викрадача Сердець, але з них кепські гончаки. Навіть Хішама Сауда в Каїрі не спромоглися зловити. Їхня сила в одному: вбивати ворогів і ховатися в піймів. О, твоя слава заслужена, гульє. Мені казали, нікому з вашого роду не здолати у двобої Викрадача Серця. А тепер він мертвий. Але йому стало сил погамувати твій запал, чи ж не так? Шкода, у нас немає другого...

— Двом знадобилося б удвічі більше... сердець,— хрипко відповіла Елліс.— Якщо твої солдати дізнаються, що вони — корм

для цієї почвари... Через це ти вирішив допитати мене тут — якнайдалі від табору?

— Мовчи! Мої люди — не корм. Я навмисно найняв декількох негодящих...

— Ще б пак! А багатьом із «годящих» відомо, хто йде за вами? Він їм на очі не повертається, та люди підозрюють. Здогадуються, з ким мандрують. Хто намагається приховати ваші сліди. Хто має стати таємною зброєю, якщо...

— Замовкни! — Джемаль підхопився й повалив її новим сильним ударом. Амазонка спробувала сісти, та Голден ступив до неї й притиснув черевиком до землі косу, не даючи змоги підняти голову.

— Я мушу знати дорогу через перехід. Ми шукали її майже тиждень, але не знайшли. І ще — де Віттем збирався розставити вартових? Де стане табором. Тобі все відомо, гульє. Хочеш зберегти своє нікчемне життя — говори!

— А що завадить тобі,— відповіла на це міс Пейл, дивлячись на нього без тіні покори,— убити мене потім? Одразу, як ми виїдемо до святилища? Хоча б аби просто поквитатися за ногу?

— Так, це пробачити нелегко. Але я присягаюся дев'яносто дев'ятьма іменами Аллаха, що негайно відпущу цих двох,— турок тицьнув пальцем у бік Гріффіта й Міллза.— Нехай ідуть на всі чотири вітри. А мовчатимеш, вони помруть так, як уже сто років не помирали люди.

— Мене засмутить їхня загибель,— Елліс криво посміхнулася.— Але серце моє не буде розбито. Я переживу цю втрату. Як багато давніших — якщо тільки ти залишиш мене живою...

— Присягаюсь горою, присягаюсь писанням, накресленим на розгорнутій шкірі,— пихато процитував мамлюк Коран,— що не вбиватиму тебе беззбройну. По той бік гір я дам тобі новий поєдинок. Побачимо, хто здолає тепер. Могутність поганської кумирні проти сили афритів — рівний бій.

— Багато разів чула я такі клятви, так. І багато разів бачила, як їх порушували. Спершу відпусти...

— Я не торгуюся, гульє! — Джемаль махнув своїм прислужником. Голден відступив, а двоє найманців підхопили Елліс під руки й посадили на камінь, на який вона до того спиралася.— У тутешніх річках водяться подібні до змії риби з дуже довги-

ми, дуже гострими зубами. Вони шаліють від запаху крові,— продовжив мамлюк.— Вони відривали від мене шматки м'яса, поки я не вибрався на берег. А з однією ногою це важко, навіть якщо наповнений великою силою. Тож тепер, прошу, будь упертою. Потіш мою душу!

Стрільці поклали Елліс руки на плечі. Голден, бавлячись африканським батоном, який вийняв із-за пояса, схилився до амазонки і приязно промовив:

— Мені сказали, я можу не боятися ненароком убити тебе, так? Що ти міцно тримаєшся за життя? — Його обличчя розпливалося в посмішці.— Але ж це чудово! Ми матимемо стільки часу...

Він з маху вдарив по дереву, що росло поряд, і зірвав зі стовбура смугу кори. Майор знав — ремінь із вичиненої шкіри гіпопотама, такої цупкої й товстої, що ремісники на омдурманському базарі обстругують її рубанком, ніби шматок дошки, може розітнути людську шкіру зі ще більшою легкістю. Колись нагадач завиграшки міг до смерті забити цим жакливим знаряддям норавливого раба, навіть коли той був здоровим, як бик.

Голден шарпнув комір на куртці Елліс так, що посипались гудики, провів гнучким кінчиком батога по її шії.

— Ви чуєте біль, як і люди, хай недовго — доки рани не закриваються,— продовжував він, усе ще посміхаючись.— І потім одразу можна завдати нових.

Він замахнувся, проте амазонка, випроставшись, наскільки змога, зупинила його квапливим вигуком:

— Стривай. Зажди... я скажу тобі...

Джемаль похитав головою, а солдати з дещо розчарованим виглядом випустили бранку і відступили на крок.

— Я скажу тобі дуже важливу річ,— опустивши очі, промовила Елліс так тихо, що дізнавач змушений був знову схилитися до неї.— Дуже важливу.

— Ну ж бо! — нетерпляче промовив Голден, оскільки Елліс знову замовкла.

Зазирнувши йому просто в очі, та ясним голосом відповіла:

— Твої поплічники не вміють в'язати вузлів.

Із цими словами амазонка підняла ліву руку, із зап'ястка якої звисали мотузяні кільця:

— Розумієш, до чого я?

Вражений цим дивовижним звільненням, Голден мимоволі задер голову, простеживши за її жестом, і тієї ж миті Елліс правим кулаком ударила його у відкрите горло. Колишній журналіст упав, захиляючись хрипом. Полонянка схопилася, підбрала його батіг і з розвороту вшкварила одного з солдатів, що стояли у неї за спиною, в лице. Майор, зігнувши зв'язані ноги, щосили копнув другого під коліна. Спішна капітуляція відважної спартанки відразу змусила його запідозрити підступ, і він зміг приготуватися до будь-якого розвитку подій.

З нерозбірливим прокляттям Бурхан схопився, впустивши люльку. Його рука потяглася до пояса, проте марно вона шукала зброї — самовпевнений мамлюк не дав собі клопоту взяти її на допит беззахисних арештантів. Тоді з дивовижною спритністю він кинувся в бік табору, голосно закликаючи допомогу. Елліс, чий ноги все ще обвивала мотузка, не могла бігти, хоча палке бажання дістати давнього ворога виразно читалося на її обличчі. Замість цього вона почала щосили періщити батоном його посіпак, які лишилися на майданчику. Один стрілець із обличчям, залитим кров'ю, вихопив револьвер, але, діставши потужний удар по кисті, впустив зброю. Міллз кинувся вперед і збив із ніг другого, що намагався піднятися після удару Гріффіта. З глухим гарчанням найманець відштовхнув зв'язаного бранця, схопився, але тут Елліс простягнула руку, вихопила з піхов на його поясі кривого ножа і встромила стрільцеві в бік. Той охнув і опустився на землю, затискаючи рану рукою, тим часом амазонка в одну мить розітнула мотузку на ногах і оглянула поле бою. Голден і далі хрипів і кашляв, хитаючись, він пройшов кілька кроків і з шумом скотився в річку. Один із солдатів Джемалю валявся на землі, прикриваючи голову скривавленими руками, другий намагався відповзти вбік, благаючи милості. Переконавшись, що недруги втратили смак до битви, міс Пейл поквапилася звільнити Гріффіта, вклала йому в затерплі пальці ніж і вказала на Міллза.

— Хутчіш. Інші зараз будуть тут!

— Ну то ми їх трошки пужнем,— пробурчав інженер. Щойно з нього спали пута, він вийняв із-за пазухи захований у металевий циліндр динамітний патрон. Захопивши друзів у полон, наймані солдати не спромоглися до пуття їх обшукати.

З дивовижною вправністю інженер відміряв бікфордів шнур, дістав коробку сірників, підібрався до краю майданчика, прислухався і з криком «Стережись!» жбурнув динаміт.

— Бігом, бігом! — квапила Елліс. — Це їх не затримає.

Її слова потонули у гримотінні вибуху. Злетіло в повітря шмаття кущів, заклубочилась курява. Крізь дзвін у вухах майор розібрав перелякані крики.

— Оतेпер тікаймо!

Вони затрималися лише на декілька десятків секунд, щоб обі-
брати напівмертвих солдатів: Міллз зняв з одного пояс із ко-
бурою й піхвами, Гріффіт відібрав зброю й міх із водою в дру-
гого. Елліс була ступила до урвистого берега, видно, бажаючи
перемовитись кількома словами з Голденом, однак передумала.
Вороги у повному складі могли щохвилини з'явитися на сцені.
Вигукнувши щось нерозбірливо-люте, амазонка рушила вгору за
течією річки. Майор і Міллз не відставали, хоч утеча, як добре
зміркувати, видавалась безглуздою — чи далеко можуть відійти
змучені бранці, за якими женуться численні вороги після добро-
го відпочинку? Але в Елліс Пейл були свої плани.

За майданчиком, де відбувався допит, ущелина ще більше зву-
жувалася, і невдовзі шукачі скарбів, рятуючись утечею, опини-
лись у глухому куті поміж скель, а звідтіля був лише один ви-
хід — тріщина, з якої текла вода. Елліс одразу пірнула в печерну
темінь. Гріффіт із Міллзом, хоч і не без вагань, учинили так
само.

Спершу мандрівники мусили пробиратися по вузькому кар-
низу над річковим потоком, що вирував у тісному ложі. Всі трое
йшли, притискаючись спинами до шорсткої скелі, ковзали й раз
у раз завмирали, щоб відновити рівновагу. Потім прохід розши-
рився. Міс Пейл, не сповільнюючи ходи, піднесла руки до лица
й засвітила один зі своїх надприродних світочів. Його сяйво ви-
хопило з півми сірий камінь стін, усунуло розкреслений гори-
зонтальними прожилками, прозорі води річки, низьку стелю.

— Туди! — вказала Елліс на бічний тунель. — Це шлях... на
той бік. Їх тут багато, нас не знайдуть.

— Ніхто не знайде? — спитав Гріффіт, озируючись через пле-
че на світлу цятку виходу. — Ніхто? Це ж ті печери, де живуть
кровожерливі дикуни? Як із пательні — та у вогонь — чули таке?

— Може, повернемось і здамося? — відповіла амазонка сер-
дито. — Сховаємося за каменями й почнемо відстрілюватись?
Скільки у вас зарядів?

— Десятків зо два буде, — серйозно промовив Міллз, оглянув-
ши набійницю на трофейному поясі.

— Ми підемо тихо, може, не помітять, — пояснила міс Пейл
уже ласкавіше. — Особливо якщо за нами — великий загін. Він
відверне увагу. Фейсал і так думав Лихе Серце штурмом брати.
Тепер дорогу до переходу ніхто не вкаже, то нащо зволікати? Га-
лас добрячий скоро здійметься, так. Тутешні збіжаться. Почнуть
чубитися між собою, ми й прослизнемо тихенько... Ходімо.

І вона попростувала тунелем у супроводі світляка, що линув
над її правим плечем. Гріффіт з інженером Perezирнулися і ру-
шили слідом.

Якщо глибинне царство і справді було населене, першим ча-
сом ніяких слідів його мешканців шукачі скарбів не помітили.
Тунелі були створені природою, а не прорубані кайлами. Ніхто
не робив спроб згладити нерівності підлоги або перекинути
кладку через бездонні тріщини, що перепиняли друзям шлях.
Майорові Гріффіту випадало вже спускатися під землю, але його
мандрівки обмежувалися неглибокими гротами та підземни-
ми усипальнями. У Китаї він якось побував у заплутаних, наче
лабіринт Мінотавра, катакомбах, а пізніше пройшов від краю
до краю пробитий у товщі гори тунель не менш як дві милі за-
вдовжки. Проте ще ніколи він не долав такого довгого й ви-
снажливого шляху в земних надрах.

Елліс безустанку крокувала вперед, відлічувала повороти
й розгалуження, час від часу стишувала крок, аби звіритися
з мапою, яку зберігала в пам'яті.

Півтори години шукачі скарбів долали нагромадження каме-
нів, насилу протискалися крізь вузькі лази та обходили кам'яні
свічки сталагмітів. Нарешті амазонка вирішила, що вони достат-
ньо відійшли від входу й заплутали сліди. Можна було зупини-
тись на відпочинок. Друзі вподобали крихітну нішу в товщі скелі
та вмостились на каменях, що здалися їм після всього пережи-
того чи не м'якшими за матраци. Міс Пейл погасила вогник на
випадок, якщо хтось із ворогів усе ж пройде достатньо близько,
щоб побачити його відблиск. Запала півми, і Міллз півголосом

побідкався, що зовсім осліп, відчувається безпораднішим за немовля і це йому нітрохи не подобається.

— Вам-бо добре, міс Елліс. Ви все бачите,— завершив він свою промову буркотливим докором.

— Ні, не більше за тебе,— відповіла та.

— Чому? Це місце має якісь... містичні особливості? Чи це після ваших пригод? — поцікавився стурбований майор. Він і досі нічогісінько не знав про фізіологію Втрачених і не уявляв, наскільки серйозно постраждала їхня супутниця.

— Ні, тут просто надто темно. Нам потрібно хоч трошки світла. Зовсім трохи. А тут і цього немає.

— Отже, Втраченим нас знайти буде не легше, ніж людям?

— Втрачені бувають різними...— вона зітхнула.— Але ні, не легше.

— Вони якось вистежили нас біля табору,— зауважив Гріффіт.— За запахом? Попри те що ви йшли по воді? Як їм вдалося?

— Не знаю,— долинула з темряви після короткої мовчанки відповідь.— Видно, цей їхній Викрадач Сердець кращий, ніж говорив Фейсал. Чи як там його звуть. Але тепер він вийшов з гри.

— Ви його правда... здолали? — запитав Гріффіт, згадуючи величезні розміри, потугу й лють чудовиська, що на них напало.

— Так.

— От дідько... перепрошую, міс Елліс,— не зміг утриматися Міллз.— Хотів сказати — ви хоч кому носа втрете. І як воно так виходить? Навіть на Фронтирі таких не надibaеш.

— Ви, мабуть, росли в домі самої Отріри, цариці амазонок,— докинув і собі майор. Він відхилився назад і заплющив очі, щоб не бачити гнітючої пільми. Кров у жилах холола, він почав відчувати весь біль, що скупчився в тілі після маршу крізь джунглі й сутички з Викрадачем Сердець. Не кажучи вже про синці, отримані в підземній подорожі.

— Майже, так. Я росла в армії. Під час війни.

— Як так?

— Я — підкидча, пам'ятаєш? Мене знайшли в дуплі дерева. Один з офіцерів повертався зі штабу й почув плач. Він віддав мене ад'ютантові. Наказав глядіти... напевно, зрозумів, хто мої батьки. І боявся накликати гнів Нічного Племені. Є таке повір'я.

Ледь чутний шурхіт підказав майорові, що оповідачка намагається влаштуватися зручніше. Потім вона повела далі — певно, небезпека й чудесний порятунок зробили її трохи балакучішою. Таке трапляється часом з людьми, і, як видно, Втрачені в цьому до них подібні.

— Армія була не така, як твоя, солдате Вдови. Найманці. Ціла кочова держава. Вони переходили з місця на місце. Воїни, фуражири, зброярі, торговці... їхні дружини, «бойові подруги». Наймалися то до одного правителя, то до іншого. Колись схожою командував Залізна Мітла. Валленштейн. Чули про такого? Правда, він не мав звички так часто міняти хазяїв,— за голосом Елліс Гріффіт здогадався, що вона посміхається — мабуть, зі звичною глузливою поблажливістю та легкою зневагою.— Я росла з солдатськими дітьми. Там були похідні школи, вчителі... але найкраще ми знали війну.

— Так, не дивно, що тепер ви непереможні...

— Ще б пак. Непереможна. Потрапила в полон, була бита... молодчина, що тут скажеш! Втекла, тільки що ж тепер? Ні справжньої зброї, ні води, ні їжі.— Елліс зітхнула.— Що далі, то бідніші ми робимось.

— Що там уже, міс, бували в мене кращі часи. Та й у командира теж,— погодився Міллз.— Але скільки тут тих печер? Довго йти? Я до того, що можна й поголодувати. От без води довго не протягнемо.

— Води вдосталь. Цілі підземні річки. Озера. Є навіть гарячі джерела. І багато. Потерпи, буде вода.

— Звичайно, міс. Та раз плюнути.

— Поки що терпіти не обов'язково,— Гріффіт вийняв з-за пазухи міх і струснув: булькання та хлюпотіння пролунали в пільмі на диво гучно.— Кілька ковтків маємо.

— Ого, діліться, командире!

— Ось, візьми. Тут...

Після кількох невдач руки друзів зустрілись і міх перейшов до інженера, який, погамувавши спрагу, передав його міс Пейл.

— І що сталося потім? — продовжуючи перервану розмову, поцікавився майор: йому не хотілося змарнувати нагоду дочитати до кінця цю сторінку життя їхньої компаньйонки.— Ви так і вирости в армії Валленштейна?

— Не Валленштейна, ні,— Елліс гмикнула.— Я казала — Валленштейн командував подібною: таким самим збіговиськом, готовим служити кожному. Що його і згубило. Ні, то було в інших землях... адже тепер ви знаєте, що світ більший, ніж здається. А що потім? Мій названий батько вирішив: досить із нього походів. Вийшов у відставку, подався додому разом зі мною. Але мені стало нудно. Я все згадувала виблискування сталі. Тупіт копит. Тут і кров моя говорила теж. Коли достатньо підросла — втекла й долучилася до одного загону. Так і подорожую досі з однієї країни до іншої.

— І жодного разу не думали повернутися додому, щоб зажити спокійнішим життям?

— Я поверталася. Одного разу,— проказавши ці слова, вона змовкла і на подальші розпитування відповідала коротко. Або ж не відповідала зовсім. Книга минулого Елліс Пейл знову згорнулася.

— Так чи інакше,— підсумував майор,— ваш досвід і вміння знову стали нам у добрій пригоді. Якби не ви, ми б не звільнилися...

— Ви не спіймалися б, якби не я.

— ...з рук наших ворогів. І досі нічого б не знали про те, хто вони насправді,— незворушно завершив Гріффіт.— Як, до речі, вам вдалося розв'язати мотузку?

— Мене навчили деяких корисних прийомів. Не в армійській школі — пізніше. До того ж ми гнучкі й сильні. Навіть обізнані люди часто не розуміють наскільки. А тоді патякають про чаклунство, коли ми скидаємо пута.

— Коли так, хай будуть благословенні ваші наставники і конституція Втрачених,— урочисто промовив Гріффіт.— Не вперше нас рятують ваші таланти. І, боюсь, не востаннє. Наш шлях далекий від завершення...

— Не такий і далекий,— тихо заперечила міс Пейл.— Чую, Доля скоро зажадає від кожного з нас остаточного розрахунку. Добре, якщо всім нам буде чим відповісти.

— Без сумніву.

На якийсь час усі троє завмерли в мовчазному безруху, схожому на одвічний спокій кам'яної громади, що їх оточувала. Вони спочивали й дослухалися до ледь чутних звуків підземел-

ля: дзвінке падіння крапель, далекий стугін, що міг би насправді виявитись як шумом підземних річок, так і просто маною. Темрява й тиша дивно впливають на людський розум і часом породжують химерні галюцинації.

Тим часом жодних ознак близької погоні поки що чутно не було.

— Час іти,— вирішив нарешті майор, коли втома відступила настільки, що він почав відчувати всю незручність кам'яного ложа.— Зможете, Елліс?

— Від того місця, де ти повалишся без сил, сумно, я зможу пробігти ще стільки ж, скільки ти до того пройшов,— відповіла та давно звичним їй жартом.— Зараз засвічу елілдан¹.

Вогник зажеврів далеко не одразу і спершу видавався надто тьманим навіть очам подорожніх, що стужилися за світлом. Однак створення навіть цієї ледь помітної іскри коштувало міс Пейл неабиякої внутрішньої напруги. Хоч би як вона бадьорилася, сили її вичерпувалися.

— Нічого,— сказала Елліс Мілзу, який вголос виразив занепокоєння тим, як мерехтить і наміряється згаснути їхнє єдине (за винятком кількох сірників у коробці) джерело світла.— Скоро потреби в ліхтарях не буде.

— Це ж чого? — підозріливо поцікавився інженер.

— Далі печери освітлені.

— Як це?

— Не знаю точно. У манускрипті не сказано. Але світло там є.

— Точніше, було, коли його складали,— уточнив Гріффіт, який уважно прислухався до розмови.

— Було ще минулого разу. Одному з нашої експедиції вдалося вибратись. Навіть двом — Хішамові Сауду й одному ученому. Цей другий забрався далеко... і глибоко. Він прожив достатньо довго, щоб розповісти про якийсь вогонь у земляних норах.— Елліс на якийсь час замовкла.— Я намагалася зцілити його, але мого вміння забракло.

— То не кожну рану зціляє одилічна сила Втрачених? — зауважив майор.— Треба це взяти до уваги.

¹ Ellyldan — за повір'ями Валліса — мандрівні вогники ельфів, що ночами збивають самотніх перехожих з дороги.

— Так. Тож намагайтеся їх не діставати. І майстерніші за мене зазнають поразок. Сила наша примхлива. Наче вітер, який то в один бік подме, то в інший. Щоправда, добрий моряк уміє йти галсами, так... але часом і штиль буває.— Елліс схилила голову до плеча і продовжила з усмішкою: — Зате йому не треба купувати парову машину. І гроші тринькати на вугілля.

— Дійсно. Хотів би я вміти керувати... цією силою. Хоч би якою мінливою вона була,— замислено промовив Гріффіт.

— Якщо не передумаєш, дам кілька уроків.

— Буду щиро вдячний, Елліс... о, Джемаль... котрий, виявляється, зовсім не Джемаль, сказав, що ім'я ваше — теж лише пот d'emprunt¹. Як вас насправді звати?

— Зви, як раніше. Я звикла.

— Як забажаєте.

Шукачі скарбів знову, намагаючись здіяти якомога менше шуму, пробиралися підземними переходами, які вели то вгору, то вниз, двоїлись і троїлись, доки не почало здаватися, що всесвіт — це монолітний камінь, пронизаний червоточинами тунелів. Подорожнім доводилося то мало не повзти рачки, ранивши руки й розриваючи одяг, то дертися слизькими від води виступами, то перестрибувати з брили на брилу. Кілька разів вони опинялися у глухих кутах, однак Елліс завжди вдавалося виправити свою помилку. Двічі друзі ступали в підземні зали, темні у яких не розвіяло б світло і сотні таких вогників, як той, що слугував їм провідною зорею. Тільки луна, що перекочувалась у склепіннях, та несказанне відчуття огрому відкритого простору підказували, наскільки великі ці підземні покої.

Поступово майор утратив будь-яке уявлення про напрям, як раніше втратив відчуття часу, і за всього бажання не зміг би сказати тепер, скільки годин триває їхня печерна одіссея. Але насправді маленький загін рухався зовсім не наважання:

— Стає тепліше,— помітила міс Пейл.— Ідемо правильно.

— Це ті гарячі джерела, про які ви казали?

— Так, і вони теж. Серце цієї гори лихе, однак не холодне. Зовсім як у Дітей Дракона.

— Тут немає сірчистого газу? Чи інших вулканічних випарів?

— Ні.

Підбадьорений отриманою відповіддю, Гріффіт рішуче попростував уперед, добре, що прохід хоч цього разу виявився вільним від перепон, і подорожні, незважаючи на втому, змогли надати ходи. Утім, тривало це недовго.

— Стій!

Здригнувшись від різкого вигуку міс Пейл, майор угледівся в пільму за межами світляної сфери, утвореної летючим вогнем, і побачив, що тунель попереду знову закінчувався глухим кутком.

— Обвал,— зробив цілком очевидний висновок Міллз, обстеживши нагромадження каменів, що перепинило шлях.

— Ось і перше свідчення того, як усе міняється з часом,— філософськи промовив майор, тамуючи тривогу.— На вашій схемі тут був прохід, правильно? Чи ми знову не туди звернули?

— Прохід тут був, точно. Та є інші,— міс Пейл змахнула рукою, і вогник закружляв у повітрі й запалив колючі іскри у гранях розколотого граніту.— Треба повернутися — до третьої розвилки. Там зійдемо нижче.

— Як ви все аж так зазубрили, міс? Усю ту мапу? У вас же золота голова! — зі щирим захватом промовив інженер.

— Раніше не можна було все записувати, як зараз,— пояснила амазонка.— Паперу нема, пергамент дорогий. Мусили запам'ятовувати.

— Та коли ж таке було? — здивувався Міллз, який досі не при звичаївся до думки, що відлік часу у Втраченої Раси інший.

— Давно. Але добрі звички краще зберігати.

Новий маршрут виявився навіть легшим за попередній, однак Елліс зовсім не здавалася задоволеною. На питання Міллза, чому вони від початку не обрали саме його, амазонка відповіла, що він проходить надто близько до населених печер. Майор почав був уже схилитися до думки, що підземні жителі не більш як вигадка, проте перш ніж він остаточно в це повірив, підлога та стіни тунелю, яким вони йшли, раптово стали занадто гладенькими для творіння сліпих сил природи. Першої миті це принесло величезне полегшення мандрівникам, які годину за годиною змушені були долати в підступній напівтемряві заломі кам'яних брил. Проте радість швидко поступилася тривозі — тепер що-

¹ Псевдонім (фр.).— Прим. ред.

хвилини слід було чекати зустрічі з мешканцями цього похмурого лабіринту.

Невдовзі за черговим вигином підземного ходу замріяло й обіцяне міс Пейл світло — дещо зловісне й так само холодне, як і в її еліддана, який, до речі, амазонка не забарилася погасити. Коли подорожні наблизилися до джерела цього синюватого мертвотного саява, то побачили, що його випромінюють незвичайні утворення під стелею, схожі на переплетене коріння дерев. Зацікавлений Гріффіт радо б затримався, щоб їх дослідити, проте навіть підібратися до дивних рослин видавалося тепер заважким завданням — до стелі було щонайменше футів із двадцять.

За тунелем відкрилась велика зала, справжні розміри якої, втім, складно було оцінити через неправильну форму стін: вони то зближувались, то розходились і до всього були поорані незліченими отворами та гротами. Неохопні колоні, ніби звиті з численних почорнілих деревних стовбурів, підтримували склепіння. Деякі зі світляних коренів спускалися зі стелі та вліталися у ці колоні — або виростали з них? — і були при цьому що нижчими, то тьмянішими, так що далекі закутки грота потопали в пітьмі. Насичене вологою повітря повнилося дзюрчанням і плескотом води, шарудінням землі, що осипалась: земляні кургани, вали, цілі стіни, пронизані перекрученими деревоподібними відростками і вкриті якоюсь мерзеною цвіллю, були тут усюди. Дивно здавалася після подорожі крізь царство голого каменю ця велетенська нора, ніби вирита міфічним драконом Нідхугом під коренями Ігдразіля¹ — дерева, чії гілки підтримують Всесвіт.

Елліс пошепки пояснила, що вся гора — це, по суті, вулкан, що заснув мільйони років тому, щось подібне до велетенського вазона, чие нутро (колишній кратер) майже вщерть наповнене родючим ґрунтом, у якому вкорінилися небачені рослини, невідомі навіть Втраченій Расі.

— Це місце не саме по собі з'явилося, ні, його було створено, — пояснила амазонка, коли Гріффіт висловив сумнів, що така

¹ Нідхуг (Нидхьогг) — у скандинавській міфології — хтонічне чудовисько, дракон, що вічно гризе один із коренів світового дерева Ігдразіла (Іггдрасіля).

геологічна формація може існувати. Адже ерозія зруйнує гору дощенту, перш ніж вітри заповнять кратер принесеними частинками ґрунту. — Кореневища дають світло, зміцнюють стіни. На них ростуть їстівні бульби. Тут тепло. Вдосталь чистої води. Можна витримати будь-яку облогу.

— Облогу? Створено, ви кажете? Але хто здатен на таку працю?! — недовірливо запитав майор. — І чому вони не збудували щось більш... приємне?

— Може, Давні люди думали інакше. А сил їм вистачало, вони могли закликати потугу Себека. Ту, на яку ми полюємо. Або хтось із Великих серед Драконових Чад звернувся до інших, первісних сил.

— Невже ваш народ зусиллям волі здатен пересувати гори? Як генії з казок?

— Декому, кажуть, доступні дивовижні річі. Але частіше такого доходять працею багатьох поколінь.

— Та все ж це неймовірно.

— Ще б пак. Т-с-с-с, тихо! Лихе місце, так. І не обійти ніяк... не піймали б нас тут.

Гріффіт і Міллз, які й без того пильно вдивлялися в навколишній простір, не так остерігаючись нападу, як із цікавості, подвоїли увагу.

Вони пішли далі, прокладаючи нелегкий шлях між сплетіннями стовпів-коренів. Підлога зали то йшла вниз східчастими терасами заввишки на половину людського зросту, то піднімалась, і шукачі скарбів мусили з'їжджати завалами або ж, допомагаючи одне одному, дертися вгору. Над їхніми головами нависали карнизи й арки, утворені незвичайною підземною рослинністю, скельними виступами та злежаною землею. Примарне світло втомлювало очі пасмугами тіней і білого саява.

— Чули?

— Що?

Елліс завмерла й декілька митей ловила найменші відзвуки дихання підземного царства. Тоді похитала головою і тихо промовила:

— Нічого. Невже вони залишили печери? — Вона прибрала з обличчя пасмо, що вибілося з коси, і на спітнілому чолі лишилася смуга масного бруду. На той час усі троє з ніг до голови

вимастилися землею, наче кроти.— Ми зараз у нижніх печерах. Одразу під нами — підземні річки. І озера. Вода виходить назовні по обидва боки хребта, але там, де храм — більше. Ходімо за нею. Туди,— амазонка вказала на круглий отвір одного з тунелів.

— Лише човна тут нам точно вже не зробити нашвидкуруч,— пробурмотів невесело Міллз.— Хіба що з цих корінців.

— Я б їх не чіпала,— зронила міс Пейл.— Манускрипт застерігав від цього.

— А що станеться?

— Невідомо. Але не варто пробувати.

— Ну й нехай. Однаково в нас навіть шаблі тепер немає.

— І меч мій пропав...— у голосі Елліс, чи не вперше за всю подорож, зазвучали нотки щирого жалю. Майор згадав, як вона байдужно й зухвало відказувала, що смерть супутників не розіб'є її серця. Хотілося вірити, що то була просто хитрість.

В обраному спартанкою тунелі світив лише один тонкий корінець, який до того ж подекуди весь ховався в земляну стелю. Щохвилини повітря ставало гарячішим і вогким, як у парильні. Невдовзі шукачі скарбів дісталися до місця, де підземний хід перетинав інший, меншого розміру, на дні якого протікав мілкий струмок. Над водою здіймалася пара, проте вода виявилася доволі приємною на смак, на відміну від більшості мінеральних джерел — хоча, за словами міс Пейл, теж мала певні лікувальні властивості. Напившись досхочу, мандрівники почувалися незрівнянно краще, тож упевнено попрямували, чвакаючи під дошвами, по дну струмка слідом за його течією. Кроків через тридцять вони вийшли до чергової підземної зали — не такої великої, як попередня, але геть не тісної. Приблизно третину її займало озерце, яке напував струмок,— у лискучій поверхні води відбивалася маса світляних коренів, що гірляндами звисали зі стелі. Повітря було гаряче й насичене паром, ніби в турецькій лазні.

З нерозбірливим вигуком Елліс кинулася вперед. Вона зайшла по коліна в озеро, зачерпнула води і вмила лице. Далі, нітрохи не соромлячись, зірвала куртку, шпурнула її позад себе на берег і почала стягувати через голову сорочку. Її супутники ледве встигли відвернутися.

— Ой, як же добре! Як заново народитися,— промовила вона.— Зупинимось! Однаково за один перехід лігвищ нам не здолати, ні. А мені треба змити... погані спогади.

З неприхованою радістю погодившись на перепочинок, Гріффіт і Міллз поспішили сховатися за могутнім, майже на людський зріст кореневищем, яке могло стати їм ширмою й давало змогу при цьому спостерігати за тунелем, що вів до зали. На випадок, якщо звідти раптово з'явиться хтось із переслідувачів або — що здавалося так само небажаним — мешканців підземелля.

Елліс хлюпалася в озері досить довго, час від часу вона починала мугикати якусь пісеньку мовою Втраченого народу або вголос вихваляти очищувальну силу води та інші її корисні властивості. Нарешті вона вийшла з-за велетенського кореня веселіша, наче й справді скинула з себе тягар недавніх подій. Лише коли амазонка підійшла впритул до своїх супутників і непевне підземне світло більше не вводило їх в оману, вони розгледіли, як загострилися риси її обличчя, побачили тіні, що залягли навколо очей. Проте Гріффіт і Міллз вирішили взяти з неї приклад, справедливо припустивши, що хоч підземне озеро й не здатне чинити дива, наче казкові чарівні джерела, купання піде їм на користь.

Тепла, майже гаряча вода справді принесла помітне полегшення. Потім утома від важкого переходу почала брати своє, і невдовзі всі троє, розімлівши, вже відчайдушно боролися з дрімотою. Забагато випробувань випало на долю шукачів скарбів, надто м'якими були вкриті мохом земляні ложа, зігріті підземним вогнем. Зрештою вони вирішили, хто стане на чатах першим (цю нелегку ношу самовіддано взяв на себе інженер), а хто прийде йому на зміну (незважаючи на протести Елліс, Гріффіт наполог, що наступним вартуватиме він), і вільні від вахти віддалися на милість забуття.

Глибинний світ у надрах гори не знав чергування дня і ночі: світло від самосейних коренів із часом не ставало ні яскравішим, ані тьмянішим. У перші миті після пробудження майор Емріс Гріффіт був абсолютно впевнений, що спав не більше як десять-п'ятнадцять хвилин. Ніщо в довколишньому просторі не змінилося: лоскотали ніздрі аромати вогкої землі та вологого каменю, що нагадували про цвинтар, монотонно дзюрчала вода, у повітрі пливали клапти пари. Потім до нього долинули ледь чутні слова, і він зрозумів, що Стівен Міллз теж прокинувся й тепер веде розмову з міс Пейл.

— ...так приємно,— зі звичною своєю іронією саме промовляла та.— Але мій народ веде інше життя. Люди — як вовки. Збиваються в зграї, полюють разом. Вони мають правителів, бо куди зграї без ватажка? Мають сім'ї, аби хтось піклувався про них у старості. Але ми — не вовки, ми — тигри. Нам ніхто не потрібен, ні. Ніхто, щоб узяти від життя все. І ми не старіємо. Драконові Чада — одинаки.

Відповідь інженера прозвучала нерозбірливо, а проте загалом не занадто радісно.

— У кожному разі ми не звикли звітувати, що робимо і чому,— трохи різкіше сказала Елліс.— Але ти цілком можеш покластися на мою дружбу,— додала вона за мить ласкавіше.

Дещо збентежений тим, що мимоволі підслухав чужу розмову, Гріффіт сів, навмисно потягуючись і позіхаючи. Він повернув голову й побачив міс Пейл і Міллза, що сиділи віддалік на величезному кореневищі, немов на лаві. Інженер поквапився привітати його з перебільшеною й дещо натягнутою веселістю. Усмішка Елліс здавалася щирішою.

— Виспався, сум'го? Час виступати. Ми й так надто затримались.

Варто було майорові підвестись, як усе тіло його знову сповнилося болем. Стримавши стогін і з зажурою подумавши про необхідність знову затягнути пояс, він поцікавився, скільки часу минуло з тієї миті, як він «передав вахту».

— Та звідки ж мені знати, командире? — знизав плечима Міллз.— Добряче ми заспались. А тому що, хто на чатах остан-

нім стояв,— він виразно поглянув у бік міс Пейл,— чогось-то нас не будив.

— Вам треба було набратися сил,— сказала та.

— І скільки ж ми набиралися? Ви звикли обходитись без блокнотів, Елліс. Напевно, вмієте визначати час без годинника?

— Ви достатньо відпочивали. Тож ходімо.

— Що ж, ведіть.— Майор озирнувся — як він помітив раніше, до зали вів лише один тунель — той, яким вони прийшли.— Треба повернутися?

— Ні.

— Тоді куди ж нам...

Перш ніж він устиг закінчити свою думку, Елліс розвернулася і попрямувала в бік озерця. Не гаючи часу на те, щоб роззутись, амазонка пройшла по дну — вода доходила їй до пояса — до далекої стіни. Тут, майже невидимий для людського ока, оскільки печерне світло не досягало цього куточка, таївся ще один підземний хід, що слугував для озера природним стоком. Між склепінням його і поверхнею води виявилось достатньо простору, щоб людина, просуваючись уперед, могла спокійно дихати.

— Це що ж, по горлянку в воді чалапати? — понуро запитав Міллз.— І довго?

— То їм без води не обійтись, то води забагато. Ох уже ці людиська! — жартівливо відказала їхня провідниця.— А була б вона холодною? Не бійсь, герой юконських пустирищ. Ліпше ноги хутчій переставай.

— Авжеж, від вас не відстану,— буркнув Міллз.

Тримаючи трофейні реміні з набійницями та кобурами над головою, вони з Гріффітом нехотя занурилися у воду. І в темряву. Тунель не освітлював жоден із диво-коренів, і незабаром Елліс запалила елідан, щоб той хоч якось розганяв пітьму. Майор наостанок обернувся — йому привиділась приземкувата тінь, що майнула поміж коренів у далекому кінці щойно покинутої зали. На мить він затримався, вдивляючись, але ніякого руху більше не помітив.

Ішли — а часом пливали, коли дно сягало вниз,— доволі довго. Якби вода і справді була так само холодною, як холодні зазвичай печерні річки, що не знають сонячного тепла, навряд чи їм би вдалося вибратися живими. Втім, Елліс пояснила, що

в такому разі вони пішли б іншою дорогою — сухою, але частіше відвідуваною мешканцями Лихого Серця, бо ті, якщо вірити манускрипту, всі як один воду не любили. Подорож підземною річкою, отже, була хоч і виснажливою, та значно менш ризикованою.

На жаль, жар посилювався, і їм почала загрожувати небезпека не замерзнути на смерть, а навпаки — зваритись живцем. Дорогою кілька разів траплялись отвори в стінах (деякі — чималих розмірів), із яких текли гарячі струмочки й виривались хмари пари. На щастя, вода і повітря поки не зробились зовсім нестерпними. Проте подорожні мимоволі час від часу зупинялися: серце від найменшого зусилля вистрибувало з грудей, дихання зривалося, погляд туманився.

— У пустелі,— прохекав під час однієї з таких вимушених зупинок інженер,— як сонце вище підніметься, я думаю — ось воно, пекло. Хто там освоївся, того містеру Сатані й здивувати нема чим. Але тут воно все ж сутужніше.

— Краще так, ніж на сонці в'ялитись, мов тріска,— відповіла Елліс.— Нічого, скоро виберемося. Чуєте шум? Попереду водоспад. Там буде легше.

— Нічого не чую,— насилу промовив Гріффіт. Летючий вогник ледве мерехтів крізь пару, і майор не міг збагнути, чи серпанок зробився щільнішим і поглинає слабке світло, чи це в нього темніє в очах.

— І я, командире. Що, міс Елліс, і слух у вашого брата, вашої сестри гостріший за наш?

— Трохи.

— Так, чи це... ні, заждіть-заждіть... та чую! Гуде щось.

Гріффіт здригнувся й нагострив вуха — адже його слух був нітрохи не гірший, ніж у Міллза.

— Точно. Кажете, водоспад? Зуміємо його подолати?

— Скоро дізнаємось.— Міс Пейл спробувала помахом руки розігнати пекучий туман, світляк закружляв над її головою.

— Дізнаємось, а куди ж нам подітись? Ходімо. Тут і справді парко.— Майор ступив крок, другий і завмер.— Послухайте, ми ж стоїмо... а гуркіт посилюється.

— А точно,— погодився, повертівши головою, Міллз.— Наче як гучніше став.

Якийсь час усі троє дослухалися до все ближчого глухого стугону. Мабуть, до того спричинилась запаморочлива спека, але вони не одразу зміркували, що він означає насправді. Лише коли повітря навколо зарухалось, овівачи розпашілі обличчя, а вода почала нестримно прибувати, все стало ясно.

— Потоп! — Гріффіт не був упевнений, хто першим вигукнув це слово — він сам чи хтось із його супутників.

З усією можливою швидкістю шукачі скарбів кинулися далі тунелем, прагнучи відшукати хоч якесь укриття. Марні надії — водяний вал наздогнав їх за кілька хвилин, накрив із головою, закрутив, немов дитячі човники з кори, на обмілині. Останнє, що майор побачив, це як міс Пейл чіпляється за край глибокої тріщини, яка прорізає стіну. Для певності вона встромила в неї ножа у відчайдушній спробі протистояти шаленій силі потоку — елідан тулився до її щок, ніби нажаханий раптовим катаклізмом.

Наступної миті потік захопив Гріффіта далі — в непроглядну пітьму тунелю.

Ось коли епізод із крахом «Меркатора» міг видатися не більш як безтурботним купанням у ванні. Течія біла майора об стіни тунелю — на щастя, за проминулі віки згладжені водою,— то затягувала в глибину, то притискала до стелі. Він одчайдушно боровся за кожен подих і був цілком певен, що на цьому його подорожі настав край. Жорстоких розбійників, холоднокровних убивць, навіть несамовитих у своїй дикості нічних створінь можна перемогти. Байдужо-безжальна сила стихії непоборна.

На щастя жертви розливу, під стелею підземного ходу тут і там траплялися повітряні бульбашки, заповнити які вода не могла — як не проникає вона у водолазний дзвін. Винесений потоком у такі порожнини майор діставав змогу перевести подих. На жаль, жодна зі спроб затриматися, щоб перечекати потоп, не була успішною: пальці безсило ковзали гладеньким каменем, якщо де й були відповідні виступи, розгледіти їх у цілковитій темряві було неможливо. Течія й далі тягла Гріффіта вперед, і все, що він міг зробити — це по змозі захищати голову від ударів і щосили триматися якомога ближче до склепіння, щоб не прогавити жодного ковтка повітря.

Невдовзі, однак, підземний хід розширився, і швидкість потоку відповідно до цього дещо зменшилася. Потім — о диво! —

попереду завидніло світло. Не відблиск живого сонячного саява, а вже занадто добре знайома йому холодна флуоресценція. Але й вона здавалася найщедрішим із дарів Фортуни. Втім, варто було майорові збадьоритися, ця непостійна пані підкинула йому ще один сюрприз: течія знову прискорилась, а наступної секунди Гріффіт зрозумів, що нестримно падає в хмарі бризок, які міняються блідо-сапфіровим кольором у саяві диявольських кореневищ.

Він відшукав водоспад, про який говорила міс Пейл.

Після короткого польоту, від якого перехопило подих, майор звалився у воду, пірнувши так глибоко, що вмить оглухлі вуха вколов біль. Об дно він, проте, не розбився — потік, що століттями летить з висоти, завжди створює глибоку вимоїну просто під виступом, із якого падає. Гріффіт був непоганим плавцем і, як виявилось, зберіг достатньо сил, аби піднятися до поверхні.

Підземна річка, чиї води стали відчутно прохолоднішими, далі несла його в невідомому напрямі, але вже набагато лінивіше. До того ж світло, хоч і доволі слабке, давало змогу розгледітись і відшукати найкращий шлях до порятунку — таким виявився широкий виступ, що тягнувся вздовж правої стіни. Майор поплив туди, де кам'яна лава спускалась аж до води, й ривком вибрався на сушу, надто виснажений навіть для того, щоб відчувати радість.

Спокій, що зійшов на нього, тривав недовго: ледь чутний за могутнім шумом водоспаду, пролунав гучний сплеск. Гріффіт зі стогоном підвівся й розгледів, що річка несе чиєсь майже неприємне тіло. Тяжко зітхнувши від усвідомлення потреби знову лізти у воду просто зараз, коли щонайменший рух вимагав на правду героїчних зусиль, майор звисився з виступу, прикидаючи, як зручніше прийти на поміч потопаючому. На щастя, той усе ж передумав іти на дно і навіть дещо незграбним рухом примудрився наблизитись до виступу.

— Сюди! — покликав Гріффіт, не надто, втім, сподіваючись бути почутим. — Сюди! Руку!

Він схилився аж до води — за мить їхні долоні зішлись, і, зіціпвши зуби від напруги, майор витягнув на уступ міс Елліс Пейл, відому також як баронеса Франческа Кавалліні та під ба-

гатьма іншими іменами. Зараз, утім, кашляючи й випльовуючи воду, понад усе вона скидалася на звичайну потопельницю.

— А, ти, сумго... — Елліс насилу підвелась на тремтячих руках, сіла, струсила краплі води з вій, роззирнулась і запитала: — А де Стівен?

— Не бачив. А ви?

— Ні. — Коли минув черговий напад кашлю, вона стиха додала: — Жаль...

— Плаває він непогано — раптом вибереться? Нам-бо вдалось.

— Так, почекаймо, — міс Пейл умостила лице до підземної річки, сперлась спиною на стіну тунелю й завмерла, хрипко переводячи подих.

Трохи отямившись, амазонка переказала коротку історію своєї подорожі, майже не відмінну від тієї, що міг би розповісти сам майор. Якийсь час вона сподівалася втриматися на місці, але натиск води виявився надто сильний: ніж переломився, і річка зі швидкістю бігового коня пронесла її аж до водоспаду, після чого безжально жбурнула вниз.

Поки вони перемовлялися, час минав, та хоч як пильно вдивлялися Елліс і Гріффіт у пінявий потік, інженера — ні живого, ні мертвого — вони так і не побачили. Не бажаючи прощатися з надією, шукачі скарбів одно відкладали початок нового маршу. На жаль, зрештою мусили визнати марність подальшого чекання. Відчувши, що сили частково до них повернулися, вони звелися на ноги і, підтримуючи одне одного, побрели виступом, який поступово ширшав — як і русло підземної річки, над якою він простягнувся. Потім дорога стала підніматися вгору, до склепіння, що віддалилось, і незабаром подорожнім уже здавалося, що вони пізно вночі йдуть гірською дорогою, що простягнулася над ущелиною. Останні світляні корені зникли, й Елліс запалила елілдан, що ледве освітлював виступ на три кроки вперед.

Дуже скоро побиті, змучені голодом тіла подорожніх знову запрагли відпочинку. Гріффіт помітно скутильгав — він сильно вдарив коліно, забите ще під час сутички з Викрадачем Сердець. До того ж він побоювався, що одне або два ребра після шаленого гону на плечах розливу тріснули, та й у голові після всього трохи паморочилось. Його компаньйонка, хоч за своїм звичаєм

і не скаржилась, але теж пересувалася не без зусиль. Якоїсь миті, не вимовляючи ані слова — лише обмінявшись поглядами, вони зупинились і повсідалися на камені.

— Ще зовсім трохи,— промовила Елліс, чим, варто визнати, справді додала майорові сил. Не самою обіцянкою близького відпочинку, а більше щирістю, з якою спробувала його підбадьорити. При тому, що на її долю випали не менш суворі випробування.— Навіть як ми йдемо... насилу волочимося, так... нам години зо дві до кінця печер. Три щонайбільше.

— А складно відшукати дорогу від печер до святилища?

— На тому боці? — Елліс зробила спробу — не надто вдалу — розсміятися.— Нескладно. Побачимо храм, щойно виберемось. Його здалеку помітно, він... немаленький.

— Я подумав, нумо влаштуємо вас тут у затишному куточку, а я піду по допомогу до наших. Приведу лікаря... принесу їжі, ліків... може, кількох стрільців із ношами?

— Рано класти мене на носі. Я ще не вмерла.

— Якщо ви почуваетесь наполовину так погано, як я... різниці майже немає.

— Та невже? Коли невдача йде за невдачею, починаєш звикати, ні? І ще — я не знаю тут достатньо затишного куточка.

— Ваш одиличний вогник ледве світиться. Життєва сила Втрачених просто... приголомшлива. Але вона майже скінчилася.

— Вона повернеться. Набагато швидше, якщо її не марнувати на пусті балачки.

— О, перепрошую.

Гріффіт замовк, дещо спантеличений відсічю, проте наступної миті збагнув, що міг би дістати й гострішу. Відважна амазонка не могла стримати роздратування, коли хтось сумнівався в її здатності подолати будь-які труднощі. Зарозумілість здавалася головним гріхом міс Елліс Пейл. Проломом у її броні. Настане час, і погорда згубить її певніше, ніж убиває людей жадова, страх або дурість.

Подібні роздуми поступово заводили майора все далі у філософські нетрі, доки він не поринув у дивний присмерковий стан між сном і дійсністю, знайомий тим, кому випадало посправжньому тяжко працювати або зазнати жорстоких поневірянь. Елліс, вочевидь, теж поринула в роздуми, а може, просто

спала, відкинувши голову і прихилившись до плеча свого супутника. Обоє були надто змучені, щоб відпочивати по черзі. Проте думка про необхідність дотримуватися всіх застережних заходів, як видно, блукала десь у глибині свідомості майора. Вона так і не дала йому остаточно відійти від малоприємної дійсності. Завдяки цьому він почув звуки скрадливих кроків, перш ніж дехто, йдучи за ними виступом, наблизився впритул. Гріффіт мовчки стиснув зап'ястя Елліс. Та миттю стрепенулася, обачливо не зронивши при цьому ні звуку. Перш ніж її супутник устиг прошепотіти «хтось іде», вона легко поплескала його по руці, даючи зрозуміти, що теж усе чує.

Щойно спартанка поворушилася, невідомий завмер, очевидно, прислухаючись. Мандрівники й собі зачайлись, і незабаром кроки пролунали знову — вже зовсім поряд. Гріффіт потягнувся по револьвер і тільки тут згадав, що впустив пояс із кобурою під час повені. Втім, набої все одно намокли б.

— Зараз! — видихнула Елліс і схопилася на ноги.

Летючий вогник, який за час відпочинку остаточно згас, яскраво спалахнув і метнувся в лице невідомому, осяявши виступ і всіх, хто на ньому був. Прибульця з печер, що позадкував ошелешено. Міс Пейл із затиснутим у лівій руці важким каменем, схожу на готову до стрибка кішку. Майора Гріффіта, що силкувався стати у правильну бійцівську позицію, рекомендовану мосьє Лекуром.

— Аванк! — Елліс кинулася вперед, відводячи руку для удару.

Невідомий відступив ще на крок, але вийшов за межі світляного кола не раніше, ніж Гріффіт розгледів його. На жаль, це справді був не Міллз, який щасливо врятувався з вод підземної річки й тепер наздогнав своїх товаришів. Чорношкірий, одягнений у якесь страхітливе лахміття, сплетене, вочевидь, із річкових водоростей, водяник — той самий, що переслідував їх на острові Філі,— відшукав подорожніх і під землею.

Міс Пейл продовжувала наступати, і, скоряючись її волі, елілдан розгорівся ще яскравіше й повис над головою чорношкірого Втраченого. А той ніяк не намагався підготуватись до сутички. Навпаки, простягнув уперед розкриті долоні жестом, що закликав до миру, і квапливо вигукнув грубим скреготливим голосом кілька слів, зрозумілих Гріффітові й без перекладу.

Їхній недруг бажав перемовин.

Хоч як дивно, Елліс змогла погамувати гнів: вона зупинилась і, підозріливо змірюючи поглядом водяника, відповіла йому тією самою мовою. Втрачений, що й далі не опускав чорних, немов затягнутих у рукавички рук (кожен палець прикрашав дюймовий пазур у барві алебастру, що ніби світився зсередини), одразу відповів. Двоє швидко обмінялися фразами, після чого амазонка прибрала не такого войовничого вигляду й переклала камінь із лівої руки в праву.

— Що він каже? — не витерпів майор.

— Прагне повідомити нам щось важливе. Він більше не на службі у Фейсала. І тепер хоче допомогти нам.

— Зрадник?

— Не зовсім.

— Ви йому вірите?

— Тобі відомо, ми не любимо брехати. І знаємо способи, як виявити брехню. За допомогою... одилічних сил.

Із цими словами міс Пейл вийняла з рукава коротке крем'яне лезо у формі лаврового листка, яке майор пам'ятав із Каїру. Елліс поклала на долоню це незвичайне знаряддя, що, найпевніше, використовували винятково з окультною метою (й іноді — для розрізання накладених ворогами мотуз'яних пут), і промовила декілька слів. Чужинець кивнув, обережно підійшов і накрити її руку своєю, так що тепер кам'яний ніж опинився затиснутим між ними.

— Наглядай за ним, — зронила Елліс. — Коли б чого не втнув.

— Зрозуміло, — Гріффіт став поруч, утупивши у водяника насторожений погляд. Варто сказати, зовнішність цього Втраченого видалася йому надзвичайно бридкою. Риси обличчя не скидалися ні на європейські, ні на африканські чи азійські. Вузкогубий жаб'ячий рот, важке підборіддя, ніздрі дуже короткого товстого носа роздimalись, у молочно-білих очах, лише придивившись, можна було розгледіти вертикальні прорізи зіниць. І такі ж білі, як пазури, акулячі зуби, які Втрачений мовчки вишкірив у відповідь на пильний погляд майора. — Він не міг би говорити зрозумілою мовою?

Міс Пейл переклала його питання й вислухала відповідь.

— Ні. Він не володіє жодною людською говіркою.

Майор зітхнув.

— Що ж, нічого не вдієш.

Елліс кивнула і знову перейшла на мову Втраченої Раси. Гріффітові нічого не лишалось, окрім як перетворитися на мовчазного вартівника.

Бесіда тривала довго, але, безперечно, не здавалася його супутниці нудною — навпаки, незабаром у голосі останньої зазвучав щирий подив. Потім амазонка глибоко замислилася. Мешканець вод стояв, скидаючись на одну з давньоегипетських статуй, вирізаних з чорного каменю, — не ворухився й немовби навіть не дихав.

— Він каже, що змушений був служити Фейсалу, — пояснила Елліс, нарешті, Гріффіту. — Хтось могутній із Драконових Чад наклав на нього «диврет»... закляття. Але Фейсал сам звільнив його від вроків. Прокляв і прогнав геть.

— Чому?

— Щойно вони полізли під землю, на них напали печерні жителі. Як я й гадала. Йому наказали розлітувати підземні води, аби потопити ворогів. І нас заразом, коли вже така okazія нагодилася. Він не міг відмовити, але склалося не так, як гадалось. Загинуло більше стрільців, ніж печерних. У пориві гніву його і вигнали. Дурниця, та сказаного не повернути. Говориш у гніві, в тузі або сп'янінні — не має значення. Слово є слово. Такий наш звичай.

— Отже, через нього ми мало не захлинулися, мов кошенята?

— Ще б пак. Він знав, де ми. Каже, я «пролила кров свою у води» — тоді, після пароплава. І тепер він завжди знає, де я «торкаюся річки». А річка бере початок звідси. Коли я вмивалася в озері, він тут же це зачув. Так нас і відшукав. І раніше, коли я ходила на розвідку в їхній табір, а потім повернулася за струмком.

Гріффіт не висловлював сумнівів у можливості такого надприродного чуття. Якщо містер Віттем свого часу і справді бажав звільнити майора від зайвого скептицизму, то зараз він був би цілком задоволений.

— Чого йому треба?

— Фейсал не помилився: перехід під горами дорого їм обійшовся. Можливо, узагалі нікому з них не вдасться врятуватися.

Зараз вони піднялися вище від річки, і аванк не може сказати точно, що з ними. Тому він вирішив шукати союзників в іншому місці.

— Хоче, щоб ми стали проти патрона? І чим він має намір спокусити нас, щоб переманити на свій бік?

— Нічим. Він не вимагає нічого, ні. Просто хоче дати нам зброю, якою можна скористатися проти Ніколаса... коли він здобуде силу Себека.

— О, і що це за зброя?

Елліс скоса глянула на майора й після короткого вагання відповіла:

— Мабуть, я цього не скажу.

— Чому ж? Усе ще мені не довіряєте, міс Елліс Пейл?

— Не так усе просто.

Чорна статуя заворушилась, і водяник нагадав про себе, пробулькавши кілька слів.

— Тепер він хоче, щоб його відпустили з миром. І пропонує покласти край нашій ворожнечі.

— Після того як повбивав моїх людей? Його хазяїн сам сказав, що вони разом порішили Касема Махрана. А ви кажете, на його совісті не лише це. Відпустити з миром?

— Він пропонує за себе «княжий викуп»,— урвала його міс Пейл.

— Як-як?

— Так говорить мій народ. Життя за життя. Він віддасть нам життя одного з наших, якщо ми його відпустимо.

— Не розумію, про що це він.

— Він каже, Стівен не потонув — його затягло в якийсь бічний тунель, і він заблукав у печерах. Дамо аванку піти — він приведе його до нас.

— Краще вже нас до нього. Відпустимо цього водного баламута під чесне слово — і тільки його й бачили.

— Ні, він не зможе зараз збрехати мені... але думка слухна, сумто,— Елліс похитала головою.

Вона знову повела розмову з водяником, але цього разу значно коротшу.

— Він каже, тільки аванк може дістатися туди коротким шляхом — затопленими печерами — доки розлив не мине. Він зру-

шив води цілого озера. Більшого за те, що ми бачили. І вже не може їх приборкати. Нам доведеться вийти назовні, спуститися схилом.

— Щось мені здається, наш несподіваний союзник не все каже.

— Ні,— Елліс промовила ще кілька слів мовою Втрачених, дочекалася відповіді, потім відняла руку і показала майорові крем'яний ніж.— Якби хтось із нас лукавив, він сам собою перекрутився б у долоні й порізав брехуна. Бачиш, ніякої крові.

— Ви впевнені в надійності вашого методу? — Майор знижав плечима.— Тоді ходімо. Хоч я думаю, він заведе нас прямо в пастку.

— Він каже правду.

Елліс владно змахнула ножем. Річковий мешканець пирхнув,— майор міг би заприсягтися, презирливо,— а проте покірно почала пап виступом.

Міс Пейл сказала, що до виходу на поверхню треба йти не більш як три години. Гріффіт не взявся б стверджувати, чи правильно вона визначила відстань. В одному він не сумнівався — здолати останні милі печерних доріг було важче, ніж усі попередні разом узяті. Нарешті майор відчув слабкий протяг, а незабаром попереду замаячив вогник, подібний до того, що супроводжував Елліс. Тільки цей висів зовсім непорушно. Невдовзі поряд з ним виник другий, третій, при тому з рухом уперед жоден не ставав більшим і яскравішим. Нарешті майор здогадався, що це зірки, які видно крізь отвір печери. Поки вони блукали підземним царством, спустилася ніч.

Ще кілька кроків, і подорожні опинилися на широкому відкритому карнизі. Свіжий вітерець був солодшим від меду, десь унизу шумів потік, а небо над головою після кам'яних склепінь здавалося таким бездонним, що ще трохи — земля піде з-під ніг і почнеться нескінченне падіння-політ у порожнечу до далеких вогників.

Проте п'янка мить минула, і шукачі скарбів знову відчули себе розбитими і знесиленими. Аванк стверджував, що треба спуститися крутим схилом, аби дістатися печери, яка приведе до Міллаза,— здійснити це подорожні в нинішньому своєму стані, при світлі зірок і тьмяного чаклунського вогника, навряд чи

змогли б. Порадившись, вони визнали, що доведеться почека-ти до ранку. Водяникові це не припало до вподоби, бо він, як пояснила Елліс, не любив надовго покидати річку. І тим паче не бажав дертися скелями й сушитись під променями сонця. Тому вирішено було розпочати спуск на світанку, поки не настане спека, а решту нічних годин віддати спочинку. Постановивши так, вони повернулися до печери, що дихала підземним теплом і була захищена від гірських вітрів, але перед тим Елліс торкнулася майорового плеча і вказала на щось, розташоване на схилі вище й правіше за печеру. Хоч Гріффіт і не міг похвалитися нічним зором Втраченої Раси, він розгледів на тлі пощерблених круч інші обриси, які вирізняла ідеальна рівність ліній і по-своєму напрочуд гармонійна, хоч і незвичайна співмірність пропорцій. Чорний силует без найменших вагань можна було назвати творінням рук архітектора... коли б не розміри. Таких велетенських будівель не зміг би уявити собі навіть той, хто давно звик до вигляду Великої піраміди або колонад Фів. Марно силкуючись розгледіти які-небудь подробиці, майор дійшов висновку, що це радше якесь природне утворення, лише частково оброблене людиною. Втім, нині він, Емріс Г'юел Гріффіт, був цілком готовий до зустрічі з будь-яким явищем, яке раніше вважав би абсолютно неможливим. Так чи інакше, детальне дослідження святилища — а це, без сумніву, було воно — слід було відкласти до завтра.

Після повернення до печер міс Пейл рішуче заявила, що стерегтиме їхнього ненадійного союзника першою — їй, мовляв, краще знайомі всі хитрощі Втрачених, тому вона й наляне за аванком в опівнічну пору, коли могутність одиличних сил зростає. Гріффіту забракло снаги сперечатися — він розлігся на каменях і, здавалось, лише на мить склепив повіки, а його вже трясла за плече, закликаючи прокинутись і прийняти пост.

На диво, короткий сон освіжив майора не гірше за ковток чудодійного еліксиру. Біль у коліні зник без сліду, ребра теж перестали скиміти, як і численні синці, подряпини й садна. Він і далі відчував досить сильну слабкість, проте радше таку, що супроводжує одужання, а не саму хворобу. Натхненний цією непо-ясною, але від того не менш приємною зміною, Гріффіт став на варту, уважно вслухаючись у нічні шерехи й не зводячи ока

з темної плями біля входу в печеру — водяника, що непорушно сидів на землі, обхопивши довгими руками зігнуті в колінах ноги. Втрачений так жодного разу й не змінив пози, доки небо не почало сіріти, знаменуючи початок нового, сповненого клопотів дня. А щойно південь зблякла, він одразу ж заговтузився й почав кидати на Гріффіта люті погляди.

Майорові було невимовно шкода будити свою супутницю, проте він не наважився відступити від плану. Його самого після зустрічі з новим і, найпевніше, дуже ненадійним союзником охопило відчуття, що жорна долі обертаються дедалі швидше, і треба квапитись, щоб вони тебе не перемололи. Та ще й знемагало хвилювання за Міллаза, який блукав невідомо де під землею.

Хоч би якою була природа невідомого впливу, що так добре позначився на стані Гріффіта, Елліс це не торкнулося. Амазонка здавалася стомленою, похмурою та хворою чи не більш, ніж раніше. Проте вона зі звичним завзяттям наполягала на тому, аби продовжити шлях, а не чекати на місці допомоги. Кинувши чорношкірому провідникові коротку фразу, Елліс вийшла на виступ і роззирнулася.

— Не кожен, хто спускався в печери Лихого Серця, зумів потім знову побачити сонце. Та ще так скоро,— сказала вона, глибоко вдихаючи вранішню прохолоду.— Маємо чим пишатися.

Водяник, ховаючи очі від світла, підійшов до неї й указав па-зуристим пальцем униз, куди треба було спуститися. Отепер майор дістав змогу в усіх подробицях роздивитися Втраченого, який при сонячному світлі здавався йому ще бруднішим. Короткі ноги закінчувалися непропорційно витягнутими ступнями й довгими пальцями. Пальці були поєднані перетинками, що волого чалапали по землі — завдяки чому Гріффітові й вдалося в печерах вчасно виявити наближення переслідувача. Уздовж хребта дивного створіння від основи шиї й майже до пояса тягнувся плавець, інші, менші плавці прикрашали передпліччя, а також литки. За найменшого руху м'язи, немов удави, звивалися під чорною шкірою... Одне слово, річковий мешканець нітрохи не скидався на статуї тритонів, створені в епоху Відродження, чий постаті донині вражають античною досконалістю, а обличчя — мужньою красою.

Міс Пейл, однак, не виявляла ні найменшої відрази. Вона простежила, куди Втрачений указував пальцем, уважно розглянула схил, намічаючи маршрут для спуску, і задоволено кивнула.

— Що ж, ходімо,— сказала амазонка, обертаючись до свого компаньйона.— Раніше вийдемо — швидше повернемося.

Але хтозна, чи Гріффіт розчув її — саме цієї миті він обернувся й немовби закам'янів, цілком поглинутий спогляданням святилища.

У денному світлі храм здавався ще величезнішим, ніж минулої ночі — ледь осяяний зоряним сяйвом. Розміри його були справді страхотливими, він був позбавлений будь-якої витонченості, але не величі. Деякі знавці архітектури часом нарікають, що будівельне мистецтво Стародавнього Єгипту, на противагу еллінському, надмірно пригнічує людину, змушуючи її почуватись нікчемною. Тому, хто поділяє цю думку, варто було поглянути на безіменне святилище зниклого народу. Майорові складно було визначити стиль, до якого належала ця споруда. Мабуть, найбільше вона нагадувала храми Мероїтського царства в Нубії. Пірамідальний дах вінчав масивні, нахилені всередину, як у пілонів, стіни, відмежований від них непомірно широким карнизом. Ніяких колон, портиків, контрфорсів, ні натяку на оздоблення — здавалося, храм склала дитина з кількох кубиків і простих геометричних фігур. Однак дитина ця мала головою сягати хмар. Навіть у місцевості сприятливішій, ніж виступ на гірському схилі, таку будівлю неможливо було б спорудити, незважаючи на всі досягнення сучасної інженерії. Що вже казати про скелю, куди так важко доправити будівельні матеріали. Де немає місця не лише для насипів, якими кам'яні блоки піднімали до верхнього краю стін єгипетських палаців, коли ті поволі зростали, а навіть для пристойних будівельних риштувань. Радше святилище справді витесали з цілої скелі, але ж така праця теж, здавалося, не під силу сотням поколінь смертних.

— Ось він, поруч,— тихо сказала Елліс і додала, ніби вгадавши думки майора: — Нерозумно повертатися до нього спиною зараз, так? Сходити вниз, коли тільки й потрібно — трохи піднятися вгору?

— Нерозумно кидати друзів напризволяще. Можливо, у Втрачених так заведено. Але я не хочу набувати подібних звичок.

— Справді, ще б пак,— амазонка всміхнулася.— Я готова, сумго. Дивись — спочатку уздовж того насипу, потім отуди, спустимося вздовж тріщини... там уже не так круто.

— Чудово,— майор насилу відірвав погляд від храму.— Нехай наш новий друг іде першим. Не хочеться, щоб він скинув нам на голови яку-небудь брилу.

— Слушно.

Розлючено забулькавши, водяник почав незграбно спускатися. Цієї миті більше, ніж будь-коли, стало помітно, що суходіл — не його стихія. Втім, шукачам скарбів було не набагато легше. Вони вже забули, коли їли востаннє, коли мали змогу спокійно йти рівною дорогою, а не дертися по каменях, продиратися крізь кущі або тонути в болотяній багнюці. Лише думка про близьке завершення подорожі ще підтримувала їх: майор помітив, що міс Пейл раз у раз зводила очі до храму, живлячи погляд його виглядом. Однак самої тільки сили духу їй точно було не досить: двічі вона мало не зірвалась, а коли подорожні дісталися насипу, лише спритність Гріффіта, який вчасно спіймав її руку, врятувала Елліс від падіння. Вкрай роздратована власною слабкістю, вона час від часу давала вихід гніву, підганяючи провідника висловами, судячи із загального тону, дуже несхвального характеру. Водяник іноді відгаркувався, однак було видно, що він намагається рухатись якомога швидше.

Нарешті подорожні дісталися жерла нової печери, звідки вививався струмочок — не до пари підземній річці, що вивела їх назовні. Втрачений негайно і з видимим задоволенням омив перетинчасті лапи у плинній воді. Закінчивши з цим, він бадьоро, не озираючись, попростував у глиб тунелю.

Його супутники неабияк занепали духом, повертаючись під похмурі склепіння, проте в них і думки не виникло відмовитися від рятувальної експедиції. Принаймні за себе майор міг ручатися. Чи зринали такі сумніви в міс Пейл, він не знав, але якщо й так, вона цього не показувала. Шукачі скарбів хоч і ковзали на мокрих, відполірованих водою каменях, ішли вперед доволі швидко: давався взнаки набутий досвід спелеологічних — як віднедавна стало модно називати їх у наукових колах — пригод.

На ще більше невдоволення водяника, який стверджував, що світло може їх видати, Елліс засвітила еліддан, зовсім тьмянний.

Та й той розгорівся лише з третьої або четвертої спроби, проте його мерехтіння подорожнім цілком вистачало, щоб не стишувати ходи. Поступово вода гарячішала, і це свідчило, що вони знову наближаються до вогняної серцевини гори. Знову загусла в повітрі парка імла, дихалося дедалі важче. Раптом чорношкірий провідник завмер на напівкроці, схилився до води і немовби навіть скуштував її на смак, після чого закрутив головою, всім своїм виглядом виражаючи величезне занепокоєння. Елліс вислухала його квапливі пояснення і повідомила Гріффіту, що поблизу з'явилися мешканці печер.

— Він таки заманив нас у пастку! — обурився майор, примірюючись, як би зручно взяти Втраченого за горло.

— Ні. І з печерними жителями змовитись неможливо. Піймають його — роздеруть на клапті, як і нас.

— От тільки він під водою може сховатись... А що Міллз?

— Він кудись тікає. Від них, напевно. Від печерних. Аванк лише тих чує, хто у воді. А вони там — то річкою, то сушею.

— Хіба поблизу взагалі є сухі печери? — промовив майор похмуро, опустивши очі до струмка, що дзюркотів навколо його по кісточки занурених у воду ніг.

— Ще б пак.

Мандрівники заквапились далі, звертаючи то праворуч, то ліворуч. Час від часу вони зупинялись і насторожено прислухались; за провідником також стежили з подвоєною увагою — Елліс пообіцяла за найменшої спроби втечі проломити йому голову. Якщо потрапити в казан до «печерних троглодитів», як запропонував їх звати майор, то вже таки всім разом!

За пів години водяник, який до того часу одно зупинявся у ваганні, наче гончак, що втрачає слід, раптом заспішив. За його словами, Міллз тепер долав якийсь водний простір, а його ж переслідувачі вмінням плавати не відзначалися й шукали обхідних шляхів.

Невдовзі попереду зазоріло слабке сяйво — не бліде, а приємного золотавого відтінку. Відчутно посилився й жар. Незабаром тунель вивів подорожніх до чергової підземної дивовижі. Поглядам їхнім відкрилася величезна печера. Низьке — порівняно з її надзвичайною просторістю — склепіння підтримувала безліч різноманітних колон, чи то рукотворних, чи то природних,

а підлогу повністю ховала вода. Десь у далекому кінці цієї зали, приховане лісом могутніх стовпів і хмарами випарів, випромінювало палючі хвилі спеки якесь джерело жовтого світла, що яскравістю не поступалося африканському сонцю.

— Ось воно, Лихе Серце гори, — прошепотіла Елліс. — Або — одне з її сердець. Так, може, їх і багато...

— Яка природа цього вогню? — запитав майор, навіть у таких обставинах не здатний збороти допитливості мандрівника-першовідкривача. — Вулканічна? Але я не відчуваю запаху сірки й аміаку...

— Ні. Тут оселя інших сил, нікому не знаних, — озвалась його супутниця. — Гов, аванку, де наш товариш? — додала вона, звертаючись до водяника.

Після того як питання було повторено мовою Втраченої Раси, чорношкіра потвора пошкутильгала вздовж краю озера, вода в якому хоч і була гарячою, проте все ж не кипіла. За декілька десятків кроків він зупинився — далі йти вже не було куди: прямовисна стіна перепинила мандрівникам дорогу. Водяник присів, занурив долоні у воду й звелів чекати.

— Стівен поруч. Пропливе близько, — переклала амазонка бурчання їхнього провідника. — Більше йому діватися нікуди.

— Якщо ще допливе не зварившись.

— Він витримає. Цей, — міс Пейл указала очима на сидячу фігуру, — пропонує поплисти йому на допомогу. Але ми ж йому не віримо, ні?

— Я можу поплисти з ним.

— Тобі не здолати його у воді. Та ще беззбройним. Як і мені...

— Ваша правда, — змушений був погодитися майор. Зараз йому не просто було б здолати і кошеня.

Подальше очікування тяглося в мовчанці — навіть для простої розмови в пекельно розжареній атмосфері підземної зали були потрібні певні зусилля. Як же було тому, хто зараз відчайдушно намагався втриматись на поверхні цих флегетонських вод¹? Але ось чорношкірий провідник підхопився, забурмотів щось і тицьнув пазуристим пальцем у керунку золотого світіння. Елліс вгледілася в імлу і раптом щосили загукала:

¹ Флегетон — у «Божественній комедії» Данте пекельна річка, наповнена киплячою кров'ю. Образ запозичений із античної міфології.

— Агов, сюди! Стівене! Ми тут! Сюди греби!

Вона змахнула рукою, і її одилічний вогник ринув крізь густі випари, наче мініатюрний болід, що пронизує зоряну туманність.

— Клич його. Луна заважає, але раптом розбере, куди плести,— кинула міс Пейл Гріффіту й, не дочекавшись відповіді, звернулася до водяника, про щось того наполегливо розпитуючи. Чорношкірий з готовністю забурмотів у відповідь, зображуючи рухами лап у повітрі якісь незрозумілі фігури.

Почуваючись трохи по-дурному, але при тому сповнений надії, майор почав раз по раз вигукувати ім'я давнього друга. Звук зазвичай далеко розноситься в печерах, відбиваючись від каменю, проте зараз густий туман поглинав його, наче вата, а плескіт води, дзвін крапель, що падали зі склепіння, й безугавний кліт води заглушали слабкий людський голос. Минуло, здавалося, чимало часу, перш ніж до Гріффіта долинув слабкий відгук. Чи йому примарилось? Ні, ще за деякий час він побачив, як летить у повітрі біла зоря, а під нею — голову й підняту руку плавця. З нестерпною повільністю, немов занурений у патоку, інженер наблизився, вчепився руками в кам'яний берег і знесилено завмер. Друзі підхопили його (навіть водяник зробив спробу допомогти, втім, належно не оцінену), витягнули з води, посадовили...

— Ох ти ж, дідько,— прохрипів Міллз.— Геть спікся. От повірите, зовсім... ті парилки не любив. А тепер — носа туди... ані ні. О-ох...

Він обтер тремтячою рукою вологу з почервонілого до апоплексичного відтінку обличчя й каламутними очима глянув на майора.

— Теж вибрались, командире, га?

— Ще б пак,— відповіла за Гріффіта міс Пейл.— Нам треба назовні. Та хутчій. Ити зможеш?

— Ити? А чого ж... от відсапаюсь трохи. З годинку лишень...

— Не можна. Тутешні троглодити слідом ідуть. На денне світло не полізуть, ні, а в печерах ухопити можуть. Підводься.

— Та коли ж воно скінчиться? — обурився інженер, однак підвівся й, насилу переставляючи ноги, побрів, підтримуваний з обох боків.

Коли шукачі скарбів віддалилися від вогняного озера й повітря трохи посвіжішало, Міллз почав оживати на очах. Хода його стала твердішати, в очах з'явився блиск... повернулася до них і пильність!

— Що за слимак?! — вигукнув він, указуючи на водяника.— Командире, це отой з річки! Та сама почвара, через яку міс Елліс мало не булькнула!

— Ой, заспокойся, друже. Він поки за нас. На якийсь час. Коли б не «цей слимак», ми б тебе не відшукали.

— Правда чи що? Ну, коли так...— інженер повів плечем.— А що воно за звір?

— Теж із Втрачених,— Гріффіт двома словами описав їхню зустріч і укладену в печерній пільмі угоду.— Розкажи краще, як ти в тому озері опинився.

— Та що розповідати: як потягло, як закрутило, як об камінь беркицьнуло... разів так із дюжину. Мало не втопився. Вибираюся, темно — хоч в око стрель. Вода шумить, так що ні греця й не чути. Сяк-так навромацки поліз — одна нора, там друга... Тоді світло якесь з'явилося. Та от куди човгати — все одно поняття нема. Відсапався, відпльовався, побрів. Потім завовтузилось щось навкруг, і повилазили з кутків якісь гади. Ох і страхолюдного виду — гірше за оцього ляпонога. Зростом не вдалися, зате дужі, зуби як у бабунів. Та й кривуляють якось так — то на чотирьох, то на двох. Тільки не мавпи, хоч і не люди. А писки які...

— Троглодити, про яких міс Пейл нас попереджала,— кивнув майор.

— А то! Значить, гарчать, шкіряться, а при мені — одна ножка турецька. Ну й як пішли тут танці — давай вони стрибати, хапати, та й пазурі в них нічогенькі... кількоро я різнув, кому — по мордяці, кого в черево пхнув. Тільки бачу — кепська справа. Ще трохи — загризуть. Узяв ноги в руки і навтьоки. А гади — за мною! Що не крок — зупиняюсь одного-двох наймоторніших приголубити. Червоношкірі, скажу тобі, командире,— ті просто ангели небесні проти цих ваших троглотів. Біжу, сам куди не знаю. Тут спрожогу — в озеро це, як у пічку!

Міллз пересмикнув плечима, немов із задушливої печери вмиль перенісся на засніжену гірську вершину.

— Ця калюжа — вона щось таке як гіпокауст¹ для всієї бісової гори. А замість печі там... не повірите, командире! От уявіть лише: здоровенна куля, вся з рідкого вогню. Упоперек себе ярдів із двадцять. Яскрава — дивитись боляче. Висить собі без усякої підпори — тільки нижнім краєм трохи води торкається. А вода так і вирує, парою здіймається. Чортівня!

— Так, Елліс казала, що тут не звичайний підземний вогонь горить. То ви його бачили? Справді?

— Богом клянусь! Так побачив — до смерті не забуду. Ну та шугонув я вздовж того озера — там наче як бережок був під стіною. А де йому край, там до вогневої кулі далеченько — вода хоч і гаряча, не втерпиш, але ж не окріп! Ну а мені не до капризів: трогли за п'яти хапають, іще трохи — на харч їм піду. Стрибнув і поплив. Вирішив — мабуть, за мною не сунуться. Та так і сталося: вслід повили й відчепились. Так я собі плив, плив, доки криків ваших не почув. А там і вогник міс Елліс показався — такий уже хороший! От і вся оповідка.

— Історія неймовірна. Раніш не повірив би, та зараз...

— Аякже! Я оце ще подумав, якби така куля, тільки менша — та в паровозну топку замість вугілля... Взяли б патент — забагати б на раз-два!

— Що правда, то правда.

— Тихіше,— втрутилася в їхню розмову Елліс.— Здається, нас доганяють.

— Троглодити? — насторожився майор.

— Хто ж іще?

Міллз вилаявся крізь зуби й наддав ходи — видно, спогади про зустріч із підземними жителями виявилися ще неприємнішими, ніж можна було судити з його розповіді. Шукачі скарбів уже вибралися в широкий тунель, що вів напростець до виходу, і тепер розігналися як слід, розбризкуючи воду й не думаючи більше ховатись.

Але підземляни їх випередили, поспішаючи сусідніми тунелями, й на черговому перехресті водяник-проводир зненацька завмер, обернувся, простягнув уперед пазуристі лапи й наступної миті впав, знесений тілом, що вихопилося з темряви. Під скле-

¹ Гіпокауст — опалювальна система, популярна в античному світі, являє собою систему труб під підлогою та стінами, у яких циркулює гаряче повітря.

піннями залунало глухе гарчання, ревіння, звуки ударів. Перш ніж хтось із шукачів скарбів устиг прийти на поміч Втраченому, на них накинuliся інші глибинні жителі. У чаклунському світлі Гріффіт розгледів згорблені бридкі тіла з синюватою, ніби вкритою виразками прокази шкірою, потворні довгасті черепа, обличчя... ні, страхітливі личини, витрішкуваті, майже безносі, всі у складках шкіри. У мергвісах, із якими йому випало зіткнутися в Каїрі, можна було вгледіти й нелюдську грацію хижака, і, може, навіть своєрідну, дикунську привабливість. А ці почвари, водночас бридкі й хворобливі, викликали тільки жах і гідливість. Слово, що його колись ніяк не могла пригадати Елліс, тепер так і крутилося майорові в голові. Деградація.

На щастя, троглодити виявилися не лише нижчими на зріст і незмірно бридкішими за Втрачених, але й набагато слабшими за них. Шукачам скарбів, однак, було нелегко: вороги пожаб'ячому стрибали, клацаючи щелепами, хапали за руки й ноги, силкуючись повалити, намагалися видряпати очі. Друзі забули про відразу й сипали ударами на всі боки, продовжували пробиватися до виходу. Досвідченість у прийомах рукопашного бою та відчайдушна рішучість проти чисельності й жорстокої люті нападників...

Раптом Міллз упав — троглодити повисли на ньому, ніби мисливські пси на вепрові. Гріффіт поквапився інженерові на допомогу, кленучи відсутність зброї: тієї миті майорові здавалося, що на нього накинувся ожилый терновий кущ,— чіпкий і дряпучий. Якоїсь миті він уже був певен, що зараз його роздеруть на клапті. Пазуриста лапа метнулась до його обличчя, наміряючись здерти плоть із кісток, але розчепірені пальці на півдорозі були схоплені рукою Елліс, яка безжально їх вивернула,— та так, що пролунав огидний хрускіт кісток. Троглодит завив надтріснутим голосом і миттю замовк, коли камінь, затиснутий в іншій руці спартанки, впав на його голову. Skorиставшись секундним перепочинком, майор розкидав почвар і допоміг Міллзові підвестись.

Незабаром тунель повужчав — це полегшило оборонцям завдання, поступово зводячи нанівець кількісну перевагу супротивника. Троглодити досі нападали, однак їхнім діям і раніше бракувало злагодженості, а тепер вони то гуртом кидалися вперед, заважаючи одне одному, то завмирили, немовби вичікую-

чи відповідного моменту. Шукачі скарбів змогли перевести подих та організувати відступ за всіма правилами воєнної науки.

«Отак — увесь час,— думав майор, відбиваючи одну за одною атаки печерних жителів.— Увесь час, відколи я вплатався в цю справу. Навкруги — пазурі, ікла, сталь, кулі. Шаленство... А Елліс? Таке все її життя? Усі століття життя Втрачених?»

Зненацька чудиська вибухнули хрипкими криками й посилили натиск, але, вкотре не домігшись помітного успіху, припинили переслідування. Гріффіт не відразу зрозумів, у чому причина, поки не усвідомив, що світло, яким осяяне поле бою, має вже цілком природне походження, і джерело його — сонячні промені, що проникають у печеру. Шукачі скарбів, понівечені, засапані, захриплі від криків люті та розпачу, все ж дісталися виходу.

Уся завзята бійка, що тривала, здавалося, не менш як годину, насправді забрала щонайбільше хвилин п'ятнадцять.

Підземляни навіть і не наблизилися до печерного жерла, звільнивши майора і його супутників від сумнівної втіхи споглядати їхню потворність в усіх подробицях. Вони лише провели втікачів нутряним буркотінням. Ще кілька кроків, і друзі знов опинилися просто неба — при чому цього разу в повному складі. Зайве казати при цьому про їхній жалюгідний стан: саден, укусів, ран було не злічити. Проте всіх трьох охопило гарячкове збудження, знайоме солдатам, що на останній стадії виснаження змусили ворога відступати в паніці.

Передусім на тому самому місці, біля входу в підземний лабіринт, із якого ще долинали відзвуки галасу, що здійняли його мешканці, подорожні з легким серцем попрощалися зі своїм провідником. Водяник, що бився з люттю й завзяттям більшими за їхні власні — як і передбачала міс Пейл, із бажання зберегти власну шкуру, а не захистити тимчасових союзників,— поглянув спідлоба на храм і, похитавши потворною головою, пробурмотів кілька фраз.

— Він говорить,— стурбовано переклала Елліс,— там почалося щось... дивне. Першоелементи зарухались, духи вод кинулися тікати.

— Це діють наші гідрити? — спитав майор.

— Можливо, так. Каже — там помирають люди.

— Хто? Як?

— Він не знає,— рішуче відмела амазонка питання, що на неї посипались.— Зараз він нічого вже не розуміє. Древні сили відступили... перед іншими силами.

Втрачений додав ще кілька слів, махнув скривавленою лапою й почав спускатися до підніжжя гори, жодного разу більше не озирнувшись. Елліс коротко відповіла, провела його поглядом, потім весело подивилася на майора, трохи звівши розбиту брову, і сказала:

— Бачиш, не збрехав. Відьмин Кремінь — засіб надійний.

— Щиро від вас у захваті,— озвався той, насилу пригадуючи, який Кремінь вона має на увазі.— Яке ж дивовижне окультне мистецтво, здатне розпізнавати правду і брехню. А мудреці досі сперечаються про їхню суть.

На це амазонка нестримно розсміялася. Вона підкинула на долоні кам'яне вістря й відповіла:

— Мистецтво це таке дивовижне, що навіть мені недоступне. Ні, зараз я скористалася тим, чого навчилася у смертних.

— І що ж це? — здивовано запитав майор.

— Брехня. Я збрехала, коли сказала, що мій ніж уміє розпізнавати обман. Чи не смішно?

— Хочете сказати, що це був чистісінький блеф?

— Майже так. Я тримала його за руку. Відчувала кожен рух. Драконовим Чадам огидно казати неправду. Їм важко лишатися холонокровними, так. Вони можуть видати себе жестом, напруженням м'язів. Особливо коли чекають негайної кари за обман.

Тепер розсміявся і Гріффіт — цей останній штрих здався йому цілком гідним усієї їхньої ескапади. Він по-блазеньськи вклонився міс Пейл і першим почав підійматися гірським схилом.

Не гаючи більше ні хвилини, подорожні рушили до храму. Поспішали вони не лише через те, що лишатися побіля троглодитових лігвищ після заходу здавалося вчинком украй необачним,— їх підганяло хвилювання за соратників.

«Там помирають люди».

Україн виснажені, всю решту шляху троє шукачів скарбів пройшли мов у сні — і примудрилися дістатися до кінця його цілими хіба що завдяки силі сомнамбулізму, що вберігає від падіння сновид. Спочатку всі троє повернулися до тріщини, з якої не так давно вибралися майор і міс Пейл. Потім, дозволивши собі лише

короткий перепочинок, продовжили сходження. Тим часом що ближче до храму, то легшало сходження. За всіма ознаками, колись від брами в долину збігала, звиваючись схилом, широка дорога, що свого часу грандіозністю мало в чому поступалася храму, а тепер була зруйнована — хоч і не до кінця — якимось епохальним катаклізмом. Щойно троє шукачів скарбів ступили на неї, потреба в будь-яких акробатичних трюках зникла. Попри це минуло не менш як дві години, доки вони дісталися підніжжя сходів, що вели до входу у святилище — прямокутного portalу, розмір якого був не менш грандіозним, ніж уся споруда. Навіть на такій великій відстані можна було оцінити неймовірну товщину стін, прорізаних цією брамою.

Сходи виявилися ширшими за будь-який проспект, а завдовжки перевищували дві сотні східців — матових, блискучих і на вигляд таких нових, ніби їх витесали рік чи менше тому. Причому кожна сходинка являла собою цілісний кам'яний блок, що за довжиною більш як утричі перевершував найграндіозніші давньоєгипетські обеліски. Кинувши оком на величні сходи, що зникали вгорі, Стівен Міллз застогнав, і стогін цей одночасно був сповнений захвату і страждання.

— Ні, командире. Мені по них не видертись. Ні за які скарби. Стільки чор... ех... крутих сходинок і після спочинку за раз не подужаєш.

Амазонка вгледілась у затінений прохід на верхньому кінці сходів і додала:

— Аванк мовив — Фейсал виніс деякі знання зі своєї попередньої подорожі. Хоч нам про це не сказав. Дещо той його «книжник» все ж зумів розібрати. Не так уже мало, ні. Якщо він з'єднає свої знання з розрахунками Ніколаса, невідомо, хто з них першим здобуде силу Себека.

— Який взагалі план цього столітнього мамлюка? — спитав майор, не так сподіваючись задовольнити свою цікавість, як прагнучи бесідою віддалити сходження.

— Не знаю. Він може приставити Ніколасу ножа до горла і змусити перекладати. Або забрати його записи. Адже той усе записує. Вічно якісь рівняння, креслення. Я казала, це небезпечна звичка, але так йому краще думається. І гаразд би потім усе спалював...

— Не кожен такий пам'ятущий, як ви,— зауважив Міллз, потираючи ногу й тужливо міряючи сходи поглядом.— А ще ж рівняння, вони такі й є — подумки хіба який геній розв'язати зуміє.

Цієї миті товщу скелі пробрало слабке тремтіння, у надрах пролунав ледь чутний, але сповнений прихованої потуги гуркіт. Десь неподалік зірвався, застрибав по схилу камінь.

— Ух ти... Не знаю, хто там перший за силою, хто другий... а битва почалась.— В очах Елліс крізь пелену втоми спалахнуло войовниче полум'я.— Швидко впоралися! Не знаю, чи зможемо ми щось зробити, але спробуємо.

— То вперед,— Гріффіт дещо натягнуто всміхнувся.— Excelsior. Може, нам вдасться кинути на терези долі ту піщинку, що вирішує результат битви. Іноді...

— Не помилитися б, на чю чашу кидати,— майже безгучно зронила міс Пейл, ступивши на першу сходинку.

— Вперед то вперед. Чого вже,— пробурчав інженер, який, вочевидь, не розчув останніх слів.— Знову ж таки, якщо табір де знайдемо — так там, угорі. Тут-бо нічого нема. А там їжа. І ліки.

— Саме так.

Підніматися сходами гігантів і справді виявилось важко — монотонна хода спричиняла отупіння і була не такою вже безпечною: якщо втомлений погляд помилиться, нога спіткнеться, то справа цілком собі могла скінчитися падінням і розбитим об край сходинки черепом. Міллз, який більше за інших постраждав під час переходу через печери, змушений був дедалі частіше зупинятися, і після кожної зупинки знов починати сходження коштувало йому великих зусиль. Під кінець довелося майже тягнути його на руках.

Відсапуючись, майор уголос припустив, що головне призначення таких численних сходинок — змусити відвідувачів храму падати ниць. Якщо не через глибоку пошану і захват, то від прозаїчної втрати сил. Жарт вийшов не надто веселим — він і сам мало не падав додолу, коли нарешті ввійшов у грандіозний притвор. Тінь охолодила розпашілі обличчя й на якийсь час засліпила після яскравості тропічного сонця очі. Щойно звикнувши до півтемряви, вони розгледіли картину жорстокого руйнування.

Як і варто було чекати, члени експедиції Ніколаса Вітгема розбили табір під дахом, кроків за десять від порога святилища, де неймовірної товщини стіни захищали їх як від полудневої спеки, так і від нічних вітрів. Колосального розміру зала, що займала, втім, лише дуже незначну частину храму, з успіхом могла вмістити компанію вдесятеро численнішу, тож прибульці розташувалися вільно й з усіма можливими зручностями. Однак нині табір являв собою сумне видовище. По ньому ніби промчав буревій або ж стадо диких африканських буйволів: ковдри й наплічники розкидані, всюди валяється похідне начиння. Невелике багаття ще зберігало рештки тепла, однак поблизу — жодної людини. Лише камінь подекуди був поплямований кров'ю.

— Отакої... без битви, схоже, не обійшлося,— повільно промовив майор, насили переводячи дух.

— Ще б пак,— Елліс ступила вбік, підбрала якийсь маленький предмет і перекинула Гріффіту.

— Гільза,— майор підніс знахідку до ніздрів, втягнув гострий запах згорілого пороху й додав: — Не так давно стріляна. Тут воювали не якоюсь фантастичною зброєю древніх.

Шукачі скарбів ніби за сигналом почали оглядатися й помітили чимало інших слідів бойовиська: нові гільзи й криваві плями, клоччя бинта, вищерблений тесак із забрудненим лезом.

— Смалили з «Лі-Енфілдів»,— сказала міс Пейл.— А в наших стрільців «Маузери». Це люди Фейсала. Хтось таки зміг вибратись із Лихого Серця. Нам...

Підлога під ногами задвигтіла, і майорові вчувся скрегіт, ніби терлись велетенські блоки, з яких були складені стіни храму.

— Треба пильнувати,— холоднокровно закінчила спартанка.

— Спершу озброїмось.

— І провіант який тут, гляди, знайдеться,— додав Міллз, важко опустившись на розстелену ковдру. Інженер остаточно виснажився й не міг довше цього приховувати.

Майже все майно експедиції лишилося лежати в залі. Ба більше, значну частину свого похідного спорядження залишили тут і нападники. Невдовзі шукачі скарбів мали ще одну, дещо моторошну знахідку: декілька мертвих тіл, накритих наметовою парусиною. Біля бічного входу до храму знайшлося ще два. Обличчя цих останніх були мандрівникам добре знайомі.

— Расул і Халіл,— сказала Елліс тихо.— Наші стрільці. Попрацювали ножом. Заскочили зненацька чи хтось відвернув увагу. Здійняв галас біля головної арки.

Майор з усім погодився, проте висловив подив, що вороги, відбивши позицію, не лишили когось на варті. На це міс Пейл зауважила: певно, залишили, але потім знадобилося кинути в битву всі резерви. Так чи інакше, табір виявився порожнім, але зброя та боеприпаси в ньому знайшлися. Так само як і різні харчі. Пам'ятаючи, що після тривалого посту споживати їжу слід з обережністю, шукачі скарбів дозволили собі з'їсти зовсім трохи. Це нітрохи не втамувало голоду, що їх мучив,— голоду, незнайомого цивілізованим людям, які легковажно вживають це слово, варто їм лише пропустити обід.

Гріффіт після вбогої трапези почувся трохи бадьоріше, а от інженер, схоже, навпаки — гірше. Так буває, коли воля, яка до часу підтримувала людину, ненадовго слабшає: рани починають боліти дужче, думки втрачають ясність, тіло стає важким і неслухняним. Стало очевидним, що рухатися далі Міллзові зараз не під силу.

Шукачі скарбів опинилися в дуже складному становищі — вони не хотіли чекати розвитку подій на місці, але й не могли кинути товариша самого. Проте після короткої суперечки вирішено було все ж обрати другий варіант. Інженер ще зумів би постояти за себе за несприятливого розвитку подій, особливо якщо зайняв вигідну для стрільби позицію, тож йому доручили «охорону табору».

Споряджаючись, усі троє не забували озиратися, щоб ворог не захопив їх зненацька, і разом знайомились із виглядом загальнобудови споруди. Притвор храму освітлювало (втім, не надто яскраво) сонячне світло, що проникало крізь центральний вхід і два невеликі бічні отвори, а також через улаштовані під стелею світлові шахти. Усе приміщення вражало не лише розмірами, а й цілковитою відсутністю будь-яких прикрас. Як і фасад, воно являло собою тріумф прямих ліній, крижану гармонію, майже нелюдську у своїй механічній струнності. Кожна риска слугувала тут уславленню не богів, а розуму, вільного від почуттів. Три відкриті галереї без парапетів, прибудовані до далекої стіни, височіли одна над одною і спиралися на квадратні колони: з них,

імовірно, зверталися пророки до пастви, що збиралася внизу. До найнижчої — й усе ж піднесено на висоту добрих п'ятдесяти футів — вели розташовані по праву і ліву руку сходи. Саме там вирішив розміститися Міллз. Друзі допомогли йому піднятися нагору, притягнувши два карабіни, револьвер, патрони, їжу і флагу з водою. Окрім сходів, інших шляхів на платформу не було — три арки, що вели далі, в наос¹, були прорубані нижче, на першому поверсі храму, одразу навпроти центрального входу.

Облаштувавши з усіма можливими зручностями товариша й вислухавши коротке напутнє слово, Гріффіт і міс Пейл рушили у глиб храму. За середньою з трьох арок поглядам їхнім відкрився коридор із так само гладенькими, як і всі бачені раніше, стінами, підлогою та стелею. Завширшки в десять кроків і завдовжки в добру сотню, він потопав у густому сутінку, однак із протилежного кінця його сочилось світло. Одним стрімким ривком, тримаючи зброю напоготові, шукачі скарбів здолали цей прохід і опинилися у внутрішній частині святилища.

Який же дивний мала вона вигляд...

Хоч який великий був храм, здавалося, що наос занадто просторий, щоб уміститися в його стінах. Але загадкова невідповідність внутрішнього обширу зовнішньому виявилася далеко не єдиною і навіть не найдивовижнішою його особливістю. Тут, прихована від очей профанів, яких навряд чи допускали далі притвору, досконала у своїй простоті геометрія ніби виверталася навиворіт, протиприродно, фантастично і зловісно спотворюючись. Неймовірна плутанина галерей, переходів, карнизів і сходів, що сполучали завислі в повітрі без будь-якої видимої опори платформи, здавалася надто складною для породження здорового людського розуму. Варто було ступити вбік, трохи повернути голову або навіть просто на мить відвести погляд, як перспектива в незбагненний спосіб мінялася — далеке ставало ближчим, деталі з першого плану переміщувалися на другий, прямі кути виявлялися гострими і навпаки. Самі промені світла ніби згинались у повітрі й заломлювались так химерно, що будь-який оптик, якби він тут опинився, почав би у розпачі рвати на собі волосся. Тіні здавались пластами п'їтьми, розітнутими

на частини незримим ножом, — при цьому майже ніколи не вдавалося визначити, що саме їх відкидало.

Кожний храм, подумалось майорові, тією чи іншою мірою є відображенням вищої гармонії Космосу, надійно відгородженого стінами від хвиль зовнішнього Хаосу. Тут навпаки — в оболонці бездоганної симетрії містився, мов у темниці, скутий Хаос. Здавалось, один хибний рух, єдиний поштовх — і окови спадуть, вивільнивши Велику Безформність. Після чого та зробиться зовсім уже неосяжною, розправить крила й охопить собою весь Всесвіт, повернувши його в первинне Ніщо.

У Гріффіта почали сльозитися очі, заболіла й запаморочилась голова, тож він змушений був поспіхом відвести погляд. Тепер йому справді випало на власні очі побачити, як викривлюються ті самі виміри простору, про які говорив містер Віттем. І це видовище справило на нього незабутнє враження.

— Для цього місця не знайти планів, — прошепотіла Елліс. — Ніхто не в силі їх накреслити, ні. Є лише прикмети правильної дороги на самісіньку гору — таємниці Владики Вод десь там. — Після паузи вона додала: — Останні Старі Люди створили його. Уже на порозі своєї загибелі. Вони були могутніми, як раніше. Але вже позначені занепадом. Тут вони зустрічалися з новими молодими народами і передавали їм дещо зі своїх знань. А з тим — таємне зерно майбутньої загибелі... Відтепер після кожного злету настає падіння. І що вище підносяться людські царства, то страшніший крах.

— Одним із цих народів були стародавні єгиптяни? — майор обернувся до Елліс і здивувався виразу змішаного зі страхом захвату на її обличчі. На протигагу йому амазонка не опускала очей і продовжувала роздивлятися неможливу конструкцію.

— Ні, то були інші держави, що занепали задовго до піднесення Атлантиди. Не кажучи вже про Єгипет.

— Ви хочете сказати, Атлантида існувала?

— Ще б пак. Тільки не варто шукати її в Атлантичному океані, ні... Гаразд, ходімо.

Міс Пейл підійшла до однієї з кам'яних стрічок, що круто завертали вгору й губилися в клубку вибагливо закручених переходів. Завагавшись лише на крихітну частку секунди, амазонка рішуче ступила на неї. Гріффіту, що відчув новий напад нудоти,

¹ Наос (від гр. ναός — «святилище») — центральна частина храму.

здалося, що її постать тепер нахилена під неприродним кутом і в жодному разі не може так невимушено втримувати рівновагу. Прагнучи позбутися неприємної ілюзії, він подався слідом. Щойно його ноги опинилися на кам'яній доріжці, враження, ніби міс Пейл, як та муха, підіймається похилою стіною, зникло. Однак тепер видавалося, що підлога храму в дивовижний спосіб перекинулась, і ніяк не можна було зрозуміти, як вони раніше спокійнісінько нею пройшли й не зазнали ані найменшої незручності. Розуміючи, що неможливо на ходу розібратися в цій аномалії, Гріффіт зосередив увагу на найближчій до нього ділянці головокрутного лабіринту, й це виявилось не так тяжко, як силкуватися охопити поглядом усю споруду.

Немало часу шукачі скарбів майже навмання блукали мостами й терасами, вздовж світових ліній, викривлених у неймовірний спосіб, потрапляючи зі світла в тінь, тоді як стеля, підлога і стіни час від часу мінялися місцями. Навіть повітря то було зовсім застиглим, то починало рухатись, і цей рух більше скидався на рівномірно-монотонний плін рідини. Іноді майор і міс Пейл проходили закритими галереями, що ховали від них зламаний простір наоса, але це не давало особливого полегшення, адже навіть невидимий він і далі химерно впливав на їхні почуття, час від часу породжуючи жорстокі, хоч і короточасні, напади морської хвороби.

В одній із таких галерей подорожні зненацька натрапили на дивну перепону. Прохід перекирило павутиння кришталевих прутів завтовшки з великий палець, що перетиналися між собою. У храмі, складеному всуціль із блоків і плит гладенького чорного каменю, воно здавалося до незмоги чужорідним. Не слухаючи попередження Гріффіта, амазонка, лише трохи сповільнивши крок, ударила по ньому прикладом. Пролунав тихий дзвін, але павутиння втрималося. Елліс розмахнулася дужче — ніяке скло або інша подібна до нього за виглядом речовина з відомих майорові не витримали б такого натиску... Проте ані тріщинки не з'явилося в прозорій масі. Майор вклав ствол карабіна між двох прутів і натиснув, ніби важелем, намагаючись виломати частину павутиноподібних ґрат, але так і не зміг досягти успіху.

— Ясно. Не знаю, звідки воно тут узялось, але нам не пройти,— зробила висновок Елліс.

— Чи є інший шлях нагору?

— І не один. Якщо пошукати.

— Вибору в нас немає.

— Ще б пак.

Після нових блукань, котрі, як хотілося б вірити майорові, хоч трохи наблизили їх до бажаної мети, шукачі скарбів зіткнулися зі ще однією загадкою. Здолавши чергові сходи, Гріффіт звів карабін, коли побачив попереду серед квадратного майданчика людські силуети. Проте непорушність і безмовність скорчених фігур допомогли йому вчасно опанувати себе. «Не люди, а статуї»,— такою була наступна майорова думка, проте, наблизившись, він зрозумів, що знов помилився. Одна зі «скульптур» була одягнена в пошарпаний тропічний мундир, друга — в бедуїнську одягу, подерту кігтями джунглів. Тканина лишалася м'якою й піддатливою, як їй і властиво, тоді як людська шкіра під нею, вкрита найтоншою глянцевою плівкою, блищала, немов полірований мармур. І була так само твердою й холодною.

— Їх перетворили на камінь. Неначе в казці,— промовив Гріффіт, вдивляючись у незнайомі обличчя моторошних вартових.— Міллз розповідав, як надивився на замерзлих до смерті на Юконі. Але тут зовсім не холодно.

— І це не наші люди, ні. Напевно, Ніколас таке з ними вчинив. Отже, прийшов новий втілений Себек?

— Думаєте, патрон усе ж розгадав письмена Старих Людей? Що тоді там відбувається? Це двигіння...

— Скоро дізнаємося.

Відстань у цьому спотвореному світі було майже неможливо визначити, однак передчуття не обдурило Елліс. Ще не раз дорозу їм перепиняли прозорі ґрати і скляні стіни — причому деякі були розбиті й ніби навіть оплавлені невідомою силою. Не раз мусили подорожні шукати вихід із глухого кута, поступово переконуючись, що храм, попри свій величезний розмір, усередині значно більший, ніж зовні. Одного разу на їхньому шляху трапилася платформа, всуціль залита кров'ю, наче скотобійня: Гріффіт колись бачив подібний кошмар на війні, коли в гущу солдатів поціляв начинений мелінітом снаряд, залишаючи після себе лише багряні калюжі та клоччя понівеченої плоті, в яких найкращий із хірургів геть не одразу впізнав би людські рештки. Навіть Елліс, побачивши жахливу картину, трохи зблідла,

демонструючи, що насправді Втраченим властиве й дещо людське. Шукачі скарбів поквапилися проминути це місце і, на своє велике полегшення, незабаром дісталися до закритої галереї, яка вела просто до «святая святих»,— зали, розташовані під самісіньким дахом. Хоча до тієї миті, варто сказати, вони вже досить непевно уявляли собі, де верх, а де низ.

Проте щойно пожвавілі мандрівники проминули близько третини цього останнього переходу, що розтягнувся на цілих два десятки ярдів, як Елліс глухо охнула й замерла, ніби налетівши на незриму перешкоду. Майор, готовий до будь-якого підступу, теж застиг як укопаний. Уже на початку галерею перетинала скляна стіна, проте в ній хтось неначе випалив отвір, достатньо великий, щоб шукачі скарбів без зусиль протиснулися крізь нього. Ніяких інших перешкод не було видно.

— Що сталося?

Міс Пейл обережно ступила вперед і швидко позадкувала.

— Ні... Ох ти ж... І не обійти ж ніяк!

— Що? — перепитав Гріффіт, уважно оглядаючи галерею.

На його думку, тут не було взагалі нічого такого, що могло б їм завадити.

— Я не можу тут пройти.

— Не можете?

Піднявши руку, Елліс зупинили подальші розпитування й заплющила очі.

— Ось іще один привід позаздрити смертним,— відповіла вона з тугою в голосі.— Бачиш там, на підлозі, знак?

Придивившись, майор і справді розгледів якийсь символ, вирізаний у камені. Він згадав, що бачив подібні до цього знаки на стінах каїрського будинку міс Пейл; і так само тривале споглядання химерно вигнутих ліній породжувало дивні відчуття.

— Я не можу повз нього пройти. Ніхто моєї крові не зможе. Вони подбали про захист від нас.

— Не можете пройти? Але ж це просто малюнок. Там немає ніяких перешкод.

— Просто малюнок,— Елліс провела рукою по губах.— Якщо опустити тебе в окріп, ти просто відчуєш біль. Можна його побачити і торкнутися? Виміряти? Ні. Можна сказати, що його не існує?

— Але ж окропу торкнутися можна.

— Цього знака теж. Просто людська надто тупі, аби відчутти, що він таке... як ми відчуваємо,— Елліс важко зітхнула, заплющила очі.— Від бідкання жодної користі, сказав би друзяка Стівен. Добре, що я прихопила в таборі мотузку.

— Мотузку? Навіщо вона нам тут?

— Пройти повз знак я не зможу. Але ти зможеш перенести мене на руках.

— Охоче, Елліс. Але до чого тут...

— Без неї не обійтися, ні,— амазонка зняла набійницю й передала її разом із гвинтівкою майору.— Ніяк... я вириватимусь.

— Вириватиметесь?

— Чи ти обернувся на луну, солдате Вдови? Так, вириватимусь відчайдушно. Це... як напад падучки. Доведеться міцно зв'язати мене. І тримати щосили. А поки віднеси нашу зброю на той бік. І її, і мене тягнути за раз — це занадто.

Усе ще сповнений сумнівів, Гріффіт вирішив не опиратися. І скоро дійшов висновку, що це рішення правильне: переступаючи через знак, він справді відчув немовби потік невідомих флюїдів, що струмували із символу. Їхній вплив викликав нудоту і слабкість разом із почуттям безпричинного, але від того ще більш осоружного жаху, що зароджувалося в глибині душі. Проте зусиллям волі майорові вдалося легко відігнати нудоту, яку він за інших обставин пояснив би надмірною нервовою напругою та загальним виснаженням.

На той час, як він залишив зброю в далекому кінці проходу й повернувся, Елліс уже розмотала мотузку, відстебнула ремінець портупеї, сіла й завела руки за спину.

— Треба зв'язати зап'ястя й біля ліктів,— промовила вона буденно, немов наставник пояснює, як правильно зібрати певну не надто складну конструкцію.— Ноги теж. І не жалій. Вузли не витримують, гірше буде. Нам обом.

— Послухайте, невже все настільки кепсько...

— Гірше. Ну, годі тягти!

— І нічого не можна вдіяти?

— Можна, ще б пак. Стерти його. Але тут доведеться попрацювати зубилом. Не одну годину.

— Послухайте, Елліс, якщо цей малюнок такий нестерпний для вас, залиштеся тут. Я сам піду далі. Ви билися краще за будь-якого чоловіка, не відступали перед небезпеками...

— І що, пропустити поділ здобичі? Ото вже ні!

Дещо зніяковілий, Гріффіт під керівництвом своєї супутниці зв'язав її, причому набагато ретельніше, ніж колись ворожі стрільці. Коли було затягнуто останню петлю, Елліс підборіддям указала на зняту раніше португую.

— А тепер — ремінець у зуби. І кінці зав'яжи на потилиці,— вона невесело скривила губи.— Як вуздечку.

— Щоб ви не могли покликати на допомогу? — похитав головою майор.

— Дуже смішно. Я сказала: це як падучка. Не бачив ніколи? Так, склади його навпіл... ні, стривай...— Елліс кілька разів глибоко зітхнула.— Добре. Не гайся. Пройдеш знак, відтягни мене чимдалі. І не думай повертатися. Нам усе одно треба пройти. Що швидше, то легше. Як зуб вирвати, так? — вона знову зітхнула.— Ну ж бо, сумро.

Гріффіт завершив останню операцію, підхопив свою сплутану не гірше, ніж агнець для заклання, компаньйонку й поніс її тунелем.

Уже кроків за п'ять-шість майор відчув, як закам'яніло від напруги тіло Елліс. Через кілька секунд її почало трусити. Стурбований Гріффіт зазирнув їй в обличчя і мимоволі здригнувся, побачивши, як воно спотворюється гримасою страждання. Крізь вишкірені зуби, що вгризлися в шкіру ремня, прорвався тяжкий стогін. Поспішаючи, він перейшов на біг, але тут Елліс забилася, ніби витягнута з води риба — першої миті майор мало не впустив її. Наслідки могли бути найжахливішими — в такому стані вона легко могла розбити собі голову об кам'яну підлогу. Майорові довелося знову стишити крок, адже він докладав величезних зусиль, щоб утримати свою ношу.

Тим часом воїтелька — справжня спартанка, що сміялася в лице небезпеки й не вважала свої рани за щось варте хоч би згадки,— корчилася, наче грішна душа в пеклі. Стогони перетворилися на один безперервний здушений крик, з очей котилися сльози, конвульсії стали такими сильними, що, здавалося, можуть повикручувати їй усі суглоби. Тортури тривали, як здалося

Гріффіту, неймовірно довго. Однак із віддаленням від вирізаного на підлозі символу Елліс поступово заспокоювалася. Майор, утім, і не думав зупинятися, доки не дістався до далекого кінця галереї, де обережно опустив свою супутницю на підлогу. Амазонка, зібравши всі сили, підняла залите слізьми обличчя і пробурмотіла крізь імпровізований кляп щось нерозбірливе, але, судячи з усього, осмислене. Сприймавши це як схвалення, майор швидко звільнив її від «уздекки».

— Ох...— часто кліпаючи, але, здається, ще нічого як слід не бачачи, Елліс уривчасто зашептала: — Все... ні... ніколи. Ні за що. Ніколи.

Вона замружилася на кілька митей і, не розплющуючи очей, промовила трохи спокійніше:

— Ніколи більше... Ні. Ні. Все. Тепер все. Можна розв'язати. О-о-ох... іще й це. Як же невдало все пішло.

— Вам краще? — спитав майор, квапливо розмотуючи мотузки. Деякі вузли так затягнулися, що він насилу зміг із ними впоратися.— Можу я чимось допомогти?

— Води...

— Так, зараз.

Міс Пейл відпила трохи, втерла сльози і сказала вже твердіше:

— Не так і погано. Бувало гірше. Можна не втриматись... та нехай. Зараз. Зараз усе мине. Це просто біль. Не можна побачити, не можна торкнутись. Отже, його і немає, справді...

— Бачиш, сила йде поряд зі слабкістю,— додала вона, трохи віддихавшись.— Їх не розділити. Подумай про це, коли захочеш комусь позаздрити.

— Хто влаштував цю перепону? — майор кинув оком уздовж галереї.

— Старі Люди? Ні, вони б увесь храм загородили. Цей знак вирізали пізніше, у віки хаосу. Вони дуже боялися нас, гадаю... Хто тут?!

Гріффіт різко обернувся, але спізнився — як і Елліс, що напревелику силу намагалася підвестися. Огрядна постать зайшла в галерею, ступила два широкі кроки, відрізаючи їх від залишених біля стіни рушниць й карабіна.

— Ба, чи це справді ви? Я почув голоси, але, прямо скажу, не повірив своїм вухам.

— Докторе Ріваль! — Гріффіт із величезним полегшенням опустив руки, стиснуті в кулаки.— Де патрон? Що відбувається?

— Оце воістину диво дивнее! Як ви опинилися тут і о такій порі? — і собі запитав лікар, поглядаючи то на майора, то на Елліс, яка знову без сил опустилася на підлогу.

— З превеликими зусиллями. Нам було скрутно, а міс Пейл... Вона щойно мусила... зазнати дуже тяжкого випробування. Але все ж таки, де містер Віттем?

Ріваль насупив сиві брови.

— Він зараз зійшовся у двобої з турком. Це незрима сутичка, поєдинок знань і волю. Вони випустили на свободу таємні сили.

— Тоді чого ми чекаємо?! — підхопився майор.— Треба допомогти йому.

— Боюся, нам це не до снаги. Тому, хто не володіє знанням древніх, робити там нема чого. Це, якщо ви будете ласкаві дозволити мені навести порівняння, все одно, що втручатися в шахову партію, не уявляючи, як ходять фігури.

— Та все ж ми можемо спробувати зробити хоч щось.

— Цілком згоден з вами,— і далі насуплений, промовив доктор.— Імовірно, ви й справді зумієте домогтися певного успіху... і, боюся, це не припаде до вподоби моему панові — Бурхану Ад-Дарр Таріхі. Отож мушу вжити заходів, хоч як мені жаль...

Із цими словами Егінер Ріваль, доктор медицини, підняв револьвер, який до цього ховав за спиною, і, ні на мить не втрачаючи холонокровності, чотири рази вистрілив у Гріффіта.

Крізь сіру пітьму, що загула і впала на нього лавиною, майор устиг розчутити нові постріли, вигуки, шум боротьби, проте зробити щось він уже не міг.

* * *

Під час подорожей Африкою й Азією Емріс Гріффіт, як уже було сказано, часом потерпав від тропічної лихоманки — прокляття білого першовідкривача. Траплялося йому бувати й пораненим, причому одного разу доволі серйозно. Та все ж ніколи ще справи його не бували такі кепські.

Зараз він, звичайно, відчував біль, однак біль цей не був нестерпним. Він ніби відступив перед слабкістю, занімінням і апатією, що охопили майора. То були зловісні ознаки, що надто часто свідчать про наближення смерті, але навіть до цього — знову ж таки через тяжкість поранень — він лишався майже байдужим. Знов і знов він приходив до тями, але щоразу не міг утриматися від нового падіння у вир небуття. Деякі романтики вважають, що на порозі смерті перед людиною постають образи минулого, картини незворотно втраченого щастя, обличчя коханих та інші міражі найсентиментальнішого характеру. Грішників, крім найбільш запеклих, охоплює каяття, а ті, хто самовпевнено вважає себе досконалими праведниками, передчувають заслужену винагороду в житті вічному. Проте жодних подібних видінь майора не навідало. Він лише раз у раз втрачав здатність зв'язно мислити, а під час коротких моментів просвітлення розумів, що його волочуть по підлозі, ледь-ледь відчував, як хтось міцно стискає йому плечі, й чув десь поруч здушені прокльони. «Ні-ні,— долетіло до нього,— ні, я не зможу... я все витратила... ох, зажди, не вмирай. Тримайся, сумго... Тримайся, Червоний Драконє». Чи до нього зверталися з цією мовою? Тієї миті Гріффіта це питання цікавило мало. Так само і слова «дістались... зараз усе... стане добре» не викликали в його душі особливої радості. Лише швидкоплинне задоволення від того, що болючі поштовхи і смикання нарешті припинилися. За мить майор усвідомив,— наскільки можливо це було в його стані,— що лежить на краю якогось резервуару.

А потім його зіпхнули у воду. Вона обпекла рани, наче мінеральна кислота, наступної миті полум'я охопило все тіло, кожен нерв і сухожилля. Не стримавшись, Гріффіт закричав і судомно вдихнув. Горло, легені немов заповнилися киплячою олією, і майор нарешті знепритомнів.

Пробудження виявилось на диво приємним. Емріс Гріффіт деякий час погойдувався на хвилях дрімоти, доки не усвідомив, що тепла вода, яка пестить його тіло, йому не сниться. Лопатками й попереком він відчував твердість кам'яної плити, голова спочивала на чомусь набагато м'якшому. Він ніби отямився після довгого відпочинку, але все ще лишався у сфері абсолютної тиші та спокою.

Пам'ять поступово поверталася: розгромлений табір у при-творі храму, вигини страхітливого лабіринту, несподівана поява доктора Егінера Рівалю... вогонь із револьверного дула.

Задихнувшись, майор підскачів і забився, ковзаючи по гладкому каменю. Його підхопили, підтримали, шептали на вухо заспокійливі слова. Повернувши голову, він зустрівся поглядом з Еліс — вона схилилася до нього так близько, що можна було відчути її дихання.

— Ось так. Не ворухись... Як почувашся?

— Мені... Ні, мабуть, привиділось...

— Що в тебе стріляло? Ні.

Гріффіт опустил погляд, але, попри очікування, не побачив на своїх голих грудях ран або шрамів. Навіть більше — садна, синці й подряпини, які дістав дорогою до храму, і старі, й ті, які ледве запеклися, зникли безслідно.

— Що це? Ви... — пам'ять повністю повернулася до нього, а з нею прийшов і здогад, — ви зуміли зцілити мене? Своєю окультною могутністю, Еліс? — обережно запитав майор, щосекунди сподіваючись відчути пронизливий біль у грудях, але він так і не дав про себе знати.

Вимовляючи ці слова, майор водночас озирався, силкуючись зрозуміти, де він. Закони простору, схоже, знову набули сили, і цілком буденний вигляд мала квадратна зала, посеред даху якої голубів так само квадратний отвір. Унизу, наче темне дзеркало, відбивала денне світло вода неглибокого басейну. В одній зі стін можна було розгледіти вхід — звичайний для архітектури храму прямокутник без дверних стулок і порога.

Амазонка, відповідаючи на питання Гріффіта, похитала головою.

— Ні, я казала, та ти не чув... Я б не зуміла, ні... Після всього... і особливо після знака. Мені потрібний відпочинок. Довгий. А якби я спробувала так одразу — ми б загинули. Обоє.

— Та все ж вам вдалося...

— Я знаю, де межа моїх сил. У справах лікування — й пого-тів. — Еліс указала на басейн. — Себек вилікував твої рани.

— Не розумію.

— Цю водойму на планах святилища названо Джерелом Життя, — терпляче пояснила Еліс. — Ніколас говорив, що зцілення

і захист були доступні кожному зі Старих Людей. Без винятку — знала людина заповітні слова чи ні. А Фейсал сказав, що храм змінив його. Що його рани відтоді миттю зцілялися. Навіть смертельні. Я поєднала одне з другим, вирішила спробувати. Якби й помилилася — втратити не було чого.

— Ріваль. — Майор озирнувся, шукаючи свій одяг, бо був до пояса голий, але побачив лише роздерте на клапті, просочене кров'ю ганчір'я. — Ріваль, зрадник! От не чекав...

— Так. Він утік. Я була надто слабка... не настільки, щоб мене легко прирізати, як він думав, але впіймати його не змогла. І треба було щось із тобою робити... А він утік за Знак. Але я ще його вполюю. Пізніше.

— Ви знову мене виручаєте. — Гріффіт похитав головою. — Не знаю, чи зможу колись відплатити вам.

— Ще й як зможеш, — Еліс скривила губи. — Ходімо. Ти понад годину був у воді. Там давно вже тихо. Підлога не трясеться, нічого не чути, ні. Тільки спекотно стає, відчуваєш? — Еліс похитала головою і додала з жалем, якого не в змозі була приховати. — Гадаю, ми запізнилися на останню велику битву. Ну та нічого не вдієш. Ходімо, хоч подивимось, хто переміг.

— Чому ж ні? І... дякую.

— Як ти, готовий?

Майор глибоко зітхнув кілька разів і з радісним подивом промовив:

— Я абсолютно здоровий. І втома майже зовсім минула. Ще як готовий! Та хоч із цілою армією битись.

— Ось і гаразд, — відповіла на це міс Пейл сухо. Здається, в глибині душі вона сердилася, що, рятуючи друга, не встигла долучитись до битви за найбільший у білому світі приз.

Коли міркувати розсудливо, якщо колишній мамлюк узяв гору в сутичці, всім, хто долучився до його ворогів, — або ж його долучили до них проти його бажання, — слід було відчувати не роздратування, а страх. Проте Еліс не здавалась наляканою. Підібравши зброю, яку вона спромоглася притягнути з собою, шукачі скарбів вийшли із зали й опинилися на перехресті трьох коридорів.

— Ми прийшли звідти, — сказала амазонка, вказуючи напрям. Гріффіт кинув око уздовж коридору й побачив на підлозі сліди

крові. Його власної.— Кімната із записами — там. Звідти й теп-
ло йде. Раніше його не було.

Майор схилив голову, погоджуючись, адже відчув на обличчі
подих палючого вітру. Не вогкого жару лазні, що переслідував
їх у печерах Лихого Серця, а висушливого, мовби з печі, вітру
Сета, володаря пустель.

Вони пройшли коридор і вступили до зали, дещо більшої, ніж
та, де був басейн. Її розміри, втім, приховував ліс прозорих труб,
стовбурів і лан, що здіймалися просто з гладенької підлоги,—
точніше, з протягнутих по ній скляних стрічок, схожих на за-
стигли струмки. Деякі з них були по два-три кроки завширшки,
тоді як інші були навряд чи ширшими за долоню. Не одразу по-
мітні в переблиску кришталевих хашів, видніли нові заморожені
тіла, скам'янілі в химерних позах.

— Ось ми й посеред поля бою,— тихо промовила міс Пейл.
Гріффіт, мовчки погоджуючись із нею, кивнув.

Рухатися тут треба було вкрай обережно: як виявилось, де-
які з таємничих утворень мали надзвичайно гострі листки-леза.
Змушений весь час видивлятися цю небезпечну через свою
міцність і малопомітність зброю, майор не одразу помітив, що
значна частина зали вже залишилася позаду. Зненацька Елліс
стиснула його лікоть і вказала кудись угору. Відчувши напад ну-
доти, майор побачив на верхівці одного зі скляних дерев тіло
Гарві Голдена, розіпнуте на шипастих гілках. Прозорі голки, що
наскрізь пронизали череп, проросли з очниць, кришталеве ві-
стря стирчало з роззявленого рота. Трохи далі забарвили прозо-
рі стовбури темною кров'ю ще два трупи, впізнати які було не-
можливо, якщо не підходити ближче...

Саме цієї миті прозвучав напрочуд знайомий голос, що луною
відбився від кам'яних склепінь і, здавалося, змусив кришталеві
стовбури задзвеніти:

— Нарешті з'явилися, друзі!

Ще кілька кроків — і Гріффіт уперся в тонку прозору стіну
п'ятнадцяти футів заввишки. За нею, посеред вільного від скля-
ної рослинності простору, стояв містер Ніколас Ентоні Віттем,
баронет. Коли б не дещо пошарпаний за час подорожі одяг і ску-
йовджена зачіска, можна б було припустити, що цей джентль-
мен, від якого так і пашисть здоров'ям і самовдоволенням, щойно

повернувся після поїздки на води, а не брав участь у виснажли-
вому поході.

— Так, знаю, знаю — вас затримав один неприємний сюр-
приз. Його раніше зробили мені самому, тож я розумію ваші
почуття. Ох, наш доктор, чесний служака... Неймовірно, чи
не так, приятелю? Розрахунок був простий: пожертвуй одним
агентом, і ворог буде певен, що в зародку придушив зраду. Коли
цей ваш Голден спіймався на тому, що намагався зазирнути
в мої записки... не вперше, гадаю... я вирішив, ну, тепер інші
вільні від підозр. Яка мана, еге ж? Варто було мені розв'язати
задачку, а цей чортів любитель шахів уже готовий був передати
результати своєму справжньому покровителеві. На жаль, щоб
розібратися в усіх можливостях гідритів, потрібен час, а фора
у мене виявилася зовсім не такою вже великою. Але, приятелю,
ви й не уявляєте...

— Де Джемаль? — урвав задовгу промову Гріффіт.— Де наш
містер N?

— Ви стоїте на ньому. Точніше,— баронет захихотів,— на ньо-
му стоїть наша люба міс Пейл. Здебільшого.

На цих словах майор мимоволі позадкував, проте ніяких
ознак наявності людського тіла на підлозі під ногами не помі-
тив. Спочатку. Придивившись, він розгледів тонкий шар сірува-
того попелу, розсипаного на чорних плитах.

— Маю визнати, він змусив мене попрацювати. Ви мали ра-
цію, Елліс, вести детальні записи — небезпечна звичка. Чудо-
во, що відтепер я ніколи не матиму такої необхідності. Але цей
турок... навіть того, кому відомо зовсім небагато, кого хоч би
частково визнали своїм машини, вже важко знищити. Ні, більше
я такої помилки не припускаю. Мої записи знищено. І тут скоро
нічого не залишиться.

Містер Віттем обвів рукою залу, і Гріффіт помітив, що тут —
і тільки тут — стіни святилища не були зовсім гладенькими. Їх
на півтори висоти людського зросту вкривали письмена, крес-
лення, малюнки. Зала була бібліотекою... точніше — однією-
єдиною книгою з кам'яними сторінками, що були заповнені гли-
боко прорізнаними символами. Але зараз літери давнього письма
плавились, поверхня чорних блоків на очах оберталась на бруд,
випромінюючи сильний жар, який раніше й відчули вони з Елліс.

Настанови Старих Людей, що пережили тисячоліття, танули на очах.

— Ніхто не зможе дібрати ключ до цієї могутності... Ох, якої могутності! Якби ви тільки знали, приятелю... не Себек — я помилився. Але як я тільки міг уявити... не Себек — то лише один із багатьох його слуг, але Амон — усюдисущий, всевидючий, всевладний. Я ніби в центрі божественної думки — вона проникає всюди... В усі закапелки землі, аж до розпечених надр, до найвищих хмар... і в інші простори, що лежать за межами трьох вимірів... а їх багато, як же багато! Я можу побачити все, що захочу, почути все, що забажаю. Мені навіть не потрібні очі й вуха — картини народжуються в моїх нервах, оминувши недосконалі органи чуття... Втім, я, либонь, збережу їх, ці органи. На пам'ять. Як і моє тіло. Хоча знадобляться деякі зміни... втім, це не має значення.

Містер Віттем набрав повні груди повітря й розвів руки, мовби думав злетіти. Цієї миті майорові цілком могло б здатись, що той схибився, але побачене виразно свідчило, що слова патрона хоч би частково правда.

— Моїм бажанням нема перешкод. І ніхто не зможе кинути мені виклик,— вів далі баронет.— Усе, про що я мріяв, і більше, більше... Напевно, є лиш одна небезпека.

— Яка ж? — запитала Елліс, уперше заговоривши відтоді, як увійшла до зали.

— Ви, моя люба. Ви бачили мої давні розрахунки, вам відомо, де шукати. Звичайно, без знань, які я тут почерпнув, знайти ключ майже неможливо, та все ж. Ви принаймні розумієте, у якому напрямі шукати. Драконові Діти не здібні до математики, але раптом ви можете відшукати когось, хто якимось дивом наштовхнеться на правильне рішення. Такого я дозволити не можу...

— Дозволити? — у голосі міс Пейл зазвучала гірка іронія.— Хіба ви не обіцяли розділити порівну скарби Себека між нами?

— Не вдавайте з себе наївну. Хіба ж у вашому віці... Я не збираюсь узалежнювати свою владу — і своє життя — від забаганок жінки... яка й не людина навіть. Та ні. Коли ви ще маєте, що сказати, люба,— кажіть. Пізніше у вас такої можливості не буде.

— Заждіть, патроне, що ви маєте на увазі? — втрутився майор.— Ваше небажання ділитися таємницями цілком зрозуміле. І не скажу, що воно несподіване. Але ж ви не збираєтесь...

— Убити нашу відважну воїтельку? Звичайно, не лише збираюсь, але й уб'ю. І звільніть мене від вашого обурення, приятелю. Якби ви тільки знали, якими дріб'язковими здаватимуться всі аргументи, які ви маєте намір навести, тепер, коли...

— Припиніть! Ви говорите серйозно?!

— Чому ж ні? Ну-ну, не стискайте так міцно рушницю, кулям не пробити криги, створеної Себеком. Структура цієї речовини була змінена... Е, ви справді хочете спробувати?

— Облиш.— Елліс пригнула до землі ствол Гріффітового карабіна. Вона трохи зблідла, але якимось дивом зберігала холоднокровність.— Це він слушно каже. Але помиляється в іншому. Я — не єдина загроза, ні. Хто, гадаєш, знищив Старих Людей? Усіх до останнього? Хто обернув пережитих на почвар — тих, що живуть під Лихим Серцем? Адже це вони — стародавні творці. Те, що від них лишилося. Якщо бачиш усе, поглянь і на них. Уважно. Ти й сам невдовзі станеш таким.

— Саме цього я маю намір уникнути. Старі Люди побилися між собою, тому що всі вони володіли знаннями, що мають належати одному. З того, власне, й почався їхній занепад... Звичайна людська історія.

Міс Пейл розсміялася коротким лихим сміхом.

— Ти так думаєш, га? Насправді вони стріли ворога, з яким не зуміли впоратися. Попри всю свою могутність. І ворог цей усе ще чекає за межами світу. Рано чи пізно він запустить у тебе свої пазури.

— Бажаєте налякати мене страшними казками, моя люба?

— Казками? Ото вже ні. Пам'ять Драконових Чад сягає далеко в минуле. Далі за людську. І про деякі речі ми знаємо більше від вас...

— Годі, годі. Я вже вгадав ваші наступні слова. Ви бажаєте стати моєю радницею, щоб захищати мене від невідомої загрози з потойбічного світу. А знаєте, Елліс, можливо, я й погодився б на це. Раніше, коли ще не розумів, які потужні гідрити. Але не тепер. Хай вам буде відомо, друзі мої, я можу зазирнути не лише в будь-який куточок світу, а й у віддалене минуле.

Сукупність гідритів — це ще й колосальне сховище пам'яті. Як я й казав... Але воно більше, ніж можна уявити. Таке, що ніяким Втраченим не снилося. Від чого загинув Старий Народ? От зараз достеменно й дізнаємось. Попереджений — озброєний, так би ви сказали?

Руки містера Віттема злетіли й почали стрімко рухатись, немовби ловили невидимих комах, що пурхають навколо, або перебирали уявні книжки на так само уявних полицях. Очі рухалися в очницях, стежачи за чимось недоступним для інших, як очі kota уві сні. Губи вимовляли слова й віддавали накази мовою дивного звучання, в яку час від часу вплітались уривки англійських фраз:

— Так-так, історія... ви й гадки не маєте, що це таке насправді... о, війна... вітаю, війна таки була. Боюся, тут ви помилились... чи, певно, хотіли ввести мене в оману, чи не так, моя прямодушна воїтелько? Ні, стривайте, тут іще щось... гм...

Баронет знову забурмотів незрозумілі слова, його пальці рухалися все швидше, і він дужче, ніж досі, скидався на божевільного. Гріффіт знову засумнівався, чи справді всюдисущі механізми посилають якісь видіння його (вочевидь, уже колишньому) покровителеві. Чи їх породжує сама лише хвора уява.

— Що означає «заборонено»?! — зненацька закричав містер Віттем.— Я тут господар! Ану... гм, це що означає? «Бацिला-судження»? «Хвороба знання»? Я поки не так добре володію мовою древніх,— іронічно-виправдувальним тоном пояснив він, на мить відриваючись від свого дивного заняття.— Але дайте лише час... ну от! Так... я готовий у вас перепросити, міс Пейл. Вони справді-таки виявили щось в одному з далеких закутків Усесвіту, щось таке, що викликало війну. Гм... що ж це? Якийсь скорб? Цікаво, що могло спокусити їх — всемогутніх... Мало не богів? Так-так, знову «заборонено»... але я — єдиний спадкоємець. Мені належить усе!

Знову безглузде мугикання, дивні жести. Гріффіт скося глянув на свою супутницю — на його подив, та не намагалася нічого зробити, а лише похмуро стежила за діями баронета. У куточках губ міс Елліс Пейл зачайлася посмішка така зловісна, що кожен, побачивши таку, насамперед подумав би про негайний відступ. Найліпше — до заздалегідь укріплених позицій.

Сам майор уже кілька разів оглянув вигнуту прозору стіну, намагаючись знайти вразливе місце, проте безрезультатно: жодної пробоїни він так і не побачив. Не височіло поблизу від неї жодного достатньо високого скляного стовбура, яким можна було б підійнятися вгору й перескочити через гребінь монолітної перешкоди. Якби мандрівники здогадалися відшукати в таборі кілька динамітних шашок, можна було б спробувати перекинути їх із запаленим ґнотом на той бік, проте їм якось не спало на думку озброїтись вибухівкою. Таких помилок припускаються навіть досвідчені полководці — і теж іноді платять за них дуже дорого.

— Ага, ось воно! — зненацька вигукнув містер Віттем.— Ні, міс Пейл, боюся, мені не знадобиться ваша допомога. Мої маленькі слуги цілком можуть самі виконати все, що потрібно. Зараз поглянемо. «Заборона», «обережність»... я сам знаю, що треба бути обережним. Та нащо мені самому лізти в цю діру... У цю чужу сферу буття? Я й так нікому не дозволю шукати там зброю проти мене. Боюся, міс Пейл, тепер я маю не менше, а більше причин... позбутися вас. Але вам, приятелю, я, либонь, збережу життя. Ви мені чимось симпатичні, до того ж, ладен закластися, наша воїтелька не розповіла вам нічого цінного, що дізналася з моїх записів. З її недовірливістю... зараз подивимось, що там за скорб... О так, можна ж поглянути на все очима того, хто побував там раніше від вас? І жодної небезпеки. Як можуть зашкодити синематографічні картинки, навіть набагато доскона...

Містер Віттем затнувся, дивлячись удалину. За кілька митей на обличчі його проступило здивування, брови зійшлися до перенісся, а щелепи стиснулися. І раптом, ніби за помахом магічного жезла, вираз подиву змінився несказаним, пекельним жахом. Здавалося, баронет хотів скрикнути, але йому відібрало голос, із горла вирвався лише здушений клекіт. Він позадкував і здійняв руки, ніби захищаючись від страхітливого видовища, а тоді вп'явся пальцями у свої очі. Марно: хіба ж не сам він щойно сказав, що образи приходять до нього, оминаючи звичайні органи чуття? Бризнула кров — страхітливо спотворене лице судомно здригалось і стало ще страшнішим. У немислимих корчах містер Віттем повалився додолу, й далі роздираючи собі лице. Кров пішла йому горлом, рухи слабшали. Гріффіт, який лише зараз помітив, що вже якийсь час стоїть, притиснувшись

лицем до скляної стіни, трохи відступив і скося глянув на Елліс. Відчувши, що на неї дивляться, амазонка відірвалася від споглядання агонії свого нездійсненого вбивці та сказала голосом суворим і втомленим:

— Ось зброя, яку передав мені аванк. Когось із ворогів Ніколас слухати не став би. А мої слова пробудили його цікавість. Його самовпевненість. Навіть думки в нього не було, ніби щось у змозі зашкодити повелителеві світу, ні...

— Але що з ним?

Елліс відвернулася, нарешті, від тіла, яке ще слабко здригалося за прозорою стіною, і відповіла:

— Коли Старі Люди дізналися про незримі дороги між просторами, то вирушили ними. І аж на дні світу випадково відкрили те, що не призначено людині.

— Що це було?

— Пекло? Безодня? Жах? Велике Зло? — Міс Пейл слабко всміхнулася. — Ні. Слова звучать так по-дурному. Пишномовно. Так неправильно. Хай би що то було, воно одним своїм дотиком убило багатьох. А інших обернуло на божевільних. Усезнання зіграло з ними поганий жарт. Отрута поширилася миттєво — силою Себека. Від однієї свідомості до іншої. «Хвороба суджень» — так назвав її Ніколас? Спочатку полягли допитливі, далі ті, хто намагався їм допомогти. Вони пробували всіляко захиститись, але це їх не врятувало. Відлуння безумства підточувало тих, хто був обережнішим за інших. Поволі так, день за днем. Але божевільні й далі могли керувати механізмами. І почалася війна. Без мети, без кінця. Почався великий занепад.

— О, і давно ви це дізналися?

— Зовсім нещодавно. Від водяника там, у печерах.

— Але для чого він усе розповів?

— Тому що... Ні, ходімо звідси, — Елліс озирнулася. — Тут нам нема чого робити. Записи знищено. Ніколас мертвий. Фейсал теж. Скарбу більше не існує.

Вона мала рацію — процес руйнування не зупинився із загибеллю того, за чийм повелінням був розпочатий. Так само, як скляний ліс не перетворився миттю на воду і життя не повернулось у скам'янілі тіла стрільців. Останні символи зникли зі стін на очах подорожніх, і щойно це сталося, жар почав слаб-

шати, а поверхня стін знову стала твердою. На щастя, разом зі знанням Старих Людей перестав існувати й містичний знак, що перегороджував прохід через галерею Втрачених Расі. Як видно, містер Віттем не завдавав собі клопоту розрізняти вирізані в камені письмена, і тепер Елліс могла повернутися в наос так само вільно, як і будь-який смертний. Але перед тим вони перейшли до зали з басейном, де сіли по-східному на підлогу над непорушною водою — майже «super flumina Babylonis»¹. І хоч на очах їхніх насправді не було сліз, на душі був важкий тягар. Сама лише думка про необхідність підніматися на гірський перехід, а потім долати джунглі, болота, не маючи з собою ніякої здобичі, окрім сумних спогадів, думок про загиблих і уламків зруйнованих надій, навіювала найчорнішу меланхолію.

— Уся річ у союзникові цього турка, — почала, нарешті, амазонка свою розповідь, бо мовчати і далі здавалося ще гіршим. — У нашому містері Х. Він дуже древній і могутній. Дав йому в оруду мергвісів, водяника, навіть Викрадачів Сердець. І сказав, що потрібен певний ритуал влади. Щоб краще командувати. А Фейсал погодився. Насправді те дійство дозволило б керувати ним. Він став би маріонеткою, щойно підкорив би собі силу Себека. Бездумний посередник між містером Х і механізмами Старих Людей.

Гріффіт спохмурнів. Усе, що сталося, дещо притупило його розумові здібності. Він напружився, відчуваючи, що в кожному разі краще якось відволіктися від недавно бачених картин.

— Але чому містер Х не перетворив його на маріонетку відразу? — спитав він, трохи поміркувавши.

— О, я знаю ці... так, ти не віриш слову «чари»... суть цієї меричної процедури. Шляху назад немає. Вистріли — і кулю вже не повернути у ствол. Якби вони заволоділи його розумом, маріонетка лишилася б маріонеткою довіку. Якщо тільки назавжди не обрізати нитки. Проте ляльки не мислять, ні. Не розв'язують математичних головокруток. Не опановують чужих мов. Спершу Фейсал мав навчитися віддавати команди Себеку. Хоча б не надто складні. А вже потім пастка б замкнулась. І команди почали б віддавати йому самому.

¹ «Над вавилонськими ріками» — перші слова 136 псалма: «Над вавилонськими ріками, там ми сиділи й ридали, як згадували Сіон».

— Але чому водяник пішов проти своїх союзників?

— А... він не зрадник, ні. Аванк отримав таємний наказ — якщо Фейсал буде близький до загибелі, знищити Ніколаса за всяку ціну. І він вирішив узяти мене у спільниці. Нічим не ризикуючи — обернути цей секрет проти Фейсала ми б не змогли. Того було попереджено. Ще в Каїрі. Після бійні в печері водяник вирішив, що турок своє відспівав. Тоді настав час виконати інші накази містера Х. Якщо влада не дістанеться його служі — нехай не дістанеться нікому. От він і поспішив озброїти нас. Знав, що Ніколас насамперед піде проти мене. І що знищить усі записи. Це ж так по-людськи.

— А ви? Ви знали, що він так учинить?

— Здогадувалася.

— Та все ж вирушили в експедицію разом із ним? Своім ворогом?

— Сподівалася весь час бути поруч. Стежити за кожним його кроком. Ми частіше ризикуємо, ніж люди. І все йшло як треба, поки «Меркатор» усе нам не зіпсував. А потім ще довелося йти через печери.

Поки тривала бесіда, вираз безнадії поволі зійшов із обличчя міс Пейл.

— Печери, о так... я їх не забуду. Але скажіть, наш мокрошкірий союзник не сказав вам, де ховається той таємничий Втрачений містер Х?

— Десь у Каїрі. У якійсь норі під ним. Я казала, що Драконові Чада не мають королів, не мають уряду. Це справді так... Але часом вони збираються в подобу... Ватаг? Банд? Братств? Не знаю, як правильно вашою мовою. Таке братство — ми говоримо Коло — може встановити свій лад у якомусь краю. Проте цей лад часто багатьом не до вподоби. Містер Х хотів за допомогою сил Себека розбити нічних господарів Каїра. Але сам до часу витикатися не наважувався. Ще б пак. Він могутній, але не всесильний. Тому й діяв потайки, через своїх слуг. І Дітей Землі, і Драконових Чад. А ті й собі будували плани: намагалися перехитрувати одні одних і свого повелителя. Хтозна, як давно це почалося. Я зараз подумала — пароплав, «Меркатор»... він міг пройти повз мілини, якщо хтось здійснює річкові води. Хтось такий, як наш аванк. Раптом цей корабель

опинився тут, на річці, не випадково? І були експедиції, про які ми не знаємо?

— Можливо, правда ваша,— майор зітхнув.— А як цей могутній Втрачений інтриган вивідав таємницю загибелі тих, хто створив гідритів?

— Хто знає? Я не лукавила, ні — ми пам'ятаємо про минувшину краще за людей. Можливо, він уже тоді ходив по землі... У дні, коли укладали плити, на яких ми зараз сидимо.

— Чи ж може таке бути? Втім, так... імовірно, можливо все.

— Бачу, ти на шляху до мудрості.

— Напевно. Але мудрість невіддільна від знання, тому поставлю ще одне питання: що це таке — настільки жажливе, що йому немає імені? Один погляд, одна спроба зрозуміти яке нестерпна? Що побачив містер Ніколас Ентоні Віттем?

— Не знаю. І не хотіла б дізнатися. Нехай ця таємниця залишається таємницею. Занадто вона страшна.

— Навіть для вас? — недовірливо перепитав Гріффіт, який уперше почув від міс Пейл, що на білому світі, чи хай навіть за його межами, щось її відверто лякає.

— Навіть для мене, так.

— Ну що ж, коли так, то облишмо це. І краще виберемося звідси, не до душі мені цей склеп... Наче мавзолей цілого народу. І пам'ятник тому... неназваному. Тому, що стерло його з лиця землі.

— Так і є.

Шлях до притвору святилища виявився хоч довгим і важким, але не настільки, як побоювався майор. А коли царина деформованого простору лишилася за спиною, йому здалося, що до міс Пейл остаточно повернулося звичне життєлюбство. Вочевидь, вона вважала, що вийти живою зі стількох небезпек — уже хай і скромна, та все-таки нагорода. Коли Гріффіт запитав її про це, Елліс відповіла з усмішкою:

— Ну, ти якраз із порожніми руками не залишишся. Я виплачу тобі обіцяну винагороду. У подвійному розмірі. У мене лишилися довіреності, я можу користуватися певним капіталом. Кошти Ніколас виділив немалі. І дещо я лишила в Хартумі на схов у нашого річкового капітана. У його дружини, точніш. Її мати-нубійка свого часу вдосталь розповідала про мешканців ночі...

Доньці тепер і на думку не спаде їх дурити. Бачиш, те, що в нас не вірять люди,— щастя. Але й віра має свої переваги. Якщо заслужити добру репутацію. Або недобру...

Амазонка знову посміхнулася — бешкетно і зухвало.

— Ну а я... не вперше дістаю дулю з маком замість великої нагороди. І так, твоя правда — кинути виклик долі та вийти з поєдинку на своїх двох — уже немало.

— Винагорода не надто мене турбує,— відповів майор. Він забарився посеред коридору, за яким починався притвор і де очікував на їхнє повернення, мабуть, уже знеможений нетерплячкою Стівен Міллз.— Але, знаєте...

Емріс Гріффіт затнувся, як знічене хлоп'я, і вкотре пам'ять повернула йому рядки Кітса:

And I awoke, and found me here
On the cold hill side.¹

— Якби я бажав якої нагороди, то хіба лише щоб ви не зникали так само раптово, як *La belle dame sans merci*.

— Не хвилюйся, ні. Я не зникну,— сказала Елліс несподівано м'яко.— Доки не виведу вас до Нілу. Поки ми не зійдемо на борт пароплава. Не дістанемося Хартума... і потім. Ти доторкнувся до світу, що зазвичай прихований від людей. А світ цей дізнався про тебе. Життя твоє тепер зміниться. І ліпше комусь скеровувати тебе першим часом. До того ж я обіцяла дати тобі кілька уроків чаклунства.

— Я мав на увазі не це.

— Не лише це, хочеш сказати? Тільки, думаю,— вона лукаво подивилася йому в очі,— ти ще розкаєшся у своїх бажаннях, сунго.

Перш ніж майор устиг відповісти, Елліс повернулася до нього спиною й легкою ходою увійшла до притвору.

— Агов, Стівене, де ти?

— Міс Пейл? Командире? Живі? — долинуло згори, з платформи.

— А ти думав — мерці тебе кличуть?

— Та тут усяке може трапитись.

— Спускайся. Допомогти тобі?

— Не, відійшов трохи. Сам собі раду дам.

Гріффіт побачив, як інженер іде сходами, неквапом, але цілком упевнено. Карабін він тримав навпереваги, а вигляд мав схвилюваний.

— Тут док Ріваль пробігав недавно. Я до нього гукаю, а він у мене смалить. Так чухрав, наче йому цілий чортівський шабаш на п'яти наступав. І слухати не став.

— І не дивина. Він виявився зрадником. Таємним союзником Фейсала... Ідріса Джемалю,— майор ступив назустріч Міллзу і дружньо стиснув йому плече.

— Чорт... А інші де? — здивувався той, дивлячись у бік коридору.

— Ми не знайшли... нікого живого.

— Он воно як? — спохмурнів інженер.— Паскудно.

— Нічого доброго,— погодився Гріффіт. На той час він уже вповні усвідомив — настане час, і привиди супутників іще навідають його, та не раз. Із цим нічого не вдієш, але він певною мірою навчився миритися зі втратами. Нехай усе ще не вмів ставитися до них із цілковитою байдужістю, яку не раз бачив у інших.

— Доля наша...— озвався Міллз, відгадавши його думки.— Моряк залишається в морі, й легіонер — він і собі в ліжку не вмирає. Я от ніяк не жду такого кінця.

— Ніхто з нас його не діжде,— голосом, сповненим філософського спокою, висловила свою згоду міс Пейл. Вона понишпорила в одній з розкучених пак із майном експедиції й вийняла повну до половини пляшку.— Згадаймо тих, хто зберіг честь. І в Хельгард¹ боягузів і зрадників.

— Так, згадаймо полеглих,— з готовністю погодився інженер.

— Хоча одного зрадника забувати не будемо, ні. Цей лікарчук може підстерегти й підстрелити. Дорогою назад. Була в нього яка зброя, крім револьвера?

— Не, не бачив,— похитав головою Міллз.— Він нічого з тавору не поцупив. А то! Мчав же, тільки п'яти виблискували.

¹ Хельгард (Хельхейм, Хель) — пекло, світ мертвих у скандинавській міфології, куди потрапляють люди, не визнані героями й не допущені у Вальгаллу.

¹ «Прокинувся я, і ось я сам / На холоднім схилі».

— Добре. Що скажеш, сумго, вистежимо його?

— Ні, годі смертей.

— І нехай. Сам він не зуміє вибратися до Нілу. Не зможе відкрити прохід, ні. Нехай лишається в джунглях.

Вирок, попри все, здався майорові суворим, проте він заспокоїв себе тим, що скасувати його в кожному разі непросто. Спершу слід було відшукати доктора й розпочати з ним перемовини, які той вести точно не має наміру. Можливо, отямившись, Ріваль добре усвідомить, у яку халепу вскочив. І тоді дорогою назад мандрівникам слід чекати не кулі з кущів, а принижених благань про вибачення й допомогу. Якщо, звісно, він наважиться покластись на милість колишніх союзників...

Але, так чи інакше, цей клопіт належав майбутньому, і поки що Гріффіт із легкою душею викинув його з голови.

Ніхто з мандрівників не бажав довше, ніж треба, залишатись у святилищі, сповненого відлуннями темної минувшини. Але, поміркувавши, вони вирішили все ж затриматися в таборі, щоб відновити сили перед дорогою назад. До того ж сюди навіть найтемнішої ночі не насмілились би прийти людожери з печер. А оскільки чорні склепіння все ж викликали в усіх трьох непевну відразу, попоїсти друзі влаштувалися на верхньому щаблі сходів, що вели до храму.

Настала призахідна пора — не забарвлена відтінками яскраво-червоного, як колись на нільському березі, де майор Гріффіт уперше почув про суданське святилище, а вбрана у шати ніжних блідо-золотих і блакитнуватих відтінків. Зелень хащів біля гірського підніжжя потемніла, контури круч пом'якшали. Потім мандрівники побачили на небесному склепінні вечірню зорю, що здавалася набагато більшою, ніж вони бачили на звичних їм землях.

Поглянувши на цей неправдоподібно яскравий небесний вогник, Гріффіт подумав, яким же дивним може виявитися людське життя. Ось він сидить тут, у якійсь потойбічній частині світу, біля входу до храму, древнішого за найдавніші перекази, і спокійно вечеряє. Праворуч від нього — запеклий шукач пригод, а як кинути оком ліворуч, можна побачити тонкий профіль істоти, що геть не належить до роду людського. Сам він зовсім нещодавно дістав смертельну рану й у дивовижний

спосіб був зцілений, бачив людей, перетворених на кригу чи попіл, а трохи раніше — на бридких підземних почвар. І все це нітрохи не заважає йому відчувати смак кларету, тепло останніх сонячних променів і холод плити, на якій сидить. Відчувати так багато...

Він зітхнув і відпив із зім'ятого бляшаного кухля.

Переклад українською
ОЛЕНИ ЯКИМЕНКО

Літературно-художнє видання

Юрій Грузін

СЕБЕК

Роман

Дизайн обкладинки *І. І. Нестеренко*

Головний редактор *А. А. Клімов*

Редакторка *О. К. Чорноморець*

Технічна редакторка *Т. Г. Орел*

Коректорка *Н. В. Красна*

ФБ1444008У. Підписано до друку 11.10.2022.

Формат 84 × 108/32. Папір офсетний.

Гарнітура Warnock. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 20,16.

ТОВ Видавничий дім «Фабула»

Свідоцтво ДК № 7005 від 12.12.2019.

вул. Котельниківська, 5, м. Харків, 61071.

Для листів: вул. Космічна, 21а, м. Харків, 61145.

e-mail: info@fabulabook.com

Тел. (057) 717-61-80,

тел./факс (057) 719-58-67.

Надруковано у ПП «Юнісофт»

UNISOFT

вул. Морозова, 13 б, м. Харків, 61036

www.unisoft.ua

Свідоцтво ДК № 5747 від 06.11.2017 р.

Наклад 1100 прим. Замовлення № 298/09.

3 питань реалізації звертайтеся: trade@fabulabook.com.

**Замовити книжку
або залишити видгук**

**Інтернет-книгарня
видавництва «ФАБУЛА»**

